C-F. RAMUZ
VIE DE SAMUEL BELET
(C) Editions Gallimard, 1945
CFP – filmuz viaţa lui samuel belet
Traducere şi prefaţă de Henri Zalis univers/
m?
bucur «/!)

Prefaţă

Artist al duratei active şi voinţei umane în acţiune, Ramuz conturează prezenţe vitale în fuziune cu natura. Legătura eroilor cu mediul nu se volatilizează nicicând, chiar dacă destinele lor se dizolvă în reţeaua de lumini şi umbre a existenţei comune. Osatura suplă a viziunii artistice reflectă, în fond, o circulaţie omogenă a nuanţelor într-o inferioritate plină de sens. Suprafeţele atinse de cunoaştere invită mai adânc spre realităţile lăuntrice; descoperim atunci existenţe sever reprimate de circumstanţele neprielnice, asaltate de nevoi, în luptă cu muntele greu accesibil, cu clima severă, cu obişnuinţa traiului greu, cu inerţiile, cu moleşeala, cu vecinătăţile sterile. Nu în ultimul rând cu vitregii stârnite din senin, în faţa cărora rezistenţa ia dimensiuni tragice. La Ramuz opera nu e decât un efort transpus patetic în destine singulare şi în atitudini de viaţă. Îndeplinind o mişcare de simpatie, creatorul alege, cel mai adesea, o expresie care îndeplineşte un rol subtil: antrenează înţelegerea dincolo de aparenţe. Aşa se face că Ramuz pune în evidenţă o lume vitală, dar vitalitatea nu este în cazul său explozivă, pofticioasă, ci reculeasă, decentă, supravegheată. Unde am dori, poate, complexiuni, senzaţia rămâne de transparenţă, fugitivă. Cât de

departe pare şi chiar este Ramuz de nervozitatea, de rafinamentul scriiturii –, el, cel ce cultivă scrisul exact, fără cochetării stilistice, totuşi impregnat până la fibra cea mai secretă de fosforescenţa universului, de energiile, tainele, eşecurile, proiectele, zvâcnirile lui acute. În *Jurnalul 1* său, publicat cu numai patru ani înaintea morţii, Ramuz notează câteva reacţii esenţiale pentru înţelegerea cărţii de faţă, pentru clasarea formei sale literare.

La 4 octombrie 1908 scrie: „O mare frumuseţe în jurul meu şi eu tăios, rece. Un stil cu articulări scurte, ca împletiturile[1]

unei armuri, în stare să îmbrace supleţea gândirii”. Se vede că, deşi elastică, haina pe care pune preţ Ramuz nu trebuie să se lase străpunsă. Mai departe, la 9 martie 1909 mărturiseşte: „Am oroare de «literatură». Sentimentul acesta adânc e în mine, este conţinut, mă paralizează…”

Pentru ce remediu a optat artistul, ne dezvăluie *Viaţa lui Samuel Belet*. O tehnică desăvârşită a naraţiei, un limbaj, cum afirma singur, auster (deşi miraculos de expresiv), fulgerări de mare iuţeală pentru ca facultăţile analitice să-şi afle armonia într-o imagine finală plină de relief.

Tot în *Jurnal* singurele referiri la… *Samuel Belet* apar la paginile 212 şi 213 sub forma unor menţiuni telegrafice. La 12 aprilie 1912: „Sfârşit partea a doua din *Samuel Belet*”, iar la 2 mai 1912: „Sfârşit spre ora patru după-masă *Samuel Belet*. De mâine voi reveni la masa de lucru”.

Ar fi de semnalat câte ceva despre acest roman descriptiv – analitic. Mai întâi, că nu se fac niciun fel de trimiteri la data când a început redactarea romanului. Apoi, că în chiar ziua următoare încheierii lui, autorul

---

1 Journal, Lausanne, Mermod, 1943, pp. 184—193.

trece la altceva, fără repaus.

La Ramuz nu există tranziţii, probabil pentru că un spirit al întregului alege modelele, fundamentează epicul.

În fine, ca să mă limitez la *Jurnal*, să reţin deocamdată şi următoarea confesiune emblematică: „Este o mai mare voluptate să nu cedezi voluptăţii.”[2]

Dacă Ramuz ar fi fost un spirit religios (nu a fost), aş zice că e marcat de reţinerea şi discreţia calvină. Este, în schimb, sigur că a mers de la început într-o direcţie a realismului de tip „documentar”, formulă de care s-au impregnat imediat tabloul de moravuri, tipologiile sale, spiritul de motivaţie anecdotică resorbită. Intenţionalitatea pasională, evenimentele biografice cât şi comentariile au o materie comună, sursa fiind de căutat în concepţia morală ce obligă pe fiecare să meargă până la capăt, opţiunea, pe măsura esenţei morale, recomandând, modelând comportamentul indivizilor.

Scriitor moralist, Ramuz s-a ilustrat şi ca artist realist, de un realism sever disciplinat. De unde o senzaţie permanentă de adevăr, de considerare a omenescului prin prismă caracterologică, cu evitarea schematismului şi caricaturalului. Dacă e adevărat că personajele lui Ramuz îşi dau pe faţă psihologia, un anumit mister moral le învăluie gesturile.

Samuel Belet, de exemplu, oscilează între sfială şi emoţie făţişă, între violenţă şi stăpânire. Dar el nu va fi în stare să se contrazică, nu va deveni propria negaţie. Dimpotrivă, există o mare fidelitate faţă de sine, o consecvenţă în vocaţie, un fel de sentiment dublu, de râvnă şi de echivalent negativ, deznodământul având darul să torpileze ardoarea, niciodată să-i sterilizeze freamătul, bunele intenţii, tensiunile necontenit

2 Idem, p. 201.

imperative.

Artificiul suprem al prozatorului rezidă în forţa de convingere. El ne comunică prin Samuel Belet acea iluzie care îl îndeamnă să nu abdice în momentele cele mai grele. Nu e la mijloc nicio criză de desperare. Belet primeşte toate servituţile sorţii. Un gen anume de fatalism, veţi zice. Mai degrabă o asumare a omenescului, responsabil în esenţă de toate atingerile aduse purităţii ca să legitimeze ideea că realul înseamnă cultivare a speranţei. În afara realului speranţa nu deţine niciun atribut. M-a bucurat să descifrez mai târziu noi argumente în *Essai sur les limites de la littérature* 3. Acolo, Claude-Edmonde Magny vorbeşte despre lecţia permanentei confruntări cu condiţia umană. Tot ce s-ar mai cuveni subliniat ţine de gradul de omenesc. La Ramuz, eroii sunt oameni simpli, muncitori cu braţele, uneori naivi, instinctivi, nu lipsiţi totuşi de conştiinţa că au de îndeplinit datorii şi că alegerea lor nu va fi nici întâmplătoare, nici ipocrită.

M-am gândit că Ramuz a fost asociat acelor scriitori ce par să-i fie înrudiţi, din familia lui Jean Giono, bunăoară. Cum înclinaţia spre rivalitatea sentimentală şi melancolică îl apropie de Stendhal (inclusiv stilul sec) mă întreb în ce dozaj se întrepătrunde la autorul elveţian romanescul (imaginativul) cu logicul purtării curente din care nu lipsesc unele automatisme.

Totul începe de la sensul intim conferit noţiunii de adaptare. Eroii lui Ramuz au o conştiinţă morală gata să abolească agreabilul. Osândiţi să lupte, au cultul cruzimii impuse. Acceptând-o, fac un act de curaj. Următorul survine când trebuie să justifice amestecul celor două climate, *uscăciunea* şi tandreţea4.[3]

---

3 Jean Pierre Richard consideră cele două umori esenţiale pentru experienţa stendhaliană. Vezi : Literatură şi senzaţie, Bucureşti, Univers, 1980, p. 14.

Şi una şi alta sunt generatoare de dorinţi, de energii. Ramuz le evocă mereu, le implică, le absoarbe într-o cosmicitate inseparabilă de funcţionala ocolire a cusăturilor, a artificiilor. Discreţia trece de la o umoare la alta, scurtând drumul între ambiguitate şi subtilitate. Cred că aşa se explică de ce la Ramuz ipostaza sub care ni se prezintă anumite personaje este opacitatea[45].

Ramuz nu poate, structural, să evoce prezenţe uscate (un nonsens!), în viziunea lui organică, ca în tapiseriile preclasice, derularea de fizionomii oferă contraste ferite de gravitate. Chiar şi un fermier vitreg cu primogenitura lui se prezintă la limita severităţii opace. Blamul cade pe capul lui nu înainte să-l vedem umanizat de suferinţă. Cum şi figuranţii au dramele lor, trebuie neapărat să vorbim de ele. Pentru a înţelege de ce un artist ca Ramuz nu exclude întrupările mărginite sufleteşte pentru a divulga mai bine duhul făpturilor sale torturate, posedate de torturantul destin.

Charles Ferdinand Ramuz s-a născut la Lausanne la 24 septembrie 1878. Şi-a luat licenţa în litere în 1901 şi a funcţionat ca institutor un singur an. A plecat la Paris, unde cu scurte întreruperi, rămâne până la izbucnirea primului război mondial. Se întoarce acasă în vara anului 1914. Moare la 23 mai 1947. *Operele complete*, apărute între 1940 şi 1941, s-au reeditat între anii 1967 – 1968. A candidat, nenorocos, în 1907, la premiul Goncourt cu Les *Circonstances de la vie* (împrejurările vieţii). S-a definit pe sine în *Jurnalul* său: „Sunt timid, de umoare labilă, retras, mai degrabă un însingurat care vrea să privească şi să cântărească pe îndelete” (1942).

Va avea nenumărate prilejuri să se ţină de cuvânt. De la *Aline* (1905) şi până la volumul publicat postum,

---

4 Fermierul de la Maladiere, domnul David, se înşală atît de vîrtos asupra propriilor copii şi nu se depăşeşte defel în a-i trata

5n eomenos, încît îi va fi iertată greu obtuzitatea.

Le Village brûlé (Satul ars), scriitorul se inspiră din realităţile cătunului romand. Cu mari densităţi de existenţă risipită între maxime şi minime, Ramuz se opreşte la o mică, dar foarte omogenă colectivitate de munteni şi podgoreni, observă dramele lor de zi cu zi şi le învăluie într-un lirism aspru, despre care s-a spus că ar fi apocaliptic. Povestind mereu, într-un fel neobosit, ce a putut trece drept incantatoriu, prozatorul s-a văzut caracterizat drept regionalist. Este, în realitate, un epopeic, un descendent modern din Homer şi Hesiod. Alura lui epică, hrănită de un realism aspru, ţărănesc, s-a rafinat repede – limpezimea şi concentrarea frazelor străbătând pieptiş un ansamblu când întunecat, când încărcat de situaţii, complicităţi, desperări, ocolişuri.

Sub un camuflaj greu de prevăzut, întreg ansamblul literar al lui Ramuz îşi precizează astfel unitatea dialectică şi constanta fundamentală. Întinderea, extensia par limitate şi chiar sunt la suprafaţa cantonului Vaud (periplul parizian al lui Belet este în întregime accidental); teritoriul nu se termină totuşi la prima cotitură. Din punctul unde se încheie itinerariul nostru începe un altul, la fel de pasionat şi de imediat. Aş aminti aici, ca o întărire a afirmaţiei precedente, cât de mult seamănă două romane ale lui Ramuz, *Aimé Pache* cu *Viaţa lui Samuel Belet*. Amândouă istorisesc un drum, explorează biografii, secţionează destinul omenesc. Ar fi de ajuns să spunem că literatura lui Ramuz decantează ritmul inegal al vieţii sentimentale între două perioade: de febră şi de acceptare a lucrurilor. Revelaţia vine neaşteptat: coborârea pe pământ, înţelegerea împing iubirea şi îi accelerează pulsaţiile. Nu cum s-ar crede, pentru că reflexul frazeologic sau imaginaţia himerică ostenind, ne trezim în plină criză, în plină derută şi dezicere de noi înşine. Aici se vede pe deplin forţa marelui artist: nicăieri în romanele sale nu câştigă teren

tenebrele haosului lăuntric. Ispita ar putea fi pedepsirea celor prăpăstioşi. Cum mişcarea lor frenetică supără, mai ales dacă nu aderă la comandamentul firesculuı, Samuel Belet, redevenit stăpân pe sine, declară la sfârşit, după ce a primit destule lovituri: „Esenţial este să trăieşti şi să mori fără să fi fost nimicit. Sunt atâţia care sunt morţi când îi ajunge moartea cărnii”.

Elogiul adus vieţii active, demnităţii omeneşti derivă dintr-o viziune a corespendenţelor. Aşa cum într-o frază cuvintele se grupează după o ordine decisă de experienţa logică şi stilistică (experienţa logică fiind comună, dar cea stilistică fiind individualizată), la fel se întâmplă şi cu viziunea scriitorului. Ea pleacă de la o primă impresie comună, refuză acomodările uşoare, asamblează notele până ajunge la armonia ideii. Ideea la Ramuz trăieşte sub semnul muntelui şi al podgoriei, are armătura ei de curiozităţi maleabile, dar devine ea însăşi numai după ce evită măruntul etnografism.

Atunci eul scriitoricesc susţine fără urmă de exaltare că în orizontul helvet oamenii au o răbdare atentă, că nu vor înlocui nicicând peisajul lor cu artificiul decadenţilor şi că vor arbora pe buze un surâs încrezător în puritatea, omenia sufletului colectiv.

Viaţa lui Samuel Belet este povestea vieţii unui om simplu. Rămas de timpuriu orfan, Samuel Belet îşi caută locul sub soare. Va fi argat, zidar, dulgher într-o succesiune de posturi care sunt, toate, faţetele discursului interior. Va fi singur, va fi îndrăgostit, dezamăgit de neînţelegerea celei pe care o iubeşte, va găsi portul sentimental, pe urmă furtuna îl va smulge ca să-l arunce din nou în viitoarea singurătăţii. Belet se află închis într-un cerc vicios. Dar care nu-l poate răpune. Destinul şi devenirea calitativă a vieţii interioare se despart în punctul pe care l-aş numi al restituirii de sine.

Belet iese din toate încercările la care va fi supus pentru că are încredere în fiinţa umană, în dreptul la fericire. Belet vieţuieşte în propriul lui timp, nu vrea să evadeze din el, suspendând până la un punct timpul lăuntric.

Este adevărat, romancierul îl priveşte ori de câte ori trece prin strâmtori, când faţa îi este răvăşită de vânturi puternice. Replantarea lui, după deziluzia cu Melanie, după popasul parizian şi despărţirea de Duborgel, în orăşelul Vevey, întâlnirea cu Louise, căsătoria lor şi moartea Louisei tăinuiesc, în fond, o iniţiere. Asta este întregul roman: o lungă iniţiere. Ferma de la Maladiere, proprietatea lui David Barbaz, unde Samuel salahoreşte la începuturile adolescenţei, pe urmă destrămarea prieteniei cu Melanie şi ruptura de domnul Loup, alcătuiesc, împreună, o foarte netă antiteză, antiteză între stângăcie şi fremătare, între comun şi unic. Tânărul Samuel îşi joacă viaţa pecetluit de o forţă ascunsă. Ea îl aşază faţă în faţă cu neîncetatul amestec al disonanţelor. Samuel crede în iubire, Melanie îl trădează; Samuel crede în prietenie, Duborgel o îngrădeşte între limite interesate; Samuel se leagă de căminul lui, destinul, ca un rege uzurpat, îl spulberă. Aşadar, un perpetuu eşec. Şi totuşi suferinţa îl pacifică, ea durează cât să ne spună că personajul nu se dezice de esenţa sa umană. Singurătatea ajunge pentru Belet un izvor de forţe cu ajutorul cărora nu va întoarce nicicând spatele vieţii, în numele unei probităţi paradoxale. L-aş ataşa pe acest Samuel Belet unui clasicism al realismului, dată fiind sănătatea lui armonioasă. Niciodată deghizat, eroul străbate un drum lung, cu puncte adverse unite între ele de linia iniţierii neîntrerupte. Sub urbanitatea lui echilibrată, Belet legitimează voinţa încordată a omului care nu se lasă umilit. A omului deloc invidios pe ceilalţi, scârbit de gesturile lor pietrificate, nici când vanitos sau egoist. Mi l-am imaginat drept o întruchipare a sănătăţii,

l-am opus în gând eroilor bolnăvicioşi, sleiţi de delirul persecuţiei, cu conştiinţa falsă a lăcomiei prospere, deprinşi să-şi consume toanele pe seama altora. Samuel Belet, în forma literară a unui roman al condiţiei umane, îşi substanţializează orizontul. Iniţierea necesară s-a produs şi, în fine, ţinta fiind atinsă, rămâne râvna de a nu semăna cu acel căruţaş ce-şi bate mârţoaga. Lungul drum se încheie cu acest pas, peste omul ce-şi biciuieşte calul. Dintr-un ungher inconştient, din mari virtualităţi, urcă la noi, senzaţia vâslaşului ce înaintează cu barca sa împotriva valului. Întreaga stare de spirit a lui Belet din paragrafele de încheiere închipuie un fel de text bilingv. O limbă vorbeşte Barloz, insul dur, asprit de privaţiuni, tâmpit de automatisme, alta Samuel, bărbat care s-a desfăşurat de-a lungul existenţei, trecând prin ipostaze diverse, dar n-a bovarizat, n-a deformat, fie şi provizoriu, prin micime, tânguieli, venalitate, resursele omeniei fireşti.

Am putea susţine că prin *Aimé Pache*, *Vindecarea bolilor*, *împrejurările vieţii*, *Frumosul pe pământ*, şi cu osebire *Viaţa lui Samuel Belet*, Ramuz găseşte în terapia naturii o soluţie, o condiţie de echilibru. Omul are de învins felurite vicisitudini, contradicţii, deziluzii. În lumea modernă, pare a spune Ramuz, trebuie să-ţi cucereşti un temei fără de care rişti să fii înfrânt sau umilit ireversibil. Acest temei regenerator nu emană din cuvinte, ci din contactul cu lucrurile, din acceptarea reintegrării individului în ritmul organic. Toată arta scriitorului elveţian rezidă în sublinierea ideii că ne definim în luptă cu adversitatea. O adversitate nu neagră, nu densă, totuşi continuă. La temperatura normală a construcţiei, piatră cu piatră, a acelei cosmogonii helvete pe care *panismul* o subînţelege iar orizontul montan o îndreptăţeşte, rămâne să ştim cum să rezistăm la încercări. Ele vin repede, neaşteptat de

repede; dacă suntem tari, adică nu ne pierdem cumpătul, avem o şansă de succes.

Antenele scriitorului îndreptate spre în afară, vorbesc de o realitate primară şi despre spiritualitatea muncii nesubjugate de abstracţiuni. Tabloul general include existenţe nealterate, mişcarea pe costişe, prin păduri şi spinări de piatră. S-a afirmat că Ramuz provine şi se întoarce la civilizaţia ţărănească, la inocenţa şi mutaţiile ei pragmatice. Literatura lui este un imn închinat Elveţiei natale, calmului spectaculos din care Samuel Belet a ştiut să-şi clădească maturitatea. Sub numele autorului atât de frecvent citat ne place să regăsim consacrarea poetică a comuniunii dintre naţional şi universal, dintre activ şi fecund.

Singurătatea, cum ajunge să-şi zică Belet însuşi, deţine propriul ei antidot. În râvna muncii pălesc necazurile. Ea este garantul tuturor iniţiativelor. *Viaţa lui Samuel Belet* mi se pare unul din cele mai pătrunzătoare argumente în favoarea muncii ca subiect de roman. Încrederea în demnitatea ei salvatoare aduce în paginile ce urmează culorile luminoase ale dreptăţii lui Ramuz, o dreptate purificatoare.

*

În studiul *Poziţia lui C.-F. Ramuz* din volumul *Vérité et Poésie* apărut în 1964[6], Marcel Raymond face câteva aprecieri din care desprindem însemnătatea majoră a scriitorului (în Elveţia romandă el este după Jean-Jacques Rousseau artistul cel mai realizat). Să mai reţinem că Marcel Raymond propune o personalizare a creaţiei lui Ramuz în trei faze, prima din 1905 până în 1914, cu *Viaţa lui Samuel Belet* drept operă de referinţă, o a doua, între 1914 şi 1917, an când publică *Marea primăvară*, expresie a voinţei revoluţionare de primenire şi, în fine, cea dintre 1917 şi 1927, epoca deplinei maturizări

6 Edit, de la Baconnière. Neuchâtel, 1964, pp. 225—249.

artistice, extrem de fecundă în creaţii.

Exegetul afirmă, privitor la prima epocă, cea dintre 1905 şi 1914, că aparţine căutării rădăcinilor, efortului de a se defini ca om al provinciei sale faţă de care rămâne fidel în sensul unui inepuizabil angajament interior.

Armonia pe care o generează actul de fidelitate nu-i interzice scriitorului să reflecteze critic la anumite aspecte, dar îl şi ajută să explice ce sens are devenirea umană. Iar în cadrul ei suferinţa, resort al omenescului veşnic recuperat. Samuel Belet, de exemplu, a trecut pe lângă fericire. Ar fi vrut să fie învăţător, dar tot ce a obţinut – nu mare lucru – are o valoare simbolică. Pescar în cele din urmă, Belet se reculege ca să reconstituie drumul spre izvoare. Recuperarea spirituală în lungile clipe de linişte ce separă o certitudine de alta, are sensul unei iniţieri ontologice i viaţa nu-şi abandonează slujitorii cu condiţia ca aceştia să nu desfigureze scopul moral al vieţii. Regăsesc o idee scumpă lui Jean Starobiński, care se lasă cucerit de sentimentul coeziunii intime. „Elanul căutării lăuntrice tinde să nege orice distanţă şi să adune într-o *coeziune* în care spaţiul, corpul şi mişcarea (spiritului) îşi aparţin şi se întrepătrund strâns”. T În numele acestei necesare coeziuni, problema fundamentală, pusă şi rezolvată în *Viaţa lui Samuel Belet*, nu are alternativă. În intimitatea conştiinţei sale, omul alătură corpului spiritul, nu ca două posibilităţi opuse, ci ca două exigenţe înfrăţite sub semnul prezenţei, al luminii dinlăuntru. Transparenţa reciprocităţii lor plasează destinul, ca şi eşecul (tentativă himerică de a alunga pe uşă ceea ce se întoarce pe fereastră!) nu printre opacităţi, cât printre tulburătoarele iradieri ale identificării de sine. Poetica eului profund deschide o formă de plenitudine modernă, la fel de modernă ca ordinea timpului etern.

HENRI ZALIS[7]

Partea întâi

I

Mă numesc Jean-Louis-Samuel Belet, născut în Praz-Dessus, la 24 iulie 1840, din Urbain Belet, plugar şi Jenny Gottret, nevasta lui, precum se poate vedea din actele mele.

Aveam doar zece ani când am rămas orfan de tată. Cinci ani mai târziu, mi-a murit mama.

Abia împlinisem cincisprezece ani. Într-o dimineaţă, pe când eram la şcoală cineva bate la uşă. Profesorul o deschide; după care îmi spune:

— Samuel, trebuie să te întorci acasă.

Chipul lui avea o expresie stranie. L-am întrebat:

— S-a întâmplat ceva?

— Nu ştiu. Doamna Blanc a venit să te cheme.

Doamna Blanc era una dintre vecinele noastre. Acum mă aştepta pe coridor. O privesc şi îmi pare că are şi ea un aer ciudat; mi se face frică; întreb din nou:

— Doamnă Blanc, s-a întâmplat ceva?

Dar ea o şi luase înainte cu paşi mari, fără să se mai întoarcă. Sigur, nu mai eram un băieţaş, şi apoi greutăţile pe care le aveam de învins în viaţă, mama mea şi cu mine, mă maturizaseră de timpuriu; o iau la fugă, o ajung şi-i spun: „Sunt sigur că s-a întâmplat o nenorocire”. Şi cum doamna Blanc continua să tacă, pricep pe dată: „Mama!” Şi fără s-o mai iau în seamă, mă pun pe fugă.

Casa noastră se afla la celălalt capăt al satului. Primul lucru pe care îl zăresc în faţa casei este trăsura medicului. Un docar vopsit în galben. Potcovarul, cu şorţul lui de piele şi cu mânecile suflecate până la umăr,

---

7 Jean Starobinski, Parole et Revue Française, sept. 1955, p. 524.

ţinea calul de hăţuri, fiindcă acesta era cam agitat. Zărindu-mă, plecă fruntea; mai erau vreo cinci-şase persoane în afară de dânsul; cu toţii tăcură brusc. Iar cei care stăteau în dreptul porţii se dădură la o parte. Eu continuam să alerg. Nimănui nu-i dădu prin gând să mă oprească. Pătrund în casă ca nebun: pe mama o găsesc culcată pe pat.

Nu era dezbrăcată, doar la piept rochia avea nasturii desfăcuţi. Lângă ea stătea doctorul împreună cu două femei, cu toţii se aplecaseră asupra ei, iar medicul ţinea în mână un şervet umed cu care îi fricţiona tâmplele, apoi începu s-o lovească peste obraz cu marginea şervetului. Mama deschise atunci ochii şi suspină adânc, după care înţepeni din nou. Avea vârful nasului alb de tot şi buzele livide; îmi amintesc de asemenea de părul ei, fiindcă de obicei era pieptănat cu grijă, iar acum zăcea în dezordine pe pernă. Ea deschise ochii, însă imediat îi închise, n-avea deloc aerul că m-a recunoscut. Stăteam lângă ea în picioare, la marginea patului.

Nu ştiam ce să spun; simţeam nevoia unui răgaz pentru a-mi aduna gândurile.

Dar iată că deodată mama se lasă pe spate, apucă cu ambele mâini colţul pernei, se agaţă de el. În acelaşi timp în pieptul ei se aude ceva de parcă bazinul unei fântâni s-ar goli. Încep să plâng.

Medicul se întoarce şi zice: „Ce caută aici puştiul ăsta?” Mă apucă de-o mână, una din femei de cealaltă, şi mă scot afară. N-am mai ştiut nimic.

Doar că în după-amiaza zilei mama murea, iar două zile după aceea o înmormântam.

Pe când ne întorceam de la cimitir, unchiul meu (era un frate de-al tatii, se numea Julien Belet, iar bucătăria era plină de oameni care mâncau şi beau) se apropie de mine şi îmi spune:

— Vino în spatele pătulului.

Mă chema ca să fim singuri. Mă duc.

Unchiul era înalt, uscăţiv, mustăcios. Era îmbrăcat după moda epocii, gulerul hainei îi ajungea până la urechi; strânsă în talie haina cădea în cute ca o fustă, pe şale. Stătea puţin aplecat să-mi vorbească; eu, dimpotrivă, eram obligat să-mi înalţ capul. O furcă veche era rezemată de zid cu dinţii spre noi. Unchiul îmi puse mâna pe umăr. Îmi spuse: „Ascultă cu atenţie Samuel…” Eu, însă, m-am pus din nou pe plâns.

De două zile plângeam fără să mă pot opri, afară doar de clipele când mă străduiam să uit; parcă aveam două pungi cu apă în dosul ochilor.

Unchiul mă privi cu severitate.

— Cu ce te ajută plânsul ăsta?…

Şi cum adânc ruşinat încercam să-mi înghit lacrimile r

— Hai, spune-mi!

Tăceam în continuare.

— Auzi, vrei să-mi răspunzi? Eşti de-acum destul de mare ca să ştii cum să te porţi.

Şi o ia din nou de la capăt: „Vrei să-mi răspunzi?” Atunci fac un efort şi spun printre suspine:

— Nu ajută la nimic.

— Păi vezi, spuse el, dacă vrei, se poate. Şi acum hai să discutăm. Mă asculţi?

Fac semn că da.

— Ei bine, trebuie să ştii că eu am primit însărcinarea să veghez asupra intereselor tale, numai că ceva nu e în regulă cu ele. Există pământurile şi casa, dar mama ta s-a îndatorat nemăsurat. Cu suma pe care o vom obţine din vânzarea lor, abia dacă vom avea cu ce achita ipotecile. Din fericire, eşti la vârsta când poţi să-ţi câştigi singur pâinea, altfel ai fi căzut în grija familiei şi când ai demnitate nu-ţi prea place aşa ceva.

Mă întrebă: „Am dreptate?” Dau din cap în semn de încuviinţare.

— Va trebui să-ţi găseşti un rost. Atunci, iată, am chibzuit. M-am dus să vorbesc cu cineva la care are să-ţi fie bine, domnul Barbaz, din Vernamin.

Mi-a zis că este de acord să te primească, fireşte, cu condiţia să fii harnic şi docil. I-am replicat: „Asta ar mai lipsi!”

Unchiul nici nu se gândise să vadă dacă planul lui îmi convenea. „Treaba s-a aranjat, „zicea dânsul, şi asta era cu atât mai bine pentru că tot n-aş fi ştiut ce să-i răspund. Să-l refuz, n-aş fi îndrăznit, să-l mint, n-aş fi putut; dar la suferinţa mea se adăuga o nouă suferinţă. Nu mai plângeam, acum: simţeam că mă înăbuş.

Trebuie să vă spun că am fost totdeauna primul la şcoală şi că munca la câmp nu mă prea încânta. Îmi plăcea să citesc, să scriu, să socotesc. Iar mama, văzându-mă pregătind lecţiile seara, pe masa din bucătărie, în timp ce ea spăla vasele şi aranja farfuriile în raft, era cu desăvârşire fericită, fiindcă gândea: „Băiatul ăsta are să ajungă mai departe decât noi”. Eu, în ceea ce mă priveşte, mă obişnuisem cu gândul acesta. Mă vedeam, eu însumi, ajungând departe. Ce erau şi unde aveau să mă ducă toate acestea, nu prea ştiam, dar totul semăna cu un drum lung care urca.

Şi dintr-odată apare unchiul. Adio drum. Mă văzu plecând ochii însă, fără nicio îndoială, crezu că asta însemna că sunt de acord cu el. Părea foarte mulţumit.

— Hal, vezi bine că nu e nimic înspăimântător. Să te socoţi norocos că ai pe cineva care-ţi poartă de grijă. Dacă mai rămân ceva bani, după ce datoriile vor fi plătite, îi vom depune la Casa de economii; îi vei găsi acolo când vei deveni major.

Scoase apoi pipa din buzunar, o umplu cu grijă şi-mi spuse:

— Trebuie să ne întoarcem.

Ceremonia luase sfârşit. Oamenii nu-mi acordau nicio atenţie. Bărbaţii strângeau mâna unchiului, nevestele lor o îmbrăţişau pe mătuşa.

Pe la cinci, unchiul se duse şi el din pricină că avea animale de îngrijit, iar mătuşa pregăti o masă frugală pentru noi doi: brânză şi cartofi fierţi. Apoi mă ajută să-mi strâng într-o legăturică nişte veşminte şi ceva lenjerie ca totul să fie gata pentru a doua zi, în zori. Pachetul fu gata repede pentru că nu cuprindea multe lucruri.

II

Îl cunoşteam bine pe domnul Barbaz, pentru că Vernamin se afla doar la jumătate de ceas de Praz-Dessus, iar dânsul era cel mai bogat proprietar din comună.

Cu câtva timp înainte se recăsătorise. Întâmplarea a făcut mare vâlvă prin împrejurimi. Îmi amintesc că o auzeam pe mama vorbind pe îndelete despre asta cu madame Cerez, în prăvălia ei. Pe cât înţelesesem, nici nu trecuse anul de când domnului Barbaz îi murise prima soţie. îl vorbeau de rău că n-a aşteptat cât se cuvenea.

„Dar, ce vrei – spunea madame Cerez – se pare că era zor”.

N-am prea înţeles la ce anume făcea aluzie: mi-a rămas numai vaga impresie că domnul Barbaz a făptuit ceva urât, ceea ce micşora oarecum respectul pe care ar fi trebuit să i-l port. Nu până într-acolo încât să uit de cele douăzeci de vaci, cele şaptezeci şi ceva de loturi, cei patru boi, cei trei cai; se ştie doar că pentru noi, ţăranii, lucrurile acestea înseamnă totul.

Eram prin urmare destul de copleşit când a doua zi dimineaţă unchiul m-a dus la Maladiere. Acesta este un conac mare, de formă pătrată, înconjurat din toate părţile de livezi şi câmpii. O mlaştină despărţea conacul de lac. Între conac şi ferma propriu-zisă se întindea

ograda; doi tei înalţi o umbreau, fiecare era înconjurat de o bancă de piatră, care încingea trunchiul precum un inel degetul.

Când am ajuns noi la conac, domnul Barbaz ieşise deja, cu toate că era încă devreme; unchiul mă lăsă, spunându-mi că va reveni mâine. Am fost condus în odăiţa mea.

Am aşezat pachetul cu haine pe pat şi mă pregăteam să-mi schimb pantalonii (eram îmbrăcat cu hainele mele cele bune) când vechilul, pe nume Recordon, mă chemă la dânsul.

Era grăbit, vătaful! Mi-era atât de teamă să nu întârzii că, fără să mă mai schimb, am alergat la el. Ţinea în mână o greblă, mi-o întinse şi arătându-mi pe cineva cu o pălărie mare de pai care ieşea din grajd:

— O să te duci cu dânsul; îţi va arăta ce ai de făcut. Numai că altă dată te sfătuiesc să fii mai prompt când eşti chemat.

Povestesc despre cele întâmplate cum îmi vin la îndemână, fără să aleg, poate că nu mi le amintesc deopotrivă de bine (unele mi le amintesc, altele deloc). Omul cu care mergeam la câmp era un savoiard. Este tot ce ştiu despre el. Cât dură drumul, nu scoase o vorbă. Merserăm până la un luminiş, numit Devins, care fusese cosit în ajun; acum trebuia doar să întoarcem iarba, fiindcă pe partea de deasupra se uscase, iar cea de dedesubt era încă umedă. Dar nici nu ajunserăm b ne că omul pe care îl însoţeam, în loc să se apuce de treabă, se lungi la umbra unui tufiş cât să poată supraveghea drumul pe care venisem.

— Ai o oră la dispoziţie ca să termini treaba. Descurcă-te. Dacă nu vei fi gata, am să te zvânt în bătaie.

Ce-aş fi putut răspunde? Era un vlăjgan înalt de cel puţin şase picioare, cu o barbă până-n ochi. Eu îmi făceam ucenicia. Orice început este greu.

Am apucat să întorc otava, pe când celălalt mă privea. După un ceas isprăvisem, dar eram lac de sudoare.

Savoiardul îşi scoase tacticos ceasul şi îmi spuse:

— Ştiam că nu merită să mă amestec. Atâta doar, să-ţi ţii gura…

Şi pe când se ridica, îmi repetă:

— Am să te snopesc în bătaie.

Nu-mi amintesc ce s-a întâmplat în restul zilei; trebuie să ajung la ce s-a petrecut către seară. Atunci a avut loc o scenă pe care mi-am întipărit-o în minte cu atât mai mult cu cât limpezea spusele doamnei Cerez în prezenţa mea.

Eram pe cale să mâncăm supa în bucătărie; pe lângă Recordon, nevastă-sa şi savoiardul, mai stăteau doi servitori, o slujnică şi cu mine; cu alte cuvinte, eram şapte când, brusc, uşa se deschise şi intră o doamnă corpolentă, roşie în obraji, plină de importanţă, bine îmbrăcată, având la gât un ceas de aur, prins de un lanţ petrecut de două ori după gât.

Nu mi-a fost greu să ghicesc cine era. De îndată ce a apărut, madame Recordon îi ieşi înainte. Noi ne-am reluat masa. Numai bătrânul Juste zăbovea. Stătea chiar în faţa mea. L-am remarcat de îndată. Pentru că nu semăna cu nimeni. Ştiam că e cineva peste care nu se trece uşor şi pentru că lucrase mai bine de 40 de ani la Maladiere; era aici din vremea bătrânului Barbaz; pe domnul Barbaz junior apucase să-l cunoască de când era copil.

Înalt, uscăţiv, cu desăvârşire pleşuv, cu un nas lung şi ascuţit, buze şi mai subţiri, ochi mici, cenuşii, înfundaţi, de când doamna Lea intrase (am aflat mai târziu că acesta era prenumele noii doamne Barbaz) nu o scăpase din priviri. La început aceasta se întreţinu cu doamna Recordon şi nu-i dădu prea multă atenţie. Dar de

îndată ce isprăvi, se gândi să fie drăguţă nu noi; se apropie de masă şi ne ură: „Poftă bună…” I-am răspuns cu toţii mulţumindu-i precum se cuvenea. Singurul care tăcu fu bătrânul Juste.

Încet, se ridică; când a ajuns lângă el, Juste era deja în picioare şi o privea fără să clipească.

Ceilalţi ne puneam întrebarea: „Ce-o fi având?” Răspunsul nu întârzie prea mult. Fiindcă madame Lea, acum la rândul ei îl iscodea, dar el îi întorsese spatele. Juste se îndreptă spre uşă; uşa se deschise şi apoi se închise: bătrânul ieşise din încăpere.

S-a lăsat o linişte grea vreme de două sau trei minute; apoi o auzirăm pe doamna Lea care striga: „Ce înseamnă asta? Nu îngădui aşa ceva! „Avea o voce ţipătoare, puţin răguşită, vocea unuia care este pe punctul să fie gâtuit. Reîncepu: „Tare aş vrea să ştiu dacă aici sunt la mine acasă!” Madame Recordon începu să zică: „Vă rog să ne iertaţi, însă, ştiţi că Juste e bătrân, are idei fixe, de 40 de ani…” Doamna Lea o întrerupse: „Puţin îmi pasă! „Şi adăugă: „De altfel, o să mai vedem”. Şi ieşi, la rândul ei.

Trecu o bucată de vreme până să ne liniştim. Recordon fu primul care începu să vorbească. Era roşu la faţă, bătu cu pumrful în masă:

— La dracu’! spuse, aş vrea să ştiu cu ce drept se bagă nebunu’ ăsta bătrân să facă morală oamenilor. e să-mi pierd pâinea din cauza lui…

— Stai, Louis, zise nevastă-sa, o să se rezolve. Îi vom explica doamnei…

Dar el se dezlănţuise:

— Ce să-i spui? Şi dacă doamna nu vrea să priceapă? A fost sau nu cuviincios? Aşa se cuvine să te porţi cu stăpânii? Eu răspund de asta.

Şi se iscă o discuţie între Recordon şi consoarta lui; în cele din urmă conveniră ca ea să meargă la doamna

Lea, „să-i explice” cum zicea ea, iar el, Recordon, să se ducă la domnul David.

Pe o farfurie s-au adus cartofi fierţi şi slănină; pofta ne-a revenit. Recordon însuşi sfârşi prin a se potoli. Curând ne ridicarăm de la masă. În ce mă priveşte, m-am îndreptat spre camera mea. Nu era o încăpere mare, cea în care aveam să stau: trei picioare în lungime şi tot atâtea în lăţime, iar dacă ridicam mâna, atingeam plafonul.

Un pat de brad, o masă de lemn de brad, un lavabou uzat, un scaun şi cam asta era tot. Când eşti obosit, nu prea acorzi atenţie acestor amănunte, şi, de altfel, eu nu fusesem niciodată alintat. Mă dezbrac repede şi mă întind în aşternut. Dar când să adorm, aud din camera vecină un zgomot. Ascult, părea că cineva citeşte cu voce scăzută. Cineva care nu prea ştia să citească, se poticnea de câte două-trei ori la cuvintele prea lungi înainte de a le dibui; apoi iarăşi o lua de la capăt până se împotmolea din nou. Am recunoscut glasul bătrânului Juste. Iar acum, că se înstăpânise tăcerea, vorbele răzbăteau până la mine, nu chiar atât de limpede şi nici chiar atât de numeroase ca să le pot aduna în fraze, suficiente însă ca să-mi pot da seama că erau cuvinte din Biblie. Mi se citiseră adesea versete la catehism. Eram curios să ştiu: „De ce citeşte astfel, cu voce tare? S-ar fi cuvenit să aflu”. Mă scol tiptil, peretele subţire care despărţea cele două încăperi era din scânduri date cu var; ar fi fost prea greu să descoperi o crăpătură sau o gaură; în adevăr, găsesc una, mă uit prin ea şi-l zăresc pe bătrânul Juste şezând la o masă la fel cu a mea, cu o carte deschisă în faţă. Era aşezat cu spatele la mine însă distingeam cartea graţie unei lămpi aşezată lângă el. Era într-adevăr o Biblie. O Biblie veche, cu încuietoare şi cotor de piele închisă, dintre acelea ilustrate. Stătea aplecat asupra ei, aproape că o atingea

cu nasul, pe când urmărea rândurile cu degetul. Cu greutate rostea cuvintele ce se înşiruiau: „Blestemat să fii… Israel… fiindcă… femeile… adultere…” Rostea cu voce scăzută cuvintele şi nu izbuteam întotdeauna să le înţeleg; numai pe unele, mai importante, le pronunţa mai tare şi atunci era posibil să le înlătur şi să le dau un tâlc.

Astfel am priceput că tot ce citea se lega de scena de adineauri şi că el căuta în carte îmbărbătarea de care avea nevoie. Se înăsprea în hotărârea lui. Se compara cu ilustre exemple. Iar acestea acţionaseră, căci îl simţeam numai putere şi siguranţă de sine.

Nu făcea niciun fel de mişcări; spatele lui părea un bloc negru, atâta doar că pe cap se ivi o pată albă, era părul luminat de lampă; numai capul i se mişca încet, dar nu şi trupul, nu şi pumnul, cum adăsta sprijinit de marginea mesei. Parcă erau nişte pete de cerneală. O mină bătrână, descărnată de tot, numai noduri, însă plină de forţă încă; din când în când se contracta. Deodată, bătrânul Juste se îndreptă din şale şi tăcu. Privea fix în faţă. Pesemne că terminase capitolul şi reflecta la cele citite. Apoi izbi cu pumnul în masă şi lemnul răsună sub lovitură. Şi atunci l-am văzut pe bătrânul Juste cum se ridică încet (avea în mişcări o mare încetineală, dar şi o mare autoritate); şi, cum se ţinea drept, atingea tavanul cu capiii. Mi-era oarecum ruşine că îl spionam. Nu eram mânat decât de curiozitate. Aşa că nu mă clintii din loc. Continuam să-l urmăresc din priviri pe bătrânul Juste, în vreme ce se apropia de pat; îmi închipuiam că se va culca. N-a fost aşa. A îngenuncheat şi, luându-şi capul în mâini, sprijinindu-şi fruntea de saltea, a început să se roage cu voce tare; zicea: „Doamne, îţi mulţumesc că mi-ai venit în ajutor, Ochiul tău le vede pe toate. Tu ai cântărit lucrurile, Doamne. Mi-ai întins mâna de care am nevoie, fără de care aş fi un neputincios şi un rătăcit”.

Spunea: „Fă dar ca ruşinea să fie izgonită din casa

aceasta, ca nu cumva casa să dispară, iar pedeapsa Ta să cadă asupra ei. Doamne, aceasta e ruga ce o îndrept către tine”.

Mai spunea altele asemănătoare, mâinile-i se împreunaseră, deodată întinse braţele şi capul i se lăsă pe spate.

Cineva urca scara şi-l întrerupse. Nu avu decât timpul să se ridice. Ciocănituri la uşă, domnul David îşi făcu apariţia.

După cum am spus, îl ştiam din vedere pentru că îl întâlnisem adesea când străbătea satul galopând pe iapa sa roşie, însă niciodată nu avusesem prilejul să-l văd atât de aproape. Era un bărbat scund şi gras, greoi dar încă robust, cu o pelerină scurtă şi capul descoperit. Se vedea greu că e palid, din cauza obrazului bronzat; însă mâinile îi tremurau.

Se apropie de bătrânul Juste. Acesta nici nu s-a clintit. Liniştit, deşi respectuos, păstra un aer de perfectă siguranţă de sine care contrasta cu agitaţia domnului David. Juste îl întrecea cu un cap. Acum erau faţă în faţă.

Domnul David i se adresă (vocea lui era puţin tremurătoare):

— Ce s-a întâmplat, Juste?

Celălalt voi să răspundă. Domnul David îl întrerupse i

— Stai să vorbesc eu mai întâi… Ştii că ţin la dumneata. Eşti de prea mult timp la noi pentru ca să mă port cu dumneata ca şi cum ai fi un străin. Dar nici nu-ţi îngădui să-ţi acorzi drepturi pe care nu le ai… Şi, deşi mi-este neplăcut, trebuie să-ţi spun – ai uitat că aici există un stăpân şi că eu sunt acela…

Juste împietrise, numai ochii lui îl sfredeleau pe domnul David drept în ochi şi la fel cum procedase cu doamna Lea, nu-l slăbi de fel. Domnul David fu cel care cedă. Totuşi nu se opri.

— Oricui altcuiva i-aş fi arătat uşa. Cu dumneata este altceva. Ştiu prea bine ce îţi datorez. Numai că va trebui, Juste, ca şi dumneata, în ce te priveşte, să fii om de înţeles. Ai greşit, va trebui să recunoşti, să îndrepţi tot ce-ai stricat. După cum vezi, încerc să dreg lucrurile… Vei merge s-o cauţi (şovăi asupra cuvântului), vei merge s-o cauţi pe… soţia mea, şi îi vei prezenta scuze. Ea binevoieşte să nu ceară mai mult, cu condiţia să nu se mai repete.

Şi cum Juste tăcea chitic:

— Deci ne-am înţeles. Mâine dimineaţă vii la noi.

Bătrânul Juste lăsă un răgaz după vorbele celuilalt; spuse:

— Nu voi veni.

Spuse asta cu tristeţe, dar cu calm şi fermitate. Avea un chip palid, pe care îl văd şi acum. Şi ochii lui îi văd, fiindcă îi sfredeleau pe cei ai stăpânului, dar toate astea le făcea parcă împotriva lui şi în numele a ceva mai presus de el şi de toate.

— Ce-ai zis? strigă domnul David. Ce-s neroziile astea?

— Nu voi veni, fiindcă nu pot veni. Vedeţi, domnule David, v-aţi abătut de la drumul drept. Nu eu vă spun toate acestea; eu, ca să zic aşa, sunt un nimic. Dar Cel de-Sus vorbeşte prin mine, sau eu n-am dreptul să fac, fiindcă El mi-a cerut să vorbesc…

Domnul David îl întrerupse cu asprime:

— Taci!

Şi cum Juste intenţiona să continue:

— Taci! Taci!… Auzi, îţi spun să taci!

Juste tăcu, dar nu-şi schimbă atitudinea. Poate asta îl înfuria pe domnul David. În orice caz îi era cu neputinţă să se mai controleze.

— Prost-crescut, strigă el, cine ţi-a îngăduit… cine?

Nu-şi sfârşi propoziţia. Reîncepu:

— E ultimul dumitale cuvânt?

Juste tăcu.

— Atunci mâine te voi concedia.

Uşa trosni închizându-se. Toată scena fusese nespus de gălăgioasă. Cu siguranţă că a fost auzită în toată casa. Dar de îndată ce domnul David se îndepărtă, o linişte de necuprins învălui totul. Era ca şi cum n-aş fi văzut şi auzit nimic; îl priveam fără întrerupere pe bătrânul Juste şi privindu-l, această impresie creştea. Nu părea deloc tulburat, nicio trăsătură nu i se alterase. O clipă încă stătu în nemişcare; apoi îndoi din nou genunchii, îşi reluă rugăciunea, în cele din urmă se sculă în picioare şi, liniştit ca întotdeauna, începu să se dezbrace.

În ce mă priveşte, m-am lungit pe pat. Nu-mi mai era somn. O ciudată răsturnare se petrecuse în mine.

O revedeam pe mama întinsă pe pat, culcată, cum n-o mai văzusem fiindcă oamenii vii nu dorm cu mâinile împreunate şi nici nu sunt prea liniştiţi când dorm.

Îmi spuneam că niciodată nu i-am simţit într-atât lipsa, ca acum, când întrezăream toate greutăţile vieţii. Eram singur, nu mai aveam pe nimeni.

În zadar încercam să mă consolez, ziceam că e în ceruri; nu reuşeam să-mi reprezint însă cerul.

Singurul lucru limpede pe care îl distingeam era cimitirul unde mama fusese îngropată şi groapa în care fusese coborâtă.

Îmi aminteam cum oamenii care ţineau frânghiile se aplecau cu picioarele depărtate şi cum, lunecând în palmele lor aspre, funiile făceau zgomot. Plouase toată noaptea şi groapa mustea de apă. Au aşezat-o pe mama în apăraie. Mi se făcea frig pentru ea şi începui să am frisoane. Apoi începură să cadă bulgări.

Cum să mai vezi şi să mai asculţi când eşti întins atât de adânc sub pământ?

Înţelegeam că sunt singur-singurel. Nimeni nu se gândea la mine.

Mă suceam şi mă zvârcoleam pe salteaua de paie care fâşâia; era singurul zgomot ce se lăsa desluşit. În camera de alături se făcuse linişte, ca şi afară pe câmp, sub cerul nemărginit, tivit cu stele.

III

Bătrânul Juste plecă a doua zi, dimineaţa.

Imediat după plecarea lui, sosi unchiul meu, care se întreţinu câteva clipe cu domnul David; pe mine veni să mă caute la grajd, unde îl ajutam pe Ulysse, argatul de serviciu, să scoată bălegarul. „Domnul David te aşteaptă, spuse unchiul, du-te în biroul lui”. După care mă părăsi, nu înainte de a-mi ura noroc.

M-am dus să mă spăl pe mâini la fântână. Aşa-zisul birou era o mică încăpere situată la parterul conacului. Domnul David era acolo.

Îmi spuse:

— Tocmai am stat de vorbă cu unchiul tău, de aceea te-am şi chemat pentru ca să ne cunoaştem. Pentru început, vei primi 15 franci pe lună.

Mi se păru că arăta mai rău decât în ajun, gălbejit, cu trăsăturile obosite, de parcă avea aerul cuiva care n-a dormit. Scoase un carnet din sertarele pupitrului şi mi se adresă din nou:

— Cum te cheamă?

I-am spus cum mă numesc şi anul în care m-am născut, trecu totul în carnet, cu ziua angajării mele la fermă, uscă cerneala cu un praf verde, după care încrucişă braţele pe piept.

— Este de prisos să-ţi spun că trag nădejde să te porţi cum se cuvine. Unchiul tău m-a asigurat că eşti harnic, ceea ce vom vedea. În tot cazul, pari bine făcut pentru vârsta ta. (Mă măsură din cap până-n picioare.) Cu atât mai bine, cu atât mai bine… Dacă sunt mulţumit

de tine, îţi voi mări simbria.

Tăcu; mă pregăteam să ies din birou, când mă rechemă scurt:

— Ce făceai adineauri?

Îi spusei:

— Îl ajutam pe Ulysse, cum mi s-a poruncit, să scoată bălegarul.

— Ai destulă putere să împingi roaba?

I-am răspuns:

— Cred că aş putea, numai că n-am încercat încă.

— Va trebui să încerci.

Astfel, am început de-a binelea munca la fermă. Acum ştiam că voi câştiga 15 franci pe lună. Mi se părea că e mult.

În scurt timp eram la curent cu toate muncile: seceratul, mulsul, înhămatul, cositul paielor, strângerea furajelor; munceam ca un bărbat. Ne sculam vara la patru dimineaţa; cu o oră mai târziu iarna. Imediat începea mulsul. Când se isprăvea mulsul, laptele trebuia dus la lăptărie. Eram doi cei care duceam laptele, Ulysse şi cu mine, fiindcă un singur om nu era de ajuns, câteodată se obţineau până la o sută de litri. Dispuneam de două canistre de metal, care se numesc garniţe, una mică şi alta mare. Ulysse, fiind mai vârstnic, o ducea pe cea mare. Eu, însă, mă simţeam umilit, cu atât mai mult cu cât în sat se glumea pe seama mea. De aceea aveam grijă să nu plec în acelaşi timp cu Ulysse. Preferam să i-o iau înainte. Până în sat era cale de un sfert de ceas, iar garniţa cântărea vreo 40 de kilograme, ceea ce pentru un băiat de 16 ani e o greutate, dar amorul propriu îmi dădea puteri şi, de altfel, învăţasem să-mi potrivesc pasul cu balans, altminteri picături mari de lapte ar fi sărit cât colo deasupra capului meu. În lăptărie erau întotdeauna vreo cincisprezece băieţi ce sporovăiau vesel; mi-era puţin teamă, fiindcă erau mai mari decât mine; îmi

predam laptele şi dispăream. Mă întorceam înaintea lui Ulysse: din cauza asta patronul mă aprecia.

Aşa intram în miezul zilei, iar zilele treceau, una după alta, cu strângerea păioaselor, secerişul, a doua coasă şi, în sfârşit, într-o mai mică măsură, culesul viilor, fiindcă domnul David avea şi nişte vii undeva, mai spre dealuri. Ce este bine la fermele mari este că faci de toate, până şi meseria de măcelar dacă vrei: în fiecare toamnă se tăiau câte patru porci.

De altfel eram bine tratat. Poate puţin cam aspru, fiindcă Recordon nu era comod; de altfel domnul David era omniprezent, iar Recordon ştia asta. Mâncarea era pe săturate şi gustoasă.

Totul ar fi fost în regulă, dacă n-ar fi existat noua doamnă Barbaz, însă din clipa în care venise, totul mergea în casă de-a-ndoaselea. Niciodată, se spunea, domnul David nu l-ar fi izgonit pe bătrânul Juste dacă n-ar fi existat dânsa. De altfel, ideile lor nu se potriveau în nicio privinţă. De ce s-au căsătorit, zău dacă pricep. Măcar dacă doamna Lea ar fi fost frumoasă; dar n-o găseam frumoasă. Era prea plină şi apoi avea un fel de a te privi care, încă de pe atunci, îmi displăcea la femei. Prea bătătoare la ochi sau, într-un cuvânt, prea ţipătoare, prea preocupată de ce se gândea despre ea şi dornică peste poate să fie admirată.

Se povestea că fusese multă vreme cameristă la hanul „Soarele de aur” din Roche şi că acolo a cunoscut-o domnul David. Acesta a reuşit s-o angajeze cu toată împotrivirea primei lui soţii. Şi se mai spunea că până la venirea ei doamna Barbaz n-a fost niciodată bolnavă; de cum a venit noua menajeră, sănătatea doamnei a început să lase de dorit; şi s-a înrăutăţit treptat, fără să se ştie clar ce avea, deşi au venit s-o consulte doi medici. În curând, n-a mai putut părăsi patul; un an mai târziu deceda. În mai puţin de douăsprezece luni, cum s-a

văzut, domnul David se recăsătorea.

Toate acestea se petreceau cam în vremea intrării mele la fermă. Mă angajasem în iulie; în octombrie, deja, doamna Lea năştea o fetiţă. La început această naştere păru să aranjeze lucrurile. Domnul David era tare mândru; avea şi de ce, fiindcă se apropia de 60 de ani.

Dar din prima căsnicie avea alţi trei copii: o fată numită Julie, care era măritată cu un domn Raymond, reprezentant comercial la Roche, un băiat pe nume Robert, pe care nu-l vedeam mai deloc, fiindcă învăţa la oraş; în sfârşit, o a doua fată, necăsătorită, căreia i se spunea „domnişoara Rose”. Datorită ei, situaţia începu din nou să se înrăutăţească.

Era fata cea mai frumoasă pe care am văzut-o vreodată. Îmi amintesc foarte bine de o rochie albă pe care o purta în primăvara aceea, o rochie de muselină cu fusta numai volane, cum era moda pe-atunci. Când venea spre tine pe drum, îmbrăcată în rochia aceea şi cu pelerina ei roză, simţeai că te trec fiori de emoţie. Se spunea că este mândră: cu mine n-a fost niciodată. Mi s-a părut mereu politicoasă: mi-a vorbit întotdeauna gentil şi altora la fel. Ceea ce părea a fi mândrie, era aerul ei distrat şi absorbit ce o însoţea tot mai vizibil, dar asta era destul de firesc.

În scurt timp doamna Lea deveni geloasă pe ea. L-a stârnit probabil împotriva fiicei lui căci în scurtă vreme domnul David s-a înstrăinat de ea. Cu atât mai mult cu cât o avea acum pe micuţa Lucienne, chiar dacă nu era decât un prunc de câteva luni.

Timpul trecea pe nesimţite. Un an întreg se duse aşa. A fost anul zidarilor. Domnul David a reînnoit casa din temelii: a tencuit faţada care, din cenuşie, a devenit trandafirie, era doar gustul doamnei Lea. O nouă fereastră a fost străpunsă în zidul dinspre lac, pentru a lumina salonaşul; cum nu era simetrică celorlalte, totul

începu să fie supus revizuirilor. Se simţea în toate o voinţă căreia nimic nu-i putea rezista. Astfel, de îndată ce veni primăvara, sosi şi un grădinar care întoarse grădina cu susul în jos. Şi pentru a pune capac la toate, un tapiţer plecă ducând într-un car imens o grămadă de mobile. Fuseseră roşii, se întoarseră verzi.

Cu toate astea, am mai spus-o, nu eram nefericit. Dezordinea nu era într-atât de mare încât să sufăr prea mult. Cât priveşte micile inconveniente, îmi spuneam că oriunde ai merge dai de ele.

Ce m-a ajutat mult era faptul că îmigăsisem un prieten. Un prieten, nu ştiu dacă pot îndrăznisă-l numesc astfel, căci avea de trei ori vârsta mea, însă simţeam pentru el un asemenea amestec de respect şi încredere că nu găsesc alt cuvânt. Este vorba de un domn Loup, cândva diriginte la colegiul comunal, pe care îl ştiam ca om destoinic încă din epoca în care învăţam la şcoala din Praz-Dessus. Într-o zi m-a întâlnit în împrejurimile de la Maladiere. S-a oprit imediat.

— Ia te uită, ce cauţi pe-aici, Samuel?

I-am spus că mă angajasem la domnul Barbaz, fiindcă rămăsesem singur pe lume. M-a privit tare ciudat, mi-a pus mâna pe umăr şi m-a întrebat:

— Şi cum te descurci?

I-am răspuns că m-am acomodat bine situaţiei, însă a bănuit probabil că nu-i dezvălui întregul adevăr. M-a privit din nou şi a adăugat:

— Caută-mă, Samuel, când timpul o să-ţi prisosească.

M-am dus să-l văd într-o duminică. Locuia singur cu soţia lui într-o căsuţă mărginaşă, pe care o înconjura o grădină bogată. Îşi îngrijea singur grădina. O parte întinsă era ocupată de o prisacă vopsită în albastru, cu trei rânduri de stupi făcuţi din trestii (nu se cunoşteau încă stupii de lemn pe care acum îi găseşti în tot locul).

Obişnuia să spună: „N-am copii, dar am albinele mele”. De altfel, se pricepea să strunjească şi avea în pod un strung la care iarna confecţiona tot soiul de mici obiecte; mai am şi acum un inel pentru şervete pe care mi l-a dăruit.

Mă primi în grădină; adusese o sticlă cu hidromel (e un vin din miere) şi am început să sporovăim.

De obicei nu prea sunt vorbăreţ. Ce s-a întâmplat, nu ştiu. Cert este că la capătul unei jumătăţi de ceas nu mai aveam nimic să-i ascund. Era ca şi cum ceva dinlăuntrul meu mă împingea să dau glas unui întreg univers de gânduri ce nu aştepta decât să se exprime; de fapt mă destăinuiam pentru prima oară. Mă simţeam mai uşor.

Ridică spre lumină paharul cu hidromel şi privindu-i frumoasa culoare pe care o căpăta graţie transparenţei:

— Vezi, îmi spuse, este limpede. Sunt mulţumit de el anul ăsta.

Reîncepu:

— Îţi place? Foarte bine. N-are gust rău.

Şi imediat, ca din întâmplare:

— Pe la unchiul tău ai mai trecut?

Pe cât se pare, mă lua pe departe. Îi răspunsei că am fost pe la dânsul în două rânduri, dar că prima dată nu l-am găsit, iar a doua oară avea oaspeţi, aşa că mi-am văzut de drum.

— Mai ai şi alte rude?

Nu aveam; mama nu era din partea locului.

— Duminica ce faci?

Mi-era ruşine să mărturisesc. Duminica nu făceam nimic. Mă trânteam pe pat. Pe la patru dimineaţa trebuia să mă scol să mulg vacile; odată laptele dus la lăptărie, mă culcam din nou. Cu atât mai greu mi-a fost să-i destăinui acest lucru cu cât unul din subiectele asupra cărora mă oprisem mai în amănunt fusese supărarea

pricinuită de faptul că nu mai puteam să-mi continui studiile, cum mi-ar fi plăcut şi cum mama nădăjduia că voi face. Aveam aerul că mă contrazic.

Cu toate acestea nu mă certă, îmi spuse:

— Te înţeleg, băiete. Ştiu cât de greu îţi vine să perseverezi la vârsta ta când n-ai pe nimeni care să aibă grijă de tine. Dar dacă ai avea pe cineva să te ajute…

— Oh, dacă aş avea pe cineva…

— Poate că s-ar găsi cineva…

Şi cum îl priveam, cu gura căscată, luă un aer maliţios

— Hai mai bine s-o spunem din capul locului că eu voi fi acela. E tot ce pot să-ţi ofer. Dar dacă te-ai mulţumi… Nu te descuraja, Samuel. Toate începuturile sunt grele. Ai duminicile la dispoziţie, vei avea din când în când şi serile, n-ai decât să zici: „Vreau”.

Am convenit că îmi va împrumuta cărţile de care aveam nevoie şi că din două în două săptămâni, duminica după-masă, voi veni să-i arăt ce am lucrat.

Aş fi vrut să-i spun cât îi eram de recunoscător pentru ce făcea pentru mine. N-a fost cu putinţă. Ochii mi se înceţoşară, şi o clipă n-am mai văzut nimic.

Când mi-am revenit, mi-am dat seama că domnul Loup nu mai era lângă mine. Aplecat asupra unei tufe de trandafiri, părea foarte ocupat să sucească şi să răsucească între degete o frunză atacată de paraziţi. În cele din urmă se hotărî să o rupă şi lăsând-o să cadă pe pământ, o călcă apoi în picioare.

Numai când mă auzi apropiindu-mă se întoarse; mă privea ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic: „Haide cu mine”.

Îmi oferi o geografie, o carte de istorie, un carnet în care erau explicate şi regula de trei simplă şi fracţiile zecimale, în fine, ca desert, cum spunea, *Robinson elveţianul*.

Îmi mai împrumută tot ce trebuia pentru scris, căci eu nu aveam nici cerneală, nici hârtie; m-am despărţit de dânsul cu un pachet gros sub braţ.

Cu economiile mele (căci începeam să am economii) am cumpărat o cutie cu luminări. Am aşezat una în gâtul unei sticle; acum aveam lumină în cameră până seara târziu.

Trebuie să recunosc că, la început, *Robinson elveţianul* m-a atras mai mult decât cartea de istorie sau de geografie. Mă pasiona mai ales momentul când şarpele boa înghite măgarul; mi se pare că Jack era cel care omora şarpele cu o împuşcătură. Însă el aştepta mai întâi ca reptila să-şi mistuie prada, ceea ce făcea ca două-trei pagini să asişti la prânzul ei: vedeai cum bestia transformă bietul măgar într-o pastă; numai apoi începea să-l înfulece.

Am mai cumpărat, de asemenea, un ceas. Deodată mă uit la ceas; sunt îngrozit cât e de târziu: a trecut de miezul nopţii.

S-a întâmplat totuşi ceva care m-a făcut să uit şi de *Robinson elveţianul*; în primăvara asta m-am îndrăgostit. Mergeam pe optsprezece ani. Era şi vremea.

Se numea Melanie; era orfană de tată ca şi mine, numai că maică-sa, se zice, era tare bogată. Asta este şi motivul pentru care n-aş fi îndrăznit niciodată să mă gândesc la ea dacă n-ar fi început ea.

Dar începutul ea l-a făcut.

Am fost trimis într-o dimineaţă la moară cu un sac cu grâu în schimbul căruia trebuia să aduc unul cu făină. Cum drumul suie în pantă, am înhămat-o pe Blanchette, o iapă bătrână pe care domnul David o ţinea de milă şi care nu mai mergea decât la pas. Era folosită pentru muncile uşoare. Am încărcat sacul cu făină şi mă întorceam liniştit, când în păduricea pe care trebuia s-o străbat zăresc, în faţa mea, o fată aşezată la marginea

drumului. Un coş mare acoperit cu o basma era aşezat lângă ea.

M-am simţit stingherit, pentru că pe vremea aceea toate fetele mă înfricoşau, iar ideea de a trece prin faţa acesteia mă tulbura. Dacă măcar aş fi putut duce calul la trap dar nu era chip de vreme ce eram cu B'anchette. Atunci am plecat capul cu aerul cuiva care n-a văzut nimic.

Îmi spuneam: „Cea mai bună metodă de a nu fi văzut este de a te preface că nu vezi nimic". Treaba păru că merge bine la început. În adevăr, o depăşesc: ea nici nu se mişcase. Mă credeam izbăvit, când deodată mă strigă:

— Ei bine, ştiu că sunteţi politicos!

Nu era chip să fac pe surdul; am înălţat capul: fata de adineauri se ridicase. Cum se întorsese spre mine, am recunoscut pe una care se numea Melanie, având în sat reputaţia de a fi cea mai ageră şi mai ironică dintre fetele care, de altfel, sunt de felul lor aşa.

Faptul că era chiar ea mă făcu să-mi pierd cumpătul; nici nu-mi trecuse prin cap s-o opresc pe Blanchette, care îşi vedea de drum. Iar fata mă mustra:

— Ia te uită ce lipsă de atenţie! împovărată cum sunt! Iar dumnealui, care are şi cal, şi căruţă!

Înţelesesem, în fine; trag de hăţuri, ea zice:

— E cazul, şi se apropie cu coşul sub braţ. Probabil că era greu, fiindcă o încovoia. Se apropie şi se opreşte în dreptul meu. Stângaci, o ajut să-l aşeze în căruţă (era un car de dus pietre, făcut din două scânauri aşezate direct pe osie). Eu, ca să zic ceva:

— Ce ai în coş?

— Ce te interesează?

M-a pus la punct.

Totuşi s-a aşezat lângă mine şi Blanchette a pornit. Eram obligat, pentru a ţine hăţurile, să stau întors

dinspre partea calului.

Am mers aşa o bucată de drum, fără să ne vorbim. Eu desigur nu mai îndrăzneam să zic nimic.

Deodată, ea mă întreabă:

— Lucrezi la ferma din Maladiere?

Făcui un efort ca să răspund:

— Da, domnişoară.

— Mi se pare că te-am mai văzut.

Glasul îi era altul. Era parcă imposibil să am drept tovarăş aceeaşi persoană care cu o clipă mai înainte mă repezise. Ideea asta mă încurajă, mă întorc spre dânsa şi văd lângă mine o gură ca o rodie şi doi ochi care îmi zâmbesc. Erau precum un chibrit într-o grămadă de paie, aceşti ochi care oricât ar fi fost de negri, păreau să aibă culoarea focului.

Am făcut o mişcare atât de bruscă incit puţin a lipsit să cad din căruţă. Ea izbucni în râs.

Aşa a început totul, cu un hohot de râs. Pădurea tocmai rămânea în urmă; o ploaie de soare ne cădea de sus, printre crengile ce se răreau; mai pe urmă intrarăm în lumină şi sub noi se desluşea satul.

A continuat să râdă în tot acest răstimp (astăzi râsul ei mi se pare fals, dar pe-atunci nu puneam nimic la îndoială).

— Iată ce înseamnă să ai căruţe aşa de incomode, spuse ea în sfârşit. Totuşi, nu te poţi plânge de tăria spătarului.

Nu exista spătar şi, bineînţeles, nici stinghie pentru rezemat picioarele. Acestea se balansau în gol. Spatele se mişca în ritmul hurducăturilor. Era doar un suport pentru şezut. Tocmai ajunseserăm într-un punct care fusese pietruit cu câtva timp mai înainte; nu ştiu ce-mi vine să-i zic: „Dacă vă este teamă, sprijiniţi-vă de mine”.

Niciuna nici două, mă cuprinse pe după talie. Aveam impresia că visez. La fiecare smucitură a căruţei

îi simţeam umărul lipindu-se de al meu, şoldul ei mă atingea de asemenea. Mă înroşisem tot, apoi mă albisem.

Cu deplin temei, caii focoşi nu sunt încredinţaţi oamenilor tineri, mai ales când aceştia sunt şi însoţiţi. Coborârea devenea tot mai abruptă, iar eu nu mă gândisem să strâng frâna. Dacă Blanchette n-ar fi fost potolită, Dumnezeu ştie ce s-ar fi întâmplat. Dar ea mergea acum tot mai încet.

A fost pentru Melanie un nou pretext de in punsături.

— Am impresia că nu prea inspiri încredere eeloi de la fermă. Ei şi-or fi spus: „Iată un zărghit, să ne menajăm caii”.

Şi a început să râdă din nou. Am făcut la fel. Cu toate că dificultăţile traseului rămăseseră în urmă, ea nu-mi dădu drumul. Aş fi putut să-i răspund că întrucât nu mai risca nimic, prudenţa ei nu mai avea sens; pe cât se poate bănui, n-am zis nimic, deşi simţeam oarecare stinghereală. Continua să-mi vorbească de Blanchette şi în fiece clipă izbucnea în râs, în timp ce striga: „Hi, hi” dar asta nu folosea la nimic. Fapt care o făcea să râdă tot mai tare.

Dintr-odată redeveni serioasă: îmi spuse:

— Trebuie să cobor. Asta pentru că ne apropiam de sat. Ea adăugă: Îţi dai seama, dacă voi fi văzută cu tine, îndată oamenii vor începe să bârfească.

Până atunci nu mă gândisem la nimic rău; de cum mă prevenise (a făcut-o, fără îndoială, cu premeditare) am simţit oarecare vinovăţie.

Ajutând-o să coboare la marginea şoselei, i-am întins coşul. Mi-a mulţumit cu o înclinare a capului. M-a privit nostim, cu o urmă de zâmbet în colţul buzelor:

— Ascultă, îmi zise, nu te plimbi câteodată pe malul lacului?

Nu mergeam niciodată; totuşi n-am ezitat să-i

răspund:

— Oh, mi se întâmplă.

— Atunci vrei să vii duminica viitoare? Voi veni şi eu acolo. Pe la unu, sub salcia cea mare.

Am crezut întâi că îşi bate joc de mine, dar a fost suficient s-o privesc pentru a vedea că nu era vorba de aşa ceva* Atunci de ce mă invita când abia mă cunoscuse, şi când era întâia dată când ne vorbeam? Iată întrebarea căreia nu-i găseam o dezlegare, dar pe care mi-o puneam în vreme ce Blanchette se îndrepta spre fermă. Singura care îmi venea în minte nu aveam destulă încredere în mine să o iau în considerare. În cele din urmă am renunţat să mai caut, gândindu-mă numai ia întâlnirea noastră.

În duminica aceea trebuia să mă duc la domnul Loup, dar am hotărât pur şi simplu că nu voi merge. Poate că ar fi trebuit să-l previn, dar n-am făcut-o, spunându-mi că voi găsi data viitoare o scuză: nu-mi rămase decât să aştept duminica aceasta care se lăsa teribil de mult aşteptată. În zadar am încercat seara să citesc: cum se vede ceaţa strecurându-se în pădure printre copaci, tot astfel, dintre rânduri, un chip vaporos mi se arăta, şi către el îmi îndreptam privirea lă sunt baltă frazele. Numai că de îndată ce îmi fixam privirile asupra lui se şi risipea. Adânc dezamăgit, reluam cititul; deîndată se ivea din nou. Atunci închideam cartea.

În cele din urmă duminica veni şi de dimineaţă începui pregătirile. Nu aveam decât un singur costum mai acătării. L-am periat cu atenţie, ceea ce nu mi se mai întâmplase niciodată. Apoi l-am cercetat la lumină. Am descoperit că nasturii abia se ţineau, iar pe piepţii vestei, într-un loc vizibil, o pată mare. M-am împrumutat cu ac şi aţă la madame Recordon şi aşezându-mă la fereastră, mi-am întărit nasturii. Apoi am scos pata. Am avut grijă să îmbrac o cămaşă curată, să mă spăl ca lumea, să mă

pieptăn, am înnodat la gulerul cămăşii o veche cravată neagră pe care o aveam de la tata; de asemenea am împrumutat o oglindă, fiindcă n-aveam. Mă priveam cât eram de ferchezuit şi de rozaliu, într-atât mă dichisisem.

Abia isprăvisem când sună de amiază. A trebuit să merg să mănânc. Toţi îmi spuneau: „Cât de frumos te-ai gătit!” Doream să par indiferent, dar ceilalţi au observat că nu prea puteam să mănânc. Eu, care de obicei mâncam cât patru, abia dacă am golit o singură farfurie de supă. Pe urmă strecurându-mă printre copaci, am făcut un lung ocol, după care m-am îndreptat spre locul întâlnirii. Ea alesese bine locul, la malul lacului nu venea niciodată nimeni. Duminica lumea prefera să hoinărească pe pajiştile din jur. Malul nu e decât nisip şi pietre. Şi apoi eşti ocrotit de baltă, pe care n-o poţi străbate decât printr-un singur loc. Altminteri ai mult de ocolit, cum a trebuit eu să procedez.

Şireata, dacă stai şi te gândeşti! Văd salcia, dar „nu e nimeni… stătea ascunsă după un trunchi. Pe când mă apropiam, ea scoase capul afară, iar eu uimit abia m-am stăpânit să nu ţip.

Îmi spuse:

— Da, e adevărat, am venit mai devreme, fiindcă azi am prânzit mai devreme.

Indicându-mi un loc lângă ea:

— Aşază-te aici, e bine.

În adevăr, era bine. Stăteam pe nisipul fin care se mula după voie. În faţă era lacul; adia o boare uşoară care unduia spre larg; ai fi zis că nici nu sunt valuri, deoarece le zăream doar partea în pantă lină însă ceva mai departe, spre larg, apăreau primele valuri cu spumă.

În nisip, în jurul nostru se vedeau bucăţi de cărămidă cu colţurile rotunjite, care te duceau cu gândul la săpunuri trandafirii şi la funduri de sticlă cărora frecarea le-a luat luciul. La dreapta noastră râul se

arcuia, iar malul îi era tivit cu un şir de plopi înalţi şi zvelţi, la fel de subţiri sus ca şi jos, aidoma unor luminări. Pe stânga, mai jos, la vărsarea apei numită Sorge (un râu mic ce străbate mlaştina) se zărea casa lui moş Pinget pescarul.

A început numaidecât să converseze cu sobrietate, astfel că timiditatea mea s-a spulberat. Nu semănăm deloc cu doi îndrăgostiţi care tot şuşotesc şi se foiesc. Mi-a spus că îşi închipuie cât de mirat trebuie că am fost văzând că ea face primii paşi, în ciuda uzanţelor, dar m-a găsit pe gustul ei şi de altfel se plictisea să fie mereu singură în sat. Pe băieţii din sat îi găsea grosolani şi încrezuţi, iar pe fete absorbite de rochiile şi pălăriile lor. Nu avea pe nimeni cu care să schimbe o vorbă.

O ascultam; mă simţeam acum în largul meu. Chiar dacă, fără s-o mărturisesc, regretam puţin că lucrurile luau această întorsătură. I-am răspuns că eu însumi mă simt singur la Maladiere. Servitorii de la fermă mă ţineau la distanţă fiindcă eram prea tânăr, iar domnul David avea destule griji ca să-mi acorde mie atenţie.

Odată discuţia astfel orientată, se prelungi mult timp. Melanie părea curioasă să ştie ce se petrece la Maladiere, iar eu, cum ştiţi, nu prea eram la curent, dar i-am răspuns cum m-am priceput mai bine. Ceva o interesa cu deosebire: rochiile doamnei Lea, numărul şi calitatea lor. Cu toate că eram surprins, ţinând seama şi de ceea ce Melanie tocmai îmi spusese despre cochetăria tinerelor ţărănci, nu m-am gândit decât să-i dovedesc bunăvoinţa mea.

— Iată, îi zic, are o rochie albă, de duminică cred, şi una gri. De asemenea una bleu de fiecare zi.

— Din ce?

— Din pânză.

— N-are şi una de mătase?

Nu băgasem de seamă.

— Aşa-s băieţii. Se gândesc numai la ale lor. Reîncepu să mă întrebe despre doamna Lea; apoi, sesizând că nu mai era nimic de aflat de la mine atunci, numai atunci, trecu la persoana mea.

Şi pentru că mă simţeam flatat şi fiindcă doream să strălucesc prin ceva în ochii ei, am început să-i povestesc în amănunt ce făceam seara: cum studiam şi ce anume studiam: geografia continentelor şi istoria tuturor ţărilor, regula de trei simplă, fracţiile şi, de asemenea, „Robinson elveţianul”.

Ea mă asculta cu atenţie. Când am terminat, îmi spuse: „Ce-ai putea să faci după aceea?” Eram dezlănţuit; o întrebare ca aceasta nu putea să mă încurce. „După aceea? Ei bine, domnul Loup mă va ajuta”. „Ce anume te va ajuta să faci?” N-am şovăit: „Să devin profesor”.

Inventam, este de la sine înţeles. Poate că mă mai gândisem la treburile astea, dar nu vorbisem cu nimeni despre ele, de altfel nimic nu era încă bine precizat. Nu e mai puţin adevărat că, odată rostite, au prins contur; acest viitor închipuit îl vedeam profilându-se aievea în faţa mea; m-ar fi mirat să mi se reproşeze cum că aş. fi minţit.

De altfel, ea nici nu se gândea la aşa ceva; iar eu îmi atinsesem scopul: crescusem în ochii ei.

— Este o profesiune frumoasă, îmi zise.

— Negreşit, i-am replicat, altminteri nici n-aş fi ales-o.

Ea chibzui o clipă.

— Vei avea nevoie de mult timp pentru a deveni profesor?

— Oh! asta depinde, dar dacă mă voi pune pe treabă (improvizam fără răgaz), peste patru-cinci ani…

— Ce vârstă vei avea peste patru sau cinci ani?

I-am răspuns falnic:

— N-am decât optsprezece, e uşor de socotit.

— Eu, spuse, am şaptesprezece.

Nu trebuie să ai încredere în ce spune o fată când îşi declară vârsta, oricum ea arăta mult mai în vârstă decât mine. Dar n-am avut curajul să insist.

Acum tăceam amândoi şi priveam în faţa noastră. Dinspre lac venea o barcă pe care briza o înclina într-atât că dădea impresia că pânza i se va muia în apă. Brusc însă barca se redresa. Gândeam la viitorul meu. Pe vremea aceea îmi apărea la fel de strălucitor ca soarele şi apa, orbindu-mă în aceeaşi măsură. Fără îndoială că şi ea medita la aceleaşi lucruri. Amândoi aveam aceleaşi gânduri şi de aceea ne înţelegeam fără să avem nevoie de cuvinte.

Vântul îi răvăşise puţin părul, borurile pălăriei de pai subţire tresăltau uşor, ca un fluture în repaus. Şi mă simţeam încălzit de o bucurie calmă, dintre acelea care am dori să ţină veşnic.

Dar sună de ora trei, era vremea să ne întoarcem.

M-a cuprins întristarea, nu îndrăzneam să-mi ridic privirea. Cu voce scăzută am întrebat-o:

— Nu s-ar putea să ne revedem?

Nici nu mă privea. Îşi ţinea mâinile încrucişate în poală, pe urmă le ridică.

— Să sperăm că ne vom revedea.

Am devenit şi mai trist.

— Nu mai speri?

Dar ea îşi schimbă din nou tonul.

— Oh, zise ea, ne vom descurca.

Şi iat-o că îşi înalţă capul, că-şi întoarce spre mine chipul luminos. Pleoapele i se zbăteau. Deveni roşie, sânii palpitau uşor. Îmi spuse:

— Voi găsi un mijloc să te înştiinţez. Dar, în aşteptare, ştii…

Atunci, cu o voce scăzută, care nu mai era decât o

şoaptă:

— …dă-mi un mic sărut.

Nu mai ştiu unde am sărutat-o, am întins buzele, ea şi-a apropiat obrazul, am simţit doar ceva arzător. Apoi m-am depărtat, fără să mai privesc înapoi.

De-atunci şi în tot cursul verii care veni, chiar dacă ne-am întâlnit rareori, ea a fost mereu alături de mine. Chipul ei mă însoţea pretutindeni. Sub pomii din livadă era iarba bună de cosit şi fânul plin de lăcuste; însă soarele fără de seamăn era ea; iar susurul apei în şanţuri era vocea ei pe care o auzeam. Când vedeam o broască, doream s-o bag în buzunar ca să i-o fac cadou. Iar cu florile din gardurile vii făceam tot timpul buchete gândindu-mă: „Ai să i le dai când o vei vedea”, a doua zi însă erau ofilite.

Mă subjugase fără să-mi dau seama; e cel mai bine aşa. Deschisese uşa atât de încet că n-auzisem niciun zgomot; apoi uşa se închisese după ea. Iar când seara eram atât de obosit că abia îmi ţineam ochii deschişi, această prezenţă mă făcea să iau loc la masă şi să mai lucrez zilnic câte o oră-două. Trebuia să fac un mare efort, dar totul mi se părea uşor şi plăcut când îmi spuneam: „O fac pentru ea”.

Pe mama aproape că o uitasem. Câştigam acum douăzeci de franci pe lună.

IV

Dar interveni un eveniment care, pentru mine, schimbă brusc mersul lucrurilor.

Se isprăvise secerişul; eram în răstimpul dintre seceriş şi a doua coasă; adică tocmai intram în luna august; în acel moment se răspândi la fermă zvonul că domnişoara Rose avusese o discuţie cu tatăl ei cu privire la un pretendent cu care ea voia să se mărite. Se rostea chiar numele craidonului. Era fiul unei modeste negustorese de mărunţişuri din Roche; era privit

oarecum drept smintit, fiindcă făcea versuri şi publica articole în ziarul local. Ceea ce părea cert era că n-avea „situaţie”, cum se zice, iar cât priveşte banii, şi mai puţin. Din care cauză era lesne de înţeles că ideea acestei căsnicii îi displăcu domnului David. Soţia lui, după cum se preciza, era şi mai ostilă decât dânsul, încurajându-i împotrivirea.

Domnişoara Rose era încăpăţânată, se ştia. Nimeni n-o mai vedea. Pleca dis-de-dimineaţă, se întorcea seara. Se povestea că nu mai vorbea cu mama vitregă.

Îmi amintesc că era tare cald. Fântâna aproape secase. Iarba care începuse să crească spornic, păli curând; pe câmpii adăstau smocuri de firişoare cafenii.

Noi, ceştilalţi, sufeream oleacă de sete, dar la o adică, nu ne lipsea vinul de ora zece, pe care îl gustam laolaltă, aşezaţi în cerc sub câte un copac, fiind câteodată o duzină, inclusiv argaţii sezonieri. Necontenit ne săreau în obraz lăcuste mari cât degetul mic. Când Ulysse prindea vreuna, îi smulgea picioarele. O aşeza alături de el şi toată lumea râdea văzând insecta căzută pe o parte, încercând inutil să se salte cu ajutorul aripilor. Eu întorceam capul. Nu voiam să par mai milos decât sunt, dar toate astea mă strângeau la inimă.

Într-o sâmbătă, pe la ora şase, tocmai ce intrasem la domnul Barbaz, nu-mi amintesc de ce, aşteptam în bucătărie ca Jenny să se întoarcă din grădină când, deodată, aud pe scară vocea domnişoarei Rose. Spunea:

— Aş dori să ştiu doar dacă acesta este ultimul tău cuvânt…

— Ţi-am mai spus, nu văd de ce m-aş mai repeta…

— Care va să zică, e nu?

— Nu.

Un glas uscat, răguşit, aspru şi pe de altă parte cel al domnişoarei Rose, înalt, gâtuit ca atunci când eşti cu răsuflarea tăiată.

S-a lăsat o scurtă tăcere; se părea că Rose cugetă la ceva; apoi reîncepu: „Bine”. După care coborî în fugă scara; o văd trecând val-vârtej prin uşa deschisă şi traversând curtea în goană, de-a curmezişul, ca şi cum cineva ar fi urmărit-o, cu pălăria pe cap şi umbrela în mână.

Mă gândeam: „Hotărât, treburile merg prost!” Dar bucuria mă făcuse egoist, abia dacă o compătimeam.

Auzeam limpede de deasupra vocea domnului Barbaz răsunând din nou şi o uşă deschizându-se, prin care doamna Lea îi răspundea de astă dată; n-am prea băgat de seamă ce-şi spuneau. Bătrâna Jenny, cu care aveam treabă, tocmai sosind în clipa aceea, îi încredinţai comisionul şi îmi luai tălpăşiţa.

Acestei Jenny i se spunea Jenny Guraliva, cu un cuvânt care pe la noi înseamnă: vorbăreaţa; îşi merita porecla. Era ca Juste, de peste 30 de ani în serviciu aici.

Aşteptam ora mesei.

Între timp a trebuit să schimb coada la mătură fiindcă cea veche putrezise; în cele din urmă am auzit-o pe doamna Recordon chemându-mă să cinez.

Am mâncat în grabă şi m-am întors la mine. Am aprins luminarea apoi, deschizând caietul de aritmetică, care pe jumătate era scris, m-am apucat să rezolv o problemă la care mă gândisem toată ziua fără să găsesc o soluţie. Îmi amintesc bine această problemă. Era vorba de un bazin căruia i se indicau dimensiunile şi de un robinet cu debit dat; problema era să stabileşti în cât timp se umplea bazinul. Îmi dădeam seama că trebuia să încep prin a calcula volumul bazinului, însă după asta mă împotmoleam. Am refăcut calculele de trei ori fără să reuşesc; a patra oară, mergând cu socoteala până la capăt, mi-am dat seama că rezolvarea era greşită. Mi-era de ajuns pentru asta să caut la ultima pagină a cărţii unde erau indicate rezultatele.

Nu-mi rămânea altă cale decât s-o iau de la început. Mă gândeam cu disperare la Melanie şi la uşurinţa cu care îi dezvăluisem planurile mele. Mi se părea că niciodată nu voi ajunge atât de pregătit încât să pot intra măcar la Şcoala normală. Şi îmi mai spuneam de asemenea că ea îşi va bate joc de mine pe bună dreptate atunci când mă va vedea. Această părere a fost cea care mi-a redat puterea. Mă gândeam: „Ei bine, demonstrează-i că greşeşte”. Şi m-am pus cu burta pe carte.

Se făcuse târziu; era probabil zece seara; isprăveam primele înmulţiri între lungimea şi lăţimea bazinului ori între suprafaţă şi înălţime; tocmai atunci câinele începu să urle.

Se ştie, câinii nu suportă luna. Am strigat: „Léo!” Ridică ochii şi îl văzui agitându-şi coada. Era un dulău negru şi nu prea de soi: încrucişare de buldog cu dumnezeu mai ştie ce; dar era un bun păzitor şi de aceea îl iubeam. Gândeam: „Se va potoli acum dacă ştie că cineva e pe aproape”. Da’ de unde; de-abia m-am reaşezat la masă că a început din nou să schelălăie. Îmi spuneam: „Oare s-a întâmplat vreo nenorocire?” Nu ştiu de ce, dintr-odată mi-am amintit că Léo era tare ataşat de domnişoara Rose şi că adesea ea îl lua cu dânsa când mergea să se plimbe. Or, se ştie: animalele au un văz, un auz şi un miros mai agere decât ale noastre şi că adulmecă de la mai mare distanţă decât noi. În orice caz, am devenit neliniştit iar cifrele mi se încurcau tot mai tare în cap. Realizez că nu voi mai putea face nimic cum trebuie. Mă hotărăsc să cobor pentru a-l băga pe Léo în cuşcă şi să încerc să-l liniştesc mângâindu-l. „După care, îmi zic, voi merge să mă culc”. Dar, dintr-odată, Léo îşi schimba tonalitatea şi după felul în care latră îmi dau seama că cineva se apropie. Mă duc din nou la fereastră; într-adevăr, văd venind un om pe care îl recunosc în

lumina lunii ca fiind moş Pinget. Domnul şi doamna Barbaz se culcaseră probabil, fiindcă în casa vecină nu se auzea nicio mişcare. La fermă, de asemenea, nimeni nu dădea vreun semn de viaţă.

Moş Pinget, în vremea asta, ajunsese până sub fereastra mea şi, întorcând capul spre mine, de sub pălăria lui de paie care, de mare ce era, îi cădea pe ceafă, zise:

— Trebuie să mergi cu mine.

Vorbea pe şoptite, cu o intonaţie ciudată, înăbuşită: abia dacă înţelegeam ce spune.

— Unde trebuie să mă duc?

Însă el repetă doar atât:

— Trebuie să mergi cu mine.

Înţeleg că orice-aş face, nu scot mai mult. Îmi iau pălăria, cobor scara în vârful picioarelor. Dar cum îi ajung, iată-l că reîncepe:

— N-ai cumva un tovarăş care ar putea veni cu noi?

Eram tot mai intrigat; îl întreb: „De ce?” Dar el, cu acelaşi aer misterios: „Fiindcă la treaba care ne aşteaptă ar trebui să fim cel puţin trei”. Nu e chip să aflu altceva. Îi spun: „Ar fi Ulysse, numai că el nu s-a întors încă şi nu se ştie când se va întoarce... Să mă duc să-l chem pe Recordon?” El îmi zice: „Nu, nu pe Recordon”. Atunci îi spun: „S-ar putea să-l chemăm pe unul dintre muncitorii sezonieri”. „Da, de acord, du-te de-l caută”.

Uşa hambarului era închisă cu cheia. Din fericire, ştiam cum să mă descurc, trecând prin şopron, în partea de sus a peretelui şopronului era un fel de gaură pe unde te puteai strecura. Este ceea ce am şi făcut, iar odată ajuns la grămada de fân în care dormea muncitorul, l-am scuturat. Acesta mârâi, la început refuză să mă urmeze, însă eram cu totul răscolit; sunt lucruri care se simt. Sezonierul îşi dă seama, după intonaţia vocii mele, că probabil se petrece ceva grav şi sfârşi prin a se ridica,

astfel că ne alăturarăm lui moş Pinget.

Acesta ne zise: „Să ne grăbim!” Şi fără să mai adauge nimic, se îndreptă spre lac.

Am uitat să amintesc că Pinget era pescar şi că locuinţa lui se afla chiar la malul apei, dacă se poate numi locuinţă acel soi de baracă făcută din scânduri şi cărămidă şi care, drept horn, avea o ţeavă veche de zinc ce ieşea pe un ochi de geam.

Mergea repede, tot ce puteam face era să ne ţinem după el.

Abia plecasem de la fermă, că Léo începu din nou să schiaune.

Iarba foşnea sub paşii noştri. În jur lumina lunii lucea în iarbă; din galbenă cum era ziua, otava devenise cenuşiu-verzuie; deasupra se profilau negre tufişurile circulare şi pâlcurile de copaci, însă era destulă lumină pentru a putea să desluşim drumul.

Moş Pinget tăcea mâlc. Deodată mă privi şi zise:

— Oare e bine ce fac?

Şi cum îşi dădea seama că nu pricep:

— Da, că nu le-am spus nimic, deşi câinele ăsta urlă aşa.

Pe urmă, cum eu nu spuneam în continuare nimic i

— Sfinte Dumnezeule! E cu putinţă? E cu putinţă?

Nu se oprise, ci continua să meargă înainte cu paşi mari, dar acum mergeam alături de el. Ridică pumnul până la obraz, apoi îl lăsă să recadă. Îşi clătină capul; ciudat, în umbra pălăriei, o umbră nu prea întunecată cum este cea din nopţile cu lună, îi zăream profilul, cu bătrâna lui barbă şi nasul mare coroiat, arcuindu-şi sprâncenele în timp ce colţurile buzelor se mişcau uşor.

Îşi dădea seama că trebuie să se explice. Făcu un efort şi începu:

— Iată, tocmai eram pe cale să adorm; mi s-a părut că aud un zgomot, ca şi cum cineva ar fi desprins barca…

O mică oprire; continua să meargă, noi de asemenea, îşi mişcă din nou capul:

— Mi-am spus: „Cine are chef, la ora asta, să se plimbe pe lac?” Mă gândesc că e clar de lună şi îmi zic: „Sunt poate nişte îndrăgostiţi!” S-au mai găsit, de două sau trei ori, perechi de îndrăgostiţi, care să-mi ia noaptea barca; au şi ei obiceiul lor. Mă scol să văd. Într-adevăr, în barcă erau doi, un domn şi o doamnă.

Reîncepu (vorbea cu goluri între fraze):

— O doamnă, o doamnă tânără… Apoi, iată mi se pare că îi recunosc pălăria. Nu-i aşa? Luna abia se înălţase iar ei stăteau în bătaia lunii! Nu mă mai puteau vedea fiindcă mă ascundeam după colţul casei, eu însă îi vedeam bine. O doamnă, o tânără doamnă în rochie albă… Pe domn nu-l ştiam. Nu vâsleau spre larg, ci mergeau de-a lungul malului. Se îndreptau spre partea bătrânei sălcii, unde e o scobitură. Doamna era aşezată lângă domn, nu pe banchetă ci pe fundul bărcii, rezemându-şi umărul de genunchii lui, cu faţa întoarsă spre a lui. Iar el, vâslind fără răgaz, se apleca spre ea. Apoi dădu drumul vâslelor: ajunsese în faţa bătrânei sălcii, cam la vreo 50 de metri, chiar la locul potrivit. Atunci ea s-a ridicat, el stătea încă aplecat, după care a luat-o în braţe… A trecut o clipă, pe urmă am băgat de seamă că barca se înclină. Mi-am zis: „Ce năstruşnică idee au să stea la marginea banchetei, în loc să rămână la mijloc!” Nu mi-a trebuit prea mult să-mi dau seama. Barca se apleca tot mai mult. Şi iată…

Mă strigă: „Samuel!” Dar în acelaşi timp, muncitorul se oprise; i-a spus:

— Eu unul nu merg mai departe.

Maşinal, mă opresc de asemenea; mi se părea că nu pot să mai fac un singur pas. Moş Pinget se opreşte la rândul lui. Am ajuns foarte aproape de mal.

Pinget se opreşte constrâns de faptul că noi am

rămas locului; ne priveşte. Însă muncitorul redeschide discuţia:

— Va trebui să mă plătească gras.

Eu nu spuneam nimic, iar moş Pinget la fel. Numai că pentru puţină vreme: „Şi atunci ce-ar trebui să fac? Nu mai ştiu, e o încurcătură de tot dragul. Poate că nu e vorba de *ei*. Şi-apoi există bacul, o să-l luăm; să mergem să vedem”.

Muncitorul se mulţumi să facă un gest cu mâna. Stătea în picioare în faţa lui moş Pinget, plin de aplomb, cu picioarele puţin depărtate.

Moş Pinget clătină din cap, suspină şi zise:

— Cred că aş fi făcut mai bine dacă l-aş fi anunţat; n-am avut curajul s-o fac… Şi-acuma, iată-mă în bucluc! Cu barca dusă, cu vâslele pierdute şi naiba mai ştie, am ajuns de poveste.

Nu-l las să isprăvească fiindcă mi s-a făcut ruşine.

— Ei bine, merg eu cu dumneata.

Muncitorul izbucneşte în râs. Léo urla tot mai tare.

În momentul acela luna păru că face un salt pe cer; apăru în vârful unui plop.

— Când e atâta lumină, de parcă am fi în plină zi, ar fi totuşi păcat, spuse muncitorul. Voi merge şi eu.

Niciunul, nici altul nu prea ştiam bine ce să mai spunem. Şi iată că astfel toţi trei ne reluăm drumul; într-o clipă am ajuns la moş Pinget acasă.

Ne zice:

— Să fac rost de lumină… Da, ne va trebui pentru mai târziu.

Vocea lui răsuna ciudat în liniştea nopţii. Părea că se împiedică în găuri şi crăpături, în unele momente se oprea de-a binelea.

Intră în casă şi aprinse felinarul pe care îl puse pe masă, apoi se întoarse spre noi şi împreună ne-am dus până la un mic debarcader făcut dintr-o scândură bătită

în doi ţăruşi, unde era legată cea de-a doua ambarcaţiune, o barcă veche cu fundul plat. Acum lacul lucea în faţa noastră. Părea asemenea unui acoperiş umezit datorită înclinării sale, imitând conturul olanelor, cu mii şi mii de mici valuri. Moş Pinget după ce desfăcu barca, ne arătă cu degetul ceva care plutea în faţa sălciei. Era cealaltă barcă, răsturnată. Se desprindea ca o pată neagră pe albul sclipitor al apei.

Spuse:

— Uitaţi-vă acolo.

— Se vede bine, răspunse muncitorul. Vorbeau în surdină. Erau două perechi de vâsle. Muncitorul luă loc în spate; moş Pinget se aşează pe o bancă, eu pe alta şi ne puserăm pe vâslit.

Cu bărcile cu fundul plat, te deplasezi uşor, necazul este că nu sunt stabile pe direcţie; o bătaie de vâslă neinspirată şi iată-le că se învârtesc pe loc. Noroc că Pinget era de faţă ca s-o manevreze. „Cu dreapta, aşa, încă o dată, cu dreapta, e bine aşa”.

Clarul de lună ne învăluia. Strălucea net în faţa noastră. În lumină se zărea doar forma neagră a celeilalte bărci. A noastră se îndrepta chiar spre ea. Ne apropiam de ea cu repeziciune.

Deodată, observ, alături de carcasa răsturnată, o altă pată, mai mică; iscodim ce este: era o umbrelă.

Dau din cap. Moş Pinget mă priveşte. Clatină şi el din cap, pe urmă-mi spune:

— Ştiam eu… Nu-i nimic, trebuie să mergem acolo.

De-acum orice urmă de frică ne trecuse şi lui, ca şi mie. În ce mă priveşte, nu mă gândeam decât să execut bine manevra. Nu era prea uşor. Trebuia mai întâi să potrivim barca noastră de-a lungul celeilalte, după ce pe partea respectivă am tras ramele din apă; apoi, lipindu-ne de bordul ei, am încercat s-o întoarcem cu faţa în sus. Gândeam că fiind trei, treaba nu va merge prea greu; dar

oricât ne-am silit, nu ne-am atins ţinta. Ai fi zis că e de plumb barca asta; părea că ceva foarte greu o trage în jos.

— Ah, ştiu care-i pricina! exclamă moş Pinget, dezdoindu-se. Au rămas prinşi sub banchete.

Înţelesesem. Simţeam cum mă trece un fior de gheaţă pe spinare, simţeam cum mi se face părul măciucă sub şapcă.

Moş Pinget reîncepu:

— Va trebui să-i remorcăm până la mal, nu-i chip s-o scoatem altfel la capăt.

Avea un capăt de frânghie, a trebuit să mergem să căutăm inelul celeilalte bărci pentru a-l prinde cu frânghia.

Uşurel, am început să dau din vâsle. Vâsleam din răsputeri, totuşi abia dacă înaintam. Priveam spinarea rotunjită a lui moş Pinget, aşezat în faţa mea, şi-mi potriveam efortul după al lui.

Ajunserăm, în cele din urmă. Am tras barca până la mal. Toţi trei am întors-o. Moş Pinget avea dreptate: rămăseseră aşezaţi în barcă.

Erau înlănţuiţi. Moartea nu-i despărţise şi trupurile lor fără viaţă rămăseseră împreună. Am fost obligaţi să le desfacem mâinile pentru a-i separa.

Mai întâi am adus-o pe domnişoara Rose; corsajul ei se lipise de braţele pline şi de umeri; şi fiindcă părul ei ud îi trăgea capul pe spate, gâtul trasa o linie dreaptă între bărbie şi despărţirea sânilor.

Arii culcat-o pe o pătură adusă de moş Pinget. În clipa aceea, s-au auzit urlete înspăimântătoare, în ciuda distanţei: era Léo care, bineînţeles, ghicise totul.

Ne-am ocupat şi de celălalt. Cum urca spre noi din fundul apei, ceea ce ne-a apărut mai întâi a fost chipul, astfel am văzut că are părul destul de lung. La fel ca şi domnişoara Rose, capul i s-a răsturnat brusc pe spate.

L-am culcat şi pe el pe cuvertură. Moş Pinget mi-a spus:

— Acum va trebui să mergi şi să-l vesteşti…

După care, imediat reveni:

— Poate că ar fi mai bine să nu-i lăsăm împreună.

Eu însă, cuprins de milă, am avut o reacţie de revoltă. De ce să ne gândim la convenienţe când alături zăceau cele două trupuri? Au vrut să rămână uniţi în moarte, îmi spuneam, să rămână cel puţin încă un moment, fiindcă pe veci tot nu va fi posibil.

Am spus:

— M-aş duce eu, cu condiţia să-i lăsaţi împreună.

Moş Pinget n-a obiectat, iar eu m-am dus. N-a fost nevoie să merg prea departe. Nenorocirea e ca fumurile de toamnă. Subtil, prin aer, se presimt de departe: nici nu le-ai văzut venind, că te-au şi înconjurat.

Am zărit trei oameni care veneau spre mine. Erau domnul David, Recordon şi Ulysse. Domnul David mergea în frunte.

Falca îi căzuse, două mari cute îi zbârceau obrajii- Mă privi îndelung, fără să zică ceva, apoi plecă în fugă- Mai târziu, după miezul nopţii, fu observată o trăsură cu banchete mergând încet spre Maladiere, o formă – albă era culcată într-însa, pe o saltea.

Noi toţi mergeam alături. Tocmai soseam, când doamna Lea s-a repezit spre noi. Ridicase braţele, strigând:

— Te-am prevenit!… Te-am prevenit! Te-ai jurat să ne ucizi pe toţi! Călău ce eşti, părinte vitreg!

V

Trei zile mai târziu viaţa îşi reluase cursul. Însă pentru mine, nu mai era cu putinţă să rămân la Maladiere. Nu mă mai recunoşteam. Mă întrebam dacă nu eram bolnav, n-aveam poftă de nimic. Fiecare fiinţă, fiecare lucru îmi evocau cele petrecute. Nu mai

îndrăzneam să privesc spre lac. Singura vindecare era să plec cât mai repede.

Mă hotărâsem să vorbesc mai întâi cu Melanie. Ea a fost cu totul de părerea mea. Nu mi-am închipuit că se va declara atât de uşor de acord cu mine. „Nu prea ştiu dacă voi găsi de lucru în sat; în caz că nu voi găsi de lucru, vom fi despărţiţi”. Ea mi-a răspuns: „N-are importanţă, dacă tu vei răzbate”.

M-am întristat niţel. Mi se părea că ea n-ar fi vorbit astfel dacă ar fi ţinut într-adevăr la mine. Cum încercam să i-o spun, mi-a replicat: „Tare eşti prost! Crezi că sunt. ca acele fete egoiste care nu se gândesc decât la ele? Ca şi cum n-ai putea găsi mai bine decât aici! Şi apoi, vom putea oricând să ne scriem…”

Era o fată cu simţ practic şi avea ambiţie cât pentru doi. Totuşi, tristeţea mea stăruia şi eram foarte emoţionat când duminica următoare mă îndreptam spre domnul Loup. Mă ascultă atent; de două sau trei ori dădu din cap:

— Băiatule, n-am niciun sfat să-ţi dau. Chestiile astea, vezi tu, le discuţi numai cu tine însuţi. Dar pricep că situaţia în care te găseşti nu mai e cea de altă dată.

I-am spus că mă hotărâsem.

— Atunci, continuă el, nu mai şovăi. Nu te împotrivi ţie însuţi. Şi fii convins că voi continua să fac tot ce pot ca să te ajut.

L-am întrebat dacă ştie vreun loc unde m-aş putea angaja.

— Numai că, i-am zis, mi-ar plăcea să găsesc ceva în sat.

— În sat? De ce în sat?

— Uite aşa.

A început să zâmbească. Mi-a spus:

— În sat nu ştiu. Dar Roche nu e prea departe. Iar eu. m-am gândit pentru tine la Roche…

Continuă:

— Iată-te tare acum la ortografie şi la socotit; ai un scris caligrafic; s-ar putea să-ţi folosească… în fine, caută-mă pe săptămânile viitoare.

Tocmai în duminica aceea m-a întâmpinat cu o expresie de mulţumire pe faţă şi mi-a spus pe dată: „Băiete, s-a rezolvat”.

Îmi explică pe urmă că a fost să-l vadă pe un domn Gonin, care era notar la Roche şi căruia i-a vorbit despre mine. Numitul Gonin tocmai avea nevoie de un ajutor. Era de acord să mă ia de probă.

— Nu vei câştiga decât 60 de franci pe lună la început, dar aşa este la început. Vei avea mult mai mult timp liber decât la Maladiere. O bătrână domnişoară, pe care o cunosc, are să-ţi închirieze o cameră. Pe domnişoară o cheamă Grandjean. Camera şi pensiunea te vor costa 45 de franci pe lună. Ţi se pare convenabil?

Nu puteam, desigur, să sper la ceva mai bun; i-am mulţumit frumos, însă el văzu pe faţa mea că ceva mă frământa încă; era un om subţire; îmi zâmbi din nou. Şi din nou îmi zise: „Roche nu e prea departe de Vernamin… Iar tu vei continua să vii să mă vezi duminica…

Haide, băiatule, curaj!” Stăteam aproape de prisacă. Simţeam o mireasmă de prune strivite, prunul fusese scuturat iar soarele dogorea pe cer ca în miezul verii. Domnul Loup purta o pălărie de paie şi umbla numai în cămaşă, având la gât un guler fals înalt, între colţurile căruia bărbia i se odihnea pe o cravată cu trei falduri.

Avea un chip lunguleţ şi slab, un nas mare şi puţin coroiat, buze subţiri; favoriţi scurţi îi încadrau obrajii; când îşi scotea pălăria, se vedea că este cu desăvârşire cărunt. Dar părul şi-l păstrase în întregime.

Luasem loc pe bancă lângă el; printr-o fereastră de

la parter o zăream pe doamna Loup, şezând într-un fotoliu din care nu se mai ridica. Părea mult mai bătrână decât soţul ei şi cu vârsta, se îngrăşase peste măsură.

O floare de dalie se scutura lângă gard, se auzea clipocitul unei fântâni, cineva trecea pe drum… Iar eu îmi priveam vârful pantofilor în timp ce domnul Loup vorbea.

Aşa s-a produs această cotitură din viaţa mea.

De îndată ce m-am întors la Maladiere, l-am căutat pe domnul David. Casa părea părăsită; a trebuit să bat de două ori la uşă pentru ca Jenny să vină să-mi deschidă. Iar când i-am spus că voiam să-l văd pe domnul Barbaz, ea m-a privit din cap până-n picioare cu un aer neîncrezător.

În cele din urmă domnul Barbaz veni. M-a uluit. Din domnul Barbaz de odinioară nu mai rămăsese nimic. În faţa mea se înfăţişa o fiinţă şleampătă, tare încovoiată, cu faţa galbenă, două pungi mari sub ochi şi care îşi trăgea picioarele încălţate în papuci cu tiv.

Fără să-mi spună un cuvânt, m-a poftit să intru în biroul lui. Ferestrele erau închise. Se simţea un miros de mucegai şi de aer stătut. Se aşează la birou şi mă întrebă ce m-a adus la el.

I-am spus. Îmi închipuiam că are să se supere. Nu s-a întâmplat aşa. Nici măcar nu m-a privit. A luat micul carnet în care notase numele meu, ziua în care intrasem în slujbă şi, deschizându-l la pagina potrivită:

— E-n regulă. Când vrei să pleci?

I-am spus că intenţionam să plec la sfârşitul lunii.

— Bine, la sfârşitul lunii n-ai decât să vii, îţi voi plăti tot ce ţi se cuvine.

Apoi trase o linie de-a curmezişul paginii şi închise carnetul.

Nu mai aveam altceva de făcut decât să mă duc; ceea ce am şi făcut, salutându-l cât mai cuviincios cu

putinţă; nici măcar n-a răspuns la salutul meu. Şi cum tocmai ieşeam pe uşă, m-am întors: nici nu se clintise.

Eu abia mă mai ţineam pe picioare. „Iată, îmi spuneam, o lună a fost de ajuns! mai este oare om?” Vedeam cum nenorocirea este ca un acid care roade pe dinăuntru, până când nu mai rămâne din noi decât un fel – de crustă; se va întâmpla oare la fel, într-o bună zi şi cu mine? O mare descurajare mă cuprinse.

Acest septembrie, oricum am lua-o a fost o lună nenorocită. Din clipa în care Recordon a ştiut că voi părăsi ferma, a făcut tot ce-a putut ca să-mi facă viaţa neplăcută. Alţii l-au imitat. Erau invidioşi pe mine fiindcă „plecam la oraş”, ceea ce, în propriii lor ochi, îmi conferea – o superioritate pe care se răzbunau.

Şi-apoi erau lucrurile, obiectele pe care urma să le părăsesc. Nu am crezut vreodată că voi fi atât de legat de ele. Ele îmi solicitau nu numai privirea, ci şi inima. Iar când încercam să mă depărtez de ele pentru a le smulge din mine, inima mea vibra la unison cu ele, precum pumnul de ţărână cu plai. ta care-l cuprinde.

O singură nădejde mă susţinea: dragostea mea pentru Melanie. Mă hotărâsem să-i „vorbesc” înainte de plecare. Doar ea putea să-mi trezească pofta de viaţă.

I-am cerut o întâlnire; ne aflam pe la sfârşitul lunii septembrie.

O dată mai mult ne regăseam sub salcie, numai că de astă dată era seară. Ea îi spusese mamei că merge la o prietenă; eu îmi isprăvisem ziua de lucru: aveam tot timpul la dispoziţie.

Soarele asfinţea; era roşu prin ceaţă; pe Melanie am poftit-o să se aşeze lângă mine.

Sau, mai degrabă, ea s-a aşezat lângă mine din proprie iniţiativă, fiindcă era o fată care nu şovăia. A avut grijă să-şi tragă fusta, nisipul fiind cam umed.

M-am întors spre ea şi i-am prins mâna într-a mea.

Ea nu se împotrivi. I-am spus:

— Melanie!

Şi-a ridicat privirea spre mine; cât de frumoşi îi erau ochii în seara aceea! întunecaţi, adânci, strălucitori, umezi, plini, inundaţi de lumină; şi m-a cuprins o ameţeală încât mi-am lăsat privirea în jos şi am mai spus încă o dată:

— Melanie!

— Cât eşti de ciudat! mi-a spus. E nevoie oare să-mi rosteşti mereu numele înainte de a vorbi?

Eu ştiam de ce. Nu fiindcă îmi lipseau cuvintele ci, mai degrabă, fiindcă erau prea multe; iar pe unele cu siguranţă nici nu îndrăzneam să le rostesc.

— Ascultă, Melanie... înainte de a pleca... aş fi vrut să ştiu... nu ştiu dacă să îndrăznesc să ţi-o cer... dar ar trebui ca să-mi spui...

— Ce-ar trebui să-ţi spun?

— Ar trebui să-mi spui... dacă pot... (şi nemaigăsind nimic altceva) dacă pot conta pe tine.

— Tu cum crezi? zise ea.

— Dacă aş putea să-mi spun... când voi fi departe... că aici e cineva care se gândeşte la mine... şi că voi putea să te revăd... căci altfel m-aş necăji cumplit.

— Desigur, zise, că ne vom putea vedea.

Mi-am dat seama că nu înaintasem prea mult în clarificarea mea; am reînceput:

— Va trebui nu numai să ne revedem... sau dacă ne vom revedea, va trebui să fie altfel decât înainte, căci voi fi departe, înţelegi; doar că nu-i acelaşi lucru. Ascultă, Melanie, îmi promiţi... să nu mă uiţi?... Fiindcă eu, vezi tu, nu te voi uita... Fiindcă eu...

Eram gata să rostesc cuvântul potrivit, însă îmi rămase pe buze. În ce o priveşte, izbucni în râs.

— Nimic nu se va schimba, desigur, spuse ea. Numai fiindcă tu pleci, există temei ca să nu mai fim ca

înainte? La urma urmelor, nici măcar nu te duci prea departe, ci doar până la Roche… Hai, sărută-mă!

Auzeam cum se sparg valurile de mai, două veniră cât timp dură sărutul nostru.

Era cel mai bun răspuns pe care mi-l putea da. Îi vedeam obrazul plăcut, iar deasupra ochii ale căror gene îmi atingeau fruntea. O cuprinsesem pe după umeri, îi ţineam umărul gingaş în căuşul palmei: părea făcut pe măsura mâinii mele.

Dar era rândul ei să vorbească. Îmi spuse:

— Trebuie să ne înţelegem. Nu mi-ar plăcea ca tu să te reîntorci prea des, de gura oamenilor şi a mamei mele. Vezi tu, dacă ai avea un rost la oraş, maică-mea cred că n-ar zice nimic. Dar situaţia ta nu e încă sigură şi încă nu câştigi destul. Atunci, până una alta, să fim prudenţi. Am putea să ne vedem duminica. Vrei să ne vedem duminica? O dată la două săptămâni?…

Mi se părea că e destul de puţin; ea nu voia să priceapă asta.

— Există, urmă ea, în zidul cimitirului, o piatră care se poate scoate. La stânga intrării. Dacă nu poţi veni la întâlnire, vei pune în spatele pietrei o scrisoare. Dacă nu voi putea veni, eu voi face la fel. Astfel ne vom preveni întotdeauna unul pe celălalt. Va fi ca o plimbare să vii până aici, seara.

O admiram pentru cât era de ingenioasă şi de prevăzătoare. Într-adevăr, în felul acesta era imposibil să nu ne înţelegem perfect; eram fericit la gândul că între noi urma să aibă loc o întreagă corespondenţă şi îmi spuneam că nimic nu mă va împiedica atunci, când voi avea chef, să-i scriu mai des, să-i scriu zilnic. Aşa, regretul că plecam fu îndulcit; şi dintr-odată mă cuprinse veselia, o nevoie bruscă, din inimă, să râd în timp ce gândeam: „Să profităm de ultima clipă”.

Ea m-a întrebat: „E în regulă?” I-am răspuns: „Se-

nţelege!” Şi iată că o apuc de urechi şi o trag spre mine. Ea nu se aştepta, fu cu totul surprinsă; mi-a spus: „Mă doare”. Eu ştiam sigur că n-o doare şi, ca atare, nu i-am dat drumul, lipindu-i obrazul de al meu. Încetul cu încetul chipul i s-a mărit, iar lacul, plaja, cerul, tot ce ne înconjura, s-au evaporat: nu mai exista decât faţa ei. O faţă cu ochii precum două lacuri şi gura ca o vale, şi obrajii ca două coline la ceasul când soarele le încinge din înaltul cerului; şi totul, acoperit de un soi de pâclă – tentauşor smeadă a tenului ei, ca şi cum ar fi stăruit un praf subţire pe pielea ei pârguită.

Am murmurat: „Eşti grozav de frumoasă 1” Ea a râs.

Buzele i se întredeschiseră; îi vedeam dinţii şi gingia. Am adăugat: „Aş vrea să ţi le muşc”.

— Cinci voi rătăci pe cărările lumii, vei mai râde aşa, Melanie?

— Nu voi mai şti să râd, când tu vei bate cărările lumii.

— Dar când mă voi reîntoarce?

— O! atunci voi râde cât să-mi scot pârleala pentru răstimpul când vei fi fost departe.

— Melanie, vezi, te ţin de urechi, s-ar putea să nu-ţi mai dau drumul. Înainte de a-ţi da drumul din strânsoare, jură-mi ce trebuie să-mi juri.

— Ce trebuie să jur, îţi jur.

Astfel, liniştindu-mă, n-a mai fost nevoie s-o ţin lipită de mine şi i-am dat drumul. Însă eu m-am lăsat să alunec înainte şi mi-am rezemat capul de pieptul ei, şi o priveam astfel de jos; îi spuneam pe nume, ea îşi pleca capul şi sărutul ce mi-l dărui veni de deasupra mea.

Soarele asfinţise, ziua scăzuse mult şi lacul deveni cenuşiu, atât de neted de parcă s-ar fi preschimbat în nisip.

Melanie s-a scuturat, şi-a îndreptat pieptănătura

răvăşită cu vârful degetelor, şi mi-a zis:

— Atunci, peste două săptămâni.

Mi se părea că totul va merge lesne. Însă când a plecat prima şi s-a topit în întuneric, desigur că am avut de trecut un moment greu, care însă n-a durat mult. Calea îmi era de-acum luminată.

Prin urmare, am părăsit Maladiere cu paşi îndrăzneţi în ziua de 1 octombrie, cu bagajul atârnat de capătul unui băţ. În scurt timp am zărit Roche, ivindu-se printre plopii tremurători din Piaţa Armelor.

Trecând pe lângă cimitir, m-am dus să mă încredinţez că piatra de care îmi vorbise Melanie era la locul ei. Zidul era vechi, iar mortarul lui se măcinase datorită gerurilor şi părului-fetei, care este o plantă ce pândeşte cele mai mici crăpături în pietre pentru a-şi înfige rădăcinile: piatra nu numai că se clătina, dar o puteai trage spre tine la fel de uşor precum un sertar. Iar în fundul

DJ

găurii, ia adăpost de ploaie, era loc pentru scrisori oricât de multe şi oricât de lungi ar fi fost.

Mi-am zis: „Am să-i fac o farsă”. Pe o filă smulsă – din carnetul meu, am scris cu creionul: „Te iubesc din toată inima”; am îndoit foaia şi am pus-o în ascunzătoare.

În preajmă, câţiva soldaţi făceau instrucţie. Erau tunari. Ei manevrau tunurile cu braţele. Purtau chipie înalte, fără cozoroc, cu o pană roşie care se ţinea – dreaptă; erau îmbrăcaţi în mantale despicate la spate – cu pantaloni bazonaţi, aveau epoleţi groşi de lână şi de-a curmezişul trunchiului un centiron de piele albă, la capătul căruia atârna sabia. Soldaţii deschiseră focul cu tunurile încărcate cu proiectile oarbe; fetiţele din preajmă îşi astupară urechile. Tunul bubui şi de trei ori ecoul se lovi de zidurile arsenalului, în vreme ce în aer stăruia nu inel alb de fum care se înălţa, rotindu-se în

jurul lui însuşi.

Văd chipul masiv al domnului Gonin întorcându-se – spre mine din spatele biroului. „Sunteţi punctual, ceea ce-şi trebuie”. Imediat apoi m-am prezentat la domnişoara – Grandjean, pentru a mă elibera de bagaje. Domnişoara – Grandjean era o fiinţă uscăţivă, cu un nas proeminent deasupra căruia trona o bonetă albă; ca vârstă, pe la 50 – sau 55 de ani; un neg pe obrazul stâng, un gât lung şi; plat ca o scândură de călcat rufe.

Domnişoara locuia pe străduţa numită Cuptorului, într-o casă cu un cât, zugrăvită în albastru; apartamentul nu avea decât două încăperi şi dădea spre grădină.

Interiorul era tipic pentru o fată bătrână. Pretutindeni velinţe croşetate, pe pat, pe cuptor şi chiar pe scaune; pe perete, tipărituri cu versete din Biblie; sub lampă, o broderie; peste sticla lămpii, un abajur tricotat, însă peste tot domnea o ordine desăvârşită şi o mare curăţenie; perdele albe atârnau la geamuri, lemnul patului strălucea, podeaua n-avea nicio pată, niciodată nu locuisem mai bine. Priveam la o mică etajeră împodobită cu funde roşii, care atârna de zid, şi îmi spuneam că voi avea unde pune cărţile; mai exista o masă unde voi putea cel puţin lucra după voie, căci urma să am liber de acum încolo, de la şase seara, şi nu mai era Recordon care să mă deranjeze.

Un soi de tihnă de care n-avusesem încă parte pătrundea în viaţa mea şi azi îmi amintesc cu plăcere primele luni pe care le-am petrecut la Roche. Domnul Gonin era un om dintr-o bucată şi, deşi cam exigent, pe deplin corect. Am învăţat scrierea bastardă şi rondă; mai mult nu-mi pretindea. Munca mea consta în a recopia pe hârtie timbrată originalele contractelor şi actelor pe care le întocmea el. Esenţialul era ca pagina să fie fără ştersături, rândurile drepte şi paralele, caracterele de literă uniforme. Mâna mea, la început puţin crispată, n-a

întârziat să se mlădieze şi dacă de două sau trei ori domnul Gonin a dat din cap cu aerul că ar vrea să-mi spună „se poate şi mai bine” curând el îmi păru mulţumit de-a binelea.

Trebuia să fiu la birou la ora opt, la amiază luam o pauză; mă întorceam la două şi rămâneam până la şase. De patru ori pe zi, dus şi întors, făceam acelaşi drum. Mergeam până la capătul străzii Cuptorului (nu era prea lungă); făceam la stânga, traversam piaţa în dreptul bisericii (între biserică şi casele învecinate strălucea un colţ de lac albastru), după care nu-mi mai rămâneau de făcut decât câţiva paşi. Străzi aproape totdeauna pustii, exceptând zilele de miercuri şi sâmbătă, care erau zile de târg şi când se umpleau de coşuri, iar în faţa celor două sau trei hanuri, un dublu şir de căruţe cu bănci, cu hulubele ridicate. După ceasurile două ori trei, totul reintra în normal: nu mai rămâneau decât porumbeii, care se plimbau gravi printre grămezile de bălegar deja uscat. Bătăile orologiului cădeau grele peste liniştea locului.

Şedeam la masa mea şi scriam. Primul secretar se numea Perdriset şi îşi avea pupitrul în aceeaşi cameră cu mine. Domnul Gonin ocupa singur o a doua încăpere. Se întâmpla adesea să fie plecat. Câteodată, Perdriset, el însuşi, ieşea. Atunci eu eram acela care avea sarcina să-i primească pe clienţi.

Ceea ce nu mă scutea de obligaţia de a fi punctual la douăsprezece şi un sfert şi la şase şi un sfert pentru prânz şi cină, căci domnişoarei Grandjean nu-i plăcea să aştepte. Această punctualitate îmi plăcea; ea convenea stomacului. Al meu marca ora ca o pendulă. Astfel mergeam grăbit pe stradă, fără a zăbovi să privesc în jurul meu, necunoscând de altfel pe nimeni. Numai pe spălătoreasă de la parter o salutam în trecere, fiindcă ea îmi spăla lenjeria: o cămaşă pe săptămână şi din când în

când o batistă.

Se mânca în bucătărie. La prânz se servea supă, carne şi legume; seara, unt şi dulceaţă, o bucată de brânză şi cafea cu lapte. Câteodată, un desert, o cremă sau o omletă cu zahăr ars, feluri care îi plăceau mult domnişoarei Grandjean; iar mie nu mai puţin; în fine, o scoteam la capăt. Mesele astea răscumpărau lungul antrenament cu slănină, varză şi cartofi fierţi, şi cu toată mâncarea indigestă de la fermă. Mă ridicam uneori de la masă fiindu-mi încă foame; nu mă gândeam să mă plâng, ştiind că domnişoara Grandjean s-ar fi necăjit şi că în meniurile ei nu intra niciun calcul meschin.

Era o persoană tare cumsecade, deşi cam mărginită, însă nici nu se putea să fie altfel. Mai bine de 30 de ani a lucrat cu ziua, apoi îmbătrânind, vederea i-a slăbit şi a fost obligată să abandoneze profesia ei de lenjereasă. Cu preţul unor economii, a reuşit să pună deoparte câteva mii de franci, care îi permiteau să trăiască, dar foarte strâmtorat, încât a fost bucuroasă de-a binelea să găsească un „chiriaş” deşi chiriaşul ăsta cu siguranţă că n-o îmbogăţea. Vorbea cu plăcere în zicători. Era foarte cucernică. Nu lipsea de la nicio predică.

Ieşea tare rar din casă, exceptând duminica şi din când în când, dacă avea vreun comision. Ducea o viaţă ştearsă, care se desfăşura banal, trecând dintr-o cameră într-alta, măturând, frecând, aprinzând focul şi croşetând; de îndată ce se lăsa seara, domnişoara Grandjean se culca. Însă ziua începea pentru ea devreme. Mult mai devreme pentru ea decât pentru mine. Nu mă deşteptam pe deplin că o şi auzeam trebăluind. Cât era de mic apartamentul, ea avea mereu ceva de făcut; avea mania ordinii, cel mai mic firicel de praf pe o mobilă o întrista. Nu e greu de văzut că ar fi trebuit să mă simt cam stingherit la domnişoara

Grandjean, obişnuit cum eram cu altceva, cu mai mult spaţiu şi libertate, dar aş fi fost un ingrat să mă plâng. Cu atât mai mult cu cât aveam impresia că urcasem o treaptă şi că după această treaptă vor veni altele şi le voi urca una câte una, ridicându-mă încetul cu încetul. Şi-apoi nu mai trăiam doar în prezent; aveam mari speranţe în viitor; atunci ce mai conta un pic de plictis, senzaţia că mă înăbuş care mă încerca adesea, tăcerea prea adâncă – domnişoara Grandjean vorbea puţin – lipsa de mişcare şi de veselie, lucruri de care ai atâta nevoie când eşti tânăr? îmi spuneam: „Îmi voi scoate pârleala mai încolo”. Şi mă îndemnam să fac astfel ca preparativele să dureze cât mai puţin posibil.

Din acest motiv, seara nici nu mă ridicam de la masă. Terminând istoria Elveţiei, am trecut la cea a antichităţii; ştiam acum geografia celor cinci continente; făceam compoziţii; ştiam aproape toate regulile de gramatică, inclusiv cele privitoare la participii; mă apucasem de instrucţia civică (de care domnul Loup mă încredinţa că s-ar putea să am nevoie) şi apoi continuam cu lecturile mele, la care domnul Loup ţinea de asemenea mult. La fiecare două săptămâni îmi împrumuta o carte nouă şi îmi punea întrebări asupra celor citite, ca să se asigure că am înţeles bine. Am uitat titlurile acestor cărţi: tot ce îmi amintesc este că nu erau totdeauna amuzante, dar pe vremea aceea eram cuprins de o asemenea sete de lectură încât înghiţeam orice.

De altfel şi mai presus de toate o aveam pe Mélanie şi întâlnirile noastre de duminică după-masa, când mă întorceam de la domnul Loup. Nu mai mergeam pe malul lacului, asta m-ar fi silit la un ocol prea mare şi de altfel păşunile începură să se umezească. Însă în dosul cimitirului era o pădurice; acolo mă aştepta Mélanie. În primele luni era foarte punctuală la întâlniri. O zăream de departe, pe jumătate ascunsă în spatele unui tufiş.

Iarna sosise deja, se înnopta devreme; o ceaţă uşoară plutea deasupra mlaştinei. Eram fericit că ceaţa şi întunericul ne fereau de privirile indiscrete. Mă încredinţam încă o dată că nimeni nu ne vede şi alergam să-i ies în întâmpinare. Ea începea să râdă şi nu mai vedeam nimic, cu excepţia ei şi a albului dinţilor ei.

Îmi spunea:

— Ştii, am venit tare greu. Mama mă întreabă întotdeauna unde mă duc. Nu pot de fiecare dată să-L zic că mă duc la o prietenă. Sunt silită să inventez tot felul de lucruri. Şi apoi, ca să ies din sat trebuie de fiecare dată să apuc pe alt drum.

Era adevărat? Nu-mi puneam întrebarea asta. Tot ce vedeam era că ea îşi dădea osteneala pentru mine şi eu îi eram recunoscător pentru grija ce-o dovedea. Aş fi vrut să-i mărturisesc recunoştinţa mea, nu eram încă prea îndemânatic la treburi din acestea, limba mi se împleticea, nu-mi mai rămânea atunci decât să-i iau mâna şi să i-o strâng.

Cu mâna ei într-a mea, mergeam pe drum; în faţa noastră se profila o ceaţă şi mai deasă: era pădurea care ne ieşea înainte. Ajungeam repede, când era noapte. Nu se mai vedea drumul, dar îl ştiam atât de bine că l-am fi urmat cu ochii închişi.

Şi pe urmă, mâna pe care o ţineam valora ea însăşi cât o certitudine. O strângeam şi mă cuprindea căldura ei. Simţeam în degete mişcarea şi zvâcnetul pulsului şi cum, din timp în timp, bătea mai repede sau mai încet. Oricât ar fi tăcut Melanie, mi se părea că niciunul din gândurile ei nu putea să-mi rămână ascuns graţie acestui limbaj al inimii. Te poţi dispensa de cuvinte când există alte semne. Iar eu aş fi tăcut, anume ca să le aud mai bine, atât de mult îmi păreau mai frumoase decât cele rostite cu buzele, care sunt stângace şi mincinoase.

Oare de aceea tăcea şi ea? Se întâmpla adesea să

ne despărţim fără să fi schimbat mai mult de două sau trei fraze. Cu cât era mai multă tăcere, cu atât eram mai fericit. Din când în când picura din crengi, cu un sunet sec, sau o pasăre îşi scutura aripile, sau jos valurile lacului se spărgeau de stânci.

Noi doi păşeam pe drum. Iar în jurul nostru câmpia adormită, tristele întinderi negre ale iernii mi se păreau, în starea sufletească în care mă găseam, mai frumoase decât toate frumuseţile lumii. Ea îmi spunea câteodată:

— Ce păcat că nu e vară; am fi putut să ne aşezăm! Ştiu locuri unde ne-am fi simţit bine, ştii, locuri cu muşchi.

Îi răspundeam:

— Cum este nu ţi se pare bine? Eu sunt mulţumit.

— Oh! sigur, numai că e puţin obositor să mergi fără oprire.

Îi şopteam la ureche:

— Când sunt cu tine, nu obosesc niciodată.

Dimpotrivă, timpul pe care îl petreceam împreună mi se părea mereu prea scurt. Aşa şi era, în adevăr: trei sferturi de ceas, o oră cu totul. Ea nu îndrăznea să rămână mai mult şi eu trebuia să plec, fiindcă domnişoara Grandjean mă aştepta la cină.

Din fericire, mă despăgubeam scriindu-i, iar cutia noastră poştală din zid era folositoare. Seara, simţeam că mă cuprinde plictiseala sau când obosisem să mai citesc, mă grăbeam să-i scriu. Simţeam deodată nevoia să-mi deschid inima în faţa ei şi pana mea cuteza ceea ce nu îndrăzneam să-i spun prin viu grai.

Totuşi, cum n-aveam încredere în mine însumi şi întrucât mi se părea că nicio frază nu era de ajuns de frumoasă pentru ea, întocmeam o ciornă (şi câteodată două sau trei) pe care o recopiam pe urmă, alegând pentru aceasta literele cele mai frumoase, cea mai îngrijită caligrafie şi hârtia cea mai fină.

Am păstrat câteva dintre ciorne: e tot ce mi-a rămas de la ea: trei sau patru foi de hârtie, tăiate la îndoituri, cu cerneala ştearsă şi ca arse pe la margini, pe care le păstrez în carnet şi le recitesc uneeri. Atunci râd de mine: trebuie că fusesem tare naiv. Dar în acelaşi timp aş vrea să mai fiu cel de altă dată, îl invidiez pe cel care fusesem pe atunci, fiindcă pe vremea aceea eram sincer şi încrezător. Îi scriam (recopiez una dintre scrisorile acelor zile):

„Scumpa mea Melanie.

Domnul Gonin m-a anunţat azi după-masă că mă păstrează fiindcă este mulţumit de mine. Mi s-a părut că e o ştire atât de bună pentru amândoi, încât am vrut degrabă să ţi-o aduc la cunoştinţă. Mă cam frământam în ultimul timp întrebându-mă ce s-ar întâmpla dacă nu voi putea rămâne la Roche; iată că voi rămâne. Am gândit că tu te vei bucura, ca şi mine, fiindcă asta ne aranjează cum nu se poate mai bine. Aşa, acum voi putea lucra. Vreau să-mi fac o situaţie înainte ca tu să vorbeşti cu mama ta. Trebuie negreşit să te fac fericită. Cină voi fi profesor, sunt sigur că voi putea să te întreţin şi să-ţi dăruiesc rochiile pe care ţi le doreşti. Am vrut să-ţi scriu neîntârziat pentru ca să-ţi fac o mică bucurie. Mâine voi pune scrisoarea în gaura din zid, caută să nu aştepţi prea mult înainte de a merge s-o cauţi. N-am altceva să-ţi spun decât că mă voi strădui să servesc cât mai deplin interesele noastre. Învăţ istoria Franţei, sunt la Ludovic al XIV-lea, pe patru pagini e vorba de el şi mai sunt 24 până să ajung la Revoluţie. Domnişoara Grandjean se poartă frumos cu mine şi îşi dă osteneala să fiu mulţumit; n-ar strica să fie ceva mai mult de mâncare; însă dorm bine şi mă simt bine. Scumpa mea Melanie, nădăjduiesc că şi tu eşti sănătoasă şi fericită. Fără asta, n-aş fi mulţumit, fiindcă fericirea ta este şi a mea. Draga mea Melanie, te îmbrăţişez mult. De ce n-ai vrut alaltăieri să

*te îmbrăţişez încă o dată? O singură sărutare e cam puţin când iubeşti. Cu sărutările e ca şi atunci când ţi-e sete: cu cât bei mai mult, cu atât ai bea mai vârtos. De ce ultima dată păreai supărată şi n-ai rămas decât o clipă? Te-am necăjit cu ceva? Scumpa mea Melanie, dacă vreodată te-am supărat, cel mai bine ar fi să-mi spui pe loc, fiindcă alaltăieri eram tare cătrănit pe când mă întorceam la Roche şi tot drumul m-*am întrebat *ce-oi fi având să-mi reproşezi. Apoi mi-am zis că sunt nedrept şi că n-aveam dreptul să-ţi cer să fii totdeauna bine dispusă. În fine, a trecut. Iar acum îţi cer iertare pentru aceste gânduri negre. Altă dată, însă, spune-mi totul. Dragă Melanie, e târziu, trebuie să te las; şi-apoi, nu mai am hârtie. Adio, scumpă Melanie, ne vom revedea peste zece zile. Ah, cum le mai număr!"*

Am sărutat un colţ al scrisorii, l-am încercuit pentru a marca locul şi mi-am spus: „Îl va săruta şi ea ca şi cum ne-am săruta cu adevărat". Apoi, cu mare grijă, am îndoit hârtia în patru, am strecurat-o în plic şi am pus plicul sub pernă ca să adorm. Mi se părea firesc să procedez aşa. Se cuvine să spun că îi scriam de cel puţin două ori pe săptămână, dar că ea nu-mi scria niciodată. Când o întrebam de ce, îmi răspundea că a avut mult de lucru sau că mama ei ar fi putut să intre peste ea şi să descopere secretul nostru.

În vremea asta cerul era limpede, veniseră geruri seci, zăpada scrâşnea sub paşii noştri. Stelele pe cerul întunecat păreau de promoroacă, unele erau mari, altele micuţe de tot.

Trebuia să mergem repede ca să ne încălzim. Era înfofolită cu capişonul de lină tricotat ce-i acoperea urechile. Nu i se mai vedea decât vârful nasului.

Purta mănuşi roşii, împodobite cu bobiţe de metal şi spuneam:

— Nu ţi-e rece?

— Oh, nu! îmi răspundea.

— Eşti sigură?

— Dacă îţi zic că nu!

Într-atâta aveam grijă de ea că nu mă puteam opri să n-o întreb mereu acelaşi lucru; asta o scotea din sărite. Bătea din picior:

— Din ce crezi că sunt făcută?

Îmi ţineam mâinile în buzunar. În răstimpuri se auzea câte un copac trosnind sau o cracă scuturată de zăpadă zvâcnind brusc ca atunci când ridici braţul; din gură ne ieşeau aburi.

Continuam să mă duc la domnul Loup. îl găseam în camera cu strungul. Nu lucra duminica, însă lucrarea pe care o începuse era întinsă pe masă, gata să fie reluată a doua zi.

Domnul Loup îmi ieşea în întâmpinare, îmbrăcat într-o vestă groasă de vânătoare, din lână cafenie cu o tichie de catifea pe cap. Mă invita să iau loc lângă dânsul, aproape de sobă, şi lecţia începea imediat. Lumina albă care venea dinspre sobă ilumina tavanul, de unde un reflex viu cădea pe ridurile şi pe fruntea sa boltită, pe care o mărea şi mai mult cercul negru al tichiei; din când în când ridica un deget sau aşeza palma desfăcută pe pagina deschisă a cărţii. Vorbind, îşi ţinea ochii mici şi cenuşii aţintiţi asupra mea. Se citea o mare bunătate în zbârciturile feţei lui căzute; nu mai încercam să fug de privirea lui. îl ascultam clătinând din cap la una sau alta din recomandările sale şi chiar ideea că o voi regăsi pe Melanie nu izbutea să mă distragă, fiindcă simţeam că mă iubeşte şi că în toate, chiar şi în severităţi, care erau rare, el nu-mi voia decât binele.

Martie sosi în cele din urmă: primii muguri ţâşneau pe crengi. În duminica aceea sosisem ceva mai devreme ca de obicei la întotdeauna, el începea să mă pună să-i spun lecţiile, însă pe urmă, în loc să-şi deschidă cartea,

pentru dictare mă întrebă:

— Băiatule, îmi spuse, ai vrea să stăm de vorbă?

Apoi, după ce îşi întoarse scaunul ca să mă aibă în faţă:

— Ascultă-mă, Samuel, avem acum de discutat treburi serioase. Probabil că te-ai întrebat de ce te îmboldesc să înveţi atâta timp cât ai o slujbă, şi nu una prea rea, şi eşti mulţumit. Eu cred însă că fiecare om trebuie să valorifice ce are într-însul şi să profita de însuşirile pe care bunul Dumnezeu i le-a hărăzit. Nu vreau să te laud, nu-mi stă în obicei; nu-i mai puţin adevărat că eşti în stare de mai mult decât cere serviciul pe care îl faci. Am planuri cu tine, a venit momentul să ţi le împărtăşesc.

Bănuiam unde vrea să ajungă, dar mă făcui că nu bag de seamă. Mă întrebă brusc:

— Ţi-ar place să fii învăţător?

Am simţit că roşesc; cu toate acestea i-am răspuns la privire, iar ochii, care îmi străluceau, vorbiră pentru mine.

— Oh! continuă, asta nu înseamnă că vei fi bogat. Instalat, aprovizionat cu lemne şi 700 de franci pe an. Dar te vei putea face util celorlalţi; nu trebuie mai mult pentru a fi fericit. Avem o singură raţiune de a trăi: să dăruim altora ce avem în noi. Să le consacrăm forţele ce sălăşluiesc în adâncul nostru; căci altfel aceste forţe se întorc împotriva noastră şi ne macină ca o boală… Şi-apoi spuse: O dată aranjat (ajungând aici, el începu să zâmbească, iar eu mă roşeam tot mai zdravăn) vei putea să te gândeşti la însurătoare. Suficiente temeiuri ca să nu mai stai în cumpănă, nu-i aşa?

Am încuviinţat, el tuşi oleacă, îşi dădu tichia pe ceafă, iar în faţa mea, pe strung, strălucea o unealtă din oţel.

Tuşi din nou, el era vesel al naibii, în ziua aceea.

— Şi acum, cât priveşte mijloacele, iată la ce m-am oprit. Mi se pare că eşti destul de avansat ca să intri în clasa întâi la Şcoala normală; acolo vei sta doar un an. Un an de şcoală înseamnă nouă sau zece luni. Vei rămâne la domnul Gonin până în septembrie; atunci vei pleca la Lausanne; la Lausanne, cu 70 de franci pe lună, poţi să te descurci uşor. Asta înseamnă de nouă ori şaptezeci de franci, să zicem şapte până la opt sute de franci. Vezi că nu e cine ştie ce, rămâne totuşi să-i găseşti. Cunosc pe unul dintre domnii din Consiliul de Stat; voi merge în curând să-l văd şi-i voi vorbi de tine. Cum ducem lipsă de învăţători, sunt sigur că va face ce este necesar. Vei primi o bursă. În cazul cel mai rău, vei putea face un împrumut. Îţi va trebui un gir… (se opri pentru o clipă), sunt aici. Precum vezi, toate se vor aranja cu bine.

Ceea ce îmi sărea în ochi e că nu lăsase nimic deoparte: îmi dădea, cum se zice, mură-n gură. Viaţa mea, de-acum, era orânduită, ca şi cum mi s-ar fi deschis o poartă, şi calea strălucea albă în soare, celebra cale de altă dată.

I-am spus:

— Vă mulţumesc frumos!

Mi-a răspuns:

— Nu-mi mulţumi, băiatule. Când eşti bătrân cum sunt eu, nu există mulţumire mai mare decât să găseşti prilejuri de a te agăţa de viaţă… Tot ce-ţi voi cere, când te vei fi stabilit undeva, în locuinţa ta de învăţător, va fi să te gândeşti la mine. Da, când nu voi mai fi aici şi nu se va mai şti nici măcar de mormântul meu, să te gândeşti la mine din timp în timp şi să-ţi zici: „Moş Loup era om cumsecade”.

Deodată a izbucnit soarele; o rază a răzbit printre nori, a căzut în grădină, unde tufele înverzeau deja, s-a auzit ciripind o mierlă. Eu însă mă scrutam pe dinăuntru.

Iar ceea ce vedeam era o casă. O frumoasă casă albă, cu acoperiş roşu, cu fronton, obloane verzi şi un ornament pe acoperiş, încăpătoare şi confortabilă – sala de curs la parter, două sau trei încăperi la etajul întâi, în curte aparate de gimnastică, iar eu în picioare, în dreptul uşii, supraveghind recreaţia, în vreme ce, la una din ferestre, unde se zăreau atârnate pe perete cratiţi, un chip îmi surâdea…

Am alergat spre pădurice, n-am găsit-o pe Metanie. Am aşteptat-o până-n noapte târziu, dar zadarnic. Şi trecând pe lângă cimitir, m-am dus să caut în gaura din zid şi nu era nicio scrisoare.

VI

Poate că am întârziat prea mult peste aceste amănunte care s-ar putea să nu intereseze pe nimeni, dar mi se pare că povestindu-le, mi le explic mai bine mie însumi.

Astfel îmi dau seama astăzi, că n-am înţeles-o deloc pe Melanie. Când mă gândesc la ea, încă şi azi, în ceea ce priveşte exteriorul, detaliile trăsăturilor ei, totul este ca şi cum ea s-ar afla vie în faţa mea; de îndată ce trec la chestiunile sufleteşti, totul devine confuz, totul se încâlceşte.

Când îi turuia gura, când tăcea mâlc; o bucată de vreme sta bosumflată, brusc izbucnea în râs; şi nu era niciun temei, nici pentru îmbufnarea şi nici pentru râsetele ei, după cum la fel stăteau lucrurile cu tăcerile sau nevoile ei de a vorbi. Pentru mine, care eram constant în felul meu de a fi, aceste schimbări de dispoziţie mă impresionară mult. Mă şi mâhneau, silindu-mă să mă întreb tot timpul dacă nu aveam ceva să-mi reproşez. Şi oricât n-aş fi găsit nimic, îmi pierdusem aplombul. O incertitudine totală mă cuprinsese.

Era o fată în acelaşi timp echilibrată şi capricioasă, atentă şi distrată; o fată care vedea totul, dar care avea

aerul că nu vede nimic. Ea dăruia numai pentru a avea ce lua îndărăt. Nu făcea un pas înainte decât pentru a se da cu doi înapoi. Şi îmi părea că se interesează de mine, dar observ acum că nu se gândea decât la ea. Fără îndoială că, la început, o ispitiră avantajele pe care situaţia mea i le putea oferi mai târziu şi îi impusese încrederea pe care o aveam în mine însumi; era în firea lucrurilor să mă părăsească de îndată ce ar fi găsit ceva mai bun.

De altfel, se poate vorbi de caracter când e vorba de fete? Ele sunt ca apa, ca fumul şi ca norii; fumului îi trebuie vânt, apei un vas care s-o cuprindă. Or, eu eram încă neîndemânatic în ale vieţii şi cu desăvârşire lipsit de experienţă. Câteodată, totuşi, îmi zic că un pic de veselie ar fi ajuns. În adâncul fiinţei mele eram vesel, fiindcă eram sănătos tun şi cu poftă de viaţă. Numai împrejurările au făcut să mă aspresc; de timpuriu ea îmi spusese că aveam un „aer serios”, iar această seriozitate era imediat sesizată; pentru rest, ar fi trebuit ca ea să colaboreze pentru a ieşi la iveală.

Aşteptam ca iniţiativa să-i aparţină când ea ar fi trebuit să vină de la mine. În asta a constat greşeala mea. Ar fi trebuit să ştiu să îndrăznesc, nu ştiam să îndrăznesc. Poate că nici nu aştepta altceva de la mine şi poate că văzându-şi aşteptarea zadarnică, ea şi-a pierdut curajul în cele din urmă. O revăd în anumite ipostaze, mai ales una printre altele, când stăteam alături unul de altul, în golul dintr-un gard viu; deodată ea şi-a lăsat capul în jos până a atins umărul meu; eu n-am schiţat niciun gest. Acum ştiu ce-ar fi trebuit să fac; era doar un apel la anumite lucruri: ar fi trebuit să iau acest cap, să-l sărut şi să sting cu buzele mele focul obrajilor ei şi să-i caut buzele; ar fi trebuit eu dintâi să-i muşc buzele; ar fi trebuit să ţin în mâini această sarcină uşurică ce s-ar fi cuvenit apărată, pentru a evita să-mi scape; n-am făcut-o

şi din cauza asta am fost pedepsit.

Dar mai e şi teama care m-a cuprins de când moş Pinget m-a dus noaptea la lac. Dintr-odată s-a deschis pentru mine ferestre spre lume şi s-a dat la o parte o cortină. Mi-am dat seama că un act n-are finalitate în el însuşi şi nu e circumscris momentului propriu-zis în care îl săvârşim, ci se prelungeşte şi se repercutează ca un ecou peste stânci. Şi unde puteau duce toate astea, am văzut de asemenea. Revedeam pătura şi pe cei care erau întinşi sub ea în vreme ce luna urca pe cer; îmi spuneam: „Şi ei au început prin a fi asemenea nouă; şi ei au început cu îmbrăţişări şi timide săruturi; şi ei au vorbit în şoaptă, şi ei au avut întâlniri”. Şi când gândeam asta, tot curajul meu se risipea.

Acum privesc altfel lucrurile; cred că totdeauna trebuie să îndrăzneşti. Dar, încă o dată, eram pe atunci prea tânăr. Iar dragostea mă făcu să am faţă de ea numai respect şi tandreţe, fiindcă ea însemna pentru mine tot prezentul, trecutul şi viitorul laolaltă.

Mă revăd revenind la Roche, după discuţia cu domnul Loup şi după întâlnirea ratată. Drumul era alb în noapte, păsările încălzite de sosirea primăverii ciripeau cu mare larmă pe garduri, iar eu, în sufletul meu, adăposteam doi oameni: unul era fericit, altul simţea nevoia să plângă.

Cel fericit sfârşi prin a-l domina pe celălalt. Îi spunea acestuia: „Ceva a împiedicat-o să vină, nu mai scormoni atâta”.

Atunci n-am mai avut decât un gând şi anume să mă întorc cât mai repede şi să-i povestesc într-o scrisoare ce mi-a zis domnul Loup.

Marţi, m-am dus să văd dacă e vreun răspuns la scrisoarea mea, dar ea era tot acolo, în gaura din zid. De-abia vineri seara am găsit un bileţel în care Melanie îmi spunea că mă aşteaptă a doua zi la ora 11, în Piaţa

Bisericii; trebuia să vină la Roche pentru cumpărături.

N-am putut veni la întâlnire. Degeaba i-am scris din nou, n-am ştiut nimic despre ea toată săptămâna până când sosi duminica rânduită să ne întâlnim, după cele stabilite la început. (Aşa, duminicile se grupau pentru mine în două categorii: cele când o vedeam şi cele când n-o vedeam.)

Mi-am dat seama că e supărată după felul în care mă întâmpină. Imediat după ce-mi întinse vârful degetelor:

— Ştii, sunt grăbită.

Am întrebat-o de ce. M-a privit:

— Ai curajul să mă întrebi de ce? Sunt cumva la cheremul tău? Sau poate că numai eu trebuie să mă deranjez, în vreme ce tu nu poţi face nici doi paşi ca să vii să mă vezi. Te-am aşteptat o jumătate de ceas în faţa bisericii iar oamenii îşi băteau joc de mine, zicându-mi: „Ce aştepţi, Melanie?…” Vezi tu, Samuel, în chestii de-astea trebuie să fie egalitate, altminteri toate merg de-a-ndoaselea.

Zicând acestea, tăcu. Rupse o creangă din gard, îi smulse frunzele şi le frământă între degete.

Căutai să-i explic că mi-a fost imposibil să părăsesc biroul, că mi-a scris prea târziu, că domnul Gonin ieşise, că mai mulţi clienţi aşteptau: totul a fost inutil. Ea continua să se uite în jos, păşind mărunţel; creanga de salcie fusese curăţată de frunze, dar acum o lovea de fustă cu aerul că îmi zice: „Toate astea nu-s motive”.

Ce argumente să-i mai găsesc; nu era ea oare nedreaptă? Dar teama de a-i displăcea m-a făcut să renunţ la orice amor propriu: nu mă mai gândeam decât cum să-i cer iertare. Deci, iată-mă implorând-o, iată-mă căutând să-i apuc mina, şi ea care şi-o trăgea înapoi, şi eu încăpăţânându-mă să i-o ţin cu orice preţ; iată-mă cu vorbe dulci, cu priviri umede, cu voce tremurătoare, în

timp ce ea continua să tacă; în tot acest timp pădurea în jurul nostru era plină de anemone albe şi de cântul păsărilor.

În sfârşit, îmi zise:

— Va trebui să vedem.

N-am înţeles prea limpede, aşa că am întrebat-o:

— Melanie, ce va trebui să vedem?

Mi-a replicat:

— Va trebui să vedem cum te vei purta în viitor. Pentru moment, mai aşteaptă.

Şi brusc, a continuat: „Pe data viitoare”. Am vrut s-o reţin, era de-acum departe. Am strigat-o pe nume, numai ecoul mi-a răspuns. M-am aşezat mâhnit pe o grămadă de frunze moarte şi atunci mi-am dat seama că nu mi-a vorbit nimic despre marele eveniment pe care i l-am anunţat în scrisoare; ceea ce pentru mine era un lucru esenţial, părea să n-aibă nicio importanţă în ochii ei.

Pe şosea treceau cântând un grup de băieţi. Eu mă întrebam. „De ce mă chinuieşte astfel? Chinuindu-mă aşa, se chinuieşte pe ea însăşi”. Păstram, cum se vede, toate iluziile mele.

Trebuie să rezum, căci situaţia s-a prelungit toată primăvara. N-am să vă spun câte întâlniri ratate au mai fost, câte scrisori am mai scris la care ea n-a răspuns şi de câte ori m-am dus noaptea pentru a le pune în gaura din zid. Am ajuns până acolo încât să cer o cheie domnişoarei Grandjean, care sfârşi prin a fi intrigată de toate plecările mele.

A trebuit să mint: nu era decât începutul minciunilor mele. Căci, cum domnul Loup se mira văzând că mă las pe tânjeala l-am minţit şi pe dânsul spunându-i că sunt bolnav, şi l-am minţit şi pe domnul Gonin, care, ca şi domnul Loup, avea motive serioase să se plângă de mine.

Lucrurile mergeau din ce în ce mai rău. La începutul lui iunie trecuseră peste patru săptămâni de când n-o mai văzusem pe Melanie.

Era o duminică tare frumoasă, de care îmi amintesc că fiind fără seamăn. Domnul Loup şedea în grădină, albinele erau în toiul activităţii lor, stupii zumzăiau ca un malaxor.

M-a întrebat de ce sunt aşa de palid (în cele din urmă, şi-a dat seama). I-am răspuns că mă doare capul.

— Fiindcă acum lucrezi la umbră. Ai paloarea unui om care stă la birou.

N-am avut puterea să surâd, în ciuda expresiei de bunătate care i se citea pe chip. Părea neliniştit.

— Băiatule, eşti obosit; pentru azi te scutesc de orice obligaţii. Mai rămâi o clipă cu mine, dacă vrei, apoi vei merge să vezi petrecerea. Ai nevoie de distracţii.

Am uitat să vă zic că în ziua aceea era în sat sărbătoarea tineretului. I-am răspuns:

— Oh! mulţumesc, nu merită.

Însă cum el stăruia, am sfârşit prin a-i da ascultare. M-am gândit că era foarte posibil s-o găsesc pe Melanie la locul stabilit înainte de ora de întâlnire, ceea ce ar fi fost straşnic.

Deci ne-am mai plimbat puţin prin grădină; el curăţa perii de omizi şi desprindea cu unghia frunzele veştejite şi răsucite, mâncate de viermi, le desfăcea şi-mi arăta în interiorul lor ouăle, adăpostite de un soi de înveliş pufos.

În răstimpuri, muzica căluşeilor răzbătea până la noi, purtată pe aripile vântului; era o muzică produsă de orga Barbarie[8], muzică cu întreruperi, poate fiindcă

---

8 Orga Barbarie (corect, Barberi, după numele fabricantului din Modena), este un soi de orgă ale cărei claviaturi şi burdufuri sînt acţionate de un cilindru pus în mişcare cu ajutorul unei manivele (n. t.).

uneori mecanismul ei lucra în gol.

— Insecta-mamă depune ouăle pe frunză; ea conţine un venin care atacă frunzele cu un acid şi face să se răsucească.

În clipa aceea bătu de ora trei, trei lovituri ca o tuse groasă, iar muzica de la căluşei se amestecă deodată cu cea a unei fanfare. Începea balul.

— Insecta-mascul este cu mult mai mare decât femela, numai că este mai greoaie şi mai puţin îndemânatică. Există cel puţin o duzină de femele pentru un mascul... Sunt lucruri pe care trebuie să le ştii, băiete. Căci dacă nu e rău să fii în stare să predai, mai târziu, elevilor tăi geografia Chinei sau istoria Statelor Unite, va fi cu atât mai de dorit ca tu să le poţi explica ce se întâmplă sub ochii lor. Un ţăran este cu precădere interesat de ogor şi de modul cel mai eficient în care poate fi exploatat. În acest caz, toate aceste insecte sunt tot atâţia duşmani. Pentru a-i combate trebuie să-i cunoşti...

Dar nu mai puteam să mă stăpânesc; abia l-am lăsat să-şi încheie fraza:

— Cred că am să mă duc.

A fost bun până la capăt; nu s-a supărat pe mine. Dimpotrivă, a început să zâmbească:

— Du-te şi distrează-te. Toate la timpul lor.

Mi-a întins mâna; şi iată-mă fugind spre sat.

Ringul pentru dans fusese aranjat în faţa hanului „Cele 22 de cantoane”. Era un podium întocmit din scânduri frumoase şi noi, împodobit cu crengi de brad bătute în cuie şi cu trandifiri de hârtie. Se urca spre podium pe trei trepte. Deasupra intrării era un fel de mic arc de triumf, cu o ghirlandă şi o inscripţie cu litere frumoase de culoare albastră imprimate pe un carton:

Salut amicilor de pretutindeni care vin să danseze cu noi.

Când am ajuns, orchestra era pe cale de a intona o polcă. Venise deja multă lume să danseze, atrasă de vremea bună; la Vernamin erau prezenţi oameni din toate satele învecinate. Fetele purtau rochii albe, băieţii erau îmbrăcaţi în costume negre; pete albe şi negre se roteau învârtindu-se puţin mai sus faţă de caldarâm, pe podium.

Mă uitam cum se perindau cuplurile de dansatori prin faţa mea şi îl urmăream neliniştit pe fiecare ce ieşea din mijloc pentru a se apropia de margine; apoi treceam cu privirea spre alţii.

După oarecare vreme muzica încetă şi doi câte doi, dansatorii, trecând pe sub arcul de triumf, coborâră cele trei trepte şi se răspândiră prin piaţă; am avut timpul să-i cântăresc din ochi; hotărât, *ea* nu era printre ei.

Dintr-odată mi-am regăsit calmul şi o bună dispoziţie m-a cuprins, din care cauză în loc să mă ţin deoparte, cum făcusem până atunci, m-am amestecat între băieţii care înconjurau standul de tir cu bilele şi chiar am tras într-un mecanism ce închipuia o uşă ce se deschidea când era atins un buton; vedeai atunci apărând o cameră în care o femeie bătea la fund un copil, iar proprietarul standului, ascuns după pânză, imita gemetele copilului care plânge.

Am fost repede recunoscut şi băieţii din sat s-au apropiat de mine curioşi (din cauză că se ştia că lucrez în oraş) zicându-mi: „Ia te uită! cum îţi mai merge de când nu te-am mai văzut?” Iar alţii: „Salut, te descurci?” şi îmi întindeau mâna.

Apoi, natural: „Bem un pahar?” Eram bine dispus, cum am spus, de aceea mă lăsai antrenat şi intrăm cu toţii, o gaşcă, la „Cele 22 de cantoane”. Sala de mese era plină ochi; până şi pe coridor erau oameni care pândeau Un loc. Am intrat totuşi; unul, pe nume Larpin, ceru un litru de vin, iar Rouge, cocoţat pe un taburet, începuse,

fiindcă era beat, un discurs, iar când se îmbăta, simţea neapărat nevoia să vorbească în public, lucru fără de care, spunea el, nu putea să adoarmă.

Îmi amintesc ce se mai râdea şi ce veselie era pretutindeni, provocată de Rouge şi de Guillaume Nebunul, pe care nu ştiu cine l-a adus; era extrem de amuzant să-l faci să înghită muşte. I le prindeau pe pereţi, i le întindeau ţinându-le de aripi, el le lua şi le înghiţea. A mâncat în ziua aceea pe săturate, se poate spune. În tot acest timp, Rouge şi-a continuat discursul. Şi între timp într-un colţ, doi-trei bătrâni vorbeau politică. Unul dintre ei zicea:

— Puţin îmi pasă de aceşti ţipi din Berna şi de Parlamentul lor! Nu suntem atât de uituci încât să nu ne amintim cât ne-au făcut să suferim cândva şi toate necazurile pe care le-am îndurat de pe urma lor. Şi acum, să le facem temenele… Niciodată!

În vecinătate, un oarecare Bailly ciocnea cu o fată numită Maria-Grasa. Îi trecuse un braţ pe după talie şi între două înghiţituri de vin, o trăgea înspre dânsul şi o săruta pe gât. Marie cea grasă se înroşise toată.

Noi, în timpul ăsta ne băuserăm litrul nostru de vin. Şi în ciuda larmei şi a distracţiilor, nu încetam să-mi spun că trebuia ca înainte de ora cinci să ajung în pădurice.

Astfel, pe când se făcu ora patru şi jumătate, m-am ridicat ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat şi chiar fără să-mi fi băut paharul, ca şi cum urma să revin într-o clipă, am ieşit. De cum am ajuns în afara satului, am regăsit liniştea. Se auzea din nou bâzâitul muştelor şi al tăunilor în jurul bălegarului de pe drum; un soare generos lumina merii scunzi şi groşi; ici şi colo vârful câte unui cireş, întrecând frunzişul celorlalţi pomi, se profila întunecat pe cer.

Nu se zărea niciun om hăt, în depărtare. De altfel, eu părăsisem şoseaua şi luând-o peste câmp, ajunsesem

repede în pădure. Mă simţeam împăcat spunându-mi că dacă ea nu s-a dus să danseze asta se întâmpla, fără îndoială, din cauza întâlnirii noastre.

Totuşi, nu venise acolo unde ne regăseam de când începuse timpul frumos şi se însera târziu, dar pesemne că i-o luasem înainte.

M-am tolănit sub un stejar masiv s-o aştept. În jurul meu mişunau o grămadă de furnici în toate direcţiile. Era o asemenea linişte încât părea că se aude până şi pârâitul sau foşnetul pe care îl isca mersul lor peste frunzele moarte; cărau resturi de orice fel. O pasăre frumoasă cu penajul brun încovoiase craca pe care se aşezase de parcă era un fruct greu. Eu unul, tot învârteam fraze, puneam ordine în cuvintele mele, alegându-le pe cele mai frumoase ca să le am la îndemână când ea şi-ar fi făcut apariţia.

Dar ea nu venea; nu ştiu cât timp trecuse, însă părea că o aştept de multe ceasuri.

Pe măsură ce se scurgea timpul, ceva nelămurit începuse să urce în mine, aşa cum urcă nisipul de pe fundul apei când tragi năvodul; şi această tulburare dinlăuntrul meu creştea din ce în ce mai mult.

Iar ea tot nu venea. Acuşi bătea de şase, domnişoara Grandjean mă aştepta. Puţin îmi păsa. Nu mă gândeam decât la Melanie. „Scumpă Melanie!” îmi ziceam. Ca să mă contrazic: „Nu! este o fată rea!”

Muzica de fanfară se făcea auzită în continuare, gândurile mi se învălmăşeau ca şi cum dansau în mintea mea. Mai ales gânduri negre şi cenuşii, deşi unul sau două erau încă luminoase. Când o detestam pe Melanie, când o dispreţuiam, dar mă şi încerca o asemenea tandreţe pentru ea, încât braţele mi se deschideau fără voie.

Îmi spuneam: „Nu e cu putinţă să nu vină!” Totuşi soarele asfinţea, iar acum se ascunsese în spatele unui

nor. Se făcuse, înainte de înnoptat un fel de semiîntuneric care învălui câmpia; coborâse o mare umbră, acoperi satul, se apropie de locul în care eram, apoi mă cuprinse; atunci se făcu întuneric şi în mine şi pe micul meu ring de dans.

M-am ridicat de jos fără să mai ezit. Mi-am spus: „Trebuie să-i vorbesc neapărat. Dacă nu e la petrecere, am s-o caut la ea acasă”. Ziceam asta şi mă gândeam la mama ei, însă nici mama ei nu mă mai speria. Iată-mă întorcându-mă în sat. Nu se mai dansa; muzicanţii plecară să mănânce. Nişte oameni tocmai ieşeau din han cu felinare aprinse: le-au agăţat de stâlpii ringului.

După o clipă, au reapărut şi muzicanţii: erau cinci la număr, printre ei şi bătrânul Meillerat, care îi dirija şi care cânta la clarinet.

S-au urcat pe estradă şi cât ai clipi platforma s-a umplut de lume; nici nu pricepeam de unde se adunase atâta popor.

Nori negri se perindau pe cer, împinşi care-ncotro, se încălecau precum pietrele pe un zid; curând, dându-şi mâna, ultimele petice de azur fură înghiţite.

Însă bătrânul Meillerat se umflă în obraji, ceea ce dădu semnalul. O măsură sau două clarinetul lui cântă singur, indicând cadenţa, pe urmă toată fanfara îl urmă. Cuplurile de dansatori intrau pe ring grămadă. Erau chiar mai numeroşi decât după-amiază şi era de văzut dacă marginile nu vor ceda în faţa noilor sosiţi.

În ce mă priveşte, mi-am ales locul sub un tei bătrân, de unde puteam privi fără să fiu văzut. Din când în când, cineva mă atingea în treacăt, se întorcea spre mine încercând să mă recunoască, însă dădea greş, căci stăteam în umbră. În rest, se întuneca, iar pe înnoptate luminile felinarelor se deschideau ca nişte ochi. Curând nu se mai distingeau decât aceste felinare şi ochiurile de lumină ce cădeau pe pământ. Semănau cu nişte bălţi în

jurul ringului, în timp ce mijlocul rămânea prost luminat; eu unul, reluând manevra, fixam din priviri cel mai apropiat felinar, ca să nu-mi scape nimic. Vedeam capetele dansatorilor care lunecau ritmic, capete şi iarăşi capete. Unul singur mă interesa. Îmi ziceam: „Dacă trece, îl voi zări cu siguranţă. Dacă nu trece, ştiu ce-mi rămâne de făcut”.

Când, deodată, am zărit la lumina felinarelor chipul iubit. Era al treilea dans. Febrila vânzoleală din piaţă, beţivii care se certau lângă mine, dansatorii în plin elan, larma de la trasul la ţintă, lălăiala din han, totul s-a scufundat în linişte când *ea* a apărut.

Îmbrăcase o rochie cu care n-o mai văzusem, o rochie de muselină albă cu volănaşe, strânsă pe talie cu un cordon albastru şi decoltată la gât. Mai întâi, n-am recunoscut-o, atât de frumoasă era în rochia asta, mai cu seamă că se şi coafase. Îşi spălase părul care, uscându-se se înfoiase, aşa că era mai des ca de obicei. Purta un buchet la corsaj şi mănuşi albe.

Se oprise tocmai sub felinar, exact cu faţa spre mine, încât îi vedeam limpede chipul. O vedeam surâzând, cu mâna pe umărul însoţitorului ei. Au stat aşa privindu-se, ea zâmbind ca la început. Apoi zâmbetul s-a şters, a roşit puţin, a coborât fruntea; celălalt s-a aplecat spre ea şi pentru un moment au rămas aşa.

A doua zi dimineaţă, ca întotdeauna la ora opt, m-am prezentat la lucru. M-am aşezat la masa mea, normal. Când Perdriset şi-a făcut apariţia, m-a găsit scriind. Era un băiat tăcut; nici nu m-a privit. S-a mulţumit să deschidă un dulap unde îşi atârna vesta de lustrină, ca să-şi schimbe haina, după obicei.

Îmi spuneam: „Nimeni nu are ce să-ţi reproşeze, nici măcar nu ai întârziat”.

Se mai foloseau pe atunci pene de gâscă; a mea zgâria hârtia; Perdriset şi le ascuţea pe ale lui. În

brutăria de dedesubt se auzea cum frământau aluatul. Era un zgomot surd, regulat, care părea că vine din adâncul pământului, şi, de fiecare dată când aluatul era izbit, se zguduia casa. Timpul trece şi abia după câteva minute aud de dincolo că domnul Gonin a venit la rându-i.

Umblă de colo până colo la el, pe urmă trece în odaia noastră şi mi se adresează:

— Ai găsit pe birou cele două acte pe care ţi le-am lăsat?

— Da, domnule, chiar acum le copiez.

— Este în regulă, de îndată ce termini, să-mi aduci copiile.

Mă reapuc să scriu. Îmi trebuie curaj. Sori roşii şi albaştri se răsucesc şi plutesc între mine şi hârtii; pe deasupra nişte muşte negre îmi joacă în colţul ochilor; ridic mina să le gonesc. Totuşi lucrez cu îndârjire, mă încordez tot ca să-mi birui oboseala. Le duc domnului Gonin, cum îmi ceruse.

Dar n-apuc să mă aşez din nou, la birou, că domnul Gonin bagă capul pe uşă.

— Belet, vrei să vii la mine?

Nu are vocea lui de toate zilele. Am priceput ce mă aşteaptă. Iar Perdriset, el însuşi, cu tot aerul pe care şi-l luase că nu mă bagă în seamă, a ridicat privirea din catastif.

Intru, văd casa de bani cu încuietorile ei; domnul Gonin mă aşteaptă, în dosul biroului său din lemn negru, îşi ridică mâna apoi o coboară peste cele două copii.

— Belet, zice, ce se întâmplă cu tine?

Vorbeşte apăsat, cu vocea puţin mai ţipătoare şi mai uscată ca de obicei; mina stă peste hârtii, culcată; mă uit la mină, ea mi-a atras privirile mai întâi, o mină lată, cu degete scurte, cu unghii albe şi acoperită de păr roşu.

Pe urmă întreaga lui făptură îmi sare în ochi, pătrată, solid instalată în fotoliul cu spătar jos, din care se înalţă ţeasta lui cheală. Eu îmi simt picioarele îngheţate, capul încins; înţepături dublate de o durere intensă, ca de ac înroşit la foc, îmi spintecă fruntea de la o tâmplă la alta.

Zic:

— Nu ştiu domnule, n-am nimic…

Se întoarce spre mine, privindu-mă insistent.

— Mi se pare, Belet, că ai luat-o razna. Eşti distrat, nu ai grijă de ce faci. Am şovăit îndelung să-ţi atrag atenţia. Însă nu mai e timp de pierdut…

A tăcut o secundă, pe urmă a luat una din copii:

— Ştii cât costă una din foile astea?

— Da, domnule, sunt foi timbrate de un franc şi jumătate.

— Un franc şi cincizeci şi cinci, şi cum sunt două, asta revine la trei franci şi zece centime. Ei bine, sunt trei franci şi zece centime duse pe gârlă.

S-a făcut linişte.

— Cum scrii tu: *sumă*? a continuat.

I-am explicat.

— Păi (şi lăsând copia să alunece, şi-a încrucişat braţele) nu cumva eşti de rea-credinţă? Nu cumva faci dinadins greşeli de ortografie? Vrei să vezi? (Şi îmi întinde copia.) Ai scris *somme* cu un singur *m*.

Vreau să-i răspund (ce i-aş fi spus, nu prea ştiu, însă simţeam că trebuie să răspund); nu mi-a lăsat răgazul:

— Şi *capital*, cu doi de! Şi *interese* la plural fără *e*. Şi nu e totul, mai este caligrafia: caligrafia ta este oribilă, linii strâmbe, litere care se încalecă, ştersături, pete! Belet, îmi pare rău că sunt silit să-ţi zic, dar copiile tale sunt de o neglijenţă…

L-am ascultat răbdător până atunci; eram însă la

capătul răbdării. Într-un fel a fost greşeala lui. Nu eram de rea-credinţă. Putea să-mi spună calm: „Belet, copiile tale lasă de dorit, s-ar putea să nu fi în apele tale astăzi, nu rămâne decât să le refaci”, şi atunci aş fi fost gata să-i cer iertare. Însă m-a rănit tonul lui. Părea că nu vede nimic, că nu înţelege nimic, altfel nu mi-ar fi vorbit aşa. Nicio urmă de milă, vocea aspră, privirea rea; atunci ceva s-a rupt în mine, în inima şi la rădăcina fiinţei mele; mi-am sumeţit fruntea:

— Atâta pagubă, domnule Gonin, luaţi-mă cum sunt.

Fu atât de surprins, că scăpă foaia în mină. Dar uimirea lui nu era mai mică decât a mea. Vorbeam, şi totuşi mi se părea că vorbeşte altcineva.

În mine crescuse un om nou, pe care, chiar dacă aş fi vrut, n-aveam cum să-l reduc la tăcere.

— Cum? Ce-ai zis?

— Zic că, dacă nu vă mulţumesc, există un mijloc foarte simplu să aranjăm lucrurile…

— Cum îndrăzneşti?

Însă mă înfierbântasem din ce în ce mai mult:

— Ştiţi, nu-mi sunteţi de trebuinţă. Sunteţi nedrept în reproşurile dumneavoastră… Ar fi cel mai simplu să plec… Dacă vreţi, imediat… Imediat… îmi datoraţi o săptămână de salariu, renunţ, n-am nevoie de banii dumneavoastră. Veţi găsi uşor cu cine să mă înlocuiţi. Cu unul care are talent caligrafic…

L-am salutat cu un gest exagerat, n-a spus nimic. M-am întors pe călcâie, am ajuns la uşă, mi-am luat pălăria care atârna în cui şi totul s-a sfârşit.

În acelaşi fel, fără urmă de şovăială am dus la capăt toate celelalte lucruri care-mi rămâneau de făcut. O revăd pe sărmana domnişoară Grandjean (singura care era de plâns în toată această poveste) şi cum îşi netezea şorţul de bucătărie cu degetele ostenite:

— Nu mai eşti mulţumit de serviciile mele?

Nu pricepea nimic, e clar; cum să priceapă? Eu care îi îndrugam: „Ştiţi, sunt lucruri…”

— Atunci, e adevărat, mă părăseşti?

Obrajii i se scofâlciseră; mă apucasem să-mi fac bagajele.

N-aveam mare lucru să strâng, cam cu ce venisem la Roche; puteam lesne să le bag într-o boccea, prinsă-n băţ.

I-am plătit domnişoarei Grandjean ce îi datoram; la început n-a vrut să primească nimic, dintr-un scrupul, însă am obligat-o; am pus pe masă doi galbeni. Nu i-a luat. Continua să-şi răsucească şorţul.

Şi-apoi a lăcrimat, iar buzele au început să-i tremure. Boneta albă, de dantelă, îi stătea pieziş.

Faci pe alţii să sufere, când suferi tu însuţi. Nici nu-mi trecea prin gând să-i cer iertare că-i stricam rânduiala. Era rândul meu să fiu dificil.

— Şi eu care cumpărasem pentru prânz carne de viţel, s-o frig… Am s-o arunc.

Fură ultimele ei cuvinte, coboram scara… Şi am mai zărit-o pe spălătoreasă în prăvălie, pe spălătoreasă şi pe fiica ei roşcată, amândouă aplecate peste fierul de călcat… Apoi mica uliţă cu partea ei umbrită, la capătul ei, Piaţa Armelor.

M-am dus direct la Praz-Dessus, unde doream să-mi văd unchiul. În faţa casei, fiii lui (care, amândoi, erau verii mei buni) erau pe cale să înhame calul la un car cu scăriţe; mă priveau cum mă apropiam, fără să-şi întrerupă lucrul, chiar fără să-mi zică bună ziua; pesemne că nici nu m-au recunoscut.

Chiar în clipa aceea unchiul a ieşit în prag. (Trecuseră doi ani de când nu-l mai văzusem).

— Ce doreşti?

— Să-ţi spun două vorbe.

Înţelese şi el că Samuel Belet, cel care îi vorbea, era un alt Samuel Belet decât cel pe care îl cunoscuse; de aceea fu nesigur în legătură cu atitudinea pe care s-o adopte.

— Când îţi convine.

I-am spus:

— Peste o lună împlinesc douăzeci de ani, am venit, deci, să-ţi cer banii pe care i-am moştenit de la mama.

Altă dată s-ar fi supărat pe loc; însă tonul cu care îi vorbisem şi curiozitatea pe care i-o stârnisem (mă vedea în faţa lui, cu bocceaua în spinare) l-au făcut să mă abordeze în alt fel:

— Ce s-a întâmplat? spuse. (Şi luă un aer de om cumsecade). Auzisem că studiezi ca să ajungi profesor.

Însă eu:

— Ce te priveşte?

Atunci şi-a pus mâinile în şolduri şi s-a îndreptat din şale:

— Eşti neobrăzat! Nu cumva mă socoţi un hoţ, de vii să-mi vorbeşti astfel? Banii tăi sunt depuşi la bancă, înţelegi, la bancă; şi ai un tutore care n-are decât să-şi facă datoria.

Striga cât putea, prin cămaşa descheiată se vedea cum i se înroşeşte pielea gâtului.

— Pe de altă parte, cu ce ai, n-ai să ajungi departe, puturos cum eşti… Dacă ai o sută de franci… O mizerie! …

I-am răspuns:

— Asta voiam să ştiu.

Fiii lui se urcaseră în căruţă, unul chiar apucase hăţurile, însă nu porniră. Aşteptau să vadă cum decurg lucrurile. Nu-mi era frică de ei:

— De îndată ce devin major, vei primi în scris adresa mea; şi ai să te aranjezi cu tutorele să-mi parvină banii, altfel…

Mă întrebă amenințător:

— Altfel, ce?

I-am întors spatele.

— Pungaşule! mi-a strigat unchiul.

Îl şi uitasem. Priveam în faţă, la un copac semeţ; în vârful lui se învârtea o morişcă de vânt din scânduri tăiate.

În faţa ochilor, costişa pe care drumul aburca în serpentine. Îmi ziceam: „Ăsta e drumul tău, Samuel. Nu eşti decât un ţăran, Samuel; vei rămâne ţăran, va trebui să-ţi faci un rost”.

M-am pus în mişcare, cu paşi repezi. Ieşind din sat, cum treceam pe lângă cimitir, mi-am amintit de mama. Şi am simţit nevoia să-i văd din nou mormântul, pentru că era singurul lucru pe care îl mai aveam.

Mi-e ruşine să recunosc, abia i-am găsit mormântul. Lespedea era înconjurată de un strat subţire de merişori. Buruienile creşteau nestingherite, fiindcă nu venise nimeni să le smulgă; crucea (era o cruce din lemn) se plecase într-o parte. Începea să putrezească; când am vrut s-o îndrept, i s-a rupt coada.

Atunci mi-am scos vesta şi am tras briceagul; i-am tăiat o altă coadă, dând deoparte ce se stricase, ca să o înfig. Am smuls buruienile, le-am strâns grămadă; acum, că mormântul fusese curăţat, arăta parcă şi mai trist ce. Înainte.

Aşezat pe de lături, simţeam cum această tristeţe mă cuprinde tot mai tare. Toate amintirile se întorceau la mine deodată, de la cele mai vechi până la cele din ajun: mama, domnul Loup, vremea când fusesem la Maladiere, domnul Gonin, biroul, Roche, domnişoara Grandjean. Toate acestea la un loc constituiau o greutate sub care mă încovoiam.

Îmi ziceam că nu mai era nimeni pe pământ care să se gândească la mine, că mămuca era de cinci ani în

pământ. Îmi ziceam că Melanie… Brusc, întâmplările din ajun, aşteptarea în pădurice, balul, serbarea tinerilor, totul reînvia şi totul ţinea de trecut.

Nu mai rămase în mine decât un spaţiu ars, ca cele pe care le vezi pe câmp după ce sunt strânşi mărăcinii smulşi şi li se dă foc.

Trebuie să mai adaug că nu dormisem toată noaptea. Un cintezoi chema din vârful unui copac, iar femela lui, urcată pe o coloană de marmură, îi răspundea cu un ţipăt scurt. Era perioada de împerechere, dar se apropia sfârşitul ei. Satul era undeva, sub mine, cu acoperişurile lui mari strânse unul într-altul, iar pantele lor încrucişate aminteau de o tablă de şah, cu pătrăţele albe şi negre. Pe cer călătorea un nor.

Peste câmp se lăsă o umbră, iar umbra asta venea după nor, cum vine năvodul după barcă.

Însă acum, n-o vedeam decât pe *ea*; tiptil, se întorcea plină de făţărnicie şi stătea în picioare privindumă. Îi vedeam buclele, conturul buzelor, culoarea rochiei (era o rochie albastră, ai fi zis un petic de cer). Şi mai era râsul ei şi felul în care îşi ducea mâinile la ceafă şi îşi potrivea cocul cu degetele.

M-am trântit la pământ şi aş fi vrut să fiu din nou copil şi să port pantaloni scurţi, rupţi în fund, ca pe vremea când mama mai exista încă pentru că pe atunci, odată, când căzusem şi-mi făcusem un cucui, ea m-a strâns la pieptul ei şi durerea mi-a trecut ca prin minune.

Căzusem din nou, doar că de astă dată nu era nimeni care să mă ia în braţe. Şi pentru că amândouă, şi mama şi Melanie dispăruseră din viaţa mea umbrele lor se confundau în ochii mei; împreună alcătuiau un abur care se destrăma; pe măsură ce ridicam capul, aburul se îndepărta, ca să se risipească de-a binelea.

Am simţit nevoia să-mi suflu nasul. Am clătinat din cap: „Samuel, mi-am zis, Samuel! n-ai altceva de făcut

decât să-ţi plângi de milă?” Mândria m-a trezit. Eram un om în toată firea.

M-am ridicat de jos, am mai privit o dată mormântul acesta, cu crucea înfiptă din nou, şi am plecat spre platou.

Învăţător n-am ajuns niciodată.

VII

Urcam coasta; rând pe rând vii, Praz-Dessus, Vernamin, pe urmă lacul rămaseră în urmă; o regiune neştiută mă întâmpina.

Platoul, cum i se zice. Un ţinut de livezi, de ogoare, de pădurişti, mănos şi bine cultivat, cu sate peste care fumegă fuioare din gropile de gunoi, vreau să zic, bălegar. Cu cât este mai gros fumul, cu atât este satul mai avut; eşti întotdeauna mândru de pânza fumului pe-aici.

Am ajuns pe înserate în apropiere de Echalens, deşi mi se părea că nu mă depărtasem prea mult de punctul de plecare. Am închiriat o cameră la un han şi a doua zi mi-am reluat drumul.

După-amiază, cum nu contenisem cu umblatul, mă depăşi o căruţă cu bănci, trasă de o frumoasă iapă albă. O mâna un bărbat în bluză albastră; mă întrebă dacă vreau să mă ia.

Obosit cum eram, am acceptat.

— Unde mergi? a vrut să afle bărbatul.

Văzuse bocceaua şi era curios să ştie cine eram.

— Nu prea ştiu unde merg.

— Eşti de prin părţile astea?

Era încredinţat că da (după accent), însă nu se trădă.

— Desigur, de la malul lacului… Doar că pe-acolo nu prea este de lucru; aşa se explică de ce caut aiurea o bucată de pâine.

— Cam ce-ai vrea să faci?

— Nu prea are vreo importanţă.

Mă privi cu coada ochiului; din când în când plesnea cu vârful biciului crupa iepei, ca să o ia la galop. Era un animal suplu, cu picioare nervoase, cum au pe la noi măcelarii.

Într-adevăr, el era măcelar; mi-a spus-o el însuşi. Am tăcut; apoi s-a întors către mine:

— Te-am întrebat pentru că am şi la ţară un fel de gospodărie. Mi-ar trebui pe cineva care să se îngrijească de fineţe. Fiindcă zici că vrei de lucru, ne-am putea înţelege.

Eram zdravăn, lat în umeri, tocmai ce căuta. Iar mie puţin îmi păsa, nu o mai aveam pe Melanie.

Aşa m-am angajat la el (unde s-au purtat bine cu mine) şi am rămas până în septembrie. Dar după strânsul recoltei, n-am mai avut ce face. Am început din nou să caut.

Am intrat ca argat la primarul satului vecin, de unde se vedea un alt lac, cel de la Neuchitel. Nu semăna deloc cu al nostru, dar eu eram fericit să văd apa. Pesemne asta m-a hotărât să rămân acolo un an întreg.

Totuşi, mă domina o nevoie de mişcare şi la sfârşitul anului, deşi primarul era mulţumit de mine şi m-ar fi păstrat bucuros, iar eu n-aveam motiv de plecare, mi-am strâns lucruşoarele.

N-am mers prea departe. Avantajul slujbei de argat este că găseşti oriunde de lucru.

M-am dus spre Moudon; a fost o nimica toată să găsesc două sau chiar trei angajamente.

Către luna ianuarie am intrat argat la o mare fermă, oarecum asemănătoare celei de la Maladiere, deşi mai puţin arătoasă; am stat până în aprilie. Se împlineau doi ani de când plecasem din Vernamin.

Însă necazul meu nu mă părăsise. Se întâmplase că (cum să zic? ar trebui să explic chestiile astea şi nu prea

mă pricep) cu cât amărăciunea cobora în mine, aidoma unui obiect greu ce cade la fund, cu atât se întărea.

În locul acelor înţepături care mă străpungeau altă dată (şi mă făceau să ţip – atât erau de vii, deşi cu intermitenţă) acum amărăciunea dura, avea o densitate din care ieşea totul, ca apoi să se întoarcă în ea. Degeaba îmi repetam: „Întoarce pagina”, nu izbuteam. Continuam să-mi propun: „Samuel, priveşte înainte”, eu tot înapoi priveam.

Înapoi şi numai la *ea*. Dar ca la ceva mort. Câteodată îmi ziceam: „Cum tu trăieşti clipa aşa şi ea” şi asta mă umplea de uimire.

Asta mă tulbura, fiindcă Melanie se dedubla, erau două Melanii, una moartă, la care ţineam încă, cealaltă vie şi pe care o dispreţuiam. Mi-era cu neputinţă să aleg; o luptă se isca între ele două în gândul meu, în timp ce mergeam la stânga boului, ţinându-l de frâu.

Era vremea când mergeam la pădure să caut legături de vreascuri din care făuriseră grămezi prin luminişuri; serveau la încălzitul cuptorului. Din copaci se scuturau pe mine mari bucăţi de nea; tălpicile saniei lăsau pe drum două dâre lucioase care aminteau de şinele drumului de fier.

Rosteam: „Hăis! Albule”; era o vită, calmă, cu ochii tulburi, culoarea apei săpunite. „Haide, bătrâne, încă puţin efort şi am ajuns!”

Îi vorbeam aşa, absolut mecanic, totul în mine fiind absorbit de alţi doi ochi, aceia negri, sub care exista un năsuc drept şi subţire şi o guriţă fragedă. Ca să aibă buzele mai roşii, *ea* şi le freca tot timpul cu mâna şi când îi ziceam: „Ce faci?”, îmi răspundea: „Nu vrei să fiu drăguţă?”

Trăiam solitar, nu discutam cu nimeni, unii afirmau că sunt îngâmfat. Prinsesem gustul băuturii.

Nu că nu-mi mai păsa de obligaţii; n-am furat

nicicând pâinea pe care o mâncam, de asta toată săptămâna nu mergeam nicăieri; însă duminica mă cuprindea spaima de singurătate; de aia mergeam la crâşmă.

Cel puţin acolo era larmă şi lumină, aprindeau lampa de timpuriu. Intram, mă aşezam într-un colţ. Erau destui cei care mă priveau cu neîncredere, având aerul că zic: „Ce face aici zdrahonul ăsta?”

Trebuie să spun că la noi nu prea se obişnuieşte ca băieţii de vârsta mea să bea de unii singuri; asta o fac bătrânii, oameni mai ciudaţi sau cei care nu şi-au văzut de treabă şi, ca urmare, sunt ţinuţi la distanţă; însă hanul este pentru toţi; nu degeaba atârnă afară, de o stinghie de metal, firma, ca să fie văzută din depărtare şi nu întâmplător vezi că pe ea sunt două mâini ce se strâng una pe alta, în semn de prietenie.

Mă cuibăream în colţul meu şi puţin îmi păsa. Dar ce uimea mai mult oamenii era că de când mă aflam acolo, să tot fie trei luni, nu-mi găsisem o prietenă şi că nici nu păream dispus s-o caut. Pe la noi oamenii au temperament şi dintre tineri (mă refer la bărbaţii necăsătoriţi) toţi aveau câte o drăguţă la care petreceau seara, toţi mergeau duminica pe la balurile din împrejurimi.

Se glumea pe seama mea la han şi pe la cămări că n-am ibovnică; vedeam bine cum se uitau la mine fetele când le întâlneam. Dar nu-mi păsa.

Până la urmă, a venit primăvara, iar pe colinele de lângă Fribourg, s-a topit zăpada. S-a făcut frumos, aerul mirosea a reavăn, a încolţit iarba pe câmp şi asta semăna cu o haină uzată proaspăt peticită.

Am fost trimis să împrăştii bălegarul.

S-a nimerit, deci, să muncesc într-o dimineaţă, pe un câmp de la marginea şoselei. Îngrăşământul era împărţit în grămezi mici de-a lungul tarlalei; mergeam cu

furca de la un loc la altul, răspândindu-l.

Mă aflam pe o costişă intermediară, ce îngăduia privirii să coboare până în fundul văii, pe unde curgea un râu; pe versantul celălalt altă pantă: iar un şir de coline cu alte pajişti şi cu pâlcuri de copaci iar deasupra colinelor în sfârşit, aidoma unei dantele albe, se ridica lanţul munţilor din Fribourg.

Mă rezemasem în furcă să privesc, când fui strigat. Mă întorc şi văd o fată, se numea Adèle, era ca şi mine argat la fermă.

Era zdravănă, trupeşă, cu sâni mari, în acelaşi timp timidă şi îndrăzneaţă. Camera ei se afla lipită de a mea.

Băgasem de seamă că la masă, unde stăteam faţă-n faţă, mă privea insistent. Ori de câte ori ridicam capul* dădeam de privirea ei împungându-mă. Asta mă stingherea; însă o uitam uşor. De altfel, încă nu-i vorbisem între patru ochi.

Totuşi, aşa nu mai mergea, era limpede. Proţăpită la zece paşi de mine, pe drum, părea că avea să-mi zică;

„De data asta nu mai ai scăpare”. Într-adevăr zâmbea şi fără să-mi lase timp să replic, zise:

— Ei bine, tu nu prea pari bine dispus!

Am răspuns cum mi-a venit la îndemână, convenţional:

— Nu ne aflăm pe acest pământ ca să ne veselim.

Vorbeam bătrâneşte, la altceva nu mă ducea capul.

Dar ea, în loc să izbucnească în râs, cum mă aşteptam, cu obrajii ei rumeni şi cu aerul ei sănătos, a dat din cap, a suspinat şi apoi:

— Da, aşa e, cum zici.

Privea undeva, în gol, buna ei dispoziţie se evaporase, încă puţin şi s-ar fi pus pe plâns. Eu însumi mă simţeam jenat. Şi cum intuiam că tăcerea durează peste măsură:

— Aşadar, te plimbi? E un timp potrivit pentru asta.

Nu mi-a răspuns imediat; a suspinat din nou, apoi fără să mă privească şi cu aerul cel mai serios:

— M-am dus până la Lecherette să văd dacă ne dă taurul.

Despre asemenea chestii se vorbeşte la ţară; chiar şi între băieţi şi fete (iar între noi era pe de-a-ntregul firesc, căci salahoream la aceeaşi fermă).

— Te-a trimis stăpânul?

— Da, a încuviinţat ea, pentru Bruna.

Şi, din nou, conversaţia părea că bate pasul pe loc. Încercam să găsesc ceva, însă fără succes. Ea, la rându-i, nu era mai inspirată. Totuşi nu se urnea din loc. Stătea înfiptă în drum, în faţa mea, răsucindu-şi şorţul între degete.

M-am ridicat, am apucat furca şi am azvârlit-o într-o grămadă de bălegar. Deodată, m-a strigat pentru a doua oară:

— Samuel!

Era tot acolo. Nu se mişcase. Doar expresia feţei era alta, o cută în colţul gurii, privirea mai decisă, deşi puţin tulburată:

— Samuel, zise, deoarece te plictiseşti, şi eu la fel, n-ar strica să ne plimbăm împreună.

Mi se părea că n-am priceput bine; am răspuns la întâmplare:

— Dacă socoţi că asta schimbă ceva…

— Da, a întărit ea.

A început să râdă, ca să adauge:

— Pe curând!

Şi s-a dus.

Umbla cu paşi mari, legănându-şi uşor şoldurile, iar mâinile îi apăreau şi dispăreau în mers, pată roşie, când de o parte, când de alta a trupului ei.

Am continuat să împrăştii îngrăşămintele, dar m-a cuprins o neliniştе, nu mă dumiream de ce.

Seara, la cină, Adèle, ca de obicei, stătea în faţa mea. Din când în când, ducând lingura de supă la gură, privirea îmi aluneca spre ea pe de lături. Ea părea că nu mă vede. Nu era decât o fetişcană zdravănă, care mânca pofticioasă. Se mai ridica să pună apă pe foc sau să se îngrijească de gospodărie. Când eşti servitoare la alţii, nu-ţi tihneşte masa.

După cină, m-am dus la mine în cameră. Ca să-mi luminez drumul, aveam un mic felinar, însă era suficient, căci lăsasem baltă cărţile, o dată pentru totdeauna (de altfel majoritatea de care mă slujisem la Roche nu-mi aparţineau şi o rugasem pe domnişoara Grandjean să le restituie domnului Loup).

M-am băgat imediat în pat, am stins felinarul, luna în primul pătrar, abia licărea. Îmi acoperisem şi mâinile sub cuvertură, fiindcă era cam rece, m-am întors la perete cu învelitoarea până sub bărbie (cearşaful era aspru, cu pliuri tăioase şi mi se schimba doar o dată la două luni sau trei luni), încercând să adorm.

Nu reuşeam. De când plecasem din Roche, nu-mi regăsisem somnul. Degeaba închideam ochii şi căutam să nu mă gândesc la nimic; abia când îi închizi vezi lucrurile mai clar; şi când nu vrei să te mai gândeşti la nimic abia atunci gândurile îţi dau ocol.

A sunat apoi de ora 9. În acel moment am auzit cum cineva urcă scara. După cină, Adèle spăla vasele, aşa că se culca ultima. A trecut pe lângă uşa mea, după care a fost o lungă pauză.

Brusc, mi s-a părut că disting un fâşâit; zgomotul a încetat aproape instantaneu, înclinam să cred că mă păcălisem; să fi fost un şoricel, era plin de ei în partea asta de casă. Însă fâşâiala reîncepu şi subit am avut impresia că e cineva dincolo de uşă şi că acest cineva se uită prin gaura cheii.

M-am ridicat în capul oaselor:

— Cine e acolo?

O voce răspunde:

— Oare te-ai culcat?

— Bineînţeles că m-am culcat.

— N-aş putea intra totuşi?

Zic:

— Ce doreşti de la mine?

— Nimic, doar că sunt singură şi mi-am spus că am putea să pălăvrăgim niţeluş…

Vă închipuiţi că am rămas surprins, dar am fost de-a dreptul uimit când uşa s-a deschis şi a intrat Adèle.

Luna lumina fără vlagă, se auzea lanţul de la fântână. M-am întors spre ea; am văzut că adormise. Pace şi un pic de tristeţe. La întrebarea: „Ce s-a întâmplat?” îmi răspundeam „Adèle doarme alături de mine”. Motiv s-o privesc mai atent, pleoapele ei destinse de somn, buza de jos uşor proeminentă, obrajii mai rotunzi şi mai netezi ca de obicei. Însă ce m-a izbit cu adevărat era aerul de abandon, acest aer nevinovat, acest aer încrezător pe care îl respira; parcă dormea un copil. Pieptul i se ridica la intervale lungi; în răstimpuri, ofta şi atunci capul se mişca imperceptibil, după care îşi regăsea liniştea. Cearşaful o acoperea pe jumătate, nu şi braţele, dezgolite precum sânii; subit m-a cuprins fericirea. Eram doar bărbat. M-am tras puţin; cât să-mi zic: „Am s-o iau în braţe”. Dar chiar atunci ceva s-a rupt în mine; întind mâna, îmi retrag mina, simt cum mă cuprinde dezgustul. Pricep, îmi spun: „asta fiindcă nu e aici cea care s-ar fi cuvenit să fie”. Şi ce vedeam nu mai era ea; alţi ochi, alţi umeri, altă gură apăreau; şi ea dispăruse, iar de faţă era alta, singura, cea reală. Dumnezeule! este oare posibil? Atunci totul s-a sfârşit? Întind din nou mina, o apuc pe Adèle de braţ, o scutur: „Hei! Adèle!”; ea deschide ochii, mă priveşte, schiţează un gest tandru, însă – eu mă feresc:

— Haide, Adèle, du-te.

Nu comentează, se dă jos din pat şi cât se îmbracă, stau întors cu spatele. Totuşi, o lună întreagă, aproape seară de seară, ea revine. Este îngăduitoare, docilă, ascultătoare, mereu gata la orice. Era limpede că mă iubeşte.

Neştiind cum să-mi fie pe plac scotocise în micul dulap de brad unde îmi ţineam puţina lenjerie de corp şi, văzând în ce stare jalnică se afla, îşi manifestase, prin scurte exclamaţii, uimirea; apoi o cârpise pe toată de arăta ca nouă.

La fel cu hainele de duminică, la care îmi căzuseră nasturii. În ce priveşte camera, mi-a măturat-o şi a spălat podeaua.

În fiecare dimineaţă îmi făcea patul. Adeseori, seara, venea ţinând în mână un mic pachet învelit în hârtie: o bucată de carne sau nişte fructe sau prăjiturele pe care le furase pentru mine din bucătărie, zicând:

— Să avem după…

În toate cele se arăta a fi aceeaşi fată bună, veselă, de încredere, bună la inimă. Dar degeaba îi eram recunoscător pentru tot ce făcea, tot nu izbuteam să mă obişnuiesc cu ea.

Da, nici măcar simpla obişnuinţă, simpla nevoie care apropie, elementarul acord de suprafaţă. Abia de izbuteam să-i ascund plictisul care mă năpădea de cum o vedeam, şi un fel de dispreţ ce mergea până la dezgust. Simţeam că trebuie să mă explic; însă nu izbuteam defel.

Mă vedea tăcut, mă chestiona:

— Ce-i cu tine, Samuel?

— Nimic.

— Ba da, se petrece ceva. Te-am supărat, cumva?

Dădeam din cap.

— Mi se pare că uneori te plictisesc. Spune-mi dacă te plictisesc.

Nu aveam curajul să i-o declar, apoi eram mişcat, mi-era milă de ea, înţelegând că ea nu merita să mă port urât; totuşi, nu aveam puterea să procedez altfel; sunt lucruri care ne depăşesc.

Cu cât trecea timpul, cu atât mi-era mai greu s-o mai suport. Aşa s-au petrecut lucrurile până la prima duminică din luna mai. Dimineaţa ea s-a dus la biserică. După prânz m-a căutat. Ce să fac? Bătu la uşă, eu unul nu închideam uşa cu cheia, aşa că ea ştia oricând de sunt sau nu, după zgomotul pe care îl făceam în odaie, păşind de colo-colo. Eram prost dispus şi cu osebire trist, în acea zi, duminicile redeşteptându-mi tot felul de amintiri, aşa că atunci când a intrat, nici n-am întors capul.

Mi-a zis:

— Ascultă, dacă vrei am putea să ne ducem în crângul de la Vaux, e frumos azi; ar fi păcat să stăm în casă…

I-am luat vorba din gură:

— Du-te, dacă vrei, eu am altceva de făcut.

N-a stăruit. Pe urmă, după o clipă de ezitare:

— Aş fi vrut să-ţi vorbesc.

— De ce să nu-mi zici pe loc ce ai de zis?

— Pentru că… este o întreagă poveste… o poveste neplăcută… mi-e puţin frică pentru noi doi. Aş fi vrut să te pun în gardă…

Mă gândeam la stăpân; mă gândeam la vreun curtezan pe care îl făcuse gelos, fără îndoială; dar stăpânul, curtezanii geloşi, totul mi-era indiferent. Mă gândeam doar cum să scap de ea.

— Ei bine, atunci pe deseară.

Plecă fruntea.

— Mai devreme nu se poate?

— Nu e posibil, trebuie să merg undeva.

Mă hotărâsem să ies, nu prea ştiam unde să mă duc, cel mai important era să n-o mai văd. A înţeles, s-a

resemnat, mi-a spus: „Bine, pe deseară”. Apoi: „Încă o sărutare”. I-am întins buzele, absolut mecanic.

Am coborât, precum îi spusesem. Era o vreme însorită în sat iar în livezi merii dăduseră floare; cocoşul de vânt strălucea din vârful clopotniţei, dominând acoperişurile. Gândeam: „Aşa nu mai merge. Îţi închipui că mă vei vedea seara, te înşeli. Mă voi culca afară, dacă e nevoie”. Şi tot vorbind aşa, plănuind de unul singur: „Îmi fac un zăvor de lemn şi cât o să ciocănească, o să împingă uşa un genunchiul, tot n-o să se deschidă”. Ştiu bine, eram nedrept, dar nu aveam de ales.

Am hoinărit până spre ora patru; a trebuit să revin la fermă pentru muls; am muls vacile până la cinci şi jumătate, căci – ca şi la Maladière – eu duceam laptele la lăptărie; pe urmă am ieşit din nou şi am hălăduit la voia întâmplării.

Soarele era încă sus, cum se întâmplă în luna mai; priveam în faţa mea, dincolo de coline, la un soi de lucire mare ce tremura pe cer, spre sud. Acolo era lacul, pe care nu-l puteam zări de aici; însă dincolo de linia neagră a pădurilor de brazi, pe deasupra crestelor, restrângerea lui răzbătea, inundând tot orizontul.

Şi mă gândeam la lac, mai nerăbdător ca oricând „*Ea* ce face?” Vedeam satul, în drumul din vale, casele şi pâlcuri de oameni adunaţi în faţa caselor; ea trecea îmbrăcată de duminică, dând din cap la salutul băieţilor. Nu se oprea să stea de vorbă; şi despre ea se zicea că este trufaşă; dar mie îmi plăcea scurta ei mişcare din bărbie, modul în care abia îşi înclina gâtul.

„De ce sunt aici dacă ea este acolo, jos? De ce între noi tot acest spaţiu, când mi-ar fi de ajuns o singură zi de mers ca să fiu lângă ea, ca mai înainte? Te pomeneşti că mă aşteaptă? Dacă m-ar zări, te pomeneşti că ar zâmbi; poate că regretă ce-a făcut; poate se plictiseşte ca şi mine; poate că în seara asta, ca şi mine, s-a dus să se

plimbe; poate că priveşte în jurul ei şi trece prin aceleaşi frământări ca şi mine?”

Vedeţi ce nebunie mă încerca, dar asta se întâmplă pentru că apăruse Adèle; sărmana Adèle, nu pentru ea ostenise.

Am simţit o mare nevoie să mă îmbăt. Destul îmi bătusem capul; de altfel, căldura mă însetase. Din fericire exista hanul, la îndemână pentru cei ce vor să uite ca şi pentru cei însetaţi; hanul satisface ambele feluri de sete.

Când am intrat, sala era plină; ca atâtea dăţi, m-am aşezat într-un colţ. Am comandat trei sferturi, numai bine cât să-ncapă în trei pahare pe care le-am golit la repezeală; apoi izbind în masă, am cerut alt trei sferturi.

Asta nu m-a înveselit; nici nu căutam să mă înveselesc; tot ce voiam era să încetez să reflectez. Îmi doream o anumită învălmăşeală în idei, care te împiedică să simţi încotro bat; aidoma norilor care stau nemişcaţi când vântul suflă din mai multe direcţii simultan.

Asta s-a şi întâmplat şi începusem să mă simt mai bine, când cineva mi-a pus mâna pe umăr; era Lambelet” vânătorul de cârtiţe. Ciudat individ, Lambelet ăsta. Mic „smochinit, încovoiat, cu o bluză albastră zdrenţuită, o pălărie căzându-i pe ochi, avea obrajii supţi, acoperiţi de o barbă cum e muşchiul ce creşte pe pietre; tuşea fără încetare. Trăia într-o chiţimie, deasupra potcovăriei; nimeni nu-i purta de grijă. Dis-de-dimineaţă pleca să-şi întindă capcanele, dar se întorcea înainte de amiază şi se instala la han, de unde nu se mai urnea toată ziulica, bând rachiu, singur ca şi mine, într-un colţ.

Altminteri un om fericit, fiindcă, precum zicea, „nu-i păsa de nimic”, era mereu bine dispus, fiindu-i de trebuinţă pipa şi păhărelul de rachiu, două lucruri uşor de procurat graţie meşteşugului cu care se îndeletnicea.

Iată-l că trage un taburet de sub masă şi-mi zice:

— Pot să mă aşez?

Fac semn că da, se aşază în faţa mea.

— Sunt unii care preferă să fie singuri. Bun înţeles, gustul, vezi mata, nu se discută.

Scoate din buzunar o pipă de lut ars, neagră de atâta întrebuinţare, îi scoate căpăcelul, prins de un lănţug de alamă; o umple cu tutun şi după ce o umple, îmi arată cu degetul cana cu vin:

— Eşti de-abia la început.

Apoi, fiindcă tac:

— Se cuvine să începi bine. Însă, ştii, mai este şi înclinaţia…

Scuipă pe jos şi râcâie cu talpa unde a scuipat; gura lui fără dinţi seamănă cu o gaură neagră în barba lui mică.

— Orice-ai face, eşti însemnat, mai zise el.

Dau din cap. Sunt convins că are dreptate. Sunt adevăruri care ţâşnesc când bei, iar eu sunt la a patra sticlă.

Pipa lui are o ţeavă atât de scurtă, că ustensila îi atinge mustaţa iar fumul urcă prin mustaţă, pe când stă cu gâtul întors spre mine. Numai bine ce scuipă din nou. Îşi potriveşte apoi pipa în gură. Şi mă fixează cu ochiul lui ager şi amuzant.

Deodată îmi dau seama că s-a aprins lampa şi că nu mai este niciun loc liber. Intrase un grup de băieţi care s-au întors de la dans la Chesalles; erau cu chef. Damon, băiatul lui Jules şi Rubathel roşcatul, cântau un duo vocal, dar în dezacord, fără să aibă aerul că le pasă.

Se făcuse ora nouă, nu m-am dus la cină; nu mi-era foame, mi-era sete.

Şi am băut, am băut mai departe. Nu mai ştiam ce-i cu mine. La un moment dat am auzit râsete şi ridicând capul, am înţeles că toată lumea mă priveşte. În extremitatea opusă a sălii unul, pe nume Chuard, de

meserie cizmar, care tocmai intrase, stătea în picioare şi vorbea arătându-mă cu degetul:

— Priviţi-l, striga, nu vă inspiră milă? N-are nici măcar mustăţi, face pe bărbatul, daţi-vă cu părerea... Şi dacă măcar ar sta la el, dar nici vorbă; bate drumurile, îşi bagă nasul unde nu-i fierbe oala. Uite, îşi saltă pliscul... Mai bine l-ai ascunde...

Rid cu toţii; până şi Lambelet râde. Iar dacă el nu râde cu răutate, ceilalţi, în schimb, da. Erau fericiţi să mă vadă umilit; în loc să-l reţină pe Chuard, îl stârnesc. Toţi sunt împotriva mea, pentru că nu eram din partea locului şi, pe deasupra mă şi ţineam deoparte.

Cât despre motivele lui Chuard să fie furios, mi-a trebuit oleacă să le găsesc. Însă pe dată mi-am amintit ce-mi spusese Adèle; îl băgasem de seamă pe Chuard dându-i târcoale, pesemne că era gelos.

Nu mai era tânăr, prin urmare totul devenea explicabil. Iar mie, se înţelege, mi-ar fi plăcut să-i strig: „Cucereşte-o, nu eu îţi stau în cale!”, doar că era orgoliul meu în joc. Şi pe urmă mai era şi tonul pe care îmi vorbiseră, mai erau şi martorii; destule raţiuni să-i înfrunt; vinul mă stimula.

Totuşi mi-am păstrat sângele rece; cum Chuard continua să mă insulte, i-am zis potolit.

— Dacă ai ceva de reclamat, vino mai aproape, nu te aud bine de la distanţă.

A dat din umeri:

— Faci haz, tocmai tu care miroşi a peşte!...

Era o aluzie la faptul că veneam de lângă lac. Cu asta a nimerit-o, vă daţi seama.

Am pălit. Ameţisem. M-am ridicat, îl mai aud pe Lambelet cum zice: „Hai, Samuel, lasă-l să vorbească, face pe grozavul! Nu-s decât vorbe”, pe când mă ţine de mânecă ca să mă înfrâneze; cu un gest brusc mă degajez; mi-a trebuit doar o clipă să stau faţă-n faţă cu Chuard.

Nu mai face pe fanfaronul. Instinctiv, văzând că mă apropii, s-a dat înapoi cu un pas; aerul meu nu prevesteşte nimic bun. S-ar putea să fi rămas la asta de eram singuri. Ghinionul a vrut să nu fim singuri. Toată lumea îl îmboldea: „Nu te lăsa, Chuard! Nu te lăsa batjocorit…” De altfel, simţea că sunt cu toţii dispuşi să-i vină în ajutor la primul semn. Încrucişează braţele şi mă priveşte de sus.

— Încearcă să mă atingi, încearcă numai!

Nici n-a închis gura, că l-am şi plesnit. Încearcă să mă lovească, mă feresc.

Realizez că Chuard a căzut, tocmai când sunt atacat pe la spate; mă smulg, dar sunt încercuit. Mă zbat, sunt copleşit de mulţime. O masă se răstoarnă cu mare zgomot de pahare şi sticle; mai am vreme să-l văd pe patron sosind în fugă şi înjurând, mă pofteşte afară; uşa se deschide, sunt luat pe sus, cinci-şase braţe mă împing grămadă, alunec, cad, unul mă apucă de picioare, altul de gât şi aşa, târât pe coridor până la intrarea principală, sunt aruncat jos, pe scări.

Mă lovesc de o piatră, lovitura m-a zăpăcit. Când îmi revin în simţiri, banda de băieţi strigă de sus: „Te-ai săturat?”, închipuindu-şi că totul s-a sfârşit.

Singurul meu gând este să le arăt că, dimpotrivă, abia începe tevatura; mă scutur, mă arunc asupra lor, îl prind pe unul la întâmplare, dau în el din toate puterile; şi încă odată cad, celălalt peste mine. Însă îl dovedesc, îi pun genunchiul pe piept. „Care e mai tare, hai?” Strigăte, ţipete străpung întunericul; una după alta ferestrele se luminează şi se deschid; voci întreabă: „Ce-i, ce se petrece?” Şi se aud femei care răspund: „Ah, Doamne, se bat băieţii între ei!”

Acum, tot grupul mă ia la refec şi plouă cu lovituri; răspund cum pot, nu mai simt nimic, n-am habar ce-i cu mine, apucat ca de o nebunie. În loc să obosesc, simt

chiar că forţele mele sporesc nemăsurat. Numai că degeaba mă zbat, ceilalţi sunt prea mulţi. Sunt silit să bat în retragere. Le ţin piept, dar cu fiecare lovitură pierd teren şi iată-mă lângă fermă, la capătul satului.

Banda este pe urmele mele, satul a ieşit la geam. Aşa că atunci când, în fine, dau de gardul fermei, găsesc poarta deschisă şi pe stăpân treaz. Brusc băieţii se opresc. Patronul îmi iese în cale, cu un băţ în mână.

— S-a isprăvit, strigă el, ce dracu'! N-o să ne culcăm odată? De unde vii?

Mie îmi zice, mă întorc spre el, îl văd bine, e lună plină, cu gura larg deschisă. Simt pe ceafă cum curge ceva cald în timp ce limba mi-e năclăită şi abia pot să vorbesc.

Stăpâna soseşte şi ea (se ţinuse prudent la distanţă, dar nu într-atât încât să nu observe totul):

— Dumnezeule, în ce hal eşti!

Îşi ascunde faţa în mâini.

Băieţii explică:

— Nu din vina noastră. El a început, a găsit ce-a căutat; a spart totul în vinărie, atunci noi, nu-i aşa? ne-am apărat, nimic altceva.

Stăpânul mă priveşte; stă în cumpănă între băieţi şi mine. Îmi zic: „Să mă întorc la el, cu niciun preţ!" Şi, deodată, izbucneşte tot ce mă frământă de atâta vreme.

Acolo, dincolo de coline, nu este lacul? Iar drumul chiar într-acolo duce.

Mă hotărăsc. Ideea explodează în mintea mea ca o mină. Zic: „Ţipaţi cât vreţi, la asta v-aţi fi aşteptat". Las satul în urmă şi plec spre sud.

Patronul nu înţelege pe dată ce se întâmplă, însă când mă vede că mă îndepărtez, mă cheamă din urmă, cu mâinile în buzunar.

Înteţesc ritmul.

Chiar atunci o uşă se deschide şi din înaltul scării

de la dependinţe apare o siluetă. O voce întreabă: „Ce se întâmplă?” Era Adèle.

Sărmana voce tremurătoare în noapte! Cu siguranţă că a urmărit totul de dincolo de geam; n-a îndrăznit să iasă. Dar acum că plec îi este indiferent ce-o să spună oamenii, dacă îşi va pierde locul sau dacă o vor învinui. A ieşit şi-i aud vocea:

— Samuel! Samuel!

— Ce te-a apucat? strigă stăpânul. Du-te şi te culcă!

Dar pentru a treia oară vocea ei:

— Samuel! Samuel!

Pe măsură ce mă îndepărtez, ea devine mai vibrantă, mai răguşită: „Samuel! Samuel!” Numai că distanţa sporeşte între noi; puţin câte puţin vocea descreşte, rămâne doar un murmur şi cum drumul e în serpentină, curând n-o mai aud deloc.

Însă ce văd este al naibii de frumos, drumul ăsta ce duce spre lac. Se zice despre cei care se îneacă că atunci când ating fundul, îl lovesc instinctiv cu piciorul ca să se ridice la suprafaţă; la fel fac şi eu şi simt că urc. Din chiar mizeria mea imensă în care mă scufundasem, se părea că ating din nou piscurile vieţii; o mare limpezime a speranţei vine peste mine şi mă inundă, asemenea lunii argintii spânzurată seara asta de cer şi care cobora şi ea spre lac.

Îmi zic: „Voi merge la domnul Loup. Este bun, mă va ierta”. Domnul Loup este pentru mine regăsită mea viaţă de altă dată.

Îmi zic: „Pe urmă merg la *ea*; va fi mişcată să constate că mă gândesc la ea tot timpul, după doi ani”.

Mă aflam într-unul din acele momente când credeam că suntem atotputernici şi nu ne încearcă nicio îndoială. De-aia călcam sigur, înaintam fără să şovăi, deşi mă durea capul şi ceafa şi mă simţeam cotonogit.

Strângeam în buzunar portofelul burduşit; tutorele

îmi expediase o sută de franci în anul când devenisem major.

VIII

M-am spălat pe îndelete într-un pârâu. M-am îngrijit să-mi spăl şi hainele, cât priveşte gulerul cămăşii făcut ferfeniţă, nu mi-a rămas altă soluţie decât să-l desfac şi să-mi ridic gulerul de la haină.

Totuşi, sosind la domnul Loup, ştiam că înfăţişarea mea lasă de dorit. Asta se întâmpla pe la orele cinci pe înserat; umblasem cât e ziulica de lungă.

De departe m-au surprins unele schimbări. Uşa casei, tot mereu dată de perete, era închisă acum, obloanele trase, grădina neîngrijită şi năpădită de buruieni; în toate, un aer de izbelişte care mă gâtuia.

Am sunat; niciodată n-am acordat atenţie sunetului până atunci; însă, e drept că şi liniştea n-a fost vreodată mai deplină.

Nu venea nimeni să-mi deschidă. O clipă mă gândesc să plec. Dar domnul Loup mi-era indispensabil. Am sunat din nou.

În sfârşit se aud paşi; uşa se întredeschide şi un cap se iţeşte prin crăpătură.

— Ce doriţi?

Pe dată capul se ascunde; îmi dau seama că domnul Loup nu mă recunoaşte. Poate chiar că l-am speriat.

Pe de altă parte, eu însumi l-am recunoscut cu greu, atât arată de îmbătrânit. Era îmbrăcat în negru. Clipea des, deranjat de lumină; şi iată că încerca să închidă uşa; încă puţin şi ar fi închis-o de tot.

— Domnule Loup! am strigat (nici că ştiam ce să zic), domnule Loup, sunt Samuel, sunt eu, Samuel, m-am reîntors!

Şi-a revenit subit:

— Tu?!

Am reînceput:

— Da, sunt eu, Samuel Belet care se întoarce.

Tot nu deschisese uşa.

— Tu, reîncepu el. În halul ăsta… după câte s-au întâmplat, vai… cât am suferit… Şi niciun cuvânt vreme de doi ani…

Nu-i venea să creadă sau pur şi simplu era supărat. De altfel, nu mă poftea înăuntru.

Atunci ceva plesneşte în mine şi cuvintele pe care nu le găseam, cuvintele potrivite îmi vin pe buze fără dificultate:

— Oh! ştiu că sunt vinovat… Am plecat fără să vă previn… fără să vă mulţumesc… ştiu bine… Şi m-am purtat oribil, da… Dar eram nefericit… mi-a fost ruşine… nu îndrăzneam să mă întorc. Vă cer umil iertare…

Acum poarta s-a deschis larg. Bătrânul lăcrima. M-a luat de mână, mi-a strâns-o:

— Intră, băiatule. De vreme ce regreţi ce-ai făcut, totul este dat uitării.

Intru. Coridorul era răcoros, cu o pardoseală roşie, nostimă. Pereţii văruiţi străluceau, iar la capătul coridorului, bucătăria îşi arăta poliţele cu oale de lapte bine aliniate, lângă un ceaun mare din alamă galbenă. Se vedeau şi taburetele din pai în jurul mesei; trase unul, mă pofti să şed. Se interesă:

— Nu ţi-e foame?

Nu mâncasem nimic de dimineaţă; s-a dus să caute pe rastel o bucată de brânză şi una de carne, mi-a turnat vin; mi-a zis:

— Mănâncă şi bea.

Şi în timp ce înfulecam, s-a aşezat lângă mine. Ţinea mâinile întinse pe masă.

— Vezi, aici s-au petrecut schimbări. Soţia mea a murit.

Am înţeles imediat cauzele acelei delăsări pe care o respirau lucrurile din jurul lui, propriul lui chip, şi am

încetat să mai mănânc.

El a continuat:

— Ospătează-te, băiatule, trebuie să trăim… Eu unul exist datorită inerţiei, sunt ca o piatră care se rostogoleşte… Tu însă, eşti tânăr, să nu-ţi pese de noi.

Din nou linişte. În chiuvetă picură robinetul, picăturile produc un sunet sec.

— M-am întrebat adesea ce s-a întâmplat cu tine; nimeni nu avea habar… M-am dus la domnul Gonin; nu pricepuse de ce te-ai purtat cum te-ai purtat… La fel domnişoara Grandjean… în sfârşit, vei fi avut motivele tale. Nu te întreb nimic… vom vorbi mai târziu de toate astea… Pentru moment, poţi să rămâi aici. Este loc suficient. Am făcut rost de lemne pentru la iarnă; vei avea ce face.

Îmi vorbea cu blândeţe; a păstrat acest ton până la capăt, iar eu, mişcat, îl ascultam fără să replic, vocea lui însă mă ungea pe inimă. Am mâncat pe săturate şi mi-am potolit setea. Când am isprăvit, m-a dus în odaia mea; era camera de oaspeţi. Gazdă îndatoritoare, mi-a încălzit apa, a schimbat lenjeria de pat, m-a îndemnat să mă culc gândind că sunt obosit; vai! toată bunătatea asta n-a fost de niciun folos, cum veţi vedea.

Mi-era dat să nu-mi găsesc uşor pacea, calea mea fiind încă plină de surprize.

Căci eram până în străfunduri cu gândul la Melanie; eram nerăbdător s-o văd. Am cinat; după cină, i-am spus domnului Loup că am treburi în sat. Mi-a spus că nu se culcă până la zece. Aveam, deci, destul timp la dispoziţie. Am alergat în sat. Am intrat la „Cele 22 de cantoane”. Şi acolo l-am găsit chiar pe Larpin. M-am îndreptat spre el, cu mâna întinsă. A ridicat capul, m-a învăluit cu privirea, apoi a exclamat:

— A naibii treabă!… Samuel… nu mă aşteptam să te văd pe aici.

Şi cum m-am aşezat lângă el, zise:

— Ei bine, de unde ai picat?

— Am vrut să mai colind, să văd locuri noi… am peregrinat pe platou…

Clipi din ochi.

— Ei da, te-au garnisit pe cinste pe platou…

Ce îl intriga cel mai mult era mutra mea; şi pe drept. Totuşi, am ocolit răspunsul.

— Şi pe-aici ce alte noutăţi…

— Noutăţi n-aş prea zice… Totul merge ca melcul… Însă pe platou, cum zici tu, platoul tău…

— Şi la Maladiere?

— Oh, la Maladiere…

— Înţelegeţi, abia sosit; nu ştiu nimic.

— La Maladiere nu e grozav…

Însă pe măsură ce ajungeam la chestiunea esenţială, deveneam mai insistent; l-am întrerupt încă o dată:

— Ulysse?

— E departe.

— Şi fetele?

— Care fete?… A ta…

— A mea?…

— Şi celelalte?

Am făcut o pauză, pentru că respiram cu greu.

— Celelalte… Melanie…

Numele căzu, se făcu linişte. A ridicat capul, uşor sâcâit de atâtea întrebări şi de parcă mi-ar fi zis: „Azi este frig” sau „O să plouă”, mi-a răspuns:

— S-a măritat.

Nu am mişcat: doar genunchii sub masă s-au clintit; nu şi-a dat seama.

Privea distrat înainte.

— Da, cu grăsanul Jordan de la Baumette; totul s-a decis de sărbătoarea tinereţii. Acum doi ani, în toamnă…

Ce te-a apucat? Unde te duci?…

— Da, trebuie să plec.

— Păi, tocmai voiam să deschid o sticlă…

— N-are a face; trebuie să mă duc.

— Tare ciudat mai eşti… Samuel!

Eram deja departe.

Fugeam în noapte, râzând de mine însumi. Fiindcă odată şi odată soseşte vremea să vezi cum stau lucrurile şi atunci e nostim… Un caraghios, un neisprăvit, asta eram! Larpin nu se înşelase. Ca şi cum mai era nevoie de această dovadă! Dar oare voi şti vreodată să mă dumiresc?

Râdeam aşadar de mine şi totodată fugeam în noapte; parcă mi se agăţase de gât un clopoţel, numele pe care îl tot repetam: „Melanie! Melanie!”

„Trebuie să plângi, îmi ziceam. Ai nevoie să te uşurezi, uşurează-te”. Totuşi, nu-mi era mai uşor, dimpotrivă: simţeam că ideile mele îmi fac capul baniţă precum fasolea muiată în apă şi că are să-mi crape ţeasta. Mi-am luat capul în mâini, l-am strâns în palme. Aveam senzaţia că mi se umflă măduva. Unde mă duceam? Deodată am priceput: „Ei sunt acolo, gândeam, s-au culcat, cu atât mai bine. Voi sparge uşa, mă voi arunca peste ei. Pe el am să-l strâng de gât… Cât despre ea…”

Ei, vedeam bine ce urma să-i fac. Nu trebuia să mă grăbesc cu ea. Urma să-i dau răgaz suficient să simtă că suferă. De exemplu, s-o închid în cameră şi să dau foc casei. Ferma Baumette fiind izolată, nimeni n-ar fi sesizat nimic. Ea va vedea flăcările cum se apropie, fără speranţe de scăpare, iar eu, ascuns în imediata apropiere, voi pândi ţipetele ei, din ce în ce mai rare şi mai răguşite; şi fiecare din ele va fi ca o picătură de balsam pe arsura mea, până când totul se va stinge.

Brusc, casa se ivi dintre copaci. Şi iată, inima mi se

despică precum o piatră din cauza gerului; nu-mi mai rămâne decât dorinţa să bocesc.

„Nu mai ai niciun drept, îmi spun. Doar s-o chemi, va veni, ai să-i zici adio… N-ai să-i faci reproşuri… Ai să-i zici că te duci pentru totdeauna şi că ai vrut s-o revezi… Dă-mi mâna, Mélanie, ca să ne despărţim prieteni”.

Ajunsesem aproape de o grămadă de scânduri rezemate de zidul din spatele casei… De unde eram, nu se vedea fereastra ei; de aceea m-am apropiat de gardul grădinii.

Mă ţineam cu ambele mâini de gard, altfel aş fi căzut.

Şi deschizând buzele cu blândeţe, am spus aproape în şoaptă, dar înăuntrul meu şoapta era ţipăt.

— Mélanie! Mélanie!

Îmi pierdusem minţile, o ştiu; însă cine se poate lăuda că nu i s-a întâmplat la fel, cândva?

O chemam, nu răspundea.

Atunci mi-am forţat vocea, fiindcă, gândeam: „Doarme desigur mai uşor decât bărbatul ei; se va trezi prima şi-mi va recunoaşte glasul”.

Şi într-adevăr, scârţâie minerul geamului, un cap apare la o fereastră de la parter şi întreabă:

— Ce este?

Nu era ea. *Era celălalt*. Îmi ţin răsuflarea, mă fac mic, nu puteam să fiu zărit, din fericire, fiind protejat de aracii de mazăre.

Ăla strigă cu putere:

— Cine e acolo?

Tac în continuare; aşteptam ca ea să apară. Îmi ziceam: „Când va veni la geam, voi înainta şi îi voi zice: Mélanie, sunt eu, Samuel, care a venit să-şi ia rămas bun”.

Dar ea n-a venit; numai vocea i s-a auzit din fundul camerei; o auzeam zicând în liniştea nopţii:

— Haide, François, nu e nimeni; vino să te culci.

— Îţi spun eu că e cineva. A strigat.

— Ai visat, François, dacă ar fi fost cineva, ţi-ar fi răspuns.

Totuşi cel care se numea François nu se mişca de la geam, privind roată în jurul lui. Şi poate uşor neliniştită, deşi mai degrabă amuzată, ea a reluat:

— Dacă nu vii, am să te aduc eu…

Am zărit-o cum se apropie în cămaşa ei albă de noapte; obrazul ei era albit de lună… Şi-a trecut braţele pe lângă gâtul bărbatului ei şi, ca şi el, se plecă; privirea i se încrucişează cu a mea. N-a simţit, oare, nimic în clipa aceea? Nu cred; începe să râdă:

— Prostuţule, vezi doar că nu este nimeni! Grăbeşte-te să ne culcăm; ai să răceşti.

Apoi, cum el se încăpăţâna: „Nu ştiu, nu sunt liniştit, ar trebui să dau ocol casei”, iată că ea îl cuprinde pe după gât şi-l trage spre ea.

— Haide repede, scumpule, în pat e mai plăcut decât aici.

Buzele lor se ating; el o ia în braţe şi o strânge la pieptul lui.

Uitasem de ce eram acolo; când m-am dumerit obloanele erau din nou închise. Mă mai ţineam cu ambele mâini de gard, aşchii de lemn îmi pătrunseră în carne.

Am mai stat acolo ceva; cerul de deasupra mea era spuzit de stele. Mi-am scos pălăria, am dat bineţe casei ca şi cum mă despărţeam de o persoană, apoi am plecat, coborând panta şi nu m-am oprit decât când am ajuns la lac. De ce revenisem? Mă aflam din nou lângă cabana lui Pinget şi lângă salcie.

Era acolo un gard dens de mărăcini primăvăratici şi alături nisip; m-am tolănit pe nisip, la adăpostul gardului. Mă durea capul, gura mi-era ca fierea.

M-am sculat şi am băut din lac.

Pe semne că am adormit între timp; când am deschis ochii, se făcuse de mult lumină. Soarele se înălţase. Se ridica de dincolo de lanţul Diableret pe care îl vedeam profilându-se, albastru, în lumina delicată, în timp ce norişori mici, trandafirii, îi însoţeau mersul pe cer. Pe frunze, în jurul meu, se depusese rouă, eram înţepenit de frig.

Dar o căldură dulce, blândă se împrăştia deja prin aer, se deşteptaseră muştele şi la capătul fiecărui val dansa o limbă de foc.

M-am rezemat în coate cu capul în mâini; vedeam cum în faţa casei lui Pinget se legăna o barcă. Era o barcă cu pânze; nu o mai văzusem.

În barcă vedeam un bărbat cu o barbă neagră care tocmai ridica pânza pe care, peste noapte, o strânsese. Mai întâi a desfăşurat-o, apoi a prins-o de vergea, a tras frânghia şi vergeaua s-a înălţat scârţâind de-a lungul catargului, în timp ce pânza atârna cu creţuri.

Tocmai atunci bătrânul Pinget s-a apropiat cu barca lui.

— Ei bine, va fi timp frumos; va sufla briza, a spus bărbatul.

Bătrânul Pinget:

— Oricum nu va sufla prea tare, se poate să se oprească spre prânz.

— Atunci, reluă bărbatul, n-are decât; la prânz.

— Şi Cyprien, reluă Pinget, n-a venit încă?

— Îl aştept. Ne-am înţeles să ne întâlnim la ora şase.

Pânza mare şi cârma erau montate, nerăbdătoare, barca se smulgea din ancoră, gemând.

Mi-am dat seama fără întârziere că după accent, bărbatul din barcă era din Savoia. Fără îndoială venise să-şi caute tovarăşul, căci pe-atunci, în 1862, nu

apăruseră vapoarele cu aburi; exista doar unul sau două; nu se opreau prea des la Roche.

Zăream Savoia strălucind, cu acoperişurile şi stâncile ei sticloase prin pânza subţire a aerului albăstriu; ca să-mi zic: „Dincolo este altă ţară”.

M-am sculat şi m-am apropiat; bătrânul Pinget sosea la mal, tocmai se aplecase în fundul bărcii să apuce plasa plină cu peşti.

Când s-a îndreptat, i-am ieşit în cale; în acelaşi timp, ajutorul lui şi bărbatul cu barbă neagră s-au întors spre mine.

M-am adresat bătrânului Pinget:

— Vreţi să mă primiţi în barcă, să trec lacul?

Ca şi toţi ceilalţi întâlniţi după plecarea de la fermă, erau surprinşi şi bănuitori. Bătrânul Pinget mi-a zis:

— Mai întâi, cine eşti?

— Nu mă recunoaşteţi?

M-a examinat, pe urmă:

— Ah! Tu eşti cel care…

S-a oprit. Eu i-am luat vorba din gură:

— Da, eu sunt…

N-am mai continuat nici eu.

Ca să se explice, Pinget a adăugat:

— Barca nu-mi aparţine; va trebui să ceri voie proprietarului.

Şi mi l-a arătat pe bărbatul cu barbă neagră. Îi zic ăstuia

— Sunteţi de acord să trec lacul cu voi? Mi-aţi face un mare serviciu… Voi plăti ce se cuvine…

Omul şovăia, ţinând seama de halul în care eram, un cucui în frunte, buza ruptă; a fost nevoie să intervină bătrânul Pinget:

— Poţi să-l iei, Joseph. Nu este scandalagiu, îl cunosc. A fost argat pe-aici, pe vremuri…

Atunci bărbatul cu barbă neagră spuse:

— Ei bine, ne-am înţeles, poţi veni cu noi. Cât despre preţ, ai să dai de băut.

Nu isprăvise de vorbit, că şi-a făcut apariţia un al patrulea personaj, tocmai cel aşteptat, care dădu bună ziua, strânse mâna celorlalţi trei, apoi întorcându-se spre mine, întrebă: „Cine este?”

Cel pe nume Joseph i-a zis:

— E unul care trece lacul cu noi, îl ştie Pinget.

Văd că noul venit are un ochi lipsă. El mă întrebă:

— Şi unde ţi-e bagajul?

— N-am bagaj. Am două braţe, mi-e de ajuns. Mi-ar plăcea să văd cum este pe la voi…

— Crezi că viaţa este mai ieftină?

Apoi, dând din cap:

— N-are importanţă, cu o mutră ca a ta, nu e prea plăcut să te întâlneşti în pădure…

Şi pe dată i-a bine dispus pe toţi; a aşteptat să vadă dacă mă hotărăsc la rândul meu să râd, pe urmă, a scos din buzunar o sticlă cu rachiu.

— În fine, iată ceva care te consolează. O vom bea în timpul traversării.

Însă Joseph era grăbit să plece. M-a aşezat în fundul bărcii, el însuşi s-a instalat în spate, a ridicat ancora, a desfăcut pânza, repede umflată de vânt. În timpul ăsta bătrânul Pinget şi ajutorul lui strigau: „Călătorie plăcută!” făcându-ne semne cu şepcile.

Partea a doua

I

În felul acesta am părăsit meleagurile natale. Şi aşa au început şapte ani din viaţa mea pe care i-am petrecut, toţi şapte, în străinătate.

Când adun ce-mi mai rămâne de trăit, văd că la socoteală nu iese mare lucru. Am trăit, cam asta este totul. Sunt oameni care merg spre ţel siguri pe ei, precum păstorii din Biblie, care se călăuzeau după stele; fiecare gest este bine cumpănit; fiecare cuvânt are acoperire; şi-au calculat dinainte drumul de străbătut şi au programat popasurile.

Însă cred că asemenea oameni nu găseşti decât în cărţi, ca cititorul să fie flatat. Este necesar ca el să înţeleagă de îndată cu ce personaje are de-a face. Trebuie ca evenimentele din cărţi să fie precum drumurile care se întrerup la un moment dat, trebuie să existe răspântii unde toată lumea se regăseşte. Se mai impune să nu fiţi luaţi prin surprindere, altminteri vă veţi simţi pierduţi.

Eu n-am ştiut încotro să mă îndrept. Totul s-a petrecut la voia întâmplării şi nu cum mi-aş fi dorit. Trebuie să mănânci, la asta te gândeşti înainte de toate. Iar timpul se scurge oră după oră, zi după zi, săptămână după săptămână; trece, nici nu bagi de seamă.

Şi cum să fie altfel? Timpul trece pentru oamenii care trec. În rândul lor nu sunt nici părinţi, nici prieteni, nici nu-şi dau seama de eşti vesel sau trist.

Te zbaţi să exişti, n-ai altceva de făcut.

M-am urcat în barcă. Cel cu ochiul scos stătea lângă mine. Malul râului se depărta. Bătrânul Pinget şi ajutorul lui se micşorau; casa, la rândul ei, devenea tot mai mică.

În jurul nostru, apa era adâncă, albastră, cu valuri scurte care se învălmăşeau. Nu simţeam curentul fiindcă

ne purta cu el; pânza se umflase, iar barca se înclina vizibil.

Înaintam spornic. Din timp în timp Joseph lucra la parâmă şi răsucind-o întorcea velele care vibrau; brusc, pânza umflată de vânt cotea şi din cauza asta se schimba direcţia.

Joseph se pricepea la manevrare; celui cu ochiul scos şi mie nu ne rămânea altceva de făcut decât să plecăm din când în când capul, ca să lăsăm să se mişte braţul parâmei.

Deodată cel cu ochiul scos m-a împins cu cotul:

— Ei, zise, tot prost dispus?

Şi îmi arătă sticla cu rachiu:

— Dacă ai să guşti, totul va intra în normal.

A început să bea cu gâlgâieli; a trecut sticla lui Joseph, care a tras şi el o duşcă, pe urmă mi-a oferit-o, în vreme ce mă încuraja:

— E rândul tău.

Eram cu burta goală, ceea ce explică rezerva mea.

— Vezi, reluă acelaşi, nu e deloc greu… Am priceput că eşti încolţit de necazuri. N-ai decât să le îneci…

N-aş şti să spun, dar deja lucrurile şi-au schimbat înfăţişarea şi odată cu ea s-a schimbat şi culoarea ideilor mele.

Sub mine balansa chila bărcii, acea mişcare de sxis-jos continuă pe valuri, pe care le rupea în două, ceea ce semăna cu o legănare; nu bănuiam c-o să-mi placă atât călătoria.

— Vezi, continuă Cyprien, se reface.

Mă privea într-un mod bizar, cu singurul lui ochi, celălalt nu mai era decât un fel de cheag între pleoapele lipite.

Puţin câte puţin malul devenise o linie subţire, verde-gri, de-a lungul căreia plopii, în aerul transparent,

semănau cu aburul ce suie drept; şi pe măsură ce malul se estompa, propriul meu trecut se depărta de mine.

Îmi spuneam: „Eşti liber!” Sticla cu rachiu ajunse din nou la mine.

— Vezi, zicea bărbatul, că aveam dreptate… N-am să te întreb ce ai păţit; sunt lucruri care te privesc. Cu siguranţă că ai avut necazuri în dragoste; dar să fii sigur că nu merită. Spune-ţi că aidoma ţie sunt sute şi sute. Eu însumi, la vremea mea… Mi-am făcut destul sânge rău… Ei bine, toate au trecut… M-am imunizat…

Josepb clătina din cap slăbind parâma, barca vira ascultătoare. Gândeam: „Cât de ciudat suntem făcuţi! Cotim mai uşor decât bărcile, nici măcar nu avem cârmă; tot ce ne trebuie nu e decât o bătaie de vânt”.

Pentru a patra oară sticla s-a întors la mine; soarele urcase pe cer; deodată, am zărit castelul din Thonon la mai puţin, de trei sute de metri.

Era o incintă pătrată, cu ziduri văruite de mult, dar înnegrite de vreme şi pătate de umezeală; drept în spatele ei, costişa urca abrupt decupând în vârf o grămadă de acoperişuri.

O pantă abruptă desparte râul de oraş; un povârniş pietros, cu grohotiş şi cu tufe (pe cât îmi aduc aminte); şi cu ochii cuprindeam aceste noutăţi în aceste locuri noi pentru mine.

Se cuvine să adaug: tot restul zilei am petrecut-o bând, cel cu ochiul vătămat şi cu mine. Joseph ne-a ţinut tovărăşie puţin timp; fiind căsătorit, era grăbit să se întoarcă la ai lui. Noi, însă, n-aveam pe nimeni.

Spre seară, chiorul a început să cânte; mai ţin minte titlul cântecului; e drept că se cântă pretutindeni în Savoia: „Frumoasa Eugenie”.

Cu coatele pe masă, cânta fără să mă privească; cum cântecul număra vreo douăzeci de cuplete, l-am învăţat pe dinafară; şi l-am cântat la rându-mi.

Însă de-a doua zi, am reînceput să caut de lucru. Am găsit la un dogar care îşi avea instalat atelierul în preajma unei pieţe umbrite de copaci înalţi şi pe unde se plimbau seara notabilităţile oraşului împreună cu nevestele.

I-am spus, fără să ascund, că n-am habar de meserie.

— Ai să înveţi, m-a asigurat.

Într-adevăr, am învăţat, şi chiar mai repede decât crezusem. Eram destul de îndemânatic.

Aţâţam un foc cu rumeguş în fundul butoiului, iar când lemnul se muia datorită căldurii, îl băteam cu ciocanul peste doage.

Dar odată trecut culesul viilor, dogarul n-a mai avut nevoie de mine. A trebuit să-mi fac alt rost. Aşa că, în cei trei ani petrecuţi în Savoia, am locuit prin toate satele existente pe malul lacului, între Thonon şi cantonul genevez.

Eram privit cu curiozitate, tot fiindcă se ştia de unde vin şi pentru că, de regulă, savoiarzii veneau ei la noi să-şi caute de lucru, să-şi agonisească traiul şi nu invers. Este de mirare să vezi cât de prost ne cunoaştem, savoiarzii şi noi, cu toate că suntem vecini; nu ne desparte decât lacul, iar azi, cu mijloacele de transport puse la dispoziţie, traversarea nu durează decât o jumătate de ceas. Însă ne desparte ceva mai important decât distanţa: mă gândesc la religie.

De asemenea, sunt mult mai săraci ca noi, iar nouă nu ne prea plac sărăcanii. Au rămas în urma noastră, iar nouă ne place grozav progresul. Când un podgorean de pe coastă vede via cum se caţără la ei pe trunchiuri de castani uscaţi, dă din umeri, asta-i, căci via lui în schimb este în fiecare an tăiată la baza butaşilor şi de îndată ce a crescut, o prinde pe araci.

Eu însumi m-am mirat când am văzut cât de multe

case nelocuite sau în paragină există prin satele lor. Eu, obişnuit cu marile ferme de la noi, eram uimit, la început, de micimea caselor de-acolo; nici urmă de porţile acelea înalte şi rotunde, clădite să permită trecerea carelor cu fân încărcate până sus. Şi ogoarele îmi dădeau de gândit, deoarece pe alocuri terenurile nu erau lucrate, lăsând să crească în voie mărăcinişuri şi buruieni.

Totuşi, am îndrăgit Savoia; încă şi astăzi mă gândesc la ea cu plăcere. Am bătut-o în lung şi-n lat patru ani la rând. În jurul meu se desfăşura viaţa satului; o bătrânică cu scufă rotundă şezând la poartă, pe cale să dezghioace mazărea; bărbaţi întorcându-se de la câmp, cu târnăcopul pe umăr; împletitori cărând cu spinarea coşuri şi panere; o femeie aplecată peste un rezervor căruia i-a ridicat capacul, afundând găleata în apa tulbure; fetiţe plângând, case din hornul cărora ieşea fura; sau boii, câte patru, înjugaţi, urcând potolit costişa.

Sufeream mai puţin. Şi asta pentru că ştiam deja cum merg lucrurile. Şi îmi dădeam seama că oricât de departe ai merge şi unde te-ai duce, pretutindeni există suferinţe şi plângeri. Aşa a fost pe unde am peregrinat. Fusesem la unul care îşi pierduse în acelaşi an soţia şi ambii copii. Altuia, pe când îl slujeam, i-a ars casa; neavând cu ce s-o refacă, şi-a vândut bruma de lucruri şi a plecat în lume. Pe urmă, m-am angajat la o tânără familie, care avea totul să fie fericită, fiindcă aveau bani, se iubeau. Dar copilul ce veni pe lume în anul de după căsătorie, era sărac cu duhul. Nu-şi pierdură curajul, avură un al doilea copil, acesta era cocoşat. La Excenevex, patronul îşi bătea soaţa; o auzeam toată noaptea gemând. Peste opt zile, îi părăseam; sosit la Touques, bătrâna la care am intrat în slujbă suferea de nervi. Credea că duşmanii ei o urmăresc neîncetat. Avea două încuietori la uşă, ferestrele erau zăvorâte şi cu

toate astea, stătea la pândă până în zori, cu o puşcă de vânătoare alături, în caz că *ei* vor veni, căci ea îi pomenea fără să-i numească. Cum ei nu veneau, a început să mă bănuie pe mine. Într-o seară, pe când veneam acasă, am găsit-o în faţa porţii. Mi-a strigat ceva; fiind departe, n-am înţeles ce zicea, am continuat să mă apropii; puţin a lipsit să nu-mi rămână acolo oasele; din fericire, nu ştia să ochească, iar pulberea se trezise…

Ah! da, pretutindeni mizerie, pretutindeni lacrimi şi gemete. Atunci cercetându-mă, mi-am zis că aş fi laş dacă m-aş plânge, fiindcă sorţii nu menajează pe nimeni şi nefericirea multora o întrecea pe a mea. Eram sănătos, tânăr, aveam o viaţă întreagă în faţă, două braţe zdravene să mă ajut. Îmi încordam voinţa în ciuda golului care mă stăpânea, care mă bântuia.

La început priveam adesea spre malul celălalt al lacului, de unde, în zile senine, distingeam petele pe care le închipuiau acoperişurile din Vernamin; uneori mi se părea că văd lucind cocoşul de vânt din clopotniţă.

Priveam tot mai rar spre Vernamin. Şi nu mai zăream lucind cocoşul de vânt de pe clopotniţă.

Spre sfârşitul celui de-al treilea an de şedere în Savoia, am ajuns la Saint-Alban. Aici l-am cunoscut pe Louis Duborgel.

Saint-Alban este un cătun cu aproape 500 de locuitori, înălţat de o parte şi de alta a drumului, puţin deasupra lacului.

Cum stăteam în piaţă, am văzut doi oameni discutând; unul avea obrajii raşi, celălalt era îmbrăcat precum dulgherii.

Intru la han; abia luasem loc, că şi cei doi mă urmează.

Fiindcă doream să mă angajez, l-am căutat pe hangiu. Nu mai eram sfios, mergeam drept la ţintă, nu era altă cale.

Aşadar, l-am căutat pe hangiu, a venit, era în picioare în faţa mea, care mă aşezasem la o masă după ce pusesem geamantanul sub bancă. Era o valiză pe care numai bine o cumpărasem la Thonon, pe când serveam la dogar; cum urechile cedaseră, o legasem cu sfoară.

I-am spus patronului:

— Aţi avea ceva de lucru?

În clipa aia, dulgherul ridică privirea şi mă examină.

— La ce te pricepi? mă întrebă hangiul.

— N-are importanţă, ştiu de toate.

— Păcat, nu-mi eşti de trebuinţă. Momentul nu e prielnic. (Era încă în iarnă.) Şi-apoi pe-aici, nu sunt ferme mari, oamenii se descurcă singuri.

Mă aşteptam la acest răspuns; nici n-am insistat.

— Nu face nimic, merg mai departe.

Omul cu faţa rasă tocmai plecase după ce îşi golise paharul; dulgherul rămase singur. Continua să mă fixeze. Numai că-l aud că tuşeşte, ca atunci când te pregăteşti să zici ceva.

— Ascultă, s-ar putea găsi ceva; tu cauţi de lucru, eu îţi ofer... Ţi-ar conveni zidăria?

Am răspuns;

— Am învăţat să nu fac mofturi. La ce mi se propune, zic da. Zidărie sau altceva, este bun găsit.

Se ridică, îşi ia clondirul şi se aşază lângă mine. Se părea că nu-i displăceam.

— Mi-ar plăcea să ne înţelegem, reluă vorba. L-ai văzut pe ăla care a plecat: este un fost valet. A lucrat la Geneva. Stăpânul lui a răposat anul trecut, lăsându-i treizeci de mii de franci... Cu ce a mai economisit, iată-l bogat. Îşi clădeşte o casă. Eu i-o înalţ. Mă ştia, mi-a zis: „Am încredere în dumneata”. Cum nu e zorit, pentru moment nii am decât un ajutor. Dar treaba lâncezeşte. Aşa că dacă eşti de acord...

— Desigur, sunt de acord.

Mi-a strâns mâna.

— Nu rămâne decât să vorbesc cu Ravinet (ăsta era fostul valet). Înţelegi, el plăteşte. Însă nu văd de ce s-ar împotrivi. Aşteaptă-mă…

S-a dus şi s-a întors la repezeală.

— S-a aranjat treaba, mi-a zis.

A reînceput:

— Să ne învoim… Vei primi 2 franci şi jumătate pe zi. Îţi convine?

Am încuviinţat.

— Bine, a spus el. Cât despre masă, eu unul o iau aici. Se mănâncă bine, ai să vezi. Vei putea mânca cu mine.

Nici nu aveam alte pretenţii; el era satisfăcut. A comandat un litru de vin; am ciocnit, după cum vedeţi, treaba n-a tărăgănat.

Nu conta că iar schimbam meseria şi deveneam, ca şi el, zidar şi dulgher. Trebuia şi una şi alta, eram numai doi să clădim casa, abstracţie făcând de ajutor, ăsta conta prea puţin, era un biet tembel, pe nume Jacquot.

Casa despre care vorbesc se înălţa în afara satului, la marginea drumului, într-o livadă. Că se ridica, e un fel de-a spune căci abia ajunsese la fundaţie, cu o groapă săpată pentru zidurile pivniţei. Încă se cobora, în loc să se urce. Însă încă de-a doua zi, toţi trei ne-am apucat de lucru. Se muncea de la ora şase dimineaţa până la prânz şi de la ora unu la şapte seara. Ziua de opt ore nu fusese încă pusă în practică.

Jacquot lipea mortarul, eu tăiam piatra, Duborgel *o* potrivea. Era piatră de calitate, extrasă din lac, pe care o aduceau bărci cu pânze de la Meillerie. O debarcau la Nernier şi de acolo un ţăran ne-o descărca făcând pe cărăuşul.

Se strânsese o grămadă la marginea drumului. Sub

ciocanul meu blocurile se desfăceau, dovedindu-şi până una-alta rezistenţa.

Nu ne omoram cu munca, cum zicea Duborgel; numai când apărea Ravinet ne apuca hărnicia.

Sosea zilnic la aceeaşi oră şi, cu mâinile în buzunare, ne privea cum lucrăm. Corpolent, burtos, cu mâini albe, păros de-i ieşeau din nas firele negre, mă dezgusta niţeluş, însă îi datoram oricum ascultare, fiindcă el era cel care plătea.

Cât timp stătea acolo, cădeam în brânci; cum se căra, ne scoteam pârleala.

— Vii? zicea Duborgel. (Ne-am tutuit de îndată.)

Ne culcam sub un măr, iarba încolţise, era plăcut. Câteodată, o pasăre ţâşnea spre înalt, în văzduh, ţipând, apoi cobora. Ciocârlia ieşise din cuibul unde iernase, la fel fluturii galbeni. Se simţea miros de pâine caldă. Îmi întorceam privirile spre lac, redevenit albastru.

De îndată Duborgel reîncepea cu poveştile lui răspunse. Nimic nu-i plăcea mai mult ca pălăvrăgitul. Avea ochii limpezi, o mustaţă pe oală şi părul blond, destul de lung, că-l dădea mereu pe spate.

Îl ascultam în tăcere; asta aştepta. Puţin câte puţin se însufleţea, ridica glasul, gesticula; în vremea asta, pe drum, Jacquot arunca cu pietre după vrăbii.

— Repet, zicea Duborgel, lumea este prost făcută. Ar trebui să clădim una nouă. Va trebui să o dărâmăm până la temelie ca o casă infectată, altminteri cei care îi trec pragul, se îmbolnăvesc la rândul lor. Nu vrei să mă crezi… Uite ce-am păţit.

Vorbea bine Duborgel, se fălea cu asta. Însă era pătruns de ceea ce zicea, aste se simţea din felul în care vorbea.

— …Când a murit taică-meu, aveam 16 ani. Nu eram bogaţi, abia dacă ne descurcam: nu ceream prea mult. Ne spuneam: „Să punem osul ca să facem faţă”.

Eram doi, maică-mea şi eu şi aveam un sprijin unul în celălalt. Câtva timp totul a mers, chiar am putut să cumpăr o capră. Dar într-o seară, pe când mă întorceam la cină, o văd pe maică-mea tristă, ea apucă oala cu cartofi, o pune pe masă şi dispare; mă întorc, o văd plângând în mijlocul bucătăriei.

Zic:

— Ce ţi s-a întâmplat?

— Nimic, mă asigură ea.

— Vreau să ştiu ce ai. Vino. Uită-te la mine.

Mă duc spre ea, o cuprind pe după umeri. Atunci coborând privirea:

— A venit domnul Delacretaz.

— Şi ce dorea de la tine?

— A venit să ne ceară din nou banii pe care îi datoram. (Era o datorie moştenită de la tata).

— Dar nu-i plătim regulat dobânda?

— N-are importanţă, vrea banii. (A reînceput să plângă). A zis că-i trebuie bani, iar eu i-am spus că n-avem cum să-i dăm înapoi, fiindcă nu-i avem: atunci a pretins că se poate aranja. Îl ispitea pajiştea noastră din Râie, vecină cu a lui; dacă i-o cedam, ne stingea datoria.

Am ţipat:

— Niciodată!

Să ştiţi că pajiştea din Râie era pajiştea noastră cea mai bună, ba chiar singura bună; pe deasupra merita pe puţin 3.000 de franci, iar noi îi datoram doar două mii.

Maică-mea plângea de mi se rupea inima; nici că mai putea vorbi.

— Am încercat să-l înduplec… Însă susţinea, aşa… că ne-a ajutat, împrumutându-ne… (Îşi ştergea nasul, tuşea.) Atunci… dacă nu vrem de bunăvoie… va şti el să ne silească. A pretins că pune sechestru, dacă nu-i restituim banii… că dorea pajiştea şi nimic altceva… şi că numai el era în stare s-o ia…

I-am zis: „Aşteaptă numai…” Mi-a venit o idee.

Trăia în sat un bătrân pastor la care ţineam mult, pentru că fusese bun cu mine şi al cărui copil de cor fusesem. Mi-am zis: „Noi, mama şi cu mine, n-avem nicio putere contra hoţului, ăsta e mai tare decât noi, însă dacă domnul Lesage se bagă, celălalt are să cadă la înţelegere”.

Mă duc să-l găsesc pe pastor. Tocmai termina de mâncat. Era iarnă, era frig, însă în biroul lui ardea focul; l-am găsit încălzindu-şi picioarele la sobă, gata să-şi soarbă cafeaua. Mai era acolo un covor, fotolii şi perdele mari la geam.

— Ia uite! Louis, ce vânt bun te-aduce?

Şi înainte să-i răspund:

— Hai, vino, aşază-te lângă foc, copilul meu, şi povesteşte-mi.

Mă privea zâmbitor, din spatele ochelarilor; figura lui roşie, bucălată, părea să zică; „Mă bucur că te văd”.

Atunci, încurajat, m-am aşezat. Am început:

— Să vedeţi, domnule pastor, dacă am venit este pentru că vă cer un mare serviciu…

— Tot ce vrei, copilule… Ştii doar că sunt bucuros să te pot ajuta.

Totul mergea strună, şi-a încrucişat palmele pe pântec – eu, căutându-mi vorbele, mai întâi cu greu, pe urmă cu tot mai multă siguranţă, i-am istorisit întreaga păţanie.

Era cam lungă, însă m-a lăsat s-o isprăvesc. Nu m-a întrerupt nici măcar o dată. Nu-i vedeam ochii întredeschişi, apoi mai erau şi ochelarii. Eu vorbeam, el nici nu clintea.

Aşa am ajuns unde trebuia să ajung:

— Aşadar, sper că veţi fi de acord să vorbiţi cu domnul Delacretaz, şi-i veţi explica lucrurile. Asta ne va fi de ajutor mamei şi mie. Suntem prea săraci, el este

prea bogat. Însă pe dumneavoastră (mă bâlbâiam puţin…) o să vă asculte… Are să priceapă că ei nedrept…

M-am oprit; fără să ştiu de ce, mă simţeam intimidat. A fost o lungă tăcere. Nu îndrăzneam să-l mai privesc pe domnul Lesage. A trebuit, totuşi, fiindcă tăcea mâlc. Şi sesizam că nu-şi schimbase poziţia, doar că pleca tot mai tare capul şi că privirea lui mă ocolea.

Atunci mâinile lui durdulii au schiţat un gest, şi-a întins uşor piciorul ca să-şi privească vârful încălţărilor.

— Copilul meu, ai uitat cuvântul Domnului, pe care l-ai învăţat la catehism: „Dă-i Cezarului ce-i al Cezarului, şi lui Dumnezeu ce-i al lui Dumnezeu.

Şi cum tăceam, că vezi tu, eram gâtuit:

— Dacă ţi-ai fi amintit, dragul meu, nu mai veneai la mine. Sunt trimisul Domnului, nu al lui Cezar.

Înţelegi, Belet, acest Delacretaz era al naibii de bogat. Bogătanii se susţin unul pe celălalt.

Am vândut pajiştea, Belet; am vândut-o cu 2000 de franci, deşi valora trei mii; şi încă n-am văzut o para chioară, că ne-a înghiţit totul datoria.

Am vândut pajiştea; eu a trebuit să plec, căci dând cu chirie tot restul, mamei mele abia îi mai rămânea din ce să trăiască; în schimb dacă aş fi rămas cu banii, nu ne-ar fi fost de ajuns.

Am hălăduit prin lume; ea a murit când eram departe.

A murit noaptea, fără nimeni. lângă ea. A doua zi s-a observat că poarta este încuiată, însă nimeni nu s-a mirat „căci, din cauza nenorocirilor, se sălbăticise. Toată ziua aşa a stat, încuiată. Seara oamenii, ca de obicei, s-au strâns în faţa porţii să pălăvrăgească, nimeni nu s-a neliniştit. Abia ziua următoare o vecină l-a alarmat pe jandarm. S-a forţat broasca. Camera era plină de muşte…

Şi ai vrea să cred că lumea e drept întocmită?

Crezi, cumva, Belet, că totul este în regulă? Tu, unul, eşti mulţumit de ceea ce vezi?

A continuat să vorbească; eu am continuat să privesc înspre lac. Tocmai trecea o barcă cu cărămizi; ambele ei pânze umflate de vânt; şi Jacquot râdea fiindcă nimerise ţinta.

Ne-a trebuit un an întreg ca să ajungem cu casa la acoperiş; atunci ne-am apucat de şarpantă, iar Duborgel şi-a regăsit adevărata lui meserie, pentru mine încă nouă. Făcusem de toate, asta nu-mi spunea nimic care să mă intereseze.

La han eram răsfăţaţi; mâncarea ne convenea. O supă consistentă la prânz, alta seara; carne cu legume şi pâine la discreţie. Patroana gătea ea însăşi şi se pricepea, că fusese bucătăreasă la oraş. Mâncam într-un colţ din braserie. Patronul avea doi câini de vânătoare care şedeau alături de noi. Mai erau două-trei pisici, căci în gospodăria asta, contrar proverbului câinii şi pisicile făceau casă bună. Faraud îşi rezema capul de coapsa mea şi mă urmărea din ochi. În jurul nostru roiau viespi şi muşte pe care le alungam cu şervetele. Uneori Faraud, obosit să tot aştepte un os care nu pica se apuca să le vâneze, însă nu reuşea să le prindă.

Servitoarea se numea Céline. Era o fată drăguţă, zveltă, micuţă, fină, ou ochi mari, negri, era foarte rezervată. Avea mâini şi picioare mici. Duborgel glumea cu ea; devenisem mai precaut. Însă îmi făcea plăcere s-o văd cum îmi zâmbeşte, când aducea un castron cu varză călită sau o farfurie cu cartofi copţi, cum numai în Franţa mai găseşti.

Eram singurii clienţi statornici. Afară de noi, nu erau decât muşterii de ocazie, negustori ambulanţi şi misiţi care apăreau doar din când în când. Se pălăvrăgea după plac, Duborgel profita din plin.

Oricare ar fi fost subiectul în discuţie el intra în

vorbă. De partea cealaltă a pieţei era o casă mai mare ca altele, mai îngrijită, mai nouă, vopsită în albastru, cu chenare albe la geamuri şi la parter; dar ce o deosebea mai ales era minerul de la sonerie din alamă, strălucind în soare.

Mi-o arăta amenințând cu pumnul. Acolo locuiau doi bătrâni, într-un fel Delacretez-ii locului. Nu ieşeau mai deloc. Treceau drept foarte bogaţi. Aveau reputaţia că sunt cărpănoşi cu săracii.

— La ce sunt buni? zicea Duborgel. Crezi că sunt de vreun folos cuiva? Crezi că dau din prea multul lor celor care nu au nici de unele? Nici vorbă: îşi ascund aurul. Şi-ai vrea să-i iubesc când toată existenţa şi-o petrec numărându-şi paralele pe care le clocesc ca nişte găini? Se culcă pe aur, îţi zic, până vor crăpa, deşi ei cred că ziua aia n-o veni repede.

M-a apucat de braţ:

— Priveşte!

Era pe înserate, la ora când soarele asfinţeşte. Bătrânul şi bătrâna ieşeau din casă. Bătrânul ţinea în mână o vergea. A ridicat-o şi a început s-o răsucească sub grinzile streaşinii. La început n-am înţeles de ce. Dar au început să cadă cuiburi şi o mulţime de vrăbii şi de codobaturi şi-au luat zborul ţipând în umbră primprejurul casei.

— Porcii! a exclamat Duborgel. Vezi, chiar şi cu păsările… Pesemne că-i păgubesc!

Bătrâna, în tot acest timp, îl urmărea şi când un cuib era sărit, ea i-l arăta cu degetul.

El, atunci, se sălta pe picioarele lui tremurătoare, pe care le purta în papuci, clătina din şapca ce-i acoperea ţeasta, venea tiptil şi cu vergeaua răscolea sub streaşină.

De două sau trei ori pe săptămână cât dura timpul bun, scena se repeta. Probabil se ferea de „murdării”. De

fiecare dată Duborgel se înfuria:

— Porcii, porcii! mârâia el înfundat.

Nu îndrăznea să exprime cu glas tare ce gândea, fiindcă hanul gol mai toată ziua, se umplea de lume odată cu înserarea. Iar Duborgel nu era bine văzut. Oamenii se temeau de „ideile” lui. Nu gândea ca toată lumea, asta ar fi fost de ajuns. Pe deasupra mai era şi sever în judecăţile despre localnici. „Sunt fermieri, le este gândul numai la interesul lor, egoişti peste măsură. Dacă te-ar vedea crăpând, n-ar mişca un deget”.

Nu este de mirare că era ţinut la distanţă. Şi pe mine mă ocoleau din simplul motiv că eram mereu văzut cu Duborgel, deşi nu aveam, poate, aceleaşi motive să ne deteste.

Aşa că nu rămâneam târziu la han; mergeam la culcare devreme. împărţeam o odaie încăpătoare, situată deasupra remizei. Acolo, Duborgel trăncănea după voie, în vreme ce din sala de jos se auzeau frânturi de glasuri şi de râsete. În remiză mieuna o pisică. Aprindeam luminările şi ne amuza să vedem pe peretele văruit umbrele proiectate cum se mişcă. Aveam căpăţâni enorme, spinări cocârjate, mâini boante.

Continuam să flecărim. La rându-mi, am sfârşit prin a-i povesti lui Duborgel propria mea păţanie; se făcea că semănau, asta ne-a apropiat şi mai mult Devenisem într-adevăr buni prieteni.

Pe la mijlocul verii am terminat casa şi i-am pus un brad pe acoperiş, după obiceiul locului. Ne-am dus să-l tăiem în pădure, într-o duminică. Céline l-a împodobit cu trandafiri de hârtie şi bucăţi de panglică; arăta tare nostim când l-am urcat pe acoperiş; Ravinet ne-a dat de băut.

Tocmai atunci au sosit şindrilarii, tâmplarul a adus ferestrele şi uşile; ne mai rămânea să tencuim faţada şi să zugrăvim interioarele. Astea ne-a luat iarna întreagă.

Pe urmă, asprimea aerului s-a domolit; încă o dată păsărelele au început să ciripească şi am isprăvit cu zugrăvitul. Ravinet ne-a cerut atunci, să-l ajutăm să-şi aranjeze grădina. L-am ajutat; a trebuit să mergem în sat după pământ de flori; l-am dus cu roaba; pe urmă a fost gunoiul; era aprilie când totul a fost gata.

Într-o dimineaţă, Duborgel m-a întrebat:

— De acum încolo cu ce ne ocupăm?

Mă gândisem la acelaşi lucru, însă fără să hotărăsc – ceva. Totuşi trebuia să răspund. I-am spus:

— O să caut să mă angajez undeva.

Cum eram liberi cât e ziua de lungă, nici nu ne mai ridicaserăm de la masa la care prânziserăm. Hanul, de altfel, era gol-goluţ.

Priveam la cei ce treceau prin piaţă. Mergeau ia cosit, căci crescuse frumos pe unde bătuse soarele. Am văzut-o venind pe călugăriţa care preda la şcoală cu uniforma ei albastră şi o cometă[9] albă pe cap. Umbla cu privirea plecată; în parc era o capelă cu statuia Fecioarei pictată în întregime şi îmbrăcată cu o rochie adevărată, în faţa căreia se rugau fetiţele când ieşeau în recreaţie.

Vedeam toate acestea. Vedeam cerul. Era vreme bună, îmi amintesc, cu acoperişurile cenuşii pălind sub soare şi piaţa albind de lumină; un om îşi repara grapa, îndreptându-i dinţii cu ciocanul.

— Şi unde te duci să te angajezi?

Tocmai atunci bătrânul iese din casa de vizavi, Are ian aer neliniştit; doar era vremea când păsările îşi clădesc cuibul…

— Nu prea ştiu.

Deodată Duborgel bate cu pumnul în masă:

— Ascultă, Belet…

Eram atent. Totuşi, reluă: „Ascultă, Belet…” şi bătu a doua oară în masă cu pumnul.

---

9 Tip special de bonetă pe care îl purtau călugăriţele.

— ...Nu ţi-e silă că eşti aici?

Ar fi trebuit să răspund negativ. Am zis:

— Oh i da, desigur.

— Ah! bine, mă temeam. Păreai atât de apatic... însă, vezi tu, este de ajuns să privesc la tipul ăsta (mi l-a arătat pe bătrân) ca să mi se strângă inima. Mă sufoc aici; am nevoie de aer. Ia ascultă, vrei să plecăm împreună? Ştii destulă meserie ca să te poţi angaja oriunde. Ne angajăm amândoi. Când suntem doi, ne plictisim mai puţin.

— Şi unde vrei să mergem?

— Cât mai departe cu putinţă. Cu cât va fi mai departe, cu atât va fi mai bine.

— La Geneva?

— Eşti nebun! Geneva este la două ore de-aici!

— Şi atunci unde?

A zis:

— Uite, am plănuit ceva. De mult timp mă gândesc la asta. Am reuşit să pun de o parte ceva parale în aceşti doi ani. Chiar dacă pe drum nu găsim de lucru, avem din ce trăi. Aş dori să mergem la Paris.

— La Paris?!

Începusem să mă tem.

— Chiar aşa, la Paris. Acolo viaţa este mai uşoară când ai o meserie. Şi cel puţin acolo eşti liber. Gândeşti cum vrei. Am anumite idei, ţin la ele; ce-mi pasă că alţii nu le împărtăşesc? Vreau să trăiesc după cum mă taie capul... Mergem domol, vremea ţine cu noi... Eşti de acord?

Nici vorbă să mă învoiesc; ideea să plec aşa departe mă înspăimântă.

— E peste mină!

— Departe? nu prea... Dacă-i dăm zor, douăzeci şi cinci de zile de mers. Şi dacă ne săturăm de umblat, cine ne împiedică să luăm trenul?

Am îngăimat:

— Douăzeci şi cinci de zile de drum…

Mi-a zis:

— Ce contează? Te-ai gândit vreodată cât de mare e lumea? Păi dacă te-aş îmboldi să vii cu mine în America, aş mai înţelege, la o adică… însă pentru Paris! Doar nu vrei să mucegăieşti aici toată viaţa… Te reţine ceva?

— Oh! nimic, i-am spus (minţeam niţel).

— Ei bine, atunci?

Şi a reînceput să-şi bată gura, să-mi arate avantajele situaţiei noastre la Paris: mai bine plătiţi, ziua de lucru mai scurtă, tovarăşi de ispravă; a mai adăugat că, dat fiind că ne înţelegem, ar fi păcat să ne despărţim; că el se pricepe la călătorii; că a umblat ceva la viaţa lui; că nimic nu pică mai bine; atunci eu ascultându-l vorbind, am prins gust de aventură.

În acelaşi timp gândeam că fiecare pas făcut mă depărta de atâtea lucruri dragi şi că n-am să mai vid celălalt mal al lacului.

Iată de ce mai şovăiam; Duborgel nu mai contenea cu argumentele.

S-a lăsat pe urmă liniştea, căci reflectam. Mi să părea că trag de o coardă slăbită, uzată; s-a rupt brusc.

Am ridicat mâna la înălţimea obrazului; când am lăsat-o să cadă a înţeles.

Mi-a zis:

— Ai dreptate, Belet.

Mi-a întins mâna.

— Să devenim prieteni, de acord? N-am vorbit până acum de lucrurile astea. Dar odată ce mergem să ne încercăm norocul trebuie să simţim că ne sprijinim unul în celălalt. Tu, în special, că eşti tânăr. Ei bine, să jurăm că nu ne vom despărţi. Şi că, indiferent de ce va fi, putem să contăm unul pe celălalt. S-a făcut?

— S-a făcut!

Ne-am strâns din nou mâinile.

În clipa aia a apărut Céline cu un vraf de farfurii. Duborgel s-a întors spre ea:

— Nu cred că ştii, Céline, noi plecăm.

— Cum aşa? Plecaţi?

— Da, Céline, plecăm la Paris.

Săraca, o dureau dinţii, aşa că se legase cu o batistă peste bărbie; un obraz era umflat. A aşezat grămada de farfurii pe masă şi a zis:

— Chiar aşa?

— Da, întocmai, a întărit Duborgel, du-te şi spune-i stăpânului.

— E la arat.

— Nu-i nimic, du-te şi caută-l.

Mărşăluiam şi cu fiecare pas de tălpile noastre se lipeşte o bucată de clisă. Din când în când cântam ca să ne alungăm oboseala. Duborgel la muzicuţă; peste capetele noastre adie vântul.

Am înlocuit geamantanul cu o raniţă, mai uşor de purtat. Colindam meleaguri cărora nu le ştiam nici măcar numele.

După Geneva şi masivul Jura, negru de brădet, am coborât la câmpie; cerul s-a dezmărginit. Ne întâmpinau râuri calme şi adânci, pline de peşti. Oamenii pescuiau la malul lor; roţile de moară îşi vedeau de treabă. Apoi, din nou, numai întinderi imense de şes, cuprinzând toi orizontul. Pământul avea altă culoare ca la noi.

Eşti trist, teribil de trist cât timp mai păstrezi în minte imaginea munţilor. La şes eşti nevoit să umbli cu ochii în pământ altfel privirea ţi se pierde în gol; şi cum să te obişnuieşti când odinioară puteai s-o înalţi în soare căci pretutindeni îşi găsea reazem. Simţi că natura e cu totul alta şi ai impresia că te înstrăinezi.

Am trecut prin Bourg-en-Bresse. Un pic mai departe de Bourg-en-Bresse, într-o seară, pe când se

înnopta, am auzit nişte femei ţipând. Ţipetele veneau dintr-o casă îndepărtată; ne-am gândit că le puteam fi de ajutor.

În faţa unei porţi, două femei care se agită cu braţele ridicate. Le întrebăm ce s-a întâmplat: din fericire, nimic grav. De unde n-au, la început, încredere în noi, se conving degrabă că le vrem binele; atunci ne povestesc ce-i cu ele.

Ne duc la ele, în odaia lor, unde ce credeţi că găsim? Un viţel. Nişte iubeţi le-au cerut să petreacă împreună, după obiceiul locului; ele i-au respins, le-au închis uşa în nas. Atunci ăia au pus la cale o mică răzbunare. În timp ce mama şi fiica erau la bucătărie, crezându-i plecaţi, ei, fără zgomot, s-au dus în grajd, au dezlegat un viţel, l-au luat pe sus şi l-au băgat pe geam. În astă vreme femeile, fără să bănuiască ceva, coseau la lumina lumânării. Au rămas în bucătărie până când a venit vremea să se culce.

— Eu, spunea mama, am intrat prima şi când am văzut viţelul, să leşin, nu alta. Am luat-o la fugă, fata şi cu mine. Am crezut că şi-a băgat dracul coada. Abia când v-am văzut venind, ne-am gândit că e o farsă... Ah! tâlharii, or să vadă ei!

Cu toţii am izbucnit în râs. Le-am ajutat să scoată viţelul din cameră. Era mărişor şi bine hrănit, vă asigur. Dar Duborgel l-a apucat de cap, eu l-am împins din spate şi degeaba a încercat el să facă mofturi, nu i-a mers. Relativ repede l-am dus în grajd şi l-am legat la loc. Drept recompensă, am băut vin. Şi ne-am pus din nou pe râs, căci vinul ne înveselise.

Ne-am despărţit tare târziu, cu toate că noi mai aveam destul de mers până în satul următor.

Să recunoaştem că buna noastră dispoziţie nu era sortită să dureze. Viaţa seamănă cu un colier de perle albe şi negre, pe care le răsuceşti între degete. După

câteva zile de la povestea cu viţelul, m-am îmbolnăvit.

Ploua de trei zile şi cu toate astea, era cald; transpiram, sub hainele umezite; au început să-mi clănţăne dinţii.

Din fericire, tocmai ajunsesem într-un sătuc, Duborgel mă susţinea, am reuşit să dăm de-un han. Am închiriat unica odaie pe care o avea şi ne-am instalat. Cădeam din picioare; Duborgel m-a ajutat iarăşi, căci el a fost cel care m-a dezbrăcat.

Imediat m-a luat febra, cu delir şi halucinaţii, de una parcă îmi amintesc până azi.

Melanie se întorsese. Păşeam alături de ea; ţineam o potecă de-a curmezişul câmpului. Purta petrecută pe braţ o coroană de perle. Pe ea scria: „Fostului meu logodnic 4. Am întrebat-o:

Cui duci coroana asta?

— Dar este pentru tine!

Era sezon de vânătoare; chiar lângă noi, un vânător trăgea cu puşca; un iepure pitit după un tufiş, o ia la fugă; i se vedea fundul alb săltând prin iarba înaltă.

Eu însă nu eram cu gândul decât la ea; i-am zis din nou:

— Cum se face că-mi hărăzeşti această coroană, de vreme ce sunt încă în viaţă?

Ea răspunde:

— Pentru mine, ai murit.

Doream să zic ceva, mi-a fost cu neputinţă. Mi-am trecut mina peste frunte, era acoperită de sudoare. Deodată, ne-a ieşit în cale un cimitir. Era cumva mai sus de noi, urcam o pantă până în gardul lui. Am împins poarta, era ruginită. Melanie a intrat prima.

Se găsea acolo o coloană de marmură, cu iederă căţărătoare şi un grilaj de fier; mi-a citit numele pe coloană; *Scimuel Belet*. Era înscrisă şi data mea de naştere: *1840*, dar nu desluşeam anul morţii.

Melanie a înaintat şi a rezemat coroana de soclu. Un nor negru trecea deasupra.

Vântul a început să sufle şi crengile sălciei plângătoare din imediata vecinătate, s-au ridicat drepte în aer. Melanie stătea lângă mine încordată, mormântul ne despărţea. Şi m-am întrebat neliniştit: „Sunt cu adevărat mort? Nu sunt mort de vreme ce pot să fac mişcări, pot să vorbesc”. Dar o spaimă groaznică mă paraliza. Şi i-am şoptit Melaniei: „Melanie, ascultă, te iubesc; spune-mi că n-am murit”. Ea a izbucnit în râs şi mi-a spus: „Te asigur că ai murit”. În acelaşi timp a început să se tragă înapoi. A adăugat: „Încearcă să fugi după mine”. Am făcut un mare efort, dar parcă picioarele mele prinseseră rădăcini. Am vrut să întind braţele spre ea; nici braţele nu mă ascultau. Ea râdea straşnic, depărtându-se de mine. Am vrut s-o chem însă nu mai aveam glas.

Era limpede că murisem; totuşi mai ţineam ochii deschişi; abia dacă o mai zăream pe Melanie printre copaci. A tras poarta şi s-a dus.

M-a cuprins atunci un zvâcnet; întreg corpul s-a răsucit, oasele trosneau, muşchii se încordau fără excepţie; corsetul în care intrasem plesneşte; vocea îmi revine ca şi capacitatea de mişcare.

— Melanie! Melanie!

Strig din toate puterile. O voce răspunde:

— Belet, eu sunt!

Deschid ochii şi ca printr-o ceaţă sfâşiată, halucinaţia mea dispare; întrezăresc odaia, cu perdelele murdare şi masa căreia îi lipsea un picior.

Apoi un soi de oglindă pătată deasupra unui şemineu cu ramă din lemn şi tavanul murdar. În sfârşit, un chip aplecat peste patul meu. Nu-l recunosc încă. Îl simt doar acolo.

— Dumnezeule, spun, ce să fac? ea a plecat.

Vocea se aude încă o dată:

— Haide, Belet, nu te mai frământa… Ai visat. Nu mă recunoşti? Sunt Louis Duborgel. Mergem împreună la Paris.

Încetul cu încetul mi-am revenit; însă m-a copleşit mâhnirea. Era ca şi cum Melanie se întorsese cu adevărat şi, după o scurtă regăsire, mă părăsise din nou.

Atunci, nu-i aşa? cum să nu te zbuciumi. Şi de ce toate astea după luni şi ani? Nu ştiu, ne suportăm destinul. Şi chiar dacă ne scuturăm de chin, ca o pasăre udă când îşi vântură aripile, încă nu e sigur că ne-am zvântat.

N-am să uit cât de grijuliu s-a purtat Duborgel cu mine. Mi-era sete, mi-a dat să beau. Mă sufocam, îmi deschidea geamul; mi-era frig, îl închidea. Ai fi zis că mâinile lui au devenit pentru mine delicate şi mângâietoare; iar cu palmele mele într-ale lui, am sfârşit prin a adormi.

Greul crizei trecuse; de-a doua zi mi-a mers mai bine; cinci sau şase zile mai târziu, am putut să reiau drumul.

Nu i-am zis nimic, însă simţeam că de-acum încolo oriunde s-ar duce, îl voi urma.

Şi aşa sfârşitul drumeţiei noastre a fost mai bun decât începutul ei. Oboseala a fost dată uitării. Mai munceam ici şi colo. Trebuia; Duborgel că îşi epuizase economiile, iar eu nu mai aveam niciun bănuţ.

Au veni apoi călduri mari, dormeam ziua, umblam noaptea. Pe cer, o puzderie de stele. Nu se auzea niciun zgomot. Din când în când doar, departe în câmpie, câte un câine se punea pe lătrat; sau ţipătul vreunei păsări de noapte prin copaci. Mergeam fără să vorbim, ţineam capul plecat; dar, pe neaşteptate, îl ridicam căutând din ochi munţii, mirat că nu-i găseam.

Însă în locul lor au apărut colinele; căci traversam

o regiune numită Coasta de Aur. Nu era frumoasă, mai degrabă stâncoasă şi, pe alocuri, destul de sălbatică.

Se iviră din nou şesuri, dar parcă mai sărace şi mai pustii. (Mi s-a spus că nu erau sărace, dar asta e impresia pe care o lăsau, datorită lipsei de varietate şi goliciunii.) Lungi şiruri de plopi desenau pe cer arcuirea căilor nevăzute sau o luau drept înainte şi se pierdeau, puţin câte puţin în ceaţă şi depărtare. Ici şi colo turla unei catedrale indica de departe piaţa câte unui oraş. Am dat, din nou. peste fluvii şi, între ele peste canale şi spaţii de remorcare unde caii trăgeau, de pe mal, vapoare cu fundul plat. Un bărbat îi supraveghea cu biciul petrecut pe după umeri.

O singură dată ne-am urcat în tren. Ne-a dus până aproape de Paris.

În sfârşit, la capătul a patru luni, era începutul lui septembrie, am simţit după privelişti că ne găseam în vecinătatea unui mare oraş. Satele se înmulţiseră, iar de-a lungul şoselei, între sate, casele urmau una după alta. Se zăreau terenuri virane. În mijlocul peluzelor, răzuite de iarbă, se iţeau bordeiele gunoierilor.

III

Duborgel îl ştia pe unul din Nenier, care avea negoţ cu vinuri lângă teatrul Odeon. Graţie ăstuia, am găsit fără prea multă bătaie de cap un loc de muncă. Ne-am angajat ca muncitori la domnul Lagardelle, antreprenor, în construcţii, care îşi avea sediul în strada Campagne-Première.

Era nu departe de linia fortificată de centură, într-un cartier puţin locuit pe atunci, având pe dreapta un mare cimitir şi, mai pretutindeni, gropi între case. Ultimele clădiri ridicate erau şi cele mai înalte; semănau cu nişte dinţi în maxilarul unui bătrân.

Străduţe treceau pe lângă ziduri înalte şi zăplazuri, în spatele cărora se zăreau chesoane cu hulubele în aer.

Însă noi, ceilalţi, trăiam cu capul în nori. Sub noi, de necuprins, se întindea Parisul. Toate acoperişurile lui ne îndemnau să le comparăm nu cu obiecte izolate, ci cu un strat de pământ suspendat deasupra altuia, strat negru-roşcat, plesnit, crăpat, neproductiv; un fel de lavă care nu se răcise, căci fumega încă din toate părţile.

Vaporii ăştia se amestecau şi alcătuiau, când timpul era frumos, un capac de nori artificiali ce ne ascundeau soarele. Sau când vântul începea să bată, îi risipea culcându-i la nivelul acoperişurilor.

Clima la Paris este mai schimbătoare ca a noastră. Nu ştii niciodată dimineaţa ce timp va fi seara. Pe nepusă-masă cade o aversă, ca apoi frumoasa pensulă solară să se plimbe din nou peste lucruri.

Cum mă minunam, mi s-a zis că e din cauza mării, şi nimic între ea şi noi care să împiedice înaintarea curenţilor de aer; acelaşi vânt care sufla peste capetele noastre, în larg umfla pânzele şi purta bărcile spre bancurile de peşti.

Lucram câte doisprezece sau cincisprezece împreună, toţi zdraveni şi arătoşi cum cere meseria, purtând pantaloni largi de catifea reiată cu cingători din flanelă roşie. La ora 11 mergeam să prânzim la un cârciumar (la Paris, seara se cinează). Ne întâlneam din nou la cârciumar după-amiază, să bem, iar când ziua se încheia, luam un apetitiv, în picioare, la tejghea.

Casa nu avea decât un etaj; era zugrăvită în roşu întunecat, culoarea sângelui închegat; coboram două trepte, nu era decât o masă lungă, la colţ, tot restul spaţiului era ocupat de tejgheaua de zinc, iar după ea, stătea cârciumarul. Cu o mină turna, cu cealaltă dădea restul.

Când se apropia Anul nou, expunea în vitrină găini şi iepuri atârnaţi de sfori; iar în ajunul Paştelui se rânduiau pe tejghea două mari farfurii pline cu ouă roşii.

Mai era şi un câine danez, pe nume Dick, care păzea cârciuma noaptea.

Se părea că nu era un cartier fără probleme; patronul povestea bucuros nişte istorii cu geamuri tăiate cu diamantul şi broaşte forţate cu şperaclul. „Dar, zicea, arătându-ne câinele, cu animalul ăsta dorm liniştit; pe primul care ar pătrunde, l-ar înhăţa de piept, aşa a fost dresat”.

Numitul cârciumar ţinea la îndemână o vină de bou pentru cazul că ar izbucni vreo bătaie. Căci, la Paris, încăierările sunt la ordinea zilei. Mai întâi afli că tutunul e scump şi că chibriturile sunt proaste, însă dacă mergi mai în adânc, ceea ce te izbeşte în special este această stare febrilă. Aici devii lesne nervos; faptul că trăieşti într-o mare aglomeraţie înfierbântă iute. Vrei să înaintezi cât mai repede dar starea de spirit se resimte. Şi pe urmă, toată lumea asta a venit la Paris să se îmbogăţească, dar numai puţini au reuşit; de unde nemulţumiri, pizmă, duşmănii, acele speranţe prefăcute în deziluzii, excesul de fiere şi amărăciunile, toate astea clocotesc în aceeaşi oală; să nu ne mire că uneori dă în foc. Cu atât mai vârtos cu cât şi vinul dă o mână de ajutor, fără să mai punem la socoteală absintul şi alte băuturi.

Toate astea erau noi pentru mine. Savoia, drumurile Franţei ţineau de viaţa la ţară; acum apărea marele oraş, cu mişcarea metropolei şi cu vuietul ei perpetuu. În micul meu cerc de prieteni, aceeaşi schimbare; veniseră din toate direcţiile. Erau de prin nord şi de prin sud; vorbeau toate dialectele franţuzeşti, cu toate tipurile de accent, fiecare cu alte obiceiuri, fiecare cu gusturi diferite în privinţa bucatelor şi vinurilor; unii îndrăgeau usturoiul şi mâncărurile gătite cu ulei; alţii foxtrottul şi mezelurile; iar eu la mijloc. Eu, taciturnul. Nesigur, mai ales la început. Eu care nu mă

amestecam, şi ei la mesele lor, întorcând capul după mine şi strigându-mă „Elveţianul”. Cum eram amabil şi binevoitor, nu mă sâcâiau prea tare; de altfel Duborgel mi-ar fi luat apărarea; de altfel simţeam limpede până unde să merg dat fiind că pământul nu era mai mare decât bănuisem.

Oricum, devenisem sensibil la similitudini. În pofida diversităţii, pe măsură ce reflectam, vedeam mai ales asemănările. Şi, după pământul mişcător găseam deodată un strat solid; îmi spuneam: „N-are importanţă, toţi oamenii îmi seamănă”.

Eram cazaţi la *Hotelul celor două lumi*. În ciuda numelui, era un hotel mititel. Cu doar 15 camere. Duborgel şi cu mine eram vecini.

Odăile noastre dădeau amândouă spre un fel de curte îngustă, cu un zid, mâncat de umezeală, chiar în faţa noastră. Soarele nu ajungea niciodată până la ferestrele noastre. Aşa că ne întorceam acasă doar pentru dormit, întârziam la birt. Duborgel îşi făcuse repede prieteni; veneau uneori să ne ţină tovărăşie; Duborgel discuta cu ei. Sau, când timpul era frumos, hoinăream. Este plăcut să te plimbi prin Paris. La ţară te plictiseşti repede; nu vezi decât cerul şi copacii. La Paris este mereu altceva nou de văzut. Şi tot ce afli te distrează cu cât eşti mai puţin obişnuit să le guşti. Eu nu mă obişnuisem încă la Paris deşi trecuse ceva timp de când mă aflam acolo.

Mă uimeau încă aceste străzi înţesate de lume şi, pe timp de vară, cu oameni şezând pe trotuar. Se scoteau bănci şi scaune. Oamenii se strângeau în grupuri şi vorbeau tare; negustori ambulanţi de legume treceau cu cărucioarele lor, tapiţerul sună din trompetă. Duminica, în loc să înceteze, zgomotul se înteţea, mai ales în cursul dimineţii. Mai mult decât oricând, standuri cu flori şi căruţe cu peşte, tocilari acţionând piatra de tocilă,

vânzători de haine făcându-şi reclamă; mai mult ca oricând strigăte pătrunzătoare şi clienţi în magazine.

Treceau femei cu coşul pe braţ, trăgând după ele, de mână, câte o fetiţă. Bărbaţi în papuci şi fără vestă intrau la frizer. Mireasma de absint invada strada. Prin ferestrele deschise răzbăteau sunete de acordeon, de trâmbiţe şi de corn, iar pe trotuarele spălate abundent cu apă, bocăneau saboţi, fiindcă la Paris asta poartă săracii.

La noi nu, sau mai degrabă sandale; însă la Paris se purtau saboţii adică încălţări fasonate dintr-o singură bucată de lemn. Mai erau sumedenie de alte deosebiri care îmi solicitau ochiul şi mintea. Duminica, pentru cei care muncesc, este o zi în afara timpului. Te simţi alt om. Capul ţi-e gol de gânduri gata să recepţioneze orice. Nu simţi nevoia să te osteneşti, te laşi purtat de curent. Braţele fac ce vor, picioarele te duc fără să ştii unde, iar ochii, ei bine, sunt aţintiţi drept în faţă, căci au ce înregistra.

Nu mă mai săturam, în special de marile omnibuze care soseau clătinând şi săltând pe roţi, mereu piezişe, căci asfaltul e lunecos şi sfârşind prin a se depărta, profilându-se înalte şi dreptunghiulare pe cer, cu marea de capete legănându-se la fiecare hop. Mă amuzau şi automobilele cu şoferii lor îmbrăcaţi în pelerine cu guler mare şi şepci de piele. Nu mai pun la socoteală înmormântările şi cochetele în trecere.

Nu mă mulţumeam doar cu hoinăreala; am început să citesc. Era pe gustul meu, iar mediul mă favoriza. După ce trecusem printr-o perioadă de ezitări, îmi regăseam echilibrul; încercam să profit cât mai mult de timpul meu liber.

Nu apăruseră încă ziarele de un ban exemplarul; costau trei, patru sau chiar cinci cenţi, dar ni le treceam unul altuia. Cât priveşte pe Duborgel, el cumpăra zilnic

unul intitulat „*Vocea poporului*”. Se înscrisese la un club (aşa se numea, cred) care avea o bibliotecă; în fiecare sâmbătă lua cu împrumut două cărţi, pe una mi-o dădea mie, iar el o citea pe cealaltă.

Mă lăsam atras de foile tipărite ca de o lume care mă câştigase. Fiecare literă prindea viaţă. Se ciocneau între ele. se înnodau, iscau vârtejuri. Gândeam: „Aşa e lumea”.

Oricum, este destul de întinsă, destul de zgomotoasă şi îndeajuns de predispusă să te rănească. Chiar nimeni să nu mai aibă parte de puţină linişte? Aşa se pare, după cum merg lucrurile. Şi iarăşi revenind la mine, mă învăluiau temerile, atât eram de neînsemnat. Nimic altceva decât un punct între toate celelalte, un grăunte de nisip în deşert, slab, de asemenea, slab mai ales, incapabil să rezist, prins în vârtejul lucrurilor. Nu vedeam în jurul meu decât dezordine; eu însumi eram haotic.

Nu acelaşi lucru era valabil pentru Duborgel. El nu părea că se îndoieşte de ceva. Pentru că el avea ceea ce se numeşte „principii”. Chiar îmi reproşa adesea că nu le împărtăşesc. Începea să mă surprindă Duborgel, în pofida prieteniei pe care mi-o inspira.

Era tot mai neliniştit. Îşi încerca puterile în toate direcţiile, fără să se oprească la vreuna (fac abstracţie de idei, mă refer la viaţa lui). O săptămână întreagă nu ieşea din odaia sa. Următoarele opt zile umbla haihui. O vreme se ţinea de beţii ca apoi să refuze până şi un pahar de vin.

Într-o zi, era sâmbătă seara, ne-am despărţit ca să meargă la una din adunările lui. Pe la ora unu noaptea îl aud că se întoarce: nu era singur.

Pentru prima oară aducea cu el o femeie. În privinţa asta se încheiase între noi un fel de înţelegere, fără cuvinte, ca să ne scutim de certuri. Convenisem să

fim discreţi în privinţa femeilor; era cât se poate de înţelept.

Deci îl aud pe Duborgel întorcându-se; o voce spunea: „Nu este prea încăpătoare odaia ta”. El: „Pentru mine ajunge”. Apoi nimic, drept care adorm din nou.

A doua zi dimineaţa n-a venit, ca de obicei, să luăm împreună micul dejun. Niciun zgomot de dincolo de peretele despărţitor. Am ieşit.

Pe la prânz, când am revenit, l-am găsit în faţa uşii mele.

— Belet, sunt cu o prietenă; vrei să ţi-o prezint? După-masă ne-am putea plimba cu toţii.

Nu puteam să-l refuz.

Era o fată zdravănă, cu pielea unsuroasă şi părul negru, adus pe frunte. O chema Zephyrine. A râs când mi-a întins mâna. M-a întrebat:

— Tu eşti Elveţianul?

Ne-am dus să mâncăm împreună, cum stabiliserăm; apoi ne-am îndreptat spre pădure, căci se împrimăvărase. Ea a zis: „Oare vom întâlni lumea bună?” N-avea pălărie, purta o fustă cu volane, iar în jurul gâtului o panglică de catifea neagră. Din când în când îşi muia degetul, ca să-şi îndrepte buclele.

Am vizitat Arcul de Triumf, ne-am dus până în Bois de Boulogne. Ce lume! Ce de lume! Pretutindeni, sub copacii cu trunchiul verde, parcă pictaţi cu pensula, se instalaseră vizitatorii. Unii îşi aduseseră provizii, ca să rămână întreaga duminică, se culcaseră în cerc, înconjuraţi de resturi de hârtii şi de coşurile deschise; alţii, veniţi să respire aer curat, se aşezaseră pe bănci la marginea aleilor; în boschete, se îmbrăţişau îndrăgostiţii. Însă oriunde priveai, aceeaşi mulţime – nu rămăsese petic de iarbă neocupat.

Am înconjurat lacul şi am trecut pe la localurile în aer liber, pe unde Zephyrine socotea că vine lumea bună.

Bărbaţii purtau pantaloni cu elasticul petrecut sub laba piciorului, femeile crinoline. Nimic nu era mai nostim ca aceste crinoline. Păreau nişte enorme clopote din volane şi panglici; fiind apretate, ascundeau picioarele, aşa că femeile mergeau ca pe patine cu rotile. Pe deasupra, rochiile erau atât de largi că pe aleile mai înguste trebuia să manevrezi, să manevrezi ingenios, ca să treacă două faţă-n faţă. Dar închipuiau frumoase pete luminoase pe fondul arborilor şi florilor din coşuleţe şi al reflexelor apei din lac. Mai erau şi militari arătoşi, cu pantaloni roşii şi coifuri argintii. Pretutindeni cântau fanfare.

Zephyrine era încântată; Duborgel, în schimb, tăcea.

Ne-am reîntors pe acelaşi traseu. Arcul de Triumf se colorase în trandafiriu.

Am apucat pe bulevardul ce coboară blând spre Tuileries. Acolo spectacolul era şi mai atrăgător. Era ceasul când trăsurile se întorceau în oraş; curgeau fără întrerupere pe toată lungimea şoselei. Strălucea pielea hamurilor, oţelul zăbalelor şi al lănţugului de la căpăstru. Capetele vizitiilor, cu cizmele lor căptuşite cu mătase roşie, se ridicau peste masa lunecătoare; stăteau ţepeni pe banchetele lor, în timp ce în spate, în fundul caleştilor, doamnele cu pălării cu pene se rezemau de perne. Caii mă atrăgeau cu osebire. Parcă dansau pe loc. Îşi ridicau picioarele mlădioase că ţi-era teamă să nu şi le rupă. Aveau gâtul ca de lebădă, mergeau la trap, clătinându-şi capetele.

Totuşi, înaintau repede şi din această mişcare în sens dublu rezulta un fel de legănare egală şi fără ciocniri. Totul respira uşurinţă, totul respira fericire. Nu te puteai gândi decât la o plăcere mereu împrospătată în lumina soarelui care amurgea învăluind castanii în vaporoase pânze trandafirii. Nimic nu era ostenitor, tot

ce vedeai evoca o realitate bine orânduită având ca unic scop să inspire satisfacţia.

Priveam; Zephyrine de asemenea. Ea era cu gândul numai la plăceri. Mă trăgea de braţ: „Priveşte!” îmi şoptea. Şi arătându-mi un echipaj: „Cred că este cel mai reuşit”. Nu o încerca invidia; avea o inimă simplă, se lăsa pradă senzaţiilor. Când trecea vreo trăsură închiriată sau şubrezită, printre cele aspectuoase ale celor cu stare, ea râdea din toată inima. Râsul ei mă contamina. Duborgel tăcea în continuare.

Mergea în faţa noastră, prin mulţime, cu capul plecat; câteodată viitoarea ne obliga să ne oprim; el, unul, se degaja cu o mişcare a umerilor şi mergea mai departe.

Deodată, ea m-a prins de cot:

— Ce are?

Am răspuns:

— Habar n-am.

— Nu este prea vesel, amicul tău. E păcat! Ieşim să ne distrăm, iar el are o mutră de înmormântare.

Să ne fi auzit? Cert este că s-a întors.

— Micuţa mea Zephyrine, nu pari să fii mulţumită de mine. Socoţi că eu unul nu particip… Ai dreptate, micuţa mea Zephyrine… Tocmai la tine mă gândeam…

— La mine?

— Da, mica mea Zephyrine.

A prins-o de mină; ea i-a spus: „Mă doare”, şi a încercat să scape; dar în loc s-o lase, a tras-o spre el şi cu aceeaşi voce tandră:

— Mă gândesc la toţi bogătanii ăştia şi la faptul că tu nu eşti. Mă gândesc la aceşti oameni fericiţi şi la tine, care eşti nefericită…

L-a întrerupt:

— Nu sunt nefericită…

— Micuţă Zephyrine, vezi, nu ştii. Nu te-ai gândit

niciodată la nimic. Nu ţi-ai spus că ai fost jefuită. Vezi tu, Zephyrine, chiar dacă aceşti oameni te-ar băga în seamă, ar face-o doar ca să te arate cu degetul. Iar eu ştiu că tu valorezi mai mult decât ei. Atunci nu te mai mira că sunt trist…

Ea nu prea înţelegea şi îl privea surprinsă; o simţeam dezarmată. Dar se lăsa în voia lui. O ţinea de braţ strâns, apoi i-a vorbit de aproape, sprijinindu-i capul de umărul lui.

— Vezi, am să te învăţ toate astea. Ca să mergi cu fruntea sus printre cei care te dispreţuiesc. Ei te vor dispreţui, dar şi tu îi vei dispreţui mai abitir. Să-ţi repeţi mereu: „Valorez mai mult decât ei”. Şi să-ţi mai zici: „Vor veni alte timpuri”. Căci timpurile alea vor veni. Zephyrine, şi tu trebuie să grăbeşti venirea lor… Toată lumea ar trebui să acţioneze…

Acum vorbea din plin, înfierbântat, spre înserat. L-am văzut oprindu-se brusc şi apucând capul Zephyrinei o sărută de faţă cu toată lumea, în timp ce ei i se muiau genunchii.

Nu sunt sigur că ea a priceput ce i-a spus Duborgel, însă era femeie, acum uitând totul, şi pe mine; s-au îndepărtat cu braţele înlănţuite.

De ce m-am simţit deodată atât de singuri? Şi de ce simţeam că Duborgel se depărtează de mine?

Nu am vorbit încă de „ideile” lui, însă e uşor de bănuit unde a ajuns.

Totul s-a tras de la discuţiile politice pe care continua să le poarte la cârciumă. Mă speriam să-l aud. Înfrăţirea popoarelor, josnicia politicienilor, laşitatea autorităţilor, revoluţie, desfiinţarea graniţelor: nu existau vorbe care să-l sperie. Al dracului de umflate, căci retorica este cam găunoasă.

Regretam cele dintâi zile petrecute la Paris şi după calda prietenie de atunci. Îmi aminteam cât de mult m-a

susţinut în imensul deşert al oraşului în care oătrunsesem hrusc şi în care ai senzaţia de gol când vezi atâţia oameni în jur cu care n-ai nimic comun.

Dar pe-atunci eram doi.

Gând urile îmi zburau înapoi, la cele două camere unde ne regăseam acasă. Era înainte ca el să se consacre politicii, înainte ca toanele să-l strice. Eram pe-atunci tovarăşi. Vorbeam uneori despre meleagurile noastre. Ne simţeam bine. Aprindeam lampa. Se auzea zgomot, căci se întorceau clienţii la hotel pe urmă liniştea se înstăpânea. Nu era nevoie să ridicăm vocea. Fumam. Noaptea nu e apăsătoare în odăi de felul acestora, căci nu se mai vede tapetul pătat şi nici cearşaful murdar. Cât dura iarna, aprindeam în sobă cărbunii, iar deasupra fierbea apa în ceainicul cositorit; cu apa asta ne preparam puţină cafea, în timp ce el povestea cum trăise şi eu la fel, iar împreună despre tovarăşii de lucru şi cât câştigam şi despre ce urma să lucrăm, căci ne schimbam adesea locul de muncă.

Astfel s-au scurs doi ani. Dar în al treilea an, ceva *s-a* stricat. Acum nu-l mai vedeam pe Duborgel. Seară de seară era ocupat cu adunările şi conferinţele. În pauzele din timpul zilei, fie la gustări, nu mai vorbea cu mine, ci cu toată lumea sau mai curând pentru toată lumea. Avea nevoie de ascultători, aţi priceput.

Îl revăd pe Duborgel vorbind în cafenele, lovind cu pumnul în masă. Dându-şi părul pe spate. Încrucişând braţele.

Revăd fumul de ţigară, o masă sau două, oameni în jur, alţii în picioare ia tejghea, şi toate capetele întoarse spre Duborgel de îndată ce începea să vorbească. Afară trecea un camion tras de cinci cai scăpărând pe pavaj din copitele proaspăt potcovite; nu se mai auzea decât vocea lui Duborgel:

— Ce mai aşteptăm? Nu avem destulă putere? Nu

suntem o mie contra unu? Răspunsul este uşor de dat: nu cutezăm, asta e. Fiecare din gesturile noastre ne este potrivnic; suntem proprii noştri duşmani. Aşteptaţi puţin (atunci îşi punea mina pe inimă şi întindea braţul drept), va veni curând ziua când fiecare dintre noi va fi chemat să arate de ce este capabil; vom trece de la vorbe la fapte şi atunci înfăţişarea lumii se va schimba. Muncitori oprimaţi, gândiţi-vă la voi înşivă, încercaţi să luaţi cunoştinţă se drepturile voastre; când veţi izbuti, cu un simplu gest veţi pune pe fugă exploatatorii.

Izbucneau aplauze. Aplauda toată lumea, chiar şi cei care nu-i împărtăşeau ideile. Aşa e moda la Paris. Elocvenţa este agreată în sine. Conţinutul frazelor nu contează, atât timp cât sunt bine făcute.

Nu mai accepta contrazicerea. Se mânia că nu-l urmam în raţionamente, însă pentru mine erau prea complicate şi le găseam cam găunoase. Mie îmi place ce este fundamentat. Când înalţi un zid, îmi place să fie bine implântat în pământ, bine clădit din temelie.

Simţea asta şi mă întreba câteodată:

— Aşadar, Belet, nu eşti de aceeaşi părere?

Ziceam:

— Nu chiar.

Dădea din umeri. Dar pe măsură ce timpul trecea, sporeau între noi divergenţele.

Într-o seară m-a târât ia unul din mitingurile unde îşi petrecea de-acum tot timpul. Un celebru orator revoluţionar, „unul dintre cei mai faimoşi”, cum mi-a zis Duborgel, trebuia să ia cuvântul, motiv pentru care sala cu colonade şi plafon de sticlă s-a umplut până la refuz, că abia ne-am găsit două locuri la o margine de bancă, înghesuindu-ne. A trebuit să ascultăm diferitele discursuri înaintea celui lăudat; nimeni, de altfel, nu era atent. Însă, deodată, s-a lăsat o mare linişte; din spatele tribunei a apărut un om scund, în haine negre şi cu părul

albit; era *el*. „El este!” a exclamat Duborgel, şi m-a împins cu cotul. Nu era cazul; cu toţii ciuleam urechea, în vreme ce omuleţul, cu mâna stângă pe sub reverul hainei, cu dreapta rezemată pe masă şi capul puţin lăsat pe spate, fără să se mişte, fără un gest, a început să vorbească. Avea glasul potolit, aproape înfundat, egal dar net şi distinct; din ce spunea, nu se pierdea o vorbă. Şi a vorbit îndelung; nu s-a clintit. Apoi a tăcut; tot fără să se mişte. O linişte prelungită. A mai ţinut încă o clipă. Când, deodată, întreaga sală a fost în picioare, toate gurile s-au deschis într-un strigăt; şi n-am mai ştiut ce se petrece. A fost ceva ca un val care mă acoperă, vârtejul m-a luat şi m-a răsucit, tot ce mi-a rămas de făcut a fost să stau în picioare şi să nu-l pierd din ochi pe Duborgel.

Din fericire, cum nu participam la ea, imensa tălăzuire în cerc a mulţimii, ne-a zvârlit departe de centru; am fost încetul cu încetul împinşi spre uşă; acolo l-am regăsit pe Duborgel. îl priveam: era palid de tot. Larma persista şi când am ieşit în stradă. O grămadă de lume a pornit cântând în direcţia opusă celei din care venisem; mergeam la braţ, escortaţi de poliţie; m-am temut pentru o clipă că Duborgel i se va alătura. Dar şi el, la rându-i, m-a cercetat cu privirea şi am văzut că renunţă.

Mi-a zis:

— Vii, Belet?

Ne-am pus în mişcare. Mergeam alături pe trotuarul îngust şi slinos. Tăceam. El privea drept în faţă. Din când în când treceam prin faţa cârciumilor încă deschise; prin geamuri se vedeau clienţi jucând cărţi. Pe urmă, iar noapte. O ciudată înlănţuire de uliţe prost pavate prin care dacă aş fi fost singur m-aş fi rătăcit cu siguranţă, însă Duborgel cunoştea cartierul căci îl bătuse adesea.

Am ajuns curând pe malul Senei, în vreme ce s-a

boltit deasupra noastră imensul spaţiu ceresc împânzit de stele. Se răsfrângeau în apă. Cum se deschid ecluzele, Sena, noaptea, pare că doarme. Undele ei sunt întunecate, lucioase, grele, ca şi cum deasupra lor ar pluti sticlă. îl priveam în răstimpuri pe Duborgel, căci tăcerea lui mă neliniştea; nu părea că-mi dă atenţie.

A ales un moment să vorbească. Mergeam mai departe. Abia când am ajuns la mijlocul podului (era acolo un soi de refugiu cu o bancă), s-a oprit.

M-am oprit, la rândul meu, automat. Eram faţă-n faţă; privirea lui se ciocni de a mea, cum scapără două pietre. A dat din cap:

— A fost grozav!

Cu o clipă înainte, poate că i-aş fi dat dreptate; însă aerul rece al nopţii mi-a pus gândurile în ordine. Mă regăsisem.

— Nu chiar aşa de nemaipomenit!

M-a privit din nou; a tăcut. Dar simţeam că în adâncul liniştii lui ceva fierbea. Ne aflam la mijlocul acestui pod de piatră, un pic mai încolo se vedea o cabină păzită de un soldat a cărui baionetă sclipea în lumina felinarului.

La început n-a ridicat vocea: mi-a zis stăpânit:

— Belet, cred că trebuie să ne explicăm. Eşti cu mine sau contra mea?

M-a surprins că, la rândul meu, eram calm; l-am întrebat:

— Ce înţelegi prin a fi cu tine?

Mi-a răspuns (dar abia atunci a ridicat glasul):

— Să fii cu mine înseamnă să fii cu poporul. Să fii cu mine înseamnă să-mi împărtăşeşti ideile. Fără de care, Belet.

Am izbucnit, căci aveam atâtea să-i servesc:

— Ce importanţă are ce gândim, ia spune-mi? Tu ai părerile tale, eşti liber să le ai; lasă-mă cu părerile mele,

şi eu am dreptul. Ce contează ideile noastre? Oare tot ce ne leagă trece doar… prin creier?… N-am jurat să fim prieteni, Duborgel? Eu simt că de câtva timp nu mai eşti faţă de mine cel de altă dată, deşi eu sunt acelaşi… Cu toate astea îţi rămân prieten; voi fi pe veci prietenul tău…

Am vrut să continui; m-a întrerupt:

— Nu vreau să ştiu dacă îmi eşti prieten, ci dacă-mi eşti frate…

— Când eşti prieten, eşti frate.

Ne pierdeam în vorbărie; nu-mi place flecăreala; îmi plac lucrurile limpezi. Şi am mers la ţintă; am reluat;

— Ascultă, Duborgel, ce motive ai să te plângi de mine? Ţi-am făcut rău vreodată? Te-am minţit? Ţi-am greşit cu ceva ca să pierd prietenia pe care ne-am jurat-o? Ai pomenit de ideile tale, pe mine mă depăşesc… Duborgel, nu-mi place fanatismul. Pe tine Parisul te-a stricat; să revenim la ce-a fost.

Văd figura lui încruntată, cu o dungă la mijloc.

— Să vorbim pe şleau. L-ai auzit pe oratorul dinainte…

Zic:

— Nu am priceput nimic.

— Dar ceilalţi?

— Ceilalţi, da.

— Ei bine, îţi aminteşti ce-au strigat… ai semna lozincile lor?

Am dat din cap.

— Adică, nu?

Am spus:

— Chiar aşa.

— Atunci nu-mi mai eşti prieten.

S-a întors cu spatele. Nu-mi venea să cred. Parcă aveam gâtlejul blocat, nu ieşea un sunet; o clipă am rămas aşa, cu gura căscată. Când mi-a revenit glasul, era

deja departe. L-am strigat, de câteva ori: nici măcar n-a întors capul.

Tocmai ajunsese la capătul străzii, s-a oprit, a ridicat braţul strigând: „Trăiască Revoluţia socialistă!” şi a dispărut.

Totul n-a durat mai mult de două-trei minute. Rămăsesem singur. Am pornit haihui. Capul îmi vuia de gânduri.

Oh! nici azi nu-l judec. Ştiu că era generos. N-am uitat timpurile de la Messery şi cât de atent m-a îngrijit. A fost ca o mamă pentru mine. Şi de-atunci încoace am făcut adesea apel la el; niciodată n-a precupeţit nimic ca să mă ajute. Nu uitasem toate astea. Dar, îmi ziceam de asemenea că dacă l-aş fi urmat unde ţinea să mă împingă, m-aş fi minţit singur. „Nici Dumnezeu, nici stăpânw, era vorba lui; a mea nicidecum. Era fatal că firile noastre deosebite să se despartă. Avea altă educaţie şi în el curgea alt sânge decât al meu. Totuşi nu mă resemnam. Mă ardea pe dinăuntru. Parcă aveam în ţeastă apă clocotită.

Nici nu aveam habar unde mă aflu. Cartierul era sărac şi neluminat. Cu toate că fusese frumos şi cald toată după-masa, pavajul se păstra umed; din gurile de canal ieşea un miros insuportabil. Am alunecat, cât p-aci să cad; deodată am zărit la picioarele mele un fel de ambalaj rezemat de colţul unei porţi; pachetul a prins să se mişte: era o femeie bătrână. Zgomotul paşilor mei a trezit-o: a ridicat capul bombănind.

Şi am realizat latura oribilă a Parisului. Cum de-am putut până atunci s-o suport? Mi-am zis: „Graţie lui Duborgel… Fiind doi, eu unul n-am băgat-o în seamă”. Şi cu atât mai amarnic i-am simţit lipsa. Gândeam: „Mai întâi Melanie, pe urmă Duborgel. Nici urmă de Metanie, nici urmă de Duborgel”.

Am avut senzaţia că zidurile caselor se strâng, că

cerul coboară şi că de jos urcă un miros sufocant.

Am zărit o stradă cu un pâlc de bărbaţi şi femei strânşi sub un felinar. Bărbaţii purtau şepci, femeile aveau capul descoperit. Mă apropii de ei; o femeie se desprinde de grup şi vine la mine. Am recunoscut-o pe Zephyrine. Ea mi s-a adresat:

— Cum se face că amicul tău nu e cu tine?

— Uite-aşa.

— Curios, doar eraţi mereu împreună… Doream să-i transmit ceva. Ai lua asupră-ţi acest comision?

— Nu prea ştiu când am să-l revăd.

Mergea alături de mine.

— Şi tu, tu ce faci?

— Cum vezi, merg spre casă…

— Te întorci…

O nouă pauză.

— Ascultă, vrei să te însoţesc?

N-am zis nimic, ea m-a luat de braţ.

— Ascultă, fiindcă Duborgel nu-i aici seara asta şi eu n-am unde să mă culc…

Vorbise cu glas scăzut. Încercam să mă degaj. Dar ea se ţinea scai de mine, pe când îşi apropia tot mai mult buzele şi faţa ei buhăită de chipul meu; îi simţeam respiraţia pe obraz şi în păr.

— Ştii, seara asta, numai în seara asta… Ai să vezi, am să fiu drăguţă… Cum te cheamă?

Purtarea ei mă înfuriase. Cu un gest brusc am respins-o. Mai întâi a rămas mută de uimire. Pe urmă şi-a regăsit glasul:

— Ah, care va să zică aşa! Ah, care va să zică aşa… Umflatule, ţărane, căzătură!…

Acum nu-i mai lipseau cuvintele. Cu o voce stridentă şi răguşită, îmi adresa injurii, tot ce îi trecea prin minte; cuvintele ei se rostogoleau de la un capăt la celă – alt al străzii. Toţi amicii ei i s-au alăturat şi laolaltă

s-au apucat să mă ocărască.

Eu, cu spinarea plecată, am iuţit pasul. Dar şi ei, la rândul lor, se grăbeau.

Şi până la mine acasă m-au însoţit ţipetele lor amestecate cu râsete groase, căci fără îndoială că îşi băteau joc de mine.

IV

Încă de-a doua zi dimineaţă, Duborgel a părăsit hotelul. N-am aflat niciodată ce i s-a mai întâmplat.

Amintirea lui o îngrop acum; sap groapa, zvârl în ea bulgării; mă reculeg o clipă, deasupra micului dâmb, cu gândurile pătrunse de părere de rău.

Pentru mine începea perioada cea mai grea pe care am străbătut-o vreodată. Aţi putea să mă întrebaţi de ce am rămas la Paris; la drept vorbind, nu mai aveam; nimic de făcut acolo. Însă ca să plec, îmi trebuia un efort şi nu mai eram capabil de nimic.

Am rămas acolo, ca o piatră prea grea, ca o cracă căzută în pădure, ca o frunză înainte să vină vântul s-o mătură; chiar şi apa când se adună în mici adâncituri, nu clinteşte.

M-a izgonit războiul. A izbucnit din senin, în iulie. A fost ca o sminteală. Revăd acele zile, mi se pare că am visat. Din toate părţile apăreau regimente în marş, în frunte cu comandantul şi cu fanfara scânteind în soare. Din balcoanele pline de femei cădeau flori, trotuarele gemeau de lume. Apăreau ştafete, însă imediat mii de braţe întinse barau strada, încât omul călare saluta, saluta la nesfârşit, absolut de prisos. Atunci îl vedeai cum îşi scoate casca, cum îşi smulge cocarda oferind-o mâinilor întinse. Se zăreau domni vârstnici, cu pălării de mătase, braţ la braţ cu simpli cofetari; ăştia mergeau la pas înaintea toboşarilor.

Ţineau gura larg deschisă, însă nu se auzea ce vorbeau. Se trăia în plină larmă. Observam, în picioare,

la intrarea unei cafenele, o cântăreaţă pe jumătate goală, învelită în dreptul şoldurilor cu un drapel tricolor; pieptul îi sălta de emoţie, pe când clienţii, părăsindu-şi mesele, făceau cerc în jurul ei, reluând refrenul „La Berlin!” „La Berlin!” Nimeni nu mai gândea, totul era dus de curent. Iată-i sosind şi pe zuavi. Ciucurii chipiului taie fruntea la mijloc, cozorocul e săltat, ghetele albe, pantalonii bufanţi; toată lumea plânge. Zuavii înaintează pe patru rânduri, în pas săltat; se plânge vârtos, unele femei leşină, pe trotuare se împrăştie cumpărăturile din piaţă. Sunt aduse în simţiri; mai vine în ajutor o ambulanţă. Îmi plăcea fanionul ambulanţei, căci îmi amintea de cel al ţării mele. Alb şi roşu, îmi spuneam, sânge şi cearşaf de spital, asta e, ne vor bate. Este pânza întinsă a brancardei, exact proporţionată pe lungime şi lăţime cât corpul omenesc, nimic în plus. Dar, iată, că deodată tot ce era de sticlă, până şi paharele pe mese, a început să vibreze; trecea o baterie: cu opt cai, oameni călări şi tunuri mari de bronz, având, precum fiarele turbate, gura ţevii prinsă în învelitori din piele…

Mi-am strâns bagajele la repezeală. Mai greu a fost la gară, căci armata le ocupase în toată regula. Din fericire, aveam acte în regulă.

Cu toate astea, m-au închis într-o sală de aşteptare, plină ochi; în faţa uşii bătea pasul o santinelă, cu puşca încărcată.

Pe urmă, în mici grupe, şi sub escorta a doi soldaţi, călătorii au primit autorizaţia să meargă să-şi ia bilete. Am fost băgaţi într-o altă sală de aşteptare.

Din nou o santinelă ne păzea uşa; a trebuit din nou să aşteptăm îndelung. În cele din urmă, s-a ivit şi trenul.

A tras la peron, s-a umplut vagon după vagon. Tot atâtea capete câte locuri şi încă ne mai înghesuiau.

Pe vremea aia compartimentele nu aveau culoar; funcţionarul care perfora biletele era silit să se strecoare

cât era trenul de lung pe o podişcă. Pe deasupra, ne-au încuiat portierele.

Ca şi cum am fi fost la închisoare. Au mai trecut două sau trei ore încheiate înainte ca locomotiva să şuiere plecarea.

Eram opt în compartiment. Lent, pe când osiile prost unse scrâşneau, iar carcasele trepidau, trenul s-a pus în sfârşit în mişcare; gara de mărfuri a defilat prin faţa noastră, plină de cai, de oameni, de chesoane.

Apoi trecură fortificaţiile, cu şanţul adânc ce domină întăriturile; au apărut suburbiile, însă tocmai atunci trenul şi-a redus viteza, ca peste puţină vreme să se oprească de-a binelea.

Asta deoarece, din sens contrar, soseau alte garnituri. Am văzut un întreg convoi de tunuri. Apoi a fost rândul unui convoi de cavalerie. Printre ferestrui se distingeau crupele cailor; doi dragoni cu bonete de poliţişti şi mânecile suflecate, aşezaţi pe scările de acces, fumau ţigări.

Am sfârşit prin a pleca din nou. Am zărit albia marelui fluviu. Mi-am amintit că o străbătusem cu patru ani în urmă.

Între timp tovarăşii mei de călătorie îşi desfăceau merindele. Am făcut la fel: aveam pâine, ouă tari şi un salam. Am mâncat.

În faţa mea era o femeie în etate însoţită de fata ei; ea nu mânca, ci plângea. Alături şedea o altă femeie tânără, care ţinea un copil pe genunchi; urma un bătrânel cu aspect destul de îngrijit care, cu şervetul la gât, ronţăia o pulpă de pui.

Am privit la bătrânica ce plângea; îşi acoperise ochii cu palmele. Purta o pălărie din catifea violet, cu două bride ce se legau sub bărbie.

Din când în când fata ei se întorcea spre ea:

— Mămico, mămico, nu mai plânge!

Îşi lua mâinile de la ochi privea prin portieră cum defilează câmpiile şi arborii. Însă suspinele reîncepeau.

Pălăria, cu încetul, i-a alunecat pe o ureche; lacrimile-l curgeau între degete.

— Mămico, te rog!

— Aş vrea… nu pot…

Fiul ei plecase la război, iar fiica, măritată în provincie, a venit s-o ia. Până atunci, femeia ce ţinea copilul n-a zis nimic. Deodată şi ea s-a pus pe plâns.

— Oh, doamnă, mie bărbatul mi-a plecat la oaste…

Iar copilul, văzând-o că plânge, a început să ţipe.

— Micuţule, micuţule, zicea ea, strângându-l la piept, tu cel puţin, nu plânge; numai tu mi-ai mai rămas… Zâmbeşte-i lui mămica…

Tocmai intram într-o gară; zgomotul osiilor a încetat; nu se mai auzea decât plânsul.

Pătrundeam cealaltă faţă a lucrurilor. Îmi repetam vorbele lui Lambelet, vânătorul de cârtiţe: „Suntem manipulaţi, suntem manipulaţi”.

V

M-am dus până la Vevey, pentru că Duborgel îmi spusese că lucrase pe-aici şi fiindcă credeam că o să găsesc cu uşurinţă de lucru.

M-am adresat unuia, domnul Guignard, proprietarul unui joagăr, unde brazii doborâţi peste iarnă erau strânşi cu ajutorul unor cabluri, iar unele trunchiuri, pe vremea aia, pluteau în apa Vevey-ului.

Oameni înarmaţi cu cângi de oţel sunt postaţi pe mal; se aşteaptă ca zăpada să se topească pentru a deveni torent. Mi-ar fi convenit să muncesc aici. Aveam nevoie de aer curat.

Domnul Guignard m-a primit bine. Să adaug că lipsea forţa de muncă întrucât aveau loc mobilizări pentru paza frontierelor.

M-a angajat însă ca muncitor dulgher. Şi m-am

întors pe acoperişuri.

În locul marelui oraş, aveam acum sub ochi de o parte versantul înverzit, de cealaltă lacul.

Nu mai era lacul meu de altă dată; de astă dată era mai încărcat şi cumva mai umbrit de munţi, însă era străbătut mereu de bărci, venind de la Meillerie şi pe care le ştiam după nume.

Se construia mult prin partea locului. Cam pe vremea asta au început să sosească străinii pe-aici; vechile hanuri făceau loc hotelurilor. Se săpa pretutindeni, se muta pământul, iar noi, dulgherii, urcaţi pe ziduri, foloseam troliul şi roata de scripete pentru a ridica încet-încet grinzile pe care apoi le apucam de capete.

În vremea asta războiul nu contenea. Uneori, dacă ciuleam urechile, ni se părea că auzim, de dincolo de Jura, un fel de vuiet, surd; acest zgomot, desigur, exista doar în închipuirea noastră, dar veţi ghici în ce stare de spirit ne aflam. Să ne fi văzut cum ne repezeam, să citim ştirile din gazete, privind războiul.

Veştile erau rele. După Woerth, veneau la rând Wissemburg, iar după Wissemburg, Sedan, Metz capitulase, Napoleon căzuse prizonier.

Gazetele dădeau totalul morţilor; erau atâţia că nici nu îndrăzneam să ne gândim. Iar cei răniţi depăşeau numărul morţilor.

Oameni care îşi ţineau maţele cu ambele mâini; alţii aveau capul smuls sau braţul ciopârţit de o explozie de obuz; unii tuşeau cu sânge, lungiţi pe burtă, iar când voiau să respire, aerul intra prin plăgi.

Orori, ce mai! Te lua cu fiori. Totuşi ţineam enorm să ştiu toate astea. Ţi-era ruşine că eşti viu şi mândru totodată.

De altfel se părea că şi la Paris situaţia lua o întorsătură proastă. Fusese proclamată republica, dar

asta nu potolise spiritele. Cum se ştie că veneam de-acolo, colegii îmi puneau mereu întrebări, nu prea ştiam ce să răspund. Dădeam din umeri; spuneam: „Să aşteptăm”. Însă în sinea mea îmi ziceam: „Mă tem că Franţa este pierdută”.

Totul mergea din rău în mai rău; odată cu iarna, a ajuns la noi vestea că Parisul e asediat.

„Gazeta” anunţa: „Oul costă un franc; de curând un pui s-a vândut pe doi ludovici. Pisicile se plătesc între zece şi doisprezece franci”.

Citeam noutăţile astea într-un mic restaurant din strada Pieţei, unde mi-era pensiunea, împreună cu un funcţionar de la poştă, pe nume Gringet, şi cu un asistent-topograf. Restaurantul dădea în stradă, însă acolo se mânca doar, nu serveau băuturi. De mâncat se mânca satisfăcător. Patroana era văduvă. O chema doamna Chabloz; era de prin Elveţia de sus.

Eram cinci sau şase clienţi permanenţi care ne regăseam seară de seară la văduva Chabloz; Gringet aducea ziarele. Aşa am aflat că armata de est era pe cale să intre în Elveţia.

Trei zile mai târziu, a fost semnalat primul pluton. Era frig; se zicea că în Jura zăpada era de un metru. Femeile pregătiseră de mâncare, haine calde şi lenjerie, într-o biserică s-au aşternut paie ca să-i cazeze pe degeraţi.

Niciodată nu s-a văzut ceva atât de îngrozitor; caii nu mai aveau nici coamă şi nici coadă; şi le mâncaseră între ei. Unii soldaţi purtau fuste femeieşti, altfel ar fi umblat goi.

Doamna Chabloz, la rândul ei, pregătise supă; după ce am mâncat, Gringet şi cu mine am transportat-o la biserică. Erau acolo două sute de ostaşi.

Ne-am întors pe la ora zece. Găleata era goală; era o căldare mare cu care se aducea apa, pentru că nu

exista încă apă curentă în case.

Am aşezat găleata pe una din mese. Madame Chabloz tricota lângă soba ce duduia. Auzindu-ne intrând, a ridicat capul, pe urmă a reluat imediat numărătoarea ochiurilor, sărindu-le două câte două, din vârful degetelor, pe andrea.

Cum nu doream să rămânem, nu ne-am aşezat. Am rămas în picioare, lângă căldarea pusă pe masă.

A trecut o clipă, pe urmă Gringet a zis:

— Ştiţi, căpitanul de cavalerie internat la spital, ei bine, a murit după-amiază. Avea picioarele degerate şi un glonţ în şold.

Am spus la rându-mi:

— I-au amputat picioarele, dar fără vreun folos.

Gringet reluă:

— Au murit şi patru soldaţi. Nici măcar nu erau răniţi, au murit de mizerie… Unul din ei încercase cu orice preţ să vorbească, dar nu mai avea putere. S-a găsit asupra lui o scrisoare pe care o scrisese mamei, numai adresa lipsea.

Ea continua să numere ochiurile; pe urmă, deodată, şi-a lăsat mâinile în poală.

Am spus:

— Aşa arată războiul… Micuţul doarme?

Ea nu mi-a răspuns. Pe stradă treceau oameni, deşi la ora asta, de obicei, toată lumea s-a culcat. Se deschideau porţi, altele, se închideau; voci îşi răspundeau din depărtare. Pe acoperişurile potopite de zăpadă, clopotul vestind zece jumătate o răsunat cu zgomot înfundat.

Ne-am strecurat afară, Gringet şi cu mine, fără să mai zicem ceva.

Curioasă femeie, această madame Chabloz. Nu ştiam despre ea mare lucru, afară de faptul că-i murise bărbatul şi că era singură cu un băieţel de patru ani.

Arăta mai în vârstă la anii ei. Avea o fire temătoare. Mereu îi era frică să nu fim nemulţumiţi.

Degeaba îi spuneam noi că suntem satisfăcuţi (era adevărat), ea tot nu ne credea.

Se speria de orice. Un singur lucru o consola: copilul. Dar şi în ce-l priveşte totul o înspăimânta. Cum o lua la fugă, ea îi lua urma; zicea: „Ai grijă, din cauza trăsurilor”.

Aşa că, noi, ceilalţi, nu-i aşa, încercam să fim atenţi cu ea; însă dacă accepta, era oarecum în pofida felului ei de a fi. S-ar fi zis că se teme chiar şi de binele pe care i-l doream.

Cum nu putea să iasă în oraş, m-am oferit, într-o duminică, să-i plimb copilul.

— Oh, nu! mi-a răspuns, n-aş putea sta singură.

Aş fi vrut să-i zic că cel mai potrivit mod să iubeşti copiii era să te gândeşti la ei mai mult decât la tine însuţi; expresia ei m-a împiedicat.

M-a cuprins un sentiment ciudat, amestec de milă şi de altceva, iar acest altceva mă silea să-i dau dreptate, în cele din urmă.

Cam pe-atunci, iarna atinsese punctul de vârf; la spital mureau bolnavii pe capete, cimitirul se umplea la repezeală. Izbucniră epidemii; ele se răspândiră şi printre localnici. Păduchii făceau ravagii. Într-o zi, arsenalul din Morges explodă.

Dar în ciuda atâtor dezastre, mie îmi mergea din nou mai bine. Cel mai bine mă simţeam serile. Mă grăbeam să mănânc. Prin uşa de la bucătărie, care rămânea deschisă, o vedeam pe madame Chabloz, în faţa maşinii de gătit. Întorcându-se spre mine, îmi făcea discret semn cu capul; iar eu, instalat la masa mea, mă aşezam în aşa fel încât să o urmăresc cu privirea.

Masa era acoperită cu o muşama în carouri albastre şi albe. Erau pregătite patru tacâmuri, cu patru

farfurii, şervetul prins în cercul lui. Podeaua, spălată zdravăn, lucea, iar pereţii, daţi cu ulei, n-aveau nicio pată. Sub o pendulă din brad unsă cu răşină, o pictură reprezenta cele cinci vârste ale vieţii.

Cu coatele pe masă, ascultam sfârâitul prăjelii pe foc. Madame Chabloz apuca tigaia cu ambele mâini şi o agita. Se auzeau cum sfârâie cartofii pe care îi arunca în uleiul încins.

Gesturile îi erau măsurate şi nu destul de energice, dar pline de grijă. O priveam cum se apleacă pentru a băga o bucată de lemn prin ochiul plitei, reflexul focului îi colora chipul; îi venea bine şi deodată mă simţeam mulţumit, fără să ştiu de ce.

Soseau muşteriii, unul după altul. Acest Gringet, de care am mai vorbit, deşi un pic ghebos şi maniac, era un băiat de ispravă. Fiind funcţionar, ar fi putut să mă dispreţuiască. Dar n-a fost aşa. Vorbeam prietenos; după-masă, el şi asistentul topograf jucau o partidă de cărţi.

Eu rămâneam. Madame Chabloz spăla vesela; micuţul înainte să meargă la culcare, se juca în colţul odăii. L-am chemat; şovăia să vină. A trebuit să-l chem din nou.

Spuneam:

— Salutare, Henri.

Iar mama, din bucătărie:

— Răspunde: „Bună ziua, domnule”, Riquet!

Împlinise patru ani, dar era micuţ pentru anişorii lui, palid, cu gâtul subţire şi timid, îi semăna mamei.

— Ne jucăm de-a călăritul?

Ochii îi străluceau; răspundea: „Oh, desigur!”

Îl luam pe genunchi şi ţinându-l de ambele mâini: „Mai întâi la pas, îi spuneam… E calul morarului care duce făină la piaţă. Acum, la trap, că, la întoarcere, na duce nimic… Şi-apoi, uite că vede un câine, face un ocol… Şi iată că morarul îl atinge cu biciul; de îndată

pleacă la galop…”

Însă lui Henri i se făcea brusc frică; pe când părul buclat îi sălta pe obraji, văd gura că i se lăţeşte şi că la colţul ochilor i se încreţeşte pielea: „Morarul a apucat calul de hăţuri, merge din nou la pas”. Micuţul, calmat „reîncepe să surâdă, iar maică-sa, din bucătărie, îmi mărturiseşte:

— Ia-l uşurel, că e slab de înger.

Isprăvise cu treaba în bucătărie; venea să îl ia pe micuţ şi să-l ducă la culcare. În spatele locantei, avea o cameră care dădea în curte. Curând se întorcea; se aşeza lângă mine cu împletitura la care lucra.

Îi spuneam:

— Cer iertare dacă mai rămân, însă mă simt bine la dumneata. Sper că nu deranjez.

— Dimpotrivă, răspundea ea, sunt chiar mulţumită să-mi ţină cineva tovărăşie…

Tăceam. Ochii ei fixau împletitura, în timp ce degetele, urâţite şi asprite de spălat, mânuiau lungile andrele de os. Lucra pentru fiul ei la o cămaşă de noapte. Zice: „Este o lucrare pretenţioasă, mereu trebuie să scad”.

Nimic nu mă împiedica s-o privesc. Nu avea părul prea bogat.

Izbutisem să-i inspir încredere. Mai era şi obişnuinţa care urmează mersul lucrurilor.

Într-o seară mi-a istorisit povestea ei.

Era din Rossiniere, iar bărbatul ei din Moulins. El a cunoscut-o la Château-d’ Oex, unde ea se angajase la un medic. Cum sănătatea lui lăsa de dorit şi nu prea suporta asprele ierni de acolo, s-a hotărât să vin dă moştenirea lăsată de taică-său; de cum s-a însurat (ea avea atunci 24, el 25), au venit la Vevey. Au dat de această micuţă cârciumioară. Ea era o bucătăreasă de ispravă, şi-au făcut socoteala că vor găsi muşterii fără greutate. Dar,

cu toate că ea şi-a dat toată osteneala, clienţii nu s-au înghesuit sau ofereau prea puţin ca să rămână în câştig. Între timp s-a născut copilul; bărbatul îşi făcea griji. Grijile îl rodeau pe dinăuntru. Lui îi lipsea aerul în străduţa asta îngustă, din care nu ieşea mai deloc. Ea îi zicea: „Ar trebui să plecăm de aici”. Dar el nici nu voia să audă; băgase în afacerea asta toţi banii de care dispunea. „Dacă plecăm, o să pierdem din capital”. Într-o zi, n-a mai putut să respire; a deschis de două sau de trei ori la rând gura, pe urmă a înţepenit; ea ţipa strângându-l în braţe…

Mâinile i s-au oprit, sculul aşijderea; nu se auzea decât tic-tacul pendulei; a suspinat din greu.

Şi, cu o voce schimbată, tremurătoare:

— S-a întâmplat acum doi ani şi jumătate… Pe la începutul iernii.

Acum tăcea; şi îmi ziceam că dacă este singură pe lume şi eu sunt singur.

Într-o duminică am urcat până la Blonay, să văd o casă care a ars. Sosea primăvara. Primprejurul copacilor crescuse un fel de muselină verde, frunzişoare încă nedesfăcute. Panta blândă purta privirea până la lacul puţin agitat şi care părea acoperit de solzi. Era atât de plăcut, că mi-am scos haina. Însă nu numai în aer plutea dulcea aromă, o simţeam cum îmi intră în suflet. Căci şi inima mea reîncepuse parcă să bată ritmul vieţii. Era ca şi cum natura însăşi mi-ar fi dat un sfat în timp ce priveam de după zidurile între care coboram lemnul încă dezgolit între aracii umeziţi.

S-a nimerit că în seara aceea nici Gringet, nici ajutorul de topometrist n-au venit la masă; aveau prieteni cu care cinau duminica.

Eram, deci, singur; după-masă, odată băieţelul culcat, madame Chabloz, ca de obicei, s-a aşezat lângă mine; doar că nu avea cu ea sulurile de lână căci

duminica este zi de odihnă.

Părea uşor jenată. Îşi ţinea mâinile încrucişate în poală; nu îndrăznea să mă privească.

Eu nu mai eram pe vremea întâlnirilor cu Melanie; eu îndrăzneam s-o privesc.

— A fost un foc zdravăn; au salvat vitele, însă mobilierul a pierit în foc.

— N-au avut cum să-l stingă?

— Da' de unde, apă, câtă vrei, au venit pompe din toate părţile; însă focul a izbucnit în grajd; aşa că totul era cuprins de flăcări când au chemat după ajutor.

— Erau cumva asiguraţi?

— Cred că da, de altfel erau oameni bogaţi; totuşi suferi să vezi asemenea dezastru.

Ea tăcea; am reluat:

— Ce plăcut a fost azi după-masă; de ce nu ai ieşit?

— Nu pot.

— Ce te împiedică?

— Cineva trebuie să păzească gospodăria.

Îi vedeam chipul palid; mă gândeam la ochii ei ce uitaseră de soare; am făcut o scurtă pauză, după care am spus:

— S-ar putea găsi o soluţie.

Pentru prima oară în cursul serii a ridicat privirea spre mine: şi a zis cu un aer mirat:

— Cum aşa?

— Soluţia ar fi ca dumneata să-l scoţi la plimbare pe cel mic iar eu să păzesc casa.

Pesemne că nu pricepuse; mi-a zis:

— Oh, vă mulţumesc, dar nu se cuvine!

— De ce nu se cuvine?

— Ce vor gândi oamenii?

Mi-am dat seama că venise momentul; mi-am apropiat scaunul de al ei şi m-am aplecat niţel:

— Cred că nu m-ai înţeles. Uite, Louise…

Era pentru prima dată că o chemam pe numele mic; s-a înroşit toată. Deodată, s-a ridicat:

— Dumnezeule, am uitat că am pus apa la fiert!

Oala-minune cânta în bucătărie; a intrat grăbită, a ridicat-o de pe foc şi pe urmă a aşezat la loc cercurile peste ochiul plitei.

Însă după ce a isprăvit, n-a mai ştiut ce să facă. A trebuit să se întoarcă. Roşeaţa îi dispăruse de pe chip, era mai palidă decât oricând. Mă făceam că nu bag de seamă. S-a aşezat din nou lângă mine.

— Nu cumva te-am supărat?

A făcut semn că nu.

— Fiindcă, vezi, era serios… Chiar şi acum, i-am zis, dacă vrei… dar nu-i aşa că nu vrei?

I-am pus mina pe umăr; a încercat din nou să se ridice, însă, de astă dată, nu i-am dat drumul.

— Nu, Louise, nu încerca să scapi… Cel mai bine este să ne explicăm cu sinceritate. Nu pot să-ţi ascund ce simt… Dacă nu vrei, este dreptul tău, ei bine, în acest caz îmi iau valea; m-am obişnuit cu peregrinările… Însă dacă îmi zici *da*, Louise, voi şti la ce mă angajez… Vezi, ştiu despre ce e vorba, nu mai am caş la gură… Gândeşte-te, avem tot timpul…

A încercat, printr-un gest, să se depărteze, pe urmă s-a potolit; însă îi simţeam umărul tremurând sub degetele mele. Pe urmă şi-a ascuns faţa cu palmele. Am auzit un oftat; i-am zis:

— Te-am necăjit?… Nu cumva te-am jignit?

A dat din cap.

— Atunci, am zis eu, nu mai plânge.

Gura mea era pe punctul să-i atingă fruntea; nu trebuia decât să apropii buzele; de astă dată n-a mai dat înapoi.

— Este cu putinţă? am întrebat. Nu-mi vine să cred!

Părea că nu are puterea să vorbească.

Eu am continuat:

— Doresc atât de mult să fii fericită… Cred că aş putea… Nu-i aşa? mă descurc… Am 31 de ani, ne vom potrivi. Cum vezi, cumpănesc lucrurile…

Am cuprins-o pe după gât şi am strâns-o încet. A tuşit discret. N-a ridicat capul, împovărată:

— În fine, sigur… nu, nu e posibil…

— Din ce cauză? m-am interesat.

— Din cauză că… din cauză că… (şi a căutat îndelung cuvântul), din pricina datoriilor…

I-am zis:

— Dacă-i doar asta, nicio problemă!

Şi am lipit-o de mine.

— O să muncim amândoi ca să le plătim… înţeleg, te necăjeşti… Femeile văduve se descurcă greu. Datoriile sunt mari?

A răspuns:

— Da! da… mari, e vorba de cinci sute de franci!

— Prostii!

— Şi-apoi nu e totul, a continuat. La copil te-ai gândit? îl vei iubi cum îl iubesc eu?… Nu cumva îţi va fi o povară?

— Crezi că nu m-am gândit?

— Într-adevăr? s-a mirat ea.

Simţeam că mai este ceva despre care ar fi vrut să-mi vorbească; părea că-şi caută cuvintele, nu le găsea pe cele mai potrivite. Şi cum am reluat discuţia: „Am experienţă, ştiu să cumpănesc lucrurile”, s-a mulţumit să-mi zică, referindu-se încă o dată la copil:

— Îmi făgăduieşti?

Am răspuns:

— Îţi făgăduiesc.

Două luni mai târziu, la 22 mai 1871, ne-am căsătorit.

Niciodată nu fusese vremea mai frumoasă. Dis-de-

dimineaţă căzuse o ploicică, pe urmă a bătut un vânt rece.

Am străbătut cărarea cu trepte; noi doi, în vreme ce prietenii ne aşteptau în faţa bisericii. I-am dat braţul; îşi lucrase o rochie neagră pentru ocazia asta; cum pământul era încă umed îşi ridicase rochia cu mâna.

Când am intrat, orga a intonat marşul nupţial; apoi a urmat liturghia, pastorul a rostit o scurtă alocuţiune. Am ieşit afară şi soarele ne-a învăluit.

Eram pe o colină, întregul oraş fumega la picioarele noastre. Am rămas o clipă orbiţi; dar apoi ochii ni s-au obişnuit cu lumina; gândeam: „Însăşi viaţa noastră va fi scăldată de lumină, am ieşit la liman”.

Prietenii ni s-au alăturat. I-am poftit la o gustare.

Am servit-o în birt. Ne-am aşezat în jurul mesei la care mâncasem în calitate de muşteriu şi care se mărise, căci am prelungit-o la un capăt. Veniseră domnul şi doamna Guignard, Gringet, asistentul topometrist, doi dintre tovarăşii de pe şantier, Louise şi cu mine. Mai era şi micuţul. Louise chiar dorise ca el să stea lângă mine.

Cu două sau trei zile mai înainte ea îi spusese: „Ştii, o să ai un alt tată”. El a întrebat-o: „Cine e?” „Este domnul Belet; eşti mulţumit?” „Oh, da, a spus, fiindcă imită bine calul!”

Pentru prima oară nu Louise a gătit bucatele; a înlocuit-o o vecină; aşa că a stat liniştită.

O mică petrecere foarte reuşită; am stat de vorbă; s-au servit două feluri de carne. Domnul Guignard ne-a oferit şase sticle de vin.

Pe la mijlocul gustării, micuţul a adormit lângă farfuria lui; maică-sa l-a culcat în pătuţ, după care s-a întors; stăteam unul în faţa celuilalt. Pentru că băuse şi mâncase şi pentru că era cald în odaie, era îmbujorată. Întinerise. O priveam tot timpul.

Şi iată, la desert, am cerut permisiunea să rostesc

câteva cuvinte; îmi venise ideea aşa, nu mă pregătisem special. Era o ocazie să explic public temeiurile pentru care mă însuram cu Louise, m-am sculat deci:

— *Mulţumesc, pentru început, domnului şi doamnei Guignard că au binevoit, în seara asta, să fie cu noi; şi vouă, de asemenea, prieteni, vă sunt recunoscător că sunteţi prezenţi. Nu ştiam, sosind la Vevey, că viaţa mea va începe aici. Vă miră să auziţi: începe şi nu reîncepe, dar asta e, că începe cu adevărat. Am 31 de ani şi am umblat destul. Însă descopăr că totul n-a fost decât o ucenicie pentru că trebuie să îţi meriţi fericirea. Trebuie să înveţi să trăieşti, înainte să trăieşti propriu-zis. Aşadar, ce ţine de trecut n-a fost nimic; m-au încercat multe nenorociri, dar nu vreau să mă plâng. Dimpotrivă, mă felicit. Oare ce ar fi splendoarea zilei fără bezna nopţii? Oare am mânca de plăcere dacă n-am simţi foamea? Am trăit pe pielea mea noaptea şi foamea ca să ajung la soare şi la hrană. Poate că această căsătorie vă surprinde, pe mine unul m-a surprins cel mai mult. Nu este simplu să mă conving că toate astea sunt adevărate, chiar dacă în faţa mea Louise îmi zâmbeşte, dar simt că şi ea se miră de toate câte i se întâmplă. Nu-i aşa, Louise? (Ea a lăsat capul în jos.) Iat-o că se ruşinează! Asta pentru că, Louise, probabil că există cineva care s-a gândit la noi. Iar acesta şi-a zis: „Fiecare merge pe drumul lui; este de preferat să-l parcurgă împreună Am fost călăuzit spre strada Pieţei; am citit firma:* Restaurant; *am împins uşa. M-am aşezat într-un colţ, ca unul care nu este la el acasă... Iar tu ai venit şi n-ai spus nimic... La sfârşitul mesei ţi-am cerut inelul pentru strâns şervetul; tu tăceai în continuare, mi-ai adus inelul iar eu am plecat. Mi-am zis: „N-am mâncat prost”. Şi am revenit. Uite aşa se petrec toate, apuci pe un drum, nu ştii unde duce, doar că eu am nimerit drumul bun. Îţi datorez totul, Louise; am vrut să-ţi spun asta de faţă cu*

prietenii noştri. Şi tot în prezenţa lor vreau să te asigur că nu voi uita asta niciodată...

Am îmbrăţişat-o. Domnul Guignard s-a apropiat de mine cu paharul în mână; am ciocnit, mi-a zis: „Belet, eşti un om dintr-o bucată". Doamna Guignard, la rândul ei, a ciocnit cu mine. Toţi au închinat în sănătatea noastră.

Dintre tovarăşii mei de şantier, unul, pe nume Constant Montagnon, ne-a cântat în dialect un cântecel; ştia bine dialectul (eu îl cam uitasem).

Topometristul ne-a recitat o poezie. Ne-am despărţit abia la 11 noaptea.

Am luat-o pe Louise pe genunchi; gândeam: „Lambelet n-are dreptate; nu suntem duşi de nas".

Am decis să păstrăm restaurantul, ca fiecare dintre noi să aibă o sursă de venit.

VI

Lucrurile au mers mai bine decât m-am aşteptat. Acum, că restaurantul era condus de un bărbat, începuse să fie luat în serios. Mă străduiam să formez o clientelă.

Gringet ne părăsise ca să se căsătorească şi el; i-am zis Louisei:

— Vezi, va trebui să alegem între burghezi şi muncitori. Cele două categorii nu merg împreună. Mie nu-mi plac birocraţii, sunt cu nasul pe sus, au pretenţii. Ce crezi, dacă ţi-aş aduce pur şi simplu tovarăşi de-ai mei? Mulţi dintre ei sunt burlaci.

Ea a răspuns:

— Desigur, Samuel, fă cum vrei.

N-am pierdut timpul. Am ales cu grijă. Din luna iunie ne bizuiam pe şase clienţi permanenţi. Trebuie spus că Louise îşi dădea multă osteneală.

Între timp, s-a semnat pacea, nu înainte ca Parisul să trăiască, datorită Comunei, o experienţă de foc şi sânge; căci, după ce s-au luptat cu duşmanul, francezii s-

au bătut între ei. Cadavre zăceau mormane de-a lungul cheiurilor Senei; frunzişul copacilor abia desprimăvărăţi fusese retezat de salve de mitralieră ca de nişte foarfece.

Tinerii de azi nu se mai gândesc la cele petrecute atunci iar când li se vorbeşte despre ele, se plictisesc, însă pe noi, care le-am trăit direct, ce fior ne încearcă evocându-le! Ardeau cărţile, dădeau foc tablourilor, stropeau casele cu petrol, le incendiau.

Totuşi astea toate au fost repede date uitării; morţii dormeau liniştiţi. Cât îi priveşte pe cei vii, erau fericiţi să-şi reia obişnuinţele, în aşteptarea momentului când iarăşi li se va face silă de ele, căci totul este amăgire, totul în lume se repetă.

Ultimii internaţi plecară. Ordinea se restabilea. Mulţimea, care o clipă se clătinase, îşi regăsi echilibrul; în micul nostru cămin simţeam de asemenea că lucrurile se aşază.

Era momentul să demarăm cu şi mai mult curaj. La drept vorbind, nu curajul îmi lipsea; şi privind cum totul mergea ca pe roate în această perioadă de început, curajul meu sporea din mers. Devenisem cunoscut în oraş; îmi făcea plăcere să discut cu oamenii. Umblam mai ţanţoş, eram mândru. Totul în mine striga: „Uite unul care a reuşit!

De bună seamă, când îţi merge bine, simţi nevoia să-ţi împărtăşeşti bucuria. Seara, când mă întorceam de la şantier, vedeam fetiţe care se prindeau în hore. Gândeam: „Da, ele ştiu să trăiască”. Eu însumi aveam chef să mă prind în hora lor.

Louise era respectată, lumea ştia că e muncitoare şi plină de bunăvoinţă. Oamenii mă întrebau ce mai face. Răspundeam: „Îi merge bine”.

În preajmă exista o fântână cu o columnă la mijloc şi patru ţâşnitori care trimiteau apă în patru bazine. În jurul fântânii, femeile aşteptau să-şi umple cofele. Mă

opream să vorbesc cu ele. Nu mai sufeream de timiditatea care la Paris mă paraliza, nici de neîncrederea care provenea din faptul că nu-mi găsisem locul.

— N-o prea vedem pe soţia dumitale.

— Asta fiindcă are mult de lucru.

— Dar şi dumneata eşti ocupat.

— Da; chiar aşa.

— Ei, afacerile merg bine?

— Da, ca pe roate.

— În regulă.

Găleţile înaintau în timp ce căzând pe fundul bazinului apa scotea un sunet cristalin ce se amesteca cu zumzetul vocilor.

Totuşi trebuia să ajung acasă, Louise mă aştepta. Cum avea destule de făcut la bucătărie, eu eram cel care servea. Totul era ca într-o familie. Constant Montagnon mânca la noi şi unul, Yersin, şi unul Boverat, şi unul Crisinel, toţi salariaţi la domnul Guignard. Mai erau şi alţi abonaţi, printre care un tâmplar şi un mărmurar, însă toţi erau fără fasoane, aşa că întotdeauna ne împăcăm.

Odată cina isprăvită, mergeam la bucătărie s-o ajutăm pe Louise la spălatul veselei. Pe urmă ne întorceam în sala de mese, citeam ziare, discutam politică, la ora nouă toată lumea mergea la culcare.

Aşa s-au scurs doi ani. Către sfârşitul celui de-al doilea, puţin timp după culesul viilor, într-o seară domnul Guignard m-a chemat la el. Biroul lui se afla într-o casă arătoasă, clădită puţin deasupra joagărului; era zugrăvită într-o culoare trandafirie şi acoperită de glicină.

Mă întrebam oare ce avea să-mi spună. Chiar în dimineaţa acea un ucenic se accidentase; ferăstrăul îi prinsese palma şi îi tăiase două degete; mă temeam ca patronul să nu mă facă responsabil pentru cele

petrecute.

Mi-am scos şapca la intrare. Domnul Guignard m-a poftit să iau loc. Ţinea în mână un metru cu care se lovea peste pantaloni.

— M-am interesat de Perrotet, începu, nu-i grav, însă degetele sunt pierdute. Cum s-a produs accidentul?

— Dumnezeule, nu prea ştiu. Eram prins în celălalt capăt al şantierului.

Răspunsul domnului Guignard m-a liniştit:

— De ajuns, a zis. Eram sigur că nu erai acolo.

A reluat:

— De altfel, nu pentru asta te-am chemat.

Asta m-a liniştit şi mai mult. Însă de cum mi-a zis că unul dintre supraveghetori îl părăseşte şi că îmi oferă postul lui, liniştea mea s-a evaporat. Uite aşa, bucuria are aceleaşi efecte ca şi cele mai teribile necazuri.

Abia mi-am găsit cuvintele:

— Vă mulţumesc, domnule Guignard, am spus în cele din urmă, nu prea ştiu dacă merit slujba asta…

— Ba da, Belet, sunt mulţumit de dumneata, pui suflet în ce faci. Ştiu ce înseamnă: eu însumi am fost meseriaş; ca şi dumneata, nu mi-a mers totul pe roate, am destule motive să cred că ne vom înţelege.

— Da, voi face tot ce depinde de mine.

— Contez pe asta, a zis domnul Guignard, şi mi-a strâns mâna.

M-am grăbit să ajung acasă, să-i dau Louisei vestea cea bună. Ca de obicei, am găsit-o în bucătărie; se întâmplase că doi sau trei dintre abonaţi veniseră odată cu mine şi a trebuit să ţin secretul până când am rămas singuri.

Se făcuse de ora zece; tocmai trăsesem obloanele la birt; când m-am întors, ea urcată pe un taburet, micşora filamentul lămpii.

— Un bob zăbavă, Louise, am ceva să-ţi spun.

— Ai ceva să-mi spui?

— Da, am ceva să-ţi spun.

Am cuprins-o de talie şi am aşezat-o lângă mine.

— Louise, am fost numit supraveghetor. Am să câştig cinci franci pe zi.

Spre marea mea uimire, în loc să se bucure sau să-mi cadă în braţe, a rămas neclintită, iar ochii i s-au umplut de lacrimi.

— Louise, am întrebat-o, ce ai?

A dat din cap.

— Prea multe bucurii deodată.

— Şi dacă vin, să nu le acceptăm?

— Da, dar mă sperie.

— Louise, ţie ţi-e teamă de fericire?

— Oh, da! Sunt aşa de puţin obişnuită cu ea!

Acum chiar că mă întristasem.

— Şi eu care credeam că vei fi mulţumită, eu care m-am grăbit să vin mai repede, că dacă nu dădeam peste ăştia, de mult ţi-aş fi povestit totul…

Nu sufla o vorbă, privea fix înainte; însă eu îmi regăsisem măsura.

— Haide, Louise, curaj! Crezi că eu sunt mai obişnuit cu fericirea? Să nu ne complicăm… Fericirea este ca o vizită. Trebuie să-l primeşti bine pe vizitator. Altfel nu-ţi mai trece pragul… Uite, Louise, am continuat (şi i-am luat mâna) crezi că ar fi mare păcat dacă am trăi mai înlesnit? Eu nu cred… Am chiar nişte proiecte. Cel dintâi, să-ţi iei o fată care să te ajute, ai să găseşti una de pe la tine, convenabilă. Pentru zece franci, vei găsi… Asta n-are să ne ruineze… Pe urmă, vom închiria apartamentul de deasupra birtului, fiindcă odaia din spate este neîncăpătoare pentru noi trei… Ai să poţi să te plimbi când vei avea chef… Nu spune nu (ea dădea din cap, însă eu îmi luasem avânt), când trebuie, sunt căpăţânos. Dacă îmi pui beţe-n roate, rişti să-ţi rupi

nasul. Tot ce plănuiesc, seamănă cu un zid. Ne-am achitat datoriile şi suntem cu conştiinţa curată, a sosit deci vremea să mai şi leneveşti… Nu vreau să mai văd la tâmpla ta pata asta albastră (am atins-o cu degetul). Nu accept să-ţi văd obrajii scofâlciţi, nu-mi face plăcere. Nu eşti atât de bătrână ca să nu-ţi pese de impresia pe care o faci. Voioşia e sănătate… Să devii o fată robustă care cântă tot timpul… îţi vei comanda o rochie nouă… Louise, când te strâng în braţe, te găsesc firavă ca o mieluşea; nu-mi place, mie îmi plac dolofanele.

Nu izbutisem să o înveselesc; am continuat cu glumele; dar dacă o pornisem, treaba mergea.

Şi-a plecat capul pe umărul meu, am stat aşa nemişcaţi. Se lăsase liniştea, am auzit vântul, deodată casa s-a cutremurat.

Afară cineva cânta la acordeon.

Deasupra, la etaj, un copil plângea; şi se auzea cum bărbatul spune femeii: „Potoleşte-l. Altfel nu mai e chip să dormim”.

La 1 noiembrie mi-am luat în primire postul de supraveghetor; răspundeam de 6 lucrători. Alcătuiam o echipă care muncea la joagăr.

Revăd fabrica, grămezile albe de rumeguş, atelierele. Se înălţa rezemată de o pantă; a trebuit să fie nivelată colina ca să se obţină o paltformă. Spre stânga, într-o adâncitură, curgea pârâul Veveyse, aproape secat vara, însă canalul din amonte era alimentat de un heleşteu, aşa că nu-i lipsea apa chiar şi în perioadele foarte secetoase. Nu se inventaseră turbinele; motoarele erau acţionate de o simplă roată de lemn; era un ferăstrău cu panglică, un altul care se mişca înainte şi înapoi şi decupa marile trunchiuri şi, în fine, o roată dinţată. Comenzile curgeau; în fiecare an era mai mult de lucru. Domnul Guignard era om priceput şi foarte muncitor.

Era întotdeauna la fabrică înaintea noastră, pleca ultimul. Pe deasupra, tenace, loial, mai degrabă perseverent decât maleabil, însă stăruitor peste poate. Aşa a făcut avere, în 25 de ani. Avea doi băieţi care învăţau la liceu. În ce-l priveşte, nu-şi uitase originea şi o pomenea adesea. Avea deprinderi de muncitor, era simplu până şi în felul de a vorbi. Nimeni nu-l putea învinui că vrea să ia ochii.

Ceea ce îi plăcuse, pesemne, în purtarea mea era că nici eu nu încercam să fac impresie. Nu-i plăceau oamenii care vorbesc mult; pe Duborgel l-ar fi concediat repede. Însă eu, nu mă laud, ştiam să stau în banca mea. Dacă au fost câteva piedici, nu eu le-am creat. Vina este a naturii omeneşti, căci ea este aceeaşi pretutindeni; ranchiunele, adversităţile, invidiile, sunt dintre cele care ne dau mereu de furcă.

Las deoparte micile sâcâieli care au fost ca: pironul pe care unul, Barbezat, l-a bătut într-un trunchi numai fiindcă umbla să-mi ia locul; într-o bună zi cuiul a rupt ferăstrăul. Intenţiona să provoace izgonirea mea, chiar cu riscul unei nenorociri. Numai că şi-a greşit socotelile. Am depistat uşor vinovatul, iar domnul Guignard nu mi-a reproşat nimic, dimpotrivă, Barbezat a fost cel concediat. De altfel, trebuie să spun că micile frecuşuri sunt prevăzute şi acceptate când esenţialul e în regulă; iar esenţialul mergea bine.

Ne-am instalat în apartamentul de deasupra restaurantului. Avea două camere, cu două ferestre spre stradă. O încăpere ne servea drept dormitor, mie şi Louisei, cealaltă am dat-o micuţului care creştea.

În cea de jos am cazat-o pe fata angajată de Louise.

Avea şaptesprezece ani, însă părea mai matură. Louise bucătărea în continuare; servitoarei îi lăsa muncile mai grele, ca spălatul veselei sau curăţatul podelelor.

Acum puteam uneori să ieşim împreună. Duminica după-amiaza, când era frumos, mergeam să ne plimbăm, ajungând până la Clarens, la Tour sau Saint-Legier.

Îi dădeam Louisei braţul; mi se părea că atunci când se rezema de mine, se odihneşte mai bine. Lui Henri îi spuneam să meargă înaintea noastră; însă lui îi plăcea să se ţină de fustele mamei. Curând se întorcea la noi; ne privea cu ochi ciudaţi. Îi ziceam:

— Te-ai săturat să te joci cu cercul?

Răspundea:

— Nu se rostogoleşte bine.

Găsea mereu pretexte ca să nu ne părăsească; şi când spun noi, văd acum că mă înşelam fără să-mi dau seama. Gândeam: „Ţine tovărăşie oamenilor mari. E un copil înţelept, ca toţi cei care sunt crescuţi singuri”.

Maică-sa îl apuca de mână; mergea în soare şi la umbră, iar umbra drumului semăna cu nişte cercuri umezite.

Apoi micuţul începea să se vaiete. Louise mă ruga:

— Ce-ar fi, Samuel, să-l luăm între noi?

Îi spuneam:

— Nu-l alinta prea mult; tu ai mai multă nevoie să fii ajutată.

— Oh! eu, ştii, mă descurc.

Nu stăruiam, ca să n-o necăjesc; îmi eliberam braţul şi micuţul Henri mergea la mijloc.

Atunci el înceta să mai bombăne şi, cuminte, păşea tăcut, doar în răstimpuri privindu-şi mama, pe când eu îi duceam cercul.

— Cât e ceasul? întreba Louise.

Îmi scoteam ceasul.

— În curând va fi patru.

— Haide să ne întoarcem.

— Să mai mergem niţel, ziceam. Ai mei sunt pe punctul să înalţe, în apropiere, şarpanta unei case, aş

vrea să văd unde au ajuns.

Ea era de acord; ne duceam până acolo. Ne întorceam apoi pe malul lacului.

Din când în când Henri striga:

— Un vapor!

În depărtare se zărea o barcă cu pânze.

— Oh, mămico, nu-i aşa că seamănă cu un fluture?

— Da, încuviinţa mama lui, doar că e un fluture care nu mişcă.

— Păi da, când se aşază pe o floare, nu se clinteşte, întocmai ca acum; şi, ca să vezi, când se aşază, îşi ţine aripile ridicate!

— Adevărat, convenea Louise, însă mă întreb ce găseşte să mănânce pe apă?

— Nu mănâncă, măicuţă, doar bea.

— Tu crezi că fluturii beau?

— Da sunt o groază în jurul fântânilor.

Gândeam: „E un copil deştept. Ştie să observe natura”. De altfel, se apropia ziua când îl vom da la şcoală; îmi făcea plăcere impresia că se va descurca lesne.

L-am înscris la şcoală şi trei ani au trecut; trei ani de linişte, trei ani de prosperitate. La fabrică s-au obişnuit cu mine; acasă, aveam acum între zece şi doisprezece abonaţi; în fiecare an puneam bani deoparte.

Am zugrăvit din nou pereţii sufrageriei; am înlocuit scaunele de paie cu jilţuri din lemn de nuc strunjit. S-a ivit ocazia după o vânzare la licitaţie; la etaj, unde era „cuibul nostru”, cum îmi plăcea să zic, am înlocuit tapetul. Pe masă aveam o cuvertură nouă.

Se vedea fotografia primului soţ al Louisei. Multă vreme a ţinut-o ascunsă; într-o zi ea m-a întrebat:

— Să îndrăznesc?

— De ce nu?

— Mă temeam să nu te nemulţumesc.

— S-ar cere cumva să te sărut mai întâi?

— Da, sărută-mă.

A scos fotografia din cufărul unde o ţinea, a şters-o cu o cârpă de praf şi a aşezat-o pe masă, la vedere.

Dispărutul fusese un bărbat scund şi slab, cu obrajii supţi; ţinea în mână o carte.

— Nu se simţea bine pe-atunci, a adăugat, dorise să-mi facă o surpriză.

Şi, cu voce scăzută în timp ce îşi mişca scurt gâtul:

— De el mă temeam mai mult decât de tine… Chiar în seara când m-ai cerut de nevastă, îţi mai aminteşti, Samuel… Căutam scuze, nu-ţi vorbisem de el, însă la el mă gândeam. Poate că ar fi fost gelos… Şi chiar după aceea, Samuel… A trebuit să treacă timp… Acum cred că am curaj. Cred că nu-mi poartă pică.

I-am zis:

— Desigur, nu are necaz pe tine.

Atunci ea a spus:

— Haide, mai sărută-mă odată de faţă cu el!

Eram fericit, cum se vede. Cum de s-a întâmplat deci că în iarna ce bătea la uşă am simţ; t deodată că dispoziţia mea se întunecă? Ce s-a petrecut? Nu îndrăznesc s-o spun. Şi de altfel, nici că am priceput eu însumi de la bun început. Abia după o vizită pe care i-am făcut-o într-o duminică, lui Gringet, totul mi-a apărut limpede.

Poate vă amintiţi că Gringet s-a căsătorit aproape concomitent cu mine. S-a instalat la La Tour. Când am intrat în grădină, copiii lui ne-au ieşit în întâmpinare; avea de-acum trei. Cel mare, în vârstă de patru ani, cel mic abia de doi; şi când a apărut şi doamna Gringet, n-a fost greu să vedem că al patrulea este pe drum. Am privit-o pe Louise; mi s-a părut că pleacă privirea.

După-masa era cenuşie, cu cerul întunecat. Am luat loc în sufragerie, unde am fost serviţi cu vin şi pateuri;

însă în pofida bunei primiri, în pofida faptului că Gringet şi nevasta lui şi-au dat osteneală să întreţină conversaţia, nu izbuteam să fiu drăguţ; îmi găseam cu greu cuvintele.

Singurul lucru care însufleţea tăcerile noastre era zgomotul copiilor ce se învârteau în jurul nostru fără încetare; când ridicam privirea, zăream trecând la nivelul mesei câte un cap buclat, deasupra căruia două braţe se agitau caraghios.

Asta mă făcea să mă simt şi mai împovărat, în vreme» ce Louise tăcea şi ea. Oare ce vor fi gândit despre noi?

Ne-am despărţit mai devreme decât ar fi trebuit. Familia Gringet era niţel surprinsă. Ne-au însoţit până la poartă. Am rămas singuri. Louise şi cu mine n-am schimbat o vorbă.

Era o seară când zăpada se topea; mâzga cenuşie ne ajungea până la glezne; zgribulită în şalul ei subţirel, biata Louise tremura. Dar n-o băgăm în seamă, deoarece eram prea supărat pe ea.

Alergând la birt, primul lucru pe care l-am auzit a fost că micul Henri plângea. Ea a vrut să fugă imediat spre bucătărie; am prins-o de braţ.

— Ascultă, Louise, nu te du. Prea îl răsfeţi pe copilul ăsta…

— Nu e obişnuit să rămână singur…

— Ei bine, e cazul să se obişnuiască… Şi nu e o soluţie să-i cauţi în coarne.

Nu părea să priceapă. Micuţul tocmai o chema. Nu îndrăznea să vină el, ştiindu-mă cu ea.

— Samuel, lasă-mă să merg!

Pentru întâiaşi dată de când eram împreună, i-am poruncit:

— Îţi interzic!

— Samuel!

— Urcă la tine… Când se va calma, vei coborî.

Ea n-a răspuns nimic, a plecat capul şi, după ce-a deschis o uşă care dădea în alee, a urcat scările.

Micuţul a tăcut, fără doar şi poate căuta să-şi dea seama ce se întâmplă; însă când a auzit paşii maică-sii la etaj, a reînceput să ţipe:

— Mamă! Mamă! o striga şi hohotea.

— N-ai de gând să încetezi? i-am spus.

Nu s-a potolit, dimpotrivă; de astă dată mi-am pierdut răbdarea. Am mers la bucătărie, l-am apucat de braţ şi l-am scuturat:

— N-ai înţeles ce ţi-am cerut mai înainte, sau vrei să te pedepsesc?

El se zvârcolea la picioarele mele:

— Nu, nu! Nu tu, nu tu…

M-am aplecat, l-am ridicat, am încercat să-l pun pe picioare, picioarele lui erau moi, de cum îl lăsam, cădea; iar ţipetele lui se înmulţiseră, în vreme ce între două sughiţuri repeta:

— Nu pe tine te vreau… nu pe tine…

Atunci am ridicat mâna şi l-am plesnit de două ori. A fost ceva îngrozitor. Ţipetele lui s-au oprit brusc, ca şi cum l-aş fi decapitat; şi căzut la pământ, la picioarele mele, cu gura larg deschisă, fără o mişcare, fără un gest mă privea stăruitor.

Nici eu nu făceam vreo mişcare; mâna îmi recăzuse. Am vrut să zic ceva, ca, de pildă: „Te-ai potolit?” N-am spus nimic. Asta preţ de câteva minute. Tocmai atunci a apărut Louise. Deodată s-a deschis uşa, dar părea că o împinge o umbră, căci la început n-am văzut-o venind. Când a intrat, a intrat tiptil. Părea că nu mă vedea nici pe mine, nici pe Elise, nici nimic din ce o înconjura; nu avea ochi decât pentru copilul ei. A făcut doi-trei paşi spre el, s-a oprit; era împietrită.

Le-a trebuit amândurora o clipă să comunice; pe urmă Henri a întins braţele spre ea.

Atunci ea a scos un ţipăt şi s-a aruncat spre el:

— Doamne! Dumnezeule! ce ai, Dumnezeule, ce e cu tine?

L-a strâns lângă ea şi suflecându-şi poalele, l-a acoperit, ca şi cum ar fi vrut să pună stavilă celor ce ar fi încercat să i-l fure. L-a ghemuit la pieptul ei, legănându-l cu mişcări egale; aplecându-şi mult capul peste al lui, cu buzele întredeschise şi respiraţia spre el îndreptată:

— Mititelule! Micuţule! repeta.

El îi zicea:

— Mămico! Mămico!

Atunci ea încercă un surâs timid şi tot fără să mă privească:

— Să mergem, zise ea şi îl duse cu sine.

Atunci am intrat în sufragerie; am luat un ziar încercând să-l frunzăresc; literele se mişcau sub ochii mei ca nişte furnici.

De altfel abonaţii tocmai soseau. Montagnon, Boverat şi ceilalţi; veneau unul după altul să-mi strângă mâna, cum făceau de obicei, apoi se aşeza fiecare la locul lui, căci era ora mesei.

Eu, l-a rându-mi, îmi ocupasem locul. De regulă, Louise se aşeza în faţa mea. În seara aia n-a apărut.

Ceilalţi m-au întrebat:

— Nevastă-ta e bolnavă?

— Nu, însă micuţului nu-i este bine. A trebuit să-l culce şi a rămas să-l vegheze.

— Ah! aşa, spuseră şi ridicând lingurile, nu s-a mai auzit decât larma lor.

Încercam şi eu să mănânc, dar supa îmi stătea în gât. Montagnon, care îmi era vecin de masă, constată:

— Nu prea s-ar zice că ţi-e foame.

— Nu, nu prea.

— De vină este umezeala din atmosferă. Asta seacă energiile.

Într-adevăr, afară se dezgheţa, auzeam streaşinile cum cântă şi, în răstimpuri, zăpada căzând în bucăţi mari de pe acoperiş.

— Mergem spre primăvară, comentă cineva.

Unul altul:

— Ce-a fost mai greu a trecut.

Altcineva:

— În curând o să apară păpădiile. Ce zici, Samuel, taman bine ca nevastă-ta să ne facă nişte salată; nimic nu-i mai bun pentru sănătate.

Am răspuns:

— De acord.

Eram silit să zic ceva; şi cum începuseră să glumească cu mai multă libertate ca de obicei, fiindcă Louise nu era de faţă, a trebuit să iau parte, altfel i-ar fi surprins purtarea mea. Important era ca ei să nu-şi dea seama de nimic. Aşa că am glumit cu jumătate de gură, strângând buzele, de-aia fiecare cuvânt ieşea cu greu.

În acelaşi timp, trăgeam cu urechea la zgomotele din camera de la etaj. Însă nu răzbea nimic, nici paşi măcar. Parcă deasupra nu locuia nimeni. Oare ea se culcase?

— Pâine, pretinse Boverat.

— Ascultă, Samuel, continuă Montagnon, nu ştiu ce se petrece cu mine, însă mi-e al naibii de sete; mai dă-mi o jumătate de litru.

Am coborât în pivniţă; eram bucuros că pot să le scap. Acolo, în liniştea ce mă înconjura, am ascultat din nou, dar nu răzbea niciun zgomot.

Am revenit, dar a trebuit să mă aşez. Montagnon m-a întâmpinat râzând cu toată gura:

— La drept vorbind, puteai să aduci tot litrul… N-are importanţă, vino să ciocnim.

Degeaba l-am refuzat, mi-a umplut paharul.

Toată lumea se amuza din plin; aş paria că nimeni

nu observase cât mă prefăceam; tot timpul s-au amuzat pe seama mea.

Asta a durat până aproape de ora zece; atunci am ieşit să trag obloanele. Elisa s-a dus să se culce.

Simţeam cum sângele îmi pulsează în tâmple şi în vena de la gât; nimic nu mişca, nici în casă, nici pe stradă; am rămas o clipă nemişcat, fără să ştiu ce să fac, în mijlocul odăii; deodată a bătut pendula.

S-a declanşat în mine ceva ca un mecanism; m-am dus la bucătărie, mi-am încălţat papucii puşi lângă cuptor, la cald.

Am urcat scara. Am bătut la uşă, deşi nu mai făcusem aşa. N-a răspuns nimeni. Am împins uşa; nu era nimeni. M-am gândit: „Îi ţine tovărăşie copilului”. Însă căzându-mi privirea pe masă, am văzut că fotografia nu mai este acolo.

Această acuzaţie tăcută a fost primul lucru pe care l-am observat; Dumnezeu ştie, dacă mi-era necesară! Am început să mă dezbrac; odată haina scoasă, n-am mai avut curajul să lepăd şi vesta. M-am întins pe pat în aşteptare.

N-a durat prea mult. A apărut, ţinând veşmintele copilului împăturite cu grijă; le-a aşezat pe un scaun, lângă geam. Se purta ca şi cum nu eram acolo; poate că nici nu mă văzuse.

A trecut pe lângă mine, foarte aproape; apoi s-a oprit în dreptul măsuţei de toaletă pe care i-o dăruisem şi a început să-şi scoată acele de păr din coc, punându-le unul cât unul în sertar.

M-am ridicat, m-am dus spre ea, nu s-a întors.

— Louise, te-ai supărat?

A dat din cap.

— Atunci de ce taci?

— Pentru că nu am nimic de zis.

— Vezi, Louise, am avut o pasă proastă. Naiba ştie

de ce…

A dat din cap a doua oară:

— Ştiam bine…

— Ce ştiai?

Mi-a răspuns:

— Greşeala este a mea.

— Despre ce greşeală vorbeşti?

— Asta.

Am întins mâna şi i-am pus-o pe umăr.

— Louise, te rog explică-te. Dacă ai şti cât sunt de necăjit!

S-a încovoiat şi a tăcut din nou. Dar eu m-am întors spre ea:

— Louise, ce mai este?

Ca şi cum continua o frază începută în mintea ci, a adăugat:

— De asta m-am temut atâta… Fiindcă copilul nu-i al tău… Şi… şi… (aici ea şovăi) şi fiindcă cu tine n-am rămas gravidă…

— Mai este vreme încă.

— Oh, nu, a zis, e prea târziu!

Din nenorocire, avea dreptate. Ca să-i răspund, trebuia să mint. Şi nu-mi rămânea decât să găsesc un mijloc s-o liniştesc, să-i mărturisesc afecţiunea mea renăscută. Am sărutat-o.

Şi-a lăsat capul pe spate şi o secundă s-a zbătut, dar o şi trăgeam spre pat, în vreme ce buzele mele îi striveau buzele şi vorbele.

I-am sărutat ochii şi i-am muiat cu salivă genele, de parcă trebuia să sting un foc care îi ardea în obraji şi să îndepărtez rugul de pe chipul ei.

O întrebasem:

— Gata, ţi-a trecut?

Ea încerca să-mi salte bărbia, nu cu destulă tenacitate, în fapt ceda.

Simţeam că faţa de pernă e bine apretată. Carii dintr-o grindă lucrau ca tic-tacul ceasului…

Mai încolo, am stat de vorbă liniştiţi.

— Totuşi îl vei iubi?… Căci aşa mi-ai promis, ÎI vei iubi cu mai înainte?

— Chiar mai mult, de va fi posibil, cu condiţia să pui fotografia la loc.

— Îl vei iubi atât cât se poate, ca şi cum ar fi al tău?

Am spus: „Da, da, desigur”. Poate că o minţeam puţin. Dar în sinea mea gândeam: „Voi face un efort. Când vrei, poţi. Şi nu era lucrul cel mai greu cât timp îmi iubeam soţia”. Doar ea conta acum pentru mine…

VII

A doua zi Louise l-a adus pe micuţ să-mi ceară iertare.

— Henri, uite, te roagă să-l ierţi că n-a fost cuminte ieri. Mi-a promis să nu mai greşească.

— Este adevărat? zic şi îi întind mâna lui Henri

Atunci, de parcă spunea o lecţie:

— Tăicuţule, (mi se adresa cu tăicuţule) vreau să-ţi cer scuze căci ieri n-am fost cuminte şi să-ţi promit că n-am să mai fac…

— Este în regulă, i-am spus. Şi am zâmbit, dar el, unul, nu zâmbea.

Ţinea capul plecat; de-abia după o clipă şi-a învins reţinerea; asta a fost tot. Maică-sa a conchis:

— Acum, Henri, poţi pleca.

La şcoală suna clopoţelul; ghiozdanul era gata pe masă; o bucată de pâine şi una de ciocolată, învelite în hârtie, alături

A băgat pacheţelul în buzunar, pe urmă s-a lipit de maică-sa şi a îmbrăţişat-o.

Era gata de plecare.

— Şi pe tăticu’ nu-l îmbrăţişezi? l-a întrebat Louise.

S-a apropiat de mine şi mi-a oferit fruntea.

Viaţa noastră a reînceput ca şi cum nu se petrecuse nimic; chiar părea că totul trebuie să meargă mai bine ca oricând căci regretele mele mă făceau şi mai atent faţă de Louise.

Când îi cuprindeam mina, simţeam verigheta ei un pic unsuroasă din cauza apei în care spăla zilnic vesela; îmi ziceam atunci că nimic nu este mai de preţ pe lume decât o femeie devotată şi credincioasă.

O undă de căldură mă făcea să vibrez; eram gata să mă depăşesc; simţeam că adoptându-i felul de a fi, o merit pe de-a-ntregul.

Totuşi ea nu avea o mină bună, nu punea carne pe ea. Mica pată albastră de la tâmplă se întindea. Din pricina scofâlcelii, obrajii îi erau din ce în ce mai supţi, gura se contura tot mai apăsat. Se cocârjea văzând cu ochii.

Singurul semn de sănătate pe care îl dădea erau pometii trandafirii; dar poate că asta nu era un semn de sănătate.

Îi spuneam adeseori: „Trebuie să te odihneşti”. Nu mă asculta.

Era o întrecere între noi în cele ce priveşte eforturile pe care le făceam ca menajul nostru să meargă bine; ai fi zis că dorea să-mi demonstreze că nu eram eu cel mai tare în privinţa asta.

Orice servicii i se cereau, era gata să le îndeplinească. Aveam dovezi sumedenie, n-am aici loc să le înşir. Aşa s-a întâmplat când Montagnon şi-a rupt braţul; aşa s-a întâmplat cu bunul prieten al Elisei, pe care l-a invitat la noi duminică de duminică, ca să n-o lase să umble pe drumuri; aşa s-a întâmplat şi cu Zazie.

Asta era o bătrână în vârstă de 80 de ani; speria pe unii cu nasul ei de vrăjitoare, cu capul înfundat între umeri şi cu vocea subţire, ascuţită de care se slujea ca să-i bârfească pe unii şi pe alţii. Locuia la noi în imobil

într-o cămăruţă, pentru patru franci pe lună chirie.

Trăia doar din pomeni, însă fiind rea de gură, fusese alungată de toţi.

Căzuse în neagră mizerie; totodată, pentru că se îmbolnăvise, nu se mai dădea jos din pat.

Ce s-ar fi ales de ea dacă n-ar fi fost Louise? Căci de cum aflase de la vecini că Zazie e bolnavă, s-a dus s-o vadă.

Am însoţit-o pe Louise. Trebuia să te caţeri pe o frânghie, la capătul unei scări de lemn, dreaptă şi strâmtă ca o scară de incendiu. Într-o nişă din pod, pe un mindir întins direct pe jos, am găsit-o culcată pe Zazie.

A ridicat capul dintr-o grămadă de zdrenţe care îi slujeau drept pernă.

Ne-am apropiat de ea; ne-a privit fără să sufle o vorbă.

— Era iarnă; în pod era un frig zdravăn; a tuşit de două ori, o tuse care părea că-i vine din rărunchi, atât de tare o scutura.

— Ascultă, a zis Louise, care se plecase peste ea, aş vrea să-ţi fac patul, căci stai tare incomod.

Cealaltă nu părea s-o audă; şi cum era limpede că ori o lasă în plata Domnului, ori nu ţinea seama de tăcerea ei, Louise, cu toate precauţiile posibile, a luat-o în braţe ca s-o mute din loc.

Imediat Zazie a început să geamă. Iar gemetele au devenit adevărate strigăte când m-am apropiat s-o ajut pe Louise.

— Te supără că te ajutăm?

Niciun răspuns; zăream în umbră lucind răutăcios micul ochi cenuşiu al lui Zazie, îndreptat când spre mine, când spre Louise.

Deodată a izbucnit:

— Îmi vreţi moartea, striga, v-aţi înţeles să mă chinuiţi?… Ce rău v-am făcut?… Ai, ai!… ce rău, spuneţi?

Sau v-a căşunat să nu mă lăsaţi în pace…

Totuşi Louise nu s-a descurajat. După ce a făcut patul şi a potolit-o pe Zazie, a coborât să-i caute de mâncare. A urcat cu o farfurie plină cu supă şi nişte ouă fierte. Din acea zi, cu toate că avea destule pe cap, a avut grijă ca lui Zazie să nu-i lipsească nimic.

S-a ocupat singură de bătrână până la capăt, după ce toată lumea o abandonase.

În sfârşit, bătrâna a murit. Într-o seară, pe când mă pregăteam de culcare, Louise mi-a zis:

— Nu fi neliniştit că mai zăbovesc. Lui Zazie îi merge rău. Cineva trebuie să fie lângă ea.

Am întrebat-o:

— Eşti singură?

— Nu, mai e şi nepoata ei, am trimis după ea. Însă vrea să-i ţin tovărăşie.

Am lăsat-o să urce, nu era chip s-o împiedic. Am aşteptat-o multă vreme, până la urmă am adormit.

S-ar putea să fi fost ora trei când uşa s-a deschis uşor, eu dormeam iepureşte. Lăsasem lampa aprinsă, am văzut-o pe Louise intrând.

Pe umeri şi pe cap se înfăşurase cu un şal gros, de lână neagră; pesemne că paloarea ei contrasta cu negrul şalului, fapt e că în seara aceea m-am speriat cât de alb îi era obrazul.

Cum se îndrepta spre pat, mi-am aţintit privirile asupra ei; părea că ea mă evită. Şi-a scos şalul pe care l-a agăţat de spătarul scaunului; când a terminat, cu capul plecat, a rămas nemişcată. O clipă mi s-a părut că nu ştie ce să facă. Apoi şi-a ridicat încet mâinile şi şi-a acoperit obrazul cu ele; ca şi cum picioarele n-o mai ţineau, a căzut pe scaun.

— Ce ai, Louise?

N-a răspuns.

— Ţi s-a întâmplat ceva, Louise?

— Oh, a sfârşit ea, este oribil… Dacă ai fi văzut…

A trebuit să-i smulg cuvintele cu cleştele, dar am aflat totul. Zazie murise. Accesele de tuse sfârşiseră prin a-i curma şi ultimul rest de viaţă. Din adâncul fiinţei ei împuţinate, ieşise ultimul suflu; dar ea se zbătuse până la capăt, căci dorea să trăiască. Am spus: „Aşadar…” Louise mi-a răspuns: „Oh, să vezi, se agăţa de cearşaf, muşca perna… Vai, Samuel, nu ştii… Susţinea că eu eram de vină”. „Cum din vina ta?”… „Da” între două sughiţuri, şi ori de câte ori putea să vorbească, spunea: „Voi, voi m-aţi omorât… Cu otrava voastră…” „O bătrână nebună!”… „Oh, nu, mă privea… Ea ştia ce zice… „Supă otrăvită, zicea, special mi-aţi servit-o într-o ceaşcă, să nu văd ce e pe fund…” îmi spunea: „Canalie! Şerpoaică, lepădătură…”

Nu m-a cruţat, până la ultima răsuflare… A răposat insultându-mă”.

Am dat din umeri.

— Şi ce-ţi pasă?

Însă nu izbuteam s-o liniştesc.

— Iar când a murit, n-am reuşit să-i închid ochii, îi ţinea aţintiţi asupra mea. Când am încercat să-i închid pleoapele, pleoapele se ridicau la loc… M-am gândit că nu i-am fost de ajuns de devotată, că n-am ştiut să am faţă de ea destule menajamente… Asta mi-am reproşat… Şi încă îmi „eproşez…

De astă dată m-am supărat:

— Haide, Louise, nu spune prostii! Doar ai făcut tot ce ai putut… Ştii doar că era răutăcioasă, nu trebuie să pui la inimă ce-a zis. Şi-apoi, acum e moartă. Nu e mai bine pentru ea ca şi pentru toată lumea?

Totuşi Louise repeta:

— Imaginea ei mă urmăreşte neîncetat.

Am coborât din pat, am ajutat-o să se dezbrace. Pe urmă, s-a întins lângă mine (a durat până să se

încălzească şi multă vreme au scuturat-o frisoanele).

— Louise, aşa nu mai merge…

Mi-am petrecut braţul pe după gâtul ei şi i-am rezemat capul de umărul meu.

— Te oboseşti prea mult, Louise… îţi ruinezi sănătatea. Te frământi pentru orice, ai destule pe cap, cum să nu te răzbească până la urmă? Ce-ar fi să te gândeşti la asta?

Mă asculta ţinând ochii închişi.

— Ştii ce vom face? Eu câştig şapte franci; avem economiile, vom încredinţa restaurantul cuiva… Ne vom instala undeva, în afara oraşului. Vei putea să te odihneşti.

Până atunci nu m-a întrerupt; când am ajuns aici, a dat din cap.

— Nu eşti de acord?

Din nou a clătinat capul.

— De ce nu vrei?

— Ce-am să fac?

— Ţi-am spus, te vei odihni.

— Nu voi fi de niciun folos.

— Nu ai fost suficient de folos? Nu graţie ţie avem tot ce-am dobândit? Nu îţi acord o favoare, ai câştigat acest drept. Şi nu pricepi că, văzându-te cum te chinuieşti, mă frământ la rându-mi? Ar fi mai bine şi pentru unul şi pentru celălalt.

— Nu, spuse, vezi, în ziua când n-am să mă mai simt utilă cuiva, n-am să mai pot trăi. În loc să-mi facă bine, inactivitatea are să mă ucidă.

Orice-aş fi spus, oricâte vorbe frumoase aş fi invocat, vorbe dulci, convingătoare, chiar implorând-o, certând-o, ridicând glasul, mă loveam de încăpăţânarea e… Şi cu cât insistam mai mult, cu atât o necăjeam mai tare. Încât în cele din urmă am renunţat. I-am zis: „Ei bine, haide, am închis discuţia!”

Încetul cu încetul a cuprins-o somnul. Era trecut de ora patru dimineaţa. Am adormit cu greu la loc.

Mă întrebam de ce se încăpăţânează aşa; explicaţiile mă înspăimântau.

Căci nu era greu să-mi amintesc cum într-o seară, după scena din bucătărie şi tot ce ne-am spus atunci, ea a adăugat: „Este greşeala mea”, după care s-a explicat: „N-am copii cu tine”.

Aveam acum explicaţia comportării ei. Din moment ce nu-mi dăruise nimic, nu voia să primească nimic.

Rămânea mititelul. Mă ţinusem de cuvânt. Încercasem să-l iubesc. Din seara aceea nu l-am mai certat; niciodată nu i-am dat de înţeles că nu este copilul meu. Puneam în toate o mare bunăvoinţă şi multă prietenie (dacă ăsta e cuvântul, căci iubire nu merge) şi imensa gratitudine pe care mi-o inspira mama lui.

Doar că nu puneam suflet. Inimii nu-i poţi dicta; şi totuşi nimic nu se poate fără ea.

Cât îl priveşte pe Henri (mă gândesc la el, încă) se schimbase cu desăvârşire. Nicio clipă nu arăta a fi prost dispus, bombănelile de copil răzgâiat parcă nici nu fuseseră, dimpotrivă, se arăta prea docil, prea ascultător, prea înţelept de parcă era neînsufleţit; prea tăcut, controlându-se peste măsură. Când îi vorbeam, răspundea; nu mi se adresa primul niciodată. La şcoală era premiant; serile învăţa. Nu-l vedeam jucându-se cu ceilalţi copii de vârsta lui, pe uliţă. Se înălţase brusc şi pretimpuriu. Ciorăpii căzeau de pe picioarele lui slăbănoage. Mi-era milă de el, de pulpele lui descărnate.

Îi spuneam Louisei:

— Aş fi preferat să fie ultimul în clasă, dar mai zdravăn.

Ea răspundea:

— S-ar putea să ai dreptate.

Însă simţeam că se mândreşte cu el. Succesele lui o

consolau. Îi făcea plăcere să-i frunzărească maculatoarele fără greşeli, toate acele foi în josul cărora era înscris un 10 cu cerneală roşie. Când Henri venea de la şcoală, ea îl urma degrabă în camera lui, unde îşi avea masa, cu o călimară la îndemână, şi acolo îl punea să-i povestească pe îndelete, ce se mai petrecuse la şcoală, dacă fusese ascultat şi ce note căpătase.

Se întorcea de sus, cu privirea strălucitoare, cu obrajii îmbujoraţi.

Eram gelos. Henri apărea doar când luam masa. Se oprea în dreptul meu, pleca fruntea şi îmi zicea: „Bună ziua, tată”. Dar era cu gândul aiurea.

VIII

Eram nepăsător, o ştiu bine. S-ar fi cuvenit să iau mai repede o hotărâre. Dar asta s-a întâmplat şi pentru că momentele mele de descurajare durau puţin, căci totul mergea ca pe roate, în ce mă priveşte, pe şantier ca şi acasă.

Pe de altă parte, eram sănătos, asta mă dispunea la optimism, plivind sănătatea celorlalţi. Îmi spuneam: „Exagerezi, jlouise este obosită; şi caracterul ei contribuie, înclină să vadă totul în negru”.

Mă scuturam de tot ce mi-ar fi stingherit pofta de viaţă, sângele meu robust circula prin vene gonind orice griji. Îmi plăcea să râd, să fiu vesel. S-ar putea ca, citindu-mă, să nu rezulte suficient toate astea. Dar eu aici notez numai esenţialul. În realitatea de fiecare zi eram altul.

Simţeam nevoie de bună dispoziţie în jurul meu. O cuprindeam pe Louise de umeri; îi ziceam: „Hai – fii veselă! Nimic nu e mai de preţ!”

Se silea ca să-mi facă plăcere. Nu bănuiam că se străduia. Aşa, seara, rămâneam adesea să conversăm cu abonaţii noştri până târziu, uitând că ea trudea încă din zorii zilei

Nu o făceam cu rea intenţie, se înţelege; chiar dacă am fost aspru cu ea n-am făcut-o expres. Nu este mai puţin adevărat că se obosea din ce în ce mai mult.

În acel moment sosi iarna lui ’80. Iarnă grea, stranie. Mai întâi zăpadă, apoi ploi; îngheţuri cumplite, urmate de încălzire; în plin decembrie a căzut grindină, iar vântul, care bătea de jos, izbea boabe de gheaţă de streşini. Louise a răcit, a început să tuşească.

Într-o seară am găsit-o în pat, avea temperatură mare.

Medicul a diagnosticat o bronşită. Şi pe când îl însoţeam:

— Vedeţi, mi-a zis, n-aş vrea să vă ascund. Va trebui să aveţi multă grijă, să fiţi foarte precaut cu soţia. Nu este o femeie rezistentă, s-a obosit mult cu munca; este expusă oricărui risc.

L-am întrebat ce să fac.

— Nimic pentru moment, mi-a replicat; boala să-şi urmeze cursul, însă de îndată ce se restabileşte…

La căpătâiul ei am plasat o măsuţă; pe masă, lângă lampă, aburea o cană cu ceai; micuţul Henri, care nu-şi mai părăsea mama, se instalase lângă ea, cu cărţile şi caietele lui.

Reflectam. Realitatea mă chema la ordine. Câteodată purtăm ochelari de cal.

Cum nu îndrăzneam să comentez nimic, mă mulţumeam să iau loc lângă băiat şi să cuprind palmele Loui sei într-ale mele.

— Te simţi mai bine?

Dădea din cap; nu-i plăcea să fie suferindă. Chiar îmi făcea reproşuri că adusesem medicul, căci vizitele lui costau mult.

Nu intram în detalii, însă eram hotărât.

Doctorul mă sfătuise:

— Îi trebuie aer curat şi odihnă. Aici nu e soare de

ajuns şi lipseşte spaţiul, pe urmă ea munceşte prea mult. Schimbând mediul, îi veţi schimba şi deprinderile.

I-am vorbit de proiectul meu domnului Guignard, căci aveam încredere în el; m-a aprobat pe de-a-ntregul. M-a trimis la unul din amicii lui, un domn Bron, administrator de imobile, care să-mi găsească ce căutam.

Îmi făcusem socotelile. În cei nouă ani şi jumătate, am izbutit să economisim 15.000 de franci. Pe restaurant socoteam să obţin alţi trei mii; în total 18.000 aproximativ; aveam mai mult decât necesar.

Domnul Bron mă ascultă, luă note şi promise să-mi scrie. Peste opt zile primeam scrisoarea lui. Când am deschis-o Louise a dorit să afle despre ce este vorba. I-am răspuns că este o convocare, în legătură cu o afacere în care îi ţin locul domnului Guignard.

Domnul Bron mă informă:

— Am găsit o livadă de 1 400 metri pătraţi cu grădină. Casa are două camere la parter, alte două la etaj. Vă convine locul?

— Ei, Dumnezeule, i-am zis, pentru noi este chiar prea mult.

— Preţul, 12.000 de franci. Ce ziceţi de preţ?

Am răspuns că va trebui să merg la faţa locului.

Era la douăzeci de minute de oraş, într-o zonă cu aer curat. Casa nu era locuită, ne puteam instala de îndată. Nu eram grăbit; am revenit să văd proprietatea de trei ori; pentru anumite reparaţii am cerut un deviz unui antreprenor; dar odată toate bine cumpănite, n-am lăsat lucrurile să bată pasul pe loc; câteva zile mai târziu, semnam actul de cumpărare.

Pentru birt, tot domnul Bron m-a ajutat să găsesc un cumpărător. Cum birtul era prosper, a trebuit doar să aleg între feluriţii ofertanţi.

Singura greutate apăru când ofertanţii cereau să „vadă”; Louise ar fi putut să se întrebe ce se întâmplă. I-

am îndrugat o nouă poveste. Nici nu i-a trecut prin cap să pună la îndoială vorbele mele.

Am aranjat ca totul să fie gata în martie, căci se împlineau zece ani, la sfârşitul lunii, de când ne logodisem. A sosit şi duminica şi i-am propus Louisei să ieşim amândoi. A fost de acord, în mod excepţional, căci nu era o duminică obişnuită; l-am lăsat pe Henri acasă, deşi el avea chef să ne însoţească.

— Plimbarea o să ne întinerească, i-am spus Louisei. Cum au trecut zece ani! Devenim mai bătrâni fără să ne dăm seama. S-ar cuveni să mai scuturăm ceva din anii de prisos; seamănă cu o haină prea strâmtă la umeri.

În adâncul meu, eram fericit; şi cu toate că încercam să nu se vadă, căci doream să-i fac o surpriză, totuşi ceva mă trăda. Gândeam: „Să tac, altfel va ghici totul”.

Urcam prin vii, printre ziduri; cum plouase în ajun, apa se scurgea prin crăpături. Pretutindeni, mici cascade de apă se adunau la rigolă; deveneau laolaltă un adevărat pârâiaş care curgea alături, rostogolind grohotiş şi pietre.

Curând am ieşit din vii şi am ajuns la livezi. Am străbătut un cătun cu câteva case numit Bernex; mai aveam doar câţiva paşi de făcut.

Mergeam încet. Se zărea cătunul, cu hornurile lui. Am zis: „Iată Bernex”. Mi-a răspuns: „Iată Bernex”.

Am păşit înainte; deodată, la răspântie, deasupra merilor, încă posomorâţi, dar pe punctul să înflorească, se zăreşte un acoperiş şi patru ziduri albe, proaspăt văruite.

Ea mi-a spus:

— Uite ce nostim, casa asta nici n-am băgat-o de seamă!

— Ba da, ai mai văzut-o, însă acum arată ca nouă.

— E atrăgătoare.

— Da, aşa este; au reparat-o bine.

— Probabil că e confortabilă. De ce nu e locuită?

— Poate că noii proprietari nu s-au instalat încă.

— Noii proprietari?!

— Da, cel vechi a plecat în America. Atunci a vândut casa… înţelegi… Apropo, am continuat, ca şi cum amintirile mă înlănţuiau, îi cunoşti pe noii proprietari…

A părut foarte mirată; în adevăr nu avea prea multe cunoştinţe.

— Cine sunt?

— Ghiceşte, să te văd!

— N-am habar.

— Încearcă…

— Domnul Guignard?

Am izbucnit în râs.

— Domnul Guignard! Păi el are încă trei sau patru case. Mai lasă-le şi ălora care nu au niciuna. Sunt în măsură să precizez că aparţine cuiva care nu are alta… în prezent, acest cineva are o casă.

Încercam s-o ajut, dar era inutil. Toţi pe care îi ştiam erau săraci sau dispuneau de casă; şi cum se chinuia să găsească ceva:

— Nu are importanţă; am să-ţi spun mai încolo, să mergem.

Am poftit-o în grădină.

Era o portiţă de lemn care se închidea cu un zăvor; am tras zăvorul.

— Să cutezăm?

— Bineînţeles… Doar ţi-am spus că îi cunoaştem pe proprietari…

Avea o expresie amuzată şi arăta nostim, cum nu o văzusem; ne-am plimbat prin grădină; încă nesemănată, neplantată, doar cu câţiva copaci bătrâni. De acolo se zărea livada.

Am făcut înconjurul ei; se vedeau primele părăluţe, crescând în tufe, favorizate de umezeală; Louise a făcut un buchet.

Aveam cheile în buzunar; le strângeam în podul palmei, arzând de nerăbdare să le scot la momentul potrivit.

Am zis:

— Ar trebui să vedem cum să intrăm.

— Eşti nebun!

— De ce? Casa are o vedere frumoasă.

Apăs clanţa.

— Păcat, uşa e închisă.

— Păi te cred, ce zici, laşi o casă descuiată, aşa, pe marginea drumului?

Aveam aerul că stau pe gânduri.

— Nu-i nimic! Sunt încăpăţânat când doresc ceva. Am în buzunar nişte chei de la şantier. S-ar putea să se potrivească.

Am scos legătura de chei. Se-nţelege, erau cele bune. Am început cu cheia de la pivniţă, apoi cu cea de la pod, pe urmă cu cea de la o uşă interioară şi am dat din cap, ca şi cum mă descurajasem.

M-a prins de braţ:

— Samuel, dacă te-ai putea vedea!

— Şi la ce mi-ar ajuta?

Ajunsesem la cheia cu care urma să deschid; s-a auzit broasca cedând. Şi ca şi cum asta mă uimise:

— Ei, drăcie, am strigat, merge!

Am întrezărit coridorul, vopsit în galben, al cărui ulei mai mirosea. Uşa s-a deschis încet până a atins peretele. Este larg deschisă. Ridic braţul şi spun: „Cu neputinţă!”

Apoi, ca şi cum şovăiam:

— Haide, să încercăm, totuşi.

S-a dat înapoi, dar am împins-o blând, pe urmele ei

înaintând la rândul meu; închid uşa şi fiindcă nu mai ne vedea nimeni:

— Ah, scumpă Louise, tu eşti aceeaşi, ai inima prea încrezătoare, tu crezi tot ce ţi se spune! Te-am minţit, vezi, dragă Louise! Intră fără nicio reţinere.

A făcut un gest, a deschis gura; dar era limpede că nu pricepuse încă; atunci am adăugat:

— Noi suntem noii proprietari.

A trebuit să se sprijine de zid. Primul ei sentiment fu de frică; prevăzusem bine lucrurile, aşa că o pregătisem din timp, însă nu era chip cu ea; orice aş fi făcut surpriza ar fi fost la fel de neaşteptată pentru ea.

Ţinea ochii închişi; când îi deschise, pleoapele i se zbăteau de parcă nu-şi reveneau din uimire.

I-am trecut mâna pe sub coc şi o sprijineam de ceafă; aplecându-mă blând spre ea: „Louise, Louise, nu te teme, destinde-te; ţi-am pregătit o mică surpriză; iartă-mă!”

Nu se mai ferea.

Îşi îndreptase privirea spre mine; citeam în ea un fel de încredere, căci, nu-i aşa, îi dădusem o dovadă de dragoste, mă gândisem doar la ea; avusesem grijă de tot.

Mi-a mulţumit din ochi. Am reluat:

— Ai să te simţi bine aici. Te vei odihni, nu e altă cale să te vindeci. Ai să te întremezi. Şi micuţul are să respire aer curat.

Mi-a mulţumit a doua oară cu privirea, că mă gândisem şi la el; şi cum tăceam, mi-a întins buzele.

Am trecut dintr-o cameră în alta; totul a fost trecut în revistă. Obloanele fiind date de perete, soarele pătrundea nestingherit peste pereţii vopsiţi şi plafoanele albite proaspăt. Am constatat că bucătăria e plăcută, dat fiind că e luminoasă şi de formă pătrată, cu plăci de ceramică pe pardoseala nouă şi un cuptor de gătit pe care eu îl instalasem. Lângă bucătărie era o cămară.

Dispuneam de două pivniţe. Sub acoperiş era o mansardă. În grădină am dat peste o magazie numai bună pentru unelte; loc era destul. Iar camerele de la etaj, ca şi cele de la parter, aveau fiecare câte două ferestre.

Ne-am înţeles ca noi să dormim la etaj şi ca micul Henri să stea în camera alăturată.

Pe urmă ne-am gândit cum să plasăm mobila, am rezolvat repede problema, neavând cine ştie ce mobilier.

Pe seară am plecat. Am închis uşa cu grijă. Eram mândru de noua proprietate.

Când am ajuns în cătun, o femeie corpolentă ne-a ieşit în întâmpinare:

— V-am văzut prin geam chiar acum. Mi-am închipuit că sunteţi noii proprietari. Sunteţi mulţumiţi?

— Pentru moment totul este în regulă, i-am spus. Numai să dureze!…

A izbucnit în râs:

— Şi de ce, mă rog, nu ar dura?

Avea o faţă roşie, un aer de bună dispoziţie, dinţii albi sclipitori; a reluat:

— Mi-am zis că trebuie să facem cunoştinţă; s-ar putea să avem nevoie unii de alţii, ca vecini.

Ne-a poftit la ea. Nu ţineam prea mult, însă a insistat atât de tare încât am fost nevoit să accept.

Se numea Amaudruz. Se nimerise că soţul ei lucrase cândva la joagăr. Am găsit astfel un subiect de conversaţie.

Bărbatul a dorit să ciocnim un păhărel, în timp ce doamna Amaudruz a servit-o pe Louise cu cafea. Când ne-am despărţit, soarele se pregătea de asfinţit.

Am coborât drumeagul liniştiţi. Copiii se jucau de-a baba-oarba în jurul caselor; pe la porţi bărbaţii, cu mâinile în buzunare, fumau pipă. Priveau spre sud, de unde veneau vânturile aducătoare de ploi. Ziceau: „Viile

au nevoie de umezeală, doar că ploaia nu pare să-şi facă apariţia”.

Eu îi spuneam Louisei:

— Te simţi bine?

Încuviinţa din cap. Totul era în regulă. Aş fi dorit să grăbesc apariţia ploilor pe crengile merilor. Aş fi vrut ca soarele să strălucească mai tare deasupra noastră şi a întregii firi. Nespus de mult doream ca în jurul nostru să fie sărbătoare, cum era în inima mea.

Micul Henri ne aştepta. I-am spus şi lui noutăţile. Nu părea, în prima clipă, că ia aminte; de-abia dacă a părut surprins. Însă când a descifrat privirea maică-sii şi când ea s-a plecat să-l sărute, spunându-i: „Ei, Henri, nu eşti mulţumit, acum vei avea unde să te joci, să alergi?” şi-a schimbat înfăţişarea.

A şovăit, a părut că stă pe gânduri, pe urmă a întrebat:

— Măicuţă, ascultă, în noua casă aş putea să cresc iepuri?

— De bună seamă, i-am zis, câţi ai poftă.

Şi-a întors spre mine privirea, mirat că-i răspundeam eu în locul mamei lui; a mărturisit:

— Mi-ar plăcea să fie albi.

Abonaţii noştri au fost singurii nemulţumiţi de schimbare; din fericire, succesorii erau oameni de ispravă şi care se bucurau de consideraţie. Vreme de câteva zile le-am ţinut tovărăşie ca să-i punem la curent cu treburile birtului.

Ne-am mutat la 15 aprilie. Am făcut două drumuri, căci nu era uşor să transporţi totul la deal. Am închiriat o căruţă cu bănci de la „Lebăda” şi chiar Ferdinand de la „Lebăda” a făcut pe vizitiul. Un ciudat, nu glumă, acest Ferdinand. Înalt, subţirel, deşălat, nespălat, şchiop pe deasupra, cu resturi de fin şi paie în păr, n-aş fi crezut vreodată să mă ataşez de el atât de profund. Brusc, mi-

am dat seama că-mi va lipsi. Când ultimele mobile au fost încărcate (şi eu şi Ferdinand le-am prins cu frânghii, în vreme ce canapeaua roşie, răsturnată cu picioarele în sus, se clătina deasupra grămezii), senzaţia s-a accentuat. Ne părăseam vechiul cartier. Ferdinand îl întruchipa oarecum în ochii mei, cu zece ani pe care îi petrecusem aici. Ca o pisicuţă care jucându-se se încurcă în gheme, aşa şi inima noastră se ataşează de toate; mii de fire ne înlănţuie. Priveam încă odată la strada cu pavajul ei din pietre mari şi cu acoperişurile ei înclinate; în imobilul din faţă, unde locuiau două bătrâne domnişoare, perdelele s-au depărtat puţin şi am zărit un cap; se auzea de la potcovar zgomotul barosului; toate astea ţineau deja parcă de trecut, eu unul mă simţeam plutind deasupra unui gol. Cât e de ciudat că şi bucuriile noastre se întrepătrund cu mici tristeţi!

Căruţa a pornit, Ferdinand alerga pe lângă cal. Eu priveam la hornuri şi la fumul urcând blând spre înalt ca un scul albăstrui; ţineam mâna pe frâu, dar capul scruta din când în când strada, uimit să văd cum ferestrele trec una după alta ca nişte pleoape ce se închid.

Louise era la fel de tristă şi din aceleaşi motive: însă tot ce ne rămânea de făcut ne-a schimbat starea de spirit. Doar aveam de lucru, nu glumă.

Ei îi rămânea să pună casa la punct; mie, grădina; ne-am apucat de treabă fără zăbavă.

Am săpat pământul, am răsturnat brazda, am dat ţărâna prin ciur, căci era plină de pietre, am trasat răzoare, am adus bălegar. Am grăpat şi am semănat, sperând ca, în curând, la vară, să culeg mazăre. Am semănat fasole şi lăptuci, a venit la rând varza, care se cere stropită cu apă fără de care se usucă; însă dacă a prins să crească, e mai rezistentă decât orice altă plantă. Trasam liniile cu firul de sfoară ca să iasă drepte. Unele seminţe se cer să fie bine înfundate, altele vor să fie doar

împrăştiate la suprafaţă; de orice m-aş fi apucat, aveam grijă să iasă bine. Grădinăritul cere pasiune.

Seara, întors de pe şantier, mă grăbeam să dezbrac vestonul şi schimbând pantofii cu cizme, cu talpă trainică, apucam săpăliga. Prin geam o vedeam pe Louise umblând prin casă; când şi când scutura cârpa de praf pe fereastră, îi făceam semn cu mâna.

Îl auzeam pe Henri exclamând:

— Măicuţă, ştii, ei mănâncă…

Ea îi răspundea:

— Ei bine, splendid, dar ai grijă să nu le dai iarbă umezită; asta le face rău.

Eu, cu mâinile pe săpăligă, îmi trăgeam sufletul. Florile de cireş se scuturau; ieşiseră frunzele, iar gardul viu devenise atât de des încât îmi astupa vederea drumului.

Însă dincolo de gard şi de drum, desluşeam clar munţii; îi vedeam pe toţi din grădină. În faţă creasta d'Oche, mai în spate cele şapte vârfuri ale „Dinţilor Sudului", apoi „Gemenii" şi Grammontul. În dreptul lui, lanţul era întrerupt de crestătura adâncă pe care o făcea valea Rhonului. Pe urmă, întorcându-se către noi, într-o dispoziţie circulară, ordonată, cu gheţari care luceau în soare, veneau Alpii vaudoazi, piscurile Mordes, Muveran, Diablerets, iar în fund Becca d'Audon; în sfârşit, mărginind iarăşi lacul, apăreau crestele din imediata vecinătate, stâncile de la Nave şi Jaman, cenuşii şi verzui; aveau culoarea lor reală şi nu pe cea pe care o dă veşmântul des de aer piscurilor din depărtări.

Toate astea erau doar ce se distingea la o primă ochire; mai în spate se înşiruiau până în zare, tot mai şterse pe măsură ce se îndepărtau, înălţimi pe care le puteai vedea doar la asfinţit, când soarele le lumina o clipă înainte de a dispărea cu totul. În timp ce crestele din faţă erau deja învăluite în umbră, acolo, departe, se

mai zărea încă multă vreme, deşi nici prea înalt şi nici prea gros, câte un pisc ce strălucea singuratic; l-ai fi asemuit, în aerul înceţoşat şi sub cerul bântuit de neguri, cu o mică lampă trandafirie.

Încă două-trei lovituri de târnăcop; era vremea să revin acasă. Mă aştepta supa în camera de jos. Nu mai aveam fată în casă; Elisa se măritase, iar Louise pretindea că se descurcă singură. Nu eram decât noi trei, la masă. Ne miram noi primii la început cât de mică era supiera şi că în coşul cu pâine era doar un singur coltuc… Aduseserăm din strada Pieţei lampa noastră cu gaz pe care o agăţam de tavan, cu toate că era prea puternică pentru încăperea asta, însă, aşa ne obişnuiserăm. Tăifăsuiam; timpul trecea pe nesimţite. Louise nu mai tuşea.

Îi spuneam:

— Vezi, te simţi bine?

Îmi răspundea:

— Perfect.

— Prin urmare, n-am greşit!

Ea nu mai zicea nimic; îşi mişca mâinile în poala şorţului, împreunându-le; pe urmă, ridicând privirea, mă fixa.

După cină, ieşeam în grădină, căci primăvara intrase în drepturile ei. Uneori mâncam afară. Era un castan. Puneam masa sub castan. După ce îl culca pe micuţ, Louise mi se alătura. Merele creşteau în pomii din livadă; unele erau de acum coapte, doar clarul de lună le albea pieliţa. Era destulă lumină ca să le disting formele rotunde la capătul crengilor; semănau cu nişte mici lanterne pe care cineva uitase să le aprindă. Un roi de musculiţe se învârteau în jurul lămpii. Mai veneau şi fluturi de noapte. Aveau o nuanţă cenuşie, corpul gros şi capul mare cu doi ochi mici negri, strălucitori; palpitau stângaci din aripi, stârnind praful. Sfârşeau mereu prin a

arde la flacăra lămpii şi cădeau la buza feştilei unde se zbăteau îndelung. Îi striveam cu degetul ca să nu se mai chinuiască.

Louise întorcea capul.

— La ce-ar sluji să-i las să sufere, din moment ce nu mai au scăpare?

— Aşa este, zicea ea, dar mă impresionează să-i văd chinuindu-se.

Auzeam pendula bătând de ora nouă. Toate zgomotele se potoleau. Numai clopotul vestind stingerea se mai bălăngănea o clipă în aer, cu un glas chemător; apoi şi el, la rându-i, înceta. Mai stăruia doar vuietul surd al unui tren peste viaductul metalic, cu o larmă dintre acelea pe care le face rindeaua când muşcă din lemnul noduros.

Asta sfâşia noaptea; însă zgomotul se depărta şi liniştea redevenea mai adâncă. Părea că din masa compactă a cerului se desprinde ceva şi cade peste noi; ne acoperea ca o stofă cu falduri grele. Ce clipe dulci şi frumoase! Nu vorbeam niciunul, nici celălalt; totuşi ne înţelegeam. Ziua se încheiase, iar în noi sălăşluia, deopotrivă, mulţumirea că trecuse şi satisfacţia că desluşeam pe cea care începe.

Nu se petrecea nimic aparte, erau zilele unor oameni de rând. Mănânci, munceşti, mănânci din nou, din când în când îţi aprinzi pipa, ridici capul şi priveşti în jur, scuipi în palme şi reîncepi lucrul; dar contează ceea ce nu se vede; inima e cea care înnobilează totul.

Puneam în toate suflet. Mă bizuiam pe adevărul lui. Minutele trec. Deodată Louise mi-arată ceva cu mâna:

— Priveşte la steaua asta mare, de deasupra piscului d’Oche.

— Nu este o stea.

— Dar ce este?

— O planetă.

— Şi care e deosebirea?

Îi zic:

— Deosebirea vine de acolo că stelele se mişcă şi planetele nu. Stelele sunt ca şi sorii, atât de îndepărtate că par mici, însă totul este foc; suflă văpăi, de-aia se şi mişcă. Planetele, dimpotrivă; sunt aştri cum e pământul; aştri care s-au răcit; dacă dau lumină, este doar un reflex.

Făceam puţină astronomie; asta ca s-o lămuresc. În ce-o privea, ea se minuna câte ştiu; îmi spunea:

— Chiar aşa?

— Păi da, universul este imens: iar noi atât de neînsemnaţi.

— Nu-i nume, cât timp suntem împreună!

Uneori primeam vizite. Era familia Amaudruz cu care ne împrietenisem; soseau pe seară, ca vecinii, neavând decât livada de trecut. Duminică apărea familia Gringet. Prieteni. Doamna şi domnul Guignard ne-au călcat şi ei pragul, într-o bună zi.

I-am tratat cu cafea în grădină. Louise pregătise prăjituri în ulei de nucă; le-am servit unt, dulceaţă, smântână proaspătă; eram în august, era tare cald.

I-am cerut domnului Guignard permisiunea să-mi scot vesta; ca să-mi arate că mă considera prieten, şi-a scos şi el vesta.

Discutam pe îndelete. Râul se zărea în întregime. Debarcaderele semănau cu streşinile caselor.

Jos, pe întinderea albastră a apei, se contura un fum în formă de sferă şi sub el un punct negru îşi schimba locul. Era un vapor.

Se apropia încetul cu încetul, pe măsură ce fumul se îngroşa; descria o curbă oprind la toate debarcaderele. Aburi albi urcau; pe urmă se auzea şuierul sirenei.

Asta se petrecea între frazele noastre, măsurând

trecerea timpului. Urmăream din ochi vaporul, comentam: „Iată-l, a ajuns la Montreux”. Astfel se scurgea după-amiaza…

Dar totul fremăta încă de soare şi de viaţă. Îmi închipuiam bordul vaporului *Bonivard* plin de doamne în toalete elegante şi domni îmbrăcaţi cu grijă; lumea adunată pe aceeaşi parte înclina, în unele momente, ambarcaţiunea. Ca şi atunci când se execută manevra de marşarier. Roata bate pe loc, ridică din fundul apei ciorchini de bule albe; două lebede supărate îşi umflă aripile şi îşi sumeţesc gâtul, după care, fiind păsări pline de mândrie, se depărtează demne. În vremea asta se aduce pasarela; la bordul vasului lumea se agită; unii pasageri coboară, alţii se îmbarcă; jandarmul poartă uniforma de duminică – o tunică cu pieptarul albastru, un frumos chipiu nou, mănuşi albe.

— Trebuie să ne aşteptăm la o scumpire a bradului până-n iarnă; asta fiindcă s-a tot tăiat anii din urmă şi a devenit rar…

Dădeam din cap; mă simţeam plin de viaţă. Unde întorceam capul, tot soiul de lucruri îmi umpleau privirile. Mă simţeam implicat. Astea sunt momentele de plenitudine.

Vaporul îşi continua ruta; pe mal, de-a lungul viilor, potecile suiau; peste tot se vedeau oameni.

Din oraş urca fumul hornurilor. Soarele era încă sus pe cer.

Se auzeau ţipetele copiilor, voci de bărbaţi şi de femei în livezile din jur. Domnul Guignard scutura scrumul ţigării cu vârful degetului, pe a mea o reaprindeam, îmi observam vârful pantofilor bine lustruiţi şi comozi; tăifăsuiam la rându-mi; Louise se ridica.

— Doamnă Guignard, nu mai doriţi un strop de cafea?

— Doar un strop.

Henri avea de-acum o duzină de iepuri.

T” r

Fac un salt până în octombrie.

Mai erau mere de strâns. Se făcuse frig. Într-o dimineaţă, îi spun Louisei:

— Ascultă, mi-e teamă să nu dea îngheţul în noaptea asta. Fac aşa să fiu înapoi devreme; dacă vrei, mergem să strângem merele.

Aduc scara la baza copacului şi după ce urc, ţinând picioarele depărtate la bifurcarea trunchiului, desprind una câte una poamele roşii de pe crengi, zvârlindu-le în şorţul ei.

Curând coşul este plin; este un coş mare, pentru transportul rufelor spălate.

Cobor din măr, apucăm amândoi coşul de câte un mâner, ne îndreptăm spre beci. Merg înainte, coşul este greu, la fiecare pas răchita se mlădiază cu un mic geamăt, dar, slavă Domnului, nu avem mult de mers.

Deodată mi se pare că aud un oftat; în aceeaşi clipă, coşul se înclină, greutatea se lasă înspre mine; şi în timp ce merele se rostogolesc pe iarbă, la picioarele mele, iată că celălalt mâner e scăpat din mână.

Mă întorc. O văd pe Louise, albă ca peretele, cu gura căscată, apăsându-şi pieptul cu mâinile, de parcă s-ar sufoca.

Imediat îi sar în ajutor:

— Louise, Louise, ce-i cu tine?

Face un efort, buzele îi sunt albe cu desăvârşire.

— Nu ştiu, am ameţeli…

În acest moment ochii i se dau peste cap, este gata să cadă; o iau în braţe şi purtând-o aşa, ajung în casă.

O întind pe pat. Merg să moi un şervet în apă: o spăl la tâmple şi pe frunte. Am dezbrăcat-o pe jumătate, am deschis larg ferestrele; poate că mai trebuia nişte

oţet, îl aduc; mă aplec peste ea:

— Louise, zic, Louise, nu mă vezi, sunt aici!

În cele din urmă suspină; ceva pare că se destinde în muşchii ei, pe sub piele; mai întâi mişcă mâinile, pe urmă colţul buzelor, pe urmă ridurile din jurul ochilor.

— Tu eşti, Samuel?

— Bineînţeles, Louise, eu sunt.

— Nu e nimic grav, spune ea.

Gândesc că i se întâmplă ceva, cum mai păţesc femeile. Îi este sete, îmi cere un pahar cu apă. Cobor până în bucătărie. Tocmai băgăm cana în căldare, când apare Henri în pragul uşii.

Fuse cu un comision în oraş şi ţinea în mână un pachet. Primul lucru pe care îl spuse: „Unde este mama?” I-am făcut semn să nu se agite şi m-am apropiat de el:

— Lasă pachetul pe masă şi du-te pe-afară puţin, să te joci; mamei tale nu i-e bine.

M-a privit ca şi cum îi furasem mama. Deodată a lăsat capul în jos, cu o expresie ciudată; mi s-a părut că e gata să plângă.

Trecuse de 14 ani şi îmi ziceam că e vremea să devină om de înţeles.

— Henri, ai înţeles ce ţi-am zis? Mama nu se simte bine, eu mă îngrijesc de ea, tu m-ai încurca dacă ai rămâne aici. Îţi promit că de îndată ce-şi revine, te voi chema.

Mă lovesc ca de un zid. Simt că din trecut tot ce a fost revine, în ciuda hotărârilor luate între timp. Ridic glasul şi fără să mă mai gândesc că Louise m-ar putea auzi:

— Ţin să mă asculţi, ai priceput?

Părea că nu mă înţelege, iar eu mă ambalasem:

— Ai de gând să te supui, da sau nu?

Şi-a revenit:

— Nu, ţipă, nu sunt obligat să-ţi dau ascultare, tu nu eşti tatăl meu!

Stătea în pragul bucătăriei, vocea lui răsuna pe scară; lăsasem uşa camerei noastre deschisă.

Brusc mi-am amintit, dar era prea târziu. Am auzit un urlet; mi-a străbătut trupul, din creştet până în vârful picioarelor. Am urcat scările sărind treptele patru câte patru.

Zăcea pe pat, întinsă; ţinea cu ambele mâini o batistă în dreptul gurii. Părţile albe ale pânzei contrastau ciudat cu celelalte, mai închise; trei picături mici căzuseră pe cuvertura de lână, o a patra căzu chiar atunci.

Am vrut să strig: „Tu ai ucis-o!”, însă strigătul s-a răsucit în mine, aşa că nu-mi ieşi din gâtlej, iar ascuţişul lui mă răni. O imploram cu voce slabă şi tremurătoare, singura ce îmi rămăsese; însă nu-mi putea răspunde; continua să vomite sânge.

Alergam prin odaie zăpăcit că nu găsesc le jene şi nimic din ce îmi trebuia, atât îmi erau mâinile de nesigure.

M-am întors la ea. Căzuse pe spate. Chipul ei îmi apărea din penumbră. Ai fi zis că avea obrazul de porţelan. Ochii îi străluceau straniu, fixând tavanul. Pe măsură ce se întuneca, chipul căpăta albeaţa pernei, nu mai avea contur, trăsăturile, ele însele, dispăreau; doar ochii continuau să ardă.

Stăteam la căpătâiul ei; nu mai îndrăzneam să mă mişc, nu mai cutezam să vorbesc; abia respira. Am auzit un clopot bătând; pe urmă nimic, se întunecase de-a binelea.

Nu mai ştiu câtă vreme s-a scurs; deodată, am auzit foşnetul mâinii ei pe cearşaf; mi-am dat seama că mâna ei mă căuta.

Eu i-am întins-o pe a mea şi cele două mâini s-au

întâlnit. Şi pentru început asta a fost tot. Era, oare, un mod de a-mi acorda iertarea sau dimpotrivă, în felul ei de a fi, îmi cerea ea iertare?

Nu aveam cum să ştiu; nu îndrăzneam să spun nimic. Ea a vorbit prima; avea un firicel de voce. Ca atunci când stă vântul şi doar o biată adiere mai stăruie printre frunze, aşa şi cu vocea ei sugrumată, abia îngânând:

— Samuel, vrei să-mi faci o mare plăcere?… Ei bine, adu-l pe băieţel.

Am alergat la bucătărie. Nu l-am găsit pe Henri. Totul era cufundat în beznă. Nicio lampă nu era aprinsă, iar cuptorul se stinsese încetişor, pe când un rest de apă mai fierbea în ibric pe cenuşa caldă încă.

Am căutat în toate cotloanele: nimeni. Am strigat, mereu niciun răspuns. Am trecut dintr-o cameră într-alta; a fost zadarnic. Şi gândind că Louise mă aşteaptă, m-a cuprins spaima; nu mai ştiam prea bine ce fac.

O bună bucată de vreme a trecut fără să-mi dau seama că uşa de la intrare era deschisă.

Am ieşit în grădină. Într-un colţ era depozitul de unelte; acolo montasem şi cuşca iepurilor. Mi-am dat seama că acolo s-ar fi cuvenit să-l caut de la bun început.

L-am găsit pe micuţ acolo, culcat pe o mină de paie, lângă uşă, în colţ; ghemuit, cu genunchii la gură, cu capul între mâini, părea că doarme.

L-am chemat, nu s-a clintit. M-am aplecat şi l-am scuturat:

— Henri! Henri…

Însă pe când încercam să-i desfac palmele, el, dimpotrivă, le apropia cu nervozitate; a început să plângă cu sughiţuri.

Iar hohotele de plâns nu mai erau ale unui copil, cum să vă spun? Am realizat deodată că trecuse timpul. Simţeam că viaţa lui era în afara vieţii mele; că se va

desfăşura paralel cu ea şi că voinţa lui nu ascultă de voinţa mea.

— Henri, i-am zis, am greşit. Nu aveam dreptul să te împiedic să-ţi vezi mama, dar, uite, am venit…

Fără să-mi dau seama, îmi schimbasem tonul.

— Ea m-a trimis să te caut. Te cheamă…

Am adăugat:

— Îi merge mai bine.

Am continuat:

— Dar este încă foarte slăbită. Să te porţi cu multe menajamente.

S-a ridicat în picioare, a dat din cap; şi fără să-mi lase timp să termin fraza, a plecat alergând.

În ce mă priveşte, am început să mă ocup de gospodărie. Doream să mă fac util. Am aprins lampa, am pus lemne pe foc. După ce am umplut ibricul, am râşnit cafeaua ţinând râşniţa între genunchi.

Am luat din raft ibricul de cafea. Focul îşi luase avânt. Într-un borcan am găsit flori de tei; am făcut un ceai de tei, în vreme ce la cafea se ridicase caimacul.

Louise zăcea în aceeaşi poziţie în care o lăsasem, cu capul pe o parte, cu mâinile întinse pe cearşaf. Henri stătea lângă ea. Nu-şi vorbeau.

Auzindu-mă intrând, ea mi-a zis: „Samuel, tu eşti?”

I-am zis: „Sunt eu, ţi-am adus niţel ceai de tei. M-am gândit că asta are să-ţi facă bine”.

— Oh, îţi mulţumesc. (Vorbea greu şi după câteva cuvinte simţea nevoia să se oprească.) Lasă ceaşca pe noptieră… Henri, adăugă Louise, ajută-l pe tata.

După care a continuat:

— Am auzit că ai pregătit cina… îţi mulţumesc, s-ar fi cuvenit să o fac eu însămi…

— Asta ar mai lipsi!

— Ei bine, zise ea, ce-ar fi să luaţi masa de seară aici? în felul ăsta vom fi împreună.

Aşa s-a încheiat povestea asta. Părea că nu se întâmplase nimic. Adevăratele schimbări în viaţă nu sunt cele care reţin întotdeauna atenţia.

X

Încă de-a doua zi Louise a vrut să se dea jos din pat; a trebuit s-o împiedic cu forţa. Am chemat doctorul, a venit în cursul dimineţii.

Consultaţia a durat mult; a examinat-o pulmonar, i-a luat temperatura şi pulsul, şi-a scos carnetul şi a notat într-însul; când a isprăvit, mi-a făcut semn să-l urmez, aşa că am coborât în grădină”.

Vorbea încet; ne-am oprit la gard, stăteam unul în faţa celuilalt; în tot acest timp mi-a vorbit.

Mi-a spus:

— În fond, ce s-a petrecut?

I-am povestit istoria cu merele şi despre coşul încărcat din greu.

— A pălit şi n-a mai putut să respire.

— A stat e tot?

— Pe urmă (şovăiam) … pe urmă, nu mai ştiu limpede… A venit băieţelul şi a vrut să-şi vadă mama. Nu i-am dat voie. Poate că asta a necăjit-o… Cert e că în acea clipă a început să scuipe sânge…

— Nu şi înainte?

Am zis:

— Înainte nu.

— Vedeţi (şi m-a privit fix) în starea în care e trebuie scutită de orice supărare. Cel mai mult contează moralul. Căci, continuă el…

Priveam spre lac; era alb sub cerul tomnatic din care se scutura o brumă subţire, fină, aidoma unei pudre argintii.

— Starea ei este gravă, chiar foarte gravă.

Deodată, lacul s-a înnegrit. În locul pudrei de argint parcă lumea s-a umplut cu funingine. Sub pleoape m-au

încercat pişcături, pe când din umeri mă scuturam, încercând să înghit ceva ce-mi stătea în gât şi nu voia să treacă.

— Haide, domnule Belet, curaj. Am exagerat, se înţelege. Nu e un caz desperat. Şi-apoi, spuneţi-vă că lumea se mai înşală… însă nu uitaţi, are nevoie de multă îngrijire.

Se şi despărţise de mine, îmi strânsese mâna; îl priveam mânios cum se depărtează.

Dar supărarea mea nu dură. Mă şi gândeam că trebuie să mă întorc la Louise şi ce oare aveam să-i spun ei când mă va întreba.

Simţeam o cută cum se sapă între ochi; am dat cu degetul peste ea, s-o şterg. Mi se părea că pălisem, îmi frecam obrajii ca să-i colorez. Îmi spuneam: „Încearcă să te arăţi mulţumit”.

Fără să mă mişc din loc, am început să zâmbesc. Făceam o repetiţie.

În brazda de lângă mine crizantemele pe care le plantasem începeau să-şi deschidă bobocii încă cruzi; prin despicăturile membranelor se puteau distinge culorile de mai târziu. Erau unele în roşu închis şi unele galbene, îmi spuneam: „N-ai decât să-ţi încreţeşti buza de sus şi s-o înalţi ca şi cum ai muşca din pâine; chiar ai avea aerul că ai ceva grabnic de făcut. Şi, pe deasupra, ţi-ar mai rămâne să-ţi alegi cu grijă vorbele; să nu insişti excesiv…”

Mai surâd încă. Dar mi-a rămas între degete un boboc de crizantemă.

Ea purta boneta de noapte şi o pelerină de pichet. Am întredeschis uşa încetişor; a fost prima mea greşeală. De cum am intrat, i-am zărit ochii fixându-mă. Dar nu mă întreba nimic.

Fireşte, aştepta să vorbesc eu cel dintâi, aşa se cuvenea. Totuşi n-am zis nimic, asta a fost cea de-a doua

greşeală a mea. M-am întors cu spatele, pretextând că trebuie să fac ordine pe masă. Abia mai încolo, cum strângeam farfuriile în care servisem dejunul, mi-a venit inima la loc.

— Cum te mai simţi?

— Foarte bine. Dacă aş putea să mă dau jos din pat!

— Doctorul nu-ţi dă voie. El susţine că trebuie să fim prudenţi.

S-a lăsat linişte.

— N-a zis când voi putea să umblu?

— Nu, dar e sigur că asta va fi curând... Este o durere care va trece repede... îţi prinde bine să stai câteva zile în pat... Vezi, tu eşti prea curajoasă, aşa că atunci când se mai întâmplă de-alde astea, nu strică să faci ce altfel nu ţi-ai permite... Şi-apoi, ai ales bine momentul, drumurile sunt mocirloase; tu ţi-ai zis: „Haide să mă odihnesc puţin”. N-aş fi bănuit că eşti atât de şireată!

Continuam să glumesc, dar mă miram eu însumi de propriul meu glas, într-atât suna de fals; în loc să spulbere tăcerea, glasul meu o sporea. Am mai făcut o încercare, dar n-a fost chip să mai zic un cuvinţel. Şi am stat aşa, cu toate că între timp făcusem ordine pe masă.

Louise nu-şi ieşise din muţenie. Se auzea vântul lovind crengile prunului desfrunzit; iar singurul zgomot care s-a mai auzit apoi a fost tuşea discretă ce o încerca.

Mi-am zis: „Am să duc farfuriile la bucătărie, pică numai bine”.

Dar am auzit-o chemându-mă:

— Samuel!

— Ai nevoie de ceva?

— Vino lângă mine.

M-am apropiat de pat, fără s-o privesc.

— Samuel, nu încerca să mă păcăleşti; ştiu bine că minţi, cu mine nu-ţi merge.

M-am apărat: „Ce vrei să spui?…” încercând să par surprins, însă glasul mi-era gâtuit; ea a replicat:

— Las că ştii!

A adăugat:

— Nu aveam nevoie de medic ca să ştiu totul; atunci este fără sens să-mi ascunzi adevărul; este mai bine să vorbim cinstit de chestiile astea, cât mai este timp…

Dar şi vocea ei slăbea, glasul i se topea ca o luminare sub flacără şi cum simţeam că-mi dau lacrimile, am închis ochii.

— Samuel!

Oare şi ea va începe să plângă? Dar tuşi din nou, îmi ceru: „Ia-ţi un scaun”.

Am zis:

— Doctorul a zis că trebuie să te fereşti de emoţii; vezi doar că tuşeşti…

— Samuel, ia un scaun… Aşază-te lângă mine, aşa ca să putem vorbi… Trebuie să vorbim, Samuel.

Am zis:

— De ce? Dumnezeule, la ce bun?

— Eh, vezi, eu nu mai contez. La tine mă gândesc şi la cel mic. Ce veţi face când… când nu voi mai fi aici?…

De astă dată nu mai era destul de tare; lacrimile, mult timp stăpânite, ca atunci când o ţeavă se desface, izbucniră deodată; abia dacă a putut să ridice mina şi să-şi acopere ochii.

Eu îmi ţineam ochii deschişi, privind-o. Şi mie îmi veniră lacrimile, le simţeam curgând pe bărbie, una câte una…

— Louise, Louise, te rog…

Dar ea se încăpăţâna în ideea ei:

— Ce veţi face, fără mine? Ţie îţi vor reveni toate grijile. Şi ce se va întâmpla cu cel mic, fără mine?

Şovăi; pe urmă spuse ceva care nu putea fi trecut

sub tăcere:

— Dacă măcar v-aţi înţelege, însă voi nu vă înţelegeţi!

— Louise, am strigat, te implor, îmi sfâşii inima…

Atunci ea a tăcut; şi m-a privit. Mi s-a părut că era surprinsă să mă vadă atât de aproape de ea, a întins braţele şi m-a cuprins pe după gât. Se agăţa de mine cum te agăţi de o cracă atunci când simţi că te îneci. Şi deoarece simţea că mă ţin tare, o clipă doar, ea însăşi păru să se liniştească. Dar imediat gândul amar reveni, iar eu eram dezarmat, în pofida bunăvoinţei mele.

Acest gând o rodea mai mult decât boala propriu-zisă. Totuşi, după opt zile de stat în pat părea să-i meargă mai bine. După orele de şcoală, Henri n-o părăsea deloc. De cum pleca, îl înlocuiam. Unul din noi eram, pe rând, la patul ei. Ne venise în ajutor, din prima zi, şi madame Amaudruz; era bine îngrijită, chiar răsfăţată. Toată lumea o iubea şi ţinea să i-o arate. Între noi n-a mai fost nicio dispută. Poate şi pentru că ea a înţeles cită nevoie aveam de puterile mele. Era blândă, răbdătoare, foarte ascultătoare, se supunea cu docilitate la medicaţie, căci avea multe de luat. Medicul dorea ca ea să mănânce; ea se silea să fie veselă; iar noi, ceilalţi, în jurul ei, ne străduiam să-i arătăm chipuri bine dispuse. Întreţineam o aparenţă. Pentru un moment dată deoparte, ea revenea ca de la sine; s-ar fi zis că pricepuse ea însăşi cât este de trebuincioasă.

Doar voioşia doamnei Amaudruz era sinceră, fiindcă provenea din propriul ei temperament.

De îndată ce punea la punct lucrurile în gospodăria ei, doámna Amaudruz îşi făcea apariţia; chipul ei îmbujorat parcă aducea lumină când deschidea uşa. Îi auzeam râsul de departe. Mereu în mişcare, nimic nu-i scăpa.

Şi de îndată ce surprindea la unul din noi puţină

oboseală:

— Haide! exclamă ea, la ce bun să ne facem griji? Asta vă ajută la ceva?

Desigur că nu ajuta la nimic; ea triumfa.

— Ei bine, atunci de ce vă întristaţi? Nu trebuie!

Şi iat-o cum o cuprindea pe Louise în braţele ei zdravene şi dezgolite, cum îi umfla pernele, îndrepta cearşaful, netezea păturile; într-o clipită punea rânduială în odaie.

Nu pot îndeajuns să-i mulţumesc aici pentru ajutorul pe care ni l-a dat, chiar dacă cu firea ei robustă spulbera acel calm pe care aş fi dorit să-l instaurez în jurul bolnavei. Însă nu e îndoială că nu realiza pe deplin gravitatea cazului; în fond, doctorul îmi vorbise numai mie.

Henri, nici el, nu ştia nimic. El vedea că maică-sa se întremează. Acum obrazul ei era bucălat. El zicea: „Mamă, tu n-ai fost nicicând aşa de bine!”

De altfel doctorul, la rândul lui, era mulţumit. NU se aştepta, îmi spusese, să o vadă pe Louise refăcându-se atât de repede. Încât începusem să sper.

Notez aici o nouă vicisitudine; spre mijlocul lui noiembrie ajunsesem să-mi spun că prea le luasem pe toate în tragic.

Peste câteva zile ea începu să coboare din pat. Singurul lucru pe care i-l cerusem era să nu se mişte din fotoliul pe care i-l instalasem la geam, de unde vedea lacul. Din când în când, cuprinzând-o de braţ, făceam înconjurul grădinii.

Doamna Amaudruz ne adusese o fată în casă, pe care o instruia; în casă totul mergea strună. Eu îmi reluasem lucrul.

După ploile căzute vremea se încălzise. O adevărată vară a sfântului Martin.

Într-o zi, ea mi-a spus:

— Ascultă, Samuel, am o dorinţă. M-aş duce încă o dată la biserică unde ne-am căsătorit. Să o facem cât se mai poate.

Credeam că se referă la iarna care vine; am întrebat-o:

— Te simţi în stare?

— Oh, da, şi mi-ar face atâta plăcere!

Am cerut părerea doctorului, care n-a obiectat, cu condiţia să nu se obosească; am plecat într-o duminică dimineaţa. Era, în continuare, frumos, pretutindeni pe unde treceam, muştele ce se încălzeau la soare îşi luau zborul. O ţineam pe după umeri, ca să nu se sprijine prea tare pe picioare, şi păşind în ritmul ei, o reţineam ori de câte ori încerca să mărească pasul; încet-încet ne apropiam de ţintă.

Aerul îi făcea bine, aşa zicea. Curând au început să bată clopotele, iar armonia lor ajungea la noi prin aerul prăfuit, de parcă voia să ne dea curaj.

S-a auzit doar clopotul cel mai mic, ca o voce limpede de copil; apoi un al doilea, urmat de un al treilea; şi deodată am auzit sasind notele înfundate ale clopotului mare. Cu sunetele lui distanţate care veneau de dedesubt, lovea aerul scuturându-l ca un târnăcop când se înfundă într-un zid.

Noi ceboram şi astfel biserica se înfăţişa, cumva, sub noi; nu era nevoie să trecem prin oraş. Zăream clopotniţa ascuţită şi cele patru turnuleţe de la colţuri decupându-se negre pe fundalul lacului cenuşiu. Orologiul vestea ora zece fără un sfert. Am părăsit drumul apucând o cărare îngustă ce şerpuia între două garduri de mărăcini. Începusem să întâlnim oameni. Femei în paltoane cu pelerină şi glugă îşi ţineau la piept cărţile de rugăciune, mergând cu paşi mărunţi. Pe urmă a fost marea boltă întunecată din care se desprindea de cum intrai, ceva umed, ce cădea pe umeri. Din fericire

luasem un şal cu mine; cu el am învelit-o pe Louise şi aşa am mers, să ne aşezăm la capătul unei bănci.

Eram priviţi; asta fiindcă multă lume ne cunoştea din vedere şi ştia că Louise fusese bolnavă. Ea s-a simţit intimidată; a plecat capul şi nu l-a mai ridicat.

Pastorul a rostit o predică despre una din Stările de extaz: „Fericiţi cei săraci cu duhul, căci a lor este împărăţia cerului”. Era un om foarte tânăr, venit nu mai ştiu de unde; de bună seamă un auxiliar înlocuindu-l în ziua aceea pe pastorul parohiei. Arăta uscăţiv, palid, cu barba neagră şi rară, cu braţe lungi şi ochii înfundaţi în orbite. Ne-a explicat că săraci cu duhul nu sunt doar cei lipsiţi de inteligenţă, dar şi cei care, desprinşi de cele lumeşti şi de impulsul raţiunii, şi-au pus în Dumnezeu toată nădejdea.

Ne-a mai vorbit de crudele despărţiri la care suntem expuşi cu toţii. Spunea: „Plasaţi-vă motivele de afecţiune mai sus; lepădaţi-vă de tot ce este pieritor; nu puneţi preţ pe servituţile cărnii. Căci frunza uscată o ia vântul; iarba crudă este cosită de timpuriu”.

Până atunci vorbise pe un ton liniştit, însă brusc a ridicat glasul şi ca şi cum l-ar fi cuprins mânia, a început să ne dojenească pentru îngăduinţa pe care o aveam pentru cele pământeşti. „Luaţi aminte, striga el, veşnicia vă pândeşte! Grăbiţi-vă să vă pocăiţi!” Ne-a descris iadul cu flăcările lui; multe femei plângeau, părea că nu le vede. Apoi, tot atât de brusc pe cât ţâşnise, vocea i se frânse, se potoli; tăcu suspinând; începu să se roage. S-a rugat îndelung lui Dumnezeu pentru noi, să „ne lumineze pe noi înşine şi să ne fie dat să-l vedem”.

Urmă o tăcere grea peste care căzu o ultimă cântare bisericească. Oamenii începură să se ridice. Dacă ar fi fost după mine, aş fi plecat de mult. Însă cum nu eram singur, eram silit să aştept ca asistenţa să înceapă să plece. Abia atunci m-am întors către Louise.

Am văzut că nu-şi schimbase poziţia. I-am spus:

— Vii, Louise?

Nu părea să mă audă; când i-am pus mâna pe umăr, a tresărit.

— Ah! e adevărat, a îngânat, de parcă se smulgea dintr-un vis.

Am ajutat-o să se ridice; ne-am îndreptat împreună spre portic. îl zăream desluşit sub galerie. O lumină limpede tremura în deschizătura lui rotundă; simţeam cum, încetul cu încetul, mă întorc la viaţă. Şi, deodată, lumina de afară ne-a învăluit; fusese întuneric şi se făcea lumină; fusese frig, se făcea din nou cald; auzeam ţipătul păsărilor şi, sub noi, se zări lacul unduind de valuri mici ca pielea încreţită a unui măr de iarnă.

Eram grăbit să ajung acasă; simţeam nevoia de mişcare.

Chiar coteam spre dreapta să apuc poteca pe unde venisem, când Louise mă reţinu. Mărturisea că i-ar plăcea să facă un ocol prin cimitir. N-am îndrăznit s-o refuz.

N-aveam decât să împingem gardul. De o parte, coloanele de marmură un pic înnegrite, ridicându-se printre tisă; de cealaltă parte se întindea un loc acoperit cu iarbă unde se aflau mormintele proaspăt săpate; la mijloc trecea aleea străjuită de platani galbeni ca mierea: „Este în fundul cimitirului”, mi-a spus Louise.

Ce voia sa, pună? Am urmat-o totuşi docil. Dar m-am oput ca fulgerat.

— Este oare prudent ce facem? Mai bine haidem acasă.

Ea mi-a zis:

— Doar pentru asta am venit, în primul rând.

Am ghicit, dar nu mai era timp s-o împiedic. A apucat-o la stânga, printre morminte; în curând ne-am oprit în dreptul unuia din ele, acoperit pe de-a-ntregul cu

brebenoc, cu o simplă cruce de piatră pe un soclu înclinat.

Am citit numele: era al lui.

— Te rog să mă ierţi că nu te-am prevenit din vreme; ţineam să-l revăd.

Eu reciteam numele: *Simeon Chabloz*.

— N-am mai fost aici de tare mult timp, îi datoram vizita asta… Să tot fie vreo 13 ani.

Mi-a lăsat braţul şi a păşit înainte, unul sau doi paşi. S-a înclinat niţel; tăcea.

Priveam frunzele de brebenoc; se atingeau încălecându-se; negre pe alocuri, luceau în răstimpuri şi păreau alteori albastre din cauza cerului care se răsfrângea în masa lor.

Şi-a împreunat mâinile, s-a încovoiat şi mai mult; mi se părea că mă uitase. Şi deodată o idee cumplită mi-a trecut prin minte (căci până unde nu ne duce nebunia dacă inima ne este pradă chinurilor?); brusc m-a străfulgerat gândul că ea nu m-a iubit defel. Totuşi, am avut grijă să n-o întrerup; şi am aşteptat răbdător să-şi încheie rugăciunea; asta presupunând că, într-adevăr, să rugase.

A păşit înainte, ca şi cum nu mă vedea; am urmat-o. Abia când a ajuns pe alee, s-a oprit şi am ajuns-o din urmă. Dar arăta aşa de rău că m-a cuprins mila.

M-a luat de braţ. M-am întrebat: „Oare n-am putea să ne aşezăm o clipă?”

Erau pe-acolo bănci de piatră acoperite de muşchi şi cu spătare joase; ne-am aşezat pe cea mai apropiată. Am luat loc unul lângă celălalt; o bucată de vreme am păstrat tăcerea amândoi.

Dar ea a clătinat capul, după care s-a Marş către mine:

— Ai ascultat, Samuel?

Şi cum o întrebam din priviri:

— Ce-a spus pastorul. Are dreptate, ştii. Am fost prea legaţi unul de celălalt, iată de ce am fost pedepsiţi. Mi-am spus-o adesea, dar mă luam cu treburile şi iată, toate astea cât sunt de fragile! Noi, Samuel, nu suntem nimic.

Nu-i împărtăşeam părerea; dar pricepusem că era de prisos s-o contrazic. Nici n-am încercat s-o reduc la tăcere, deşi fiecare din vorbele ei îmi sfârtecau inima cu cruzime.

A continuat:

— Îţi aminteşti de ziua nunţii noastre? Era frumos ca azi, făceam planuri, mă ţineai de braţ. Totuşi aceşti zece ani vezi tu, au trecut parcă nici n-ar fi existat. La toate ne-am gândit, exceptând singurul lucru adevărat… Da, singurul lucru adevărat; şi nu ne-am plâns de asta… Nu e vina întâmplării, a noastră e vina…

S-a corectat:

— Vina mea, căci trebuia să văd mai bine… Ascultă, Samuel (vocea îi devenea din ce în ce mai slabă), vreau să-ţi cer ceva… Toate amintirile mele sunt aici. Aş vrea… aş vrea mult… să mă înmormântezi aici.

Am luat-o de braţ.

— Te rog, Louise, de dragul meu…

Dar ea, blând, încăpăţânată:

— Trebuie, Samuel, înţelege-mă. Şi e o rugăminte, ultima. Mai este încă loc, am văzut. Voi fi foarte aproape de portic… Îţi aminteşti, era frumos, ne-am oprit, fiindcă eram puţin orbiţi…

Aş fu vrut să-i astup gura cu mâna, însă m-a împiedicat un soi de respect; pentru prima oară mă simţeam dominat de ea, ca şi cum ea ar fi crescut brusc… M-am mulţumit să dau din cap în semn de consimţire.

Atunci n-a mai spus nimic. Cum stăteam locului, tot felul de păsărele coborau în jurul nostru din copaci:

veneau de pe lături sau din faţă. Liniile văzduhului tremurau, cum se întâmplă vara. Între frunzele căzute, creştea iarba. O tufă de trandafiri înfrunzise din nou. Şi o aromă de ţărână şi otavă urca de pretutindeni, tare că stârnea tuşea.

Câte ne frământau, dar simţeam toate astea. Cum să nu-ţi ridici ochii spre lucrurile din jur când lucrurile sunt atât de fermecătoare; şi dintr-una într-alta privirea ne era mereu atrasă de ceva. Ochii mei uitaseră de morminte; după cavouri, oraşul, culcat la poalele colinei, îmi fura privirile, apoi lacul le ispiti; şi, fără să vreau, deschideam gura ca şi când aerul mi-ar fi lipsit până atunci.

Louise privea mai departe pământul din faţa ei. Dar la o mişcare de-a mea, şi-a ridicat şi ea privirea şi, la rândul ei, a descoperit natura. Atunci, cu un oftat greu, a ridicat mâinile, pe urmă le-a lăsat să cadă; în ea se dădea o luptă; pe urmă puterile au părăsit-o din nou.

Am simţit-o cum cedează, cum i se frânge trupul. Capul i s-a lăsat pe o parte ca şi cum cântărea prea greu pentru un gât atât de delicat; l-am adăpostit la pieptul meu.

Un cintezoi, înşelat de soare, cânta de parcă abia se împrimăvăra.

La întoarcere a fost greu. La căderea serii Louise a făcut febră mare. Spre ora zece a avut o nouă hemoptizie. Pe urmă temperatura a scăzut, însă au apărut nişte sudori reci ce au umezit toată lenjeria de pat.

M-am instalat lângă ea. Nu-mi acorda atenţie. Din când în când îi scăpa un geamăt. Mă ridicam: „Louise, Louise!” Nici măcar nu mă privea.

— Spune-mi, Louise, unde te doare?

Nu primeam niciun răspuns, doar gemetele şi, în răstimpuri, câte un cuvânt indistinct. Neputinţa mea îmi

făcea rău. Mă ţineam de cap, rezemat în coate. Îmi tot spuneam: „Nu mai e nimic de făcut”. Din când în când, departe, suna o pendulă; sunetele ajungeau până la mine la intervale mari; le număram, parcă nu se mai isprăveau. Când a fost miezul nopţii, s-a pornit vântul; l-am auzit multă vreme suflând; mi se părea că trebuie să se lumineze de ziuă când am auzit bătând ora unu.

Puţin câte puţin s-a liniştit. Ochii i s-au închis, respiraţia a devenit mai regulată, în cele din urmă a adormit.

Eu moţăiam pe scaun; acolo m-au găsit zorii. Ea dormea mai departe; eram fericit că se odihneşte. S-a deşteptat în clipa când Henri urma să plece la şcoală. Chiar atunci el i-a bătut în uşă, aşa cum se întâmpla în fiecare dimineaţă. Ea îi surâse şi m-a mirat aerul ei destins. I-a întins obrazul, ca de obicei.

— Ai dormit bine?

— Da, mamă.

— Vezi, eu fac pe leneşa; ce lecţii ai astăzi?

— Geografie, aritmetică, gramatică şi germană.

— Să fii silitor.

Henri coborî scara în fugă. Ea se întoarse spre mine şi-mi spuse:

— Caută să nu afle nimic.

Ameliorarea nu întârzie. Către sfârşitul lui noiembrie, ea putu din nou să se dea jos din pat. Căzuse zăpada, apoi dădu soarele peste nea. În casă domnea o atmosferă de bună dispoziţie. Căminul bine umplut sforăia, cu acel sunet plăcut ce ţine tovărăşie; într-o jardinieră erau ghivece cu lalele, potirul lor înmiresmat avea să se deschidă în curând.

De Anul nou am făcut o mică petrecere. Henri a primit o trusă cu unelte de traforaj.

Odată cu ianuarie, a venit ceaţa; vremea era umedă, aerul jilav. Louise s-a resimţit imediat. Nu mai

putea să stea culcată, căci avea greutăţi la respirat. Şezând, obosea repede. Slăbiciunea spori, începu să tuşească mai des, nu mai avea poftă de mâncare. Să descărna atât de repede, că aveam impresia că mâinile ei deveniseră transparente; niciodată n-aş fi crezut că un trup are atâtea oase.

Deasupra mâinilor, când le întindea, erau două şanţuri adânci, încheieturile palmei erau perfect pătrate şi la pipăit semănau cu nişte pietre. Cel mai adesea eu eram acela care o ajutam să coboare din pat şi apoi o aşezam la loc; mă speriam când îi simţeam coastele; întorceam privirea ca să nu-i văd picioarele slăbănoage, mai groase la genunchi decât la pulpe. Genunchiul ser măna cu o sferă, iar mai jos pulpele se îngustau din ce în ce până la gleznă, unde era o altă umflătură, încât pir cioarele ei păreau de două ori mai lungi ca altă dată.

Maxilarul i se lungise; lângă tâmple se săpau două goluri; pielea uscată şi gălbejită era întinsă deasupra lor. Singurul lucru care mai vădea la ea viaţă era obrazul, cele două pete trandafirii stăruind pe pomeţi, însă ştiam bine ce înseamnă asta. De departe dădea senzaţia de sănătate; de aproape, însă, păreau două cercuri de fard, ca şi cum cineva ar fi machiat-o în bătaie de joc; aş fi vrut să-mi ud batista şi să-i frec obrajii ca să le şterg urma.

Şi totuşi nici acum nu se gândea la ea; singura ei grijă era să nu mă neliniştească. Se străduia, când eram de faţă, să ia un aer liniştit. Ea chiar avea această expresie liniştită, ca o mască pe chip; până şi în momentele cele mai rele, îşi înăbuşea accesele de tuse, se întorcea cu faţa la perete de cum paloarea o cuprindea; a mers până acolo că a continuat, seară de seară, să verifice dacă Henri îşi învăţase lecţiile.

Îi spunea:

— Scumpul meu, mama ta e mai altfel; dar iart-o,

căci e tare ostenită.

Mă întrebam adesea dacă nu cumva îşi dădea seama ce se întâmplă; unele din privirile ei mă nedumereau.

A fost curajoasă până în ultima clipă. Pe la începutul lunii februarie n-a mai putut să bea decât lapte, şi asta doar câte o înghiţitură din când în când, amestecată cu apă sau cu o lingură de coniac. Mă şi întreb cum a rezistat atât. Căci şi stomacul fusese atins. Organele depind unele de altele şi când unul nu mai funcţionează, restul fatalmente îşi face de cap. Şi sângele se împuţinează şi se răreşte. Voinţa, la rândul ei, cedează. Dispare dorinţa de a trăi.

Pe data de 18, mi-a cerut să-i aduc pastorul. A venit. S-a întors apoi peste câteva zile. Avea cu el Biblia şi o carte.

Pe 25 ea mi-a zis:

— Sărmanul meu prieten, n-am să te mai sâcâi multă vreme. Nu mai dormi, te epuizezi. Ce face bunul Dumnezeu este bine rostuit.

Era bizar de resemnată în ziua aceea.

— Vezi tu, ne vom revedea. Vom sfârşi prin a fi din nou împreună şi atunci va fi pentru totdeauna.

Mi-a recomandat doar, încă o dată, să am grijă de Henri; eu îi strângeam palmele.

— Dar tu ştii, scumpo, ţi-am făgăduit…

— Atunci, spuse, totul e în regulă.

Părea că vrea să doarmă, continuam s-o ţin de mină; îşi păstra calmul, eu, însă, disperat, simţeam cum pulsul ei bate tot mai slab.

La începutul lui martie i-a fost, iarăşi, un pic mai bine, însă n-a durat. Să n-o lungesc. Ameliorarea a durat două-trei zile, ceea ce m-a păcălit, dar pe urmă am priceput că mă înşelasem. Au reapărut crizele de sufocare. Ca lemnul verde, pus pe foc, trupul ei se

încovoia şi se răsucea pe măsură ce încerca să-şi regăsească suflul. Urma o mare slăbiciune care dura ceasuri bune; nu mai făcea nicio mişcare; abia dacă pieptul mai palpita uşor, ai fi zis că e deja moartă.

Ultima dimineaţă l-a chemat pe micul Henri şi l-a sărutat. Era pe cale să plece, când ea l-a rechemat: l-a îmbrăţişat încă o dată. A treia oară băiatul a vrut să plece; ea nu se mai putea despărţi de dânsul. Mi-a făcut semn, a trebuit să i-l aduc încă o dată şi cu vârful degetelor i-a pipăit obrazul ca şi când ar fi vrut să se asigure, cumva, că era chiar el.

Lui Henri i s-a făcut frică; am încercat să-l îndepărtez, era doar vremea să plece la şcoală, oare pricepuse, în cele din urmă? Se încăpăţâna să rămână pe loc. Iar mâinile ei îl căutau, mâinile îl căutau iarăşi şi iarăşi.

S-a apropiat şi mai mult, mâinile i-au mângâiat umerii, mâinile l-au cuprins, mâinile l-au tras spre ea.

— Louise, am zis eu, plecându-mă deasupra ei, Louise…

Ea l-a eliberat, i-am văzut privirea deschizându-se într-a mea, ca un fel de gaură neagră; pe urmă vorbi:

— Henri, trebuie să te duci…

Propoziţia i-a fost secerată de un fel de suspin, pe urmă totul a fost tăcere, micuţul o privea. Şi-a atârnat ghiozdanul pe spate şi a rostit, ca întotdeauna: „La revedere, măicuţă”, îndreptându-se spre uşă. Când ajunse în dreptul ei, s-a întors încă o dată.

Era ora opt. Micuţa slujnică mătura pe coridor. Se auzea mătura mişcându-se regulat pe podea şi lovind pereţii; ca în fiecare dimineaţă, se făcea curăţenie; o ceaţă fumurie atârna de arborii livezii.

Ea şi-a aruncat braţele înainte, le rotunji de parcă ţinea să strângă ceva; a clătinat capul de două sau trei ori; am văzut o lacrimă curgându-i pe obraz. Am

îngenuncheat, i-am băut lacrima. Am simţit sub buze o piele uscată şi caldă ca nisipul de pe malul lacului. Buzele ei aveau o culoare albăstruie, ciudată. Ochii i s-au albit, căci se dăduseră peste cap; apoi pupila a apărut din nou; dar nu mai lucea; era acoperită de un fel de pieliţă subţire. A tras de cearşaful patului; credeam că-i este frig. Am zis: „Ţi-e frig, Louise?” Ea nu m-a mai auzit. Şi a tras din nou de cearşaf…

Pe când ne întorceam de la cimitir, două zile mai târziu (îl ţineam pe Henri de mână, în timpul slujbei nu spusese nimic şi nici pe drum, nici măcar nu plânsese), urcând încetişor panta, singuri de astă dată, singuri pentru totdeauna, m-a întrebat deodată:

— Oare mama este în ceruri?

N-am răspuns imediat.

— Da, este în ceruri.

— Dacă voi muri, şi eu am să merg în cer?

Mi-a pierit graiul; n-am putut decât să dau din cap.

— Atunci am s-o găsesc acolo?

— Da, dacă vei fi cuminte.

— Atunci, zise el, vreau să fiu cuminte.

În adevăr, şi-a potrivit ascultător pasul după al meu, fără să-l rog, cu toată oboseala care îl stăpânea; căci eu însumi nu mai eram în stare să mă ţin în picioare.

XI

Băiatul a murit exact şase luni mai târziu, în octombrie ’82. A continuat să meargă la şcoală o bucată de vreme, dar nu mai învăţa. El, altă dată atât de silitor, nu mai arăta interes pentru nimic, nici pentru istorie, nici pentru geografie, nici pentru zoologie, cartea cu coperţi roşii în care planşele ilustrau toate speciile de animale. În carnet aduna note proaste. La rubrica „Observaţii” citeam: *Devine neatent, visează în loc să asculte*.

Odată m-a vizitat învăţătorul lui. Mi-a declarat:

— Ţineam să vă văd în legătură cu fiul dumneavoastră. Mă îngrijorează acest băiat. Este uimitor cum s-a schimbat. îl macină ceva…

Am clătinat din cap; i-am zis: „Supărarea”.

Celălalt a dat din cap ca şi mine. Ne înţelegeam. A continuat:

— Ar avea nevoie de vacanţă…

Venea primăvara, mă gândisem: „I-ar face bine să stea la aer curat”. Ne-am înţeles ca Henri să revină la şcoală abia după ce totul va reintra în normal.

Perii şi merii tocmai dăduseră în floare, iarba crescuse înaltă; lucram la grădină. Mă prefăceam vesel ca să-l chem:

— Henri! Ce fac iepurii tăi?

Şedea pe un scaun lângă uşa bucătăriei; abia dacă îşi înălţă capul.

— Nu ştiu.

— Le-ai dat să mănânce de dimineaţă?

— Nu ştiu.

— Cum? Chiar nu ştii?

Adevărul este că nu se mai ocupa de ei. I-ar fi lăsat să crape de foame, dacă n-aş fi avut eu grijă de ei. Ar fi trebuit să-l cert; n-aveam curajul s-o fac.

Şi nu asta conta atât dacă el însuşi ar fi mâncat, dar nu se mai hrănea. Când veneam la masă, îl găseam cinchit în colţul lui din bucătărie; îl chemam, se aşeza la masă, dar nu se atingea de farfuria lui.

Niciun fel de vorbe nu-mi erau de folos; nici cele mângâietoare, nici cele de reproş nu-l puteau îndupleca. Oare mă vedea măcar? Mă auzea? Mă înţelegea? Asta mă întrebam; şi de câte ori îmi puneam întrebarea, mă încerca o mare durere.

Fiindcă îl iubeam acum cum nu mai iubisem pe

nimeni. Toată afecţiunea mea disponibilă se revărsa asupra lui. Îl iubeam de două ori, o dată în lumina amintirilor, apoi în lumina prezenţei; îl iubeam pentru el însuşi şi pentru cea care nu mai era.

Vedeţi cât de dureros a fost pentru mine şocul când m-am lovit de acest cap încăpăţânat şi de acest chip blocat.

Chinul cel mai mare a fost să simt că micuţul îmi scapă, întors pe de-a-ntregul spre ceva din afara existenţei, cu trupul încă aici, dar cu nimic altceva decât cu trupul.

Şi devenise atât de firav! Din zi în zi tot mai firav! Un cap mare pe un trup slab şi prea lung. Încercam să-l înveselesc cu glume prosteşti, cu un râs forţat ziceam: „S-a întâmplat ceva? Nu ne mai place supa? Ne dorim cumva canari?” încercam să-l înşel şi să mă înşel şi pe mine însumi totodată.

În vremea bolii Louisei, îmi luasem de câteva ori concediu. M-am dus încă o dată la domnul Guignard şi i-am mărturisit că nu mă lasă inima să nu-l ajut pe băiat în starea în care se afla. M-a aprobat: „Mergi, mi-a zis, vom încerca să ne descurcăm singuri”. Simţise că nu-mi era gândul la lucru; grinzi, scânduri, maşini şi restul, totul îmi devenise indiferent.

Cum nu mai câştigam, împrumutam pe seama casei. Banii se duceau repede, dar şi asta mi-era perfect indiferent.

Ce valoare au grămezile de monede şi teancurile de hârtii de bancă şi toate actele de proprietate, care tot nişte hârtii sunt, când cineva pe care l-ai iubit te-a părăsit pentru totdeauna, iar acel cineva, care ţi-a rămas, parcă nici el nu-ţi mai este alături?

Aş fi dat tot ce aveam pentru un surâs al lui Henri; părea că uitase pentru vecie să zâmbească. Singurele momente când învia erau cele două zile pe săptămână

când mergeam la cimitir. Îi cumpărasem o mică stropitoare. Smulgeam din grădină cele mai frumoase flori cu muşuroi cu tot, le strângeam într-un coş. Alcătuiam buchete. Niciodată nu aveam destule flori. Când nu găseam destule la noi, trimiteam pe cineva să cumpere de la un florar în oraş, aşa că aveam nu numai coşul plin, ci şi panerul lui Henri.

Mormântul era lângă gard. Mai întâi rămâneam nemişcaţi. Priveam la dreptunghiul de pământ, înconjurat de curând de o margine de merişori care abia prindeau rădăcină; tăceam îndelung; apoi ne puneam pe treabă.

Nu suportam să vedem cea mai neînsemnată petală ofilită sau frunză îngălbenită. Micuţul umplea stropitoarea la fântână şi apoi stropea; eu pliveam şi plantam. Trandafirii aveau nevoie să fie curăţaţi, iedera să fie fixată. Am plantat o salcie. Ceva mai târziu proiectasem să instalăm un gard de fier. Iedera urma să se caţăre pe gard iar pe trunchiul sălciei, trandafirii. Deocamdată tot mormântul era acoperit cu flori.

Asta ne consola în această primăvară prea frenetică, cu prea multe păsări şi ţipete, cu mătasea cerului prea strălucitoare chiar şi atunci când uneori o mai străbăteau nori, dar şi aceştia luceau ca aurul sau ca vinul porfiriu sau ca argintul în plină zi. Îmi feream ochii cu mâna, încercând să nu mai privesc, cufundându-mă în imaginea pe care o aveam înăuntrul meu. Îmi desfăceam mâinile, era o vreme minunată. Întrebam: „Henri, de câte ori ai stropit?” El răspundea: „De cincisprezece ori”. La rândul meu: „Este destul”. Dar el lăsa capul în jos întristat şi eu, ca să-l mulţumesc: „Ei bine, mai stropeşte o dată”. Părea din nou vesel; dar recădea în tristeţea lui.

Mai ales când plecam şi închideam încetişor poarta cimitirului. De fiecare dată ni se părea că moarta se cufundă şi mai adânc în moarte. Mergeam mecanicspre

casă, însă nimic nu ne chema într-acolo, dimpotrivăne era frică să ajungem, căci nimeni nu ne aştepta. Se întuneca, iar în loc să ne întâmpine vocea iubită cu care ne obişnuisem, am auzit doar tuşea lui Henri.

Mi-am zis: „Trebuie neapărat să-l amuz”. I-am făcut rost de toate jucăriile care am fost în stare să le procur. I-am cumpărat un joc de crochet; nici nu l-a băgat în seamă. M-am gândit că vor avea mai mult succes cărţile; abia dacă le-a deschis. Am încercat să i le citesc cu voce tare; mi-am dat seama că îl plictisesc. Cum medicul mi-a recomandat să-l ţin cât pot de mult la aer curat, m-am instalat cu el în umbrarul grădinii. În prezent era tot acoperit cu viţă canadiană, având pe o parte o ferestruie şi la mijloc o masă confecţionată dintr-un ţăruş înfipt în pământ, pe care aşezasem două scânduri bătute în cuie.

Începeam jocul Gâştei. Îmi ziceam: „Fii tu primul, să se vadă că eşti bine dispus, poate că te va imita”. Îi arătam figurile din jocul cu gâsca. Îi spuneam: „Acolo este Fântâna, cazi înăuntru. Acolo este Labirintul, nu ştii cum să ieşi… Acolo unde gâsca întoarce capul înapoi, te retragi în loc să avansezi… Tu începi… Aruncă zarurile…” Era docil. Arunca zarurile: „Şapte. Numeri şapte căsuţe”.

Aruncam zarurile, la rândul meu: „Numai trei… Ei, asta-i; ai avans faţă de mine”. Dar el nici măcar nu zâmbea. Dimpotrivă, chipul lui, când număra punctele, lua o – expresie de încordare şi oboseală; adesea număra greşit.

Mă îngrijeam să-l las să câştige (cu recompense normale pentru câştigător: ciocolată sau smochine); nu arăta nicio bucurie, nicio atracţie pentru ciocolata sau smochinele câştigate.

— Ei, da, Henri, ai câştigat.

— Da, zicea, am câştigat.

Am chemat doctorul.

— Slăbeşte din ce în ce mai tare. Ce e de făcut?

Medicul răspundea:

— Trebuie să mănânce.

Asta era tot ce zicea. Eu mă înverşunam de parcă îmi ascundea nişte secrete. Ziceam „Are el o noimă a lui” şi vorbele mele semănau cu nişte mâini care chemau.

Îşi lua un aer plictisit… îmi spunea… „Înţelegi… (da, dar eu nu pricepeam…) înţelegi, în starea asta… în sfârşit, am putea să mai încercăm… Există un alt tratament; mi-e doar teamă că este cam costisitor…”

— Ce importanţă are?

— Ei bine, să-l încercăm…

Părea că reflectează. Scotea din buzunar un carnet; răsucea cu vârful degetelor un creion de argint.

Vai, câte medicamente am cumpărat! I-am adus nici nu mai ştiu câte sticluţe! Gândeam că aceste flacoane conţin viaţa! Apă de ploaie.

Totul a fost zadarnic. Am încercat cu alintul, aşa că până în iunie Henri a avut struguri proaspeţi care se vindeau în cutioare aduse tare de departe. I-am gătit porumbei la cuptor, ca la bogătani, l-am servit cu vinuri scumpe, toate trufandalele.

Părea că îi place să ciugulească din ciorchinele început; de îndată mă bucuram; apoi, iată, îl lăsa de o parte; zicea: „Nu mai pot!”

Era teribil de capricios; făcea mofturi chiar şi la cele mai scumpe mâncăruri. Şi după ce îmi băteam capul să i le pregătesc, mă încerca necazul să constat că nici nu le gustă. Uneori îmi ziceam că îl răsfăţ prea mult; reflectam: „S-ar cuveni să-l certi niţel”, dar era suficient să-l privesc ca să renunţ.

Mă simţeam tot mai intimidat în raporturile cu el. Stătea tăcut, privind în gol:

— La ce te gândeşti? îl întrebam.

Îmi răspundea:

— La nimic.

Ştiam bine la ce se gândeşte. Totuşi nu-mi vorbea niciodată despre *ea*; fără îndoială nu dorea s-o împartă cu mine. Atunci înfundam în mine tandreţea, blocat de aerul lui necomunicativ.

liâre timp venise vara; trandafirii splendizi, de culoarea obrajilor proaspeţi, înfloreau la capătul tijelor pe care le aplecau din cauza greutăţii; îmi sfâşiau inima, privindu-i.

Asta era timpul când albinele au picioruşele îngreunate de pudra galbenă a polenului pe care îl culeg din flori; cireşele se coceau, iată-le, aproape începeau să se usuce; celelalte fructe urmau, iar apa ce se răspândea pe ţărâna încinsă făcea zgomotul untului în tigaia încinsă.

Stătea cât e ziua de lungă, întins într-un şezlong din rafie pe care i-l aduceam dimineaţa în grădină. Şi pe măsură ce soarele călătorea pe boltă, schimbam poziţia – şezlongului pe alee.

M-am gândit că l-ar distra să primească vizite. Avea la şcoală un prieten; i l-am adus; nici nu s-a uitat la – el. La fel şi cu copiii familiei Amaudruz sau cu copiii familiei Guignard.

Hotărât, nu mai era nimic de făcut; iar eu, seara – singur în camera mea, îmi frământam, disperat, mâinile. Lăsam uşa mea deschisă, a lui la fel. Mai întâi îl auzeam tuşind; apoi nimic. Îmi scoteam pantofii şi în picioarele goale mă plimbam prin cameră în lung şi în lat. Încercam să-mi abat gândurile. Treceau un ceas, două, apoi îmi ziceam: „Doarme”. Cu paşi uşori, ţinându-mi respiraţia, mă strecuram până la patul lui. Era întuneric, nu zăream decât albeaţa aşternutului în umbră; dar înainte să-l disting simţeam cum ochii lui mă fixează. Şi simţeam că mă clatin, ca şi cum m-ar fi lovit cu latul palmei la încheietura piciorului.

— Nu dormi?
— Nu pot.
Se lăsa liniştea.
— Trebuie să încerci să dormi.
Îmi spunea:
— Voi încerca.

Oare o fi priceput vreodată că îl iubesc (căci eu unul n-am îndrăznit să i-o spun)? Asta ar fi trebuit să-i fie evident din toate actele şi gesturile mele; nu părea să-şi dea seama. O nouă frământare pentru mine, o durere alăturându-se altor dureri. Şi schiţând o mişcare din bărbie, încercam să mai zic ceva, dar nu mai izbuteam să rostesc o vorbă. Plecam. Mă întorceam în camera mea. Mă dezbrăcam pe jumătate. Mă întindeam în pat.

Dar nici eu nu dormeam. Doar în zori, câteodată, mă cuprindea un soi de aţipeală, plină cu vise, iar în confuzia de imagini în care mă aflam, departe ca într-o ceaţă, apărea brusc Louise. Ea chema pe cineva. Eram eu cel pe care îl chema? Poate că da. Eram fericit. Dar în aceeaşi clipă îl auzeam pe Henri că-i răspunde; era lângă mine. îl apucam de haine, încercând să-l reţin, însă el îmi scăpa. Cât te-ai şterge la ochi, se lipea de maică-sa, care îşi deschidea braţele. Şi abia îl îmbrăţişase la pieptul ei», că amândoi dispăreau.

Rămâneam singur.

Simţeam că visul nu minte şi că *asta* se va întâmpla.

Într-adevăr aşa a fost. S-a întâmplat extrem de repede. În septembrie boala lui s-a înrăutăţit. Ca o cazma tuşea îi găurea pieptul; plămânii lui sunau a gol. Sub coastele lui nu mai era nimic. Aspira aerul din vârful buzelor, însă. hrana asta n-o mai digera. Într-un fel era ca şi cum ar fimurit de foame. îl vedeam cum se învineţeşte şi pe când strângea din dinţi, ochii îi ieşeau din orbite. Capul îi cădea pe spate. Întocmai ca şi mama

lui. Asemănarea dintre ei creştea tot mai mult.

Dar uimitor şi cel mai dureros pentru mine era faptul că pe măsură ce boala se înrăutăţea, părea tot mai fericit, Abia atunci a reînceput să surâdă. Însă nu mie îmi surâdea; surâdea în gol, aerului, anumitor lucruri. Privea tavanul de parcă se aştepta ca acolo să se deschidă opoartă, pe unde să evadeze; s-ar zice că el chema cu zâmbetul lui această clipă. Eu, unul, nic că existam.

Ca să-i amintesc de existenţa mea, îmi suflam nasul sau mergeam să închid fereastra, dar totul era inutil, cert: este că nu însemnam nimic pentru el. Abia rezistam să: nu-i zic: „Henri, tu nu te gândeşti la mine?” Căci asta striga inima mea şi gura ar fi vrut să dea ascultare inimii, dacă nu m-ar fi reţinut ruşinea, o falsă ruşine.

Îmi muşcam marginea buzelor, dezamăgit; înăbuşeam suspinul gata să ţâşnească; îmi frângeam degetele în podul palmei; fusesem un bun infirmier; făcusem totul pentru el; în ultima lună pe care o petrecuse la pat în întregime, nu-l părăsisem defel. Dar într-o dimineaţă a zâmbit cu toată gura şi atunci am înţeles că totul se sfârşise.

A fost multă lume la înmormântare. Rudele noastre şi eu (mai erau doi sau trei veri ai Louisei care veniseră}ne-am aşezat pe un rând; oamenii treceau, fiecare strângându-mi mâna.

Mă ţineam drept; aveam pantofii lustruiţi, hainele îngrijite. Când totul s-a sfârşit, ni s-a spus: „Puteţi pleca”. Ceilalţi au rămas să sfârşească treaba. Plouase puţin; sealuneca pe pământul argilos, dar aleea era pietruită, pe ea păşeam acum.

S-a nimerit să rămân singur. La un moment dat s-a apropiat de mine pastorul.

Am dat din cap; i-am spus: „Ştiu, domnule pastor…”

A fost îngăduitor; n-a stăruit. Dar la ieşire l-am găsit pe domnul Guignard, care mă aştepta.

— Am ţinut să-ţi strâng mâna încă o dată… Şi ca să-ţi spun că e de la sine înţeles că dacă doreşti să te întorci la lucru, vei găsi în mine un prieten…

Am spus:

— Vă mulţumesc, dar nu mă mai întorc la dumneavoastră, domnule Guignard.

Nu părea să înţeleagă; gândea, probabil, că doresc să rămân singur. M-a lăsat.

M-am întors acasă. A doua zi m-am dus la agentul prin mijlocirea căruia am cumpărat casa şi i-am zis că vreau s-o vând. Mi-a răspuns că nu ştie vreun amator.

I-am zis următoarele: „Vreau s-o vând imediat. Valorează cincisprezece mii de franci; mai datorez pe deasupra unsprezece mii; rămân patru mii, dacă-mi dai o mie, casa îţi aparţine”.

Vorbeam calm, pe când el mă privea holbând ochii; am continuat:

— Vreau să plec cât mai curând posibil.

— Unde veţi merge?

— Vreau să plec.

Mi-a dat mia de franci. M-am reîntors acasă; dintre lucrurile intime ce aparţinuseră Louisei, am păstrat doar o mică broşă de aur pe care i-o dăruisem când m-am logodit. Restul l-am ars, între altele şi o fotografie…

XII

Am încuiat uşa; am pitit cheia sub streaşină, după cum fusese înţelegerea între mine şi domnul Bron.

N-am luat-o de-a curmezişul câmpului; am mers ca toată lumea pe drum. Nu aveam de ce să mă ascund.

Se gândea: „Iată, Belet îşi ia valea, a înnebunit”. Însă nimeni nu cuteza să-mi zică ceva, de altfel nu priveam nici la dreapta, nici la stânga.

Aşa am trecut prin Vevey şi am ajuns la Uliţa Mare; de unde am ieşit în drumul care merge de-a lungul lacului.

Sub paşii mei strada era bătucită; o aveam sub ochi „strălucitoare şi prăfoasă. Adia încă o boare, rotunjind în răstimpuri, în faţa ochilor, un nor alb transparent. Treceam pe lângă ziduri de unde viile coborau în pantă abruptă, în mici trepte pietroase şi întâlneau mai încolo coasta muntelui, ale cărui piscuri verzi se conturau vederii. Tocmai se încheiase culesul viilor.

Datorită brizei, lacul era albastru, atât de albastru pe alocuri că bolta cerească părea lipsită de culoare. Pe celălalt mal se zăreau marile creste pătrate ale Alpilor Savoiei; vârful Oche îşi scuturase căciula. Totul era de o mare limpezime, excepţie făcând o pâclă uşoară întinsă între cele două maluri ca o perdea prea lungă, ale cărei poate se încreţesc. Adierea era rece, dar în văzduh era cald. Îmi scosesem vesta şi o ţineam pe braţ.

Dar nu numai vesta mă incomoda; mă incomoda şi pălăria; am dat-o pe spate. Simţeam nevoia să-mi descopăr fruntea. Mi se părea că se umflase şi că se umfla în continuare, ca şi cum înăuntru era un abces; totodată, îmi băteau tâmplele. Pulsaţia lor vibra surd în ţeastă, împiedicându-mă să mă aud gândind.

Dar respiram fără reţinere. Aş fi zis că şi atunci era ca şi când două tampoane de vată îmi căzeau din urechi şi zgomotele de afară le înlocuiau pe cele dinăuntru. Auzeam zgomotul valurilor; sau când întâlneam câte un plop care se înălţa la marginea drumului, percepeam însuşi freamătul produs de adierea care îl străbătea de jos în sus ascuţindu-i vârful şi. apoi, înclinându-l brusc. Dar toate astea dispăreau din nou; şi nu mai rămânea decât şocul regulat al celeilalte bătăi care venea în ţeastă dinspre inima mea.

Căci odată cu mine păşea şi ea; tot călătoare. Îmi ziceam: „Sunt împreună. Fiul este lângă mama lui, s-au regăsit, le este bine”. Şi mi-am dat seama de ce alergam aşa: îmi urmăream inima care ieşindu-mi din piept, mi-o

luase înainte, dacă pot să zic aşa.

Ei erau trei; eu singur. Ei nu aveau nevoie de mine, dispăream din calea lor. Nu este chiar exact să zic că plecam; mai degrabă mă izgoniseră. Atunci, lacul, cerul, zidurile viilor cu struguri, viţa de vie deasupra zidurilor, păsările săgetând văzduhul, oamenii pe care îi întâlneam, tot ce era frumos, tot ce trăia, aş fi vrut ca tot ce mă înconjura să dispară. Din moment ce mie nu-mi rămânea nimic, nimic nu trebuia să mai rămână celorlalţi.

Totuşi soarele continua să strălucească şi plopii înalţi, care fremătau blând păreau, cu creştetul lor ascuţit, că scriu ceva pe cer.

Lacul îşi reflecta albăstrimea, muntele licărea cu micile lui reflexe argintii generate de muchiile stâncoase.

M-am oprit la Saint-Saphorin să beau; după ce am băut, mi s-a făcut foame şi am mâncat. Am cerut pâine şi brânză. Aveam la mine mia de franci încasată pentru casă; eram bogat; îmi spuneam: „Profită măcar de ultima plăcere ce-ţi rămâne, mănâncă şi bea”.

Orele treceau; am auzit bătând de prânz la primărie; pe urmă după-amiaza şi-a făcut apariţia, iar eu, la masă, continuam să beau. Nu eram oare la crâşma cu cel mai bun vin din tot cantonul? îl sorbeam încetişor, plescăind din limbă, precum cunoscătorii, sugându-mi mustaţa după fiecare înghiţitură.

Mi-am văzut de drum pe la ora două, însă mă simţeam obosit. Iată de ce, abia ieşit din sat, cum am zărit un copac, m-am culcat la umbra lui. Era o salcie, am dormit pe nisip.

Până la ora cinci, sau aproape. Mi-am scuturat pantalonii şi cum pantofii mi-erau prăfuiţi, i-am şters cu batista. Capul mi-era gol de gânduri. Însă mă temeam să arăt neîngrijit. Îmi spuneam: „Ţine-te bine, Samuel”. Am pornit din nou, voinicește. Cully se zărea de cealaltă

parte a golfului, cu malurile rotunjite pe care drumul le urmează îndeaproape; un pâlc de copaci negri pe fundalul cerului luminat puternic, marcau locul debarcaderului la intrarea în oraş.

Nu se zărea ţipenie de om; din când în când treceam pe lângă un teasc ce degaja o aromă înţepătoare; cele mai multe păreau goale.

Când am ajuns aproape de Cully (şi am zărit deschizându-se în faţa mea Strada Mare, cotită, parcă sugrumată în diverse puncte de casele prost aliniate), m-a izbit o melodie de fanfară. M-am adresat unei femei în etate care stătea în poarta casei sale. Ea mi-a explicat:

— Chiar nu ştiţi? Nu sunteţi din partea locului? Este un bal mascat.

Într-adevăr, pe la geamuri se iţeau capete; l-am văzut pe brutar cu cei doi ucenici ai lui ieşind din magazin şi toţi trei, albi de făină, privind, la rândul lor. Stăteau la colţul străzii, tocmai în punctul pe care eu îl atingeam chiar atunci. Deodată am văzut în Piaţa Primăriei cortegiul pe cale să se închege. Era Bachus călare pe butoiul lui; erau culegătorii şi culegătoarele de struguri în costumele lor de sărbătoare; mai erau acrobaţi şi corporaţia meseriaşilor cu steagurile ei.

Dar un domn cu bicorn şi perucă ridică bastonul; cortegiul se puse în mişcare. Apucând la stânga, pe străzile în pantă, face turul oraşului înainte să revină în punctul de plecare. Cum se ştia că nu va întârzia să revină, oamenii nu-şi părăsesc locurile. Eu, mecanic, m-am oprit în faţa primăriei, desigur tot în aşteptare. În dreptul primăriei e multă lume. Se aud râsete din toate părţile; grupuri de copii, băieţi şi fete, aleargă în jurul pieţei ţipând; casele se golesc şi se umplu străzile; oamenii intră în vorbă cu glume şi se cheamă unii pe alţii de departe; în cafenele se bea vârtos; vânzoleală în toată regula. Şi dinspre acoperişurile înghesuite larma urcă

spre cerul calm şi trandafiriu pe care soarele scapătă în faptul înserării.

Tocmai acum, pe deasupra caselor lunecă o mare lumină, învăluind streşinile, de la o casă la alta, potrivit cu sensul străzilor, pe care înainta cortegiul; totodată, muzica, ce pentru o clipă îşi pierduse din intensitate, îşi recapătă forţa; exact în dreptul meu, coborând pe ulicioară, căreia îi vedeam bine întreaga lungime, reapare cortegiul.

Cu fanfara în frunte; apoi breslele cu steagurile lor; pe urmă Bachus cu bacantele, de fapt, acrobaţi costumaţi; în sfârşit, podgorenii şi podgorencele braţ la braţ.

Reflexul roşietic al torţelor pâlpâie deasupra mulţimii, trecând de la un grup la altul, pălind brusc, ca să izbucnească imediat apoi; un fum gros se înalţă cu boltă; iar pe fundalul bolţii de fum şi al faţadelor se clatină mari umbre. Un braţ ridicat seamănă cu un trunchi de copac; un cap omenesc, cu un copac întreg. Muzica produce o gălăgie nemaipomenită; toba mare şi ţimbalul găuresc aerul cu fiecare notă, în timp ce trompetele îl sfâşie în jurul nostru.

Din toate părţile izbucnesc aplauze; produce o mişcare în rândurile mulţimii, lumea înaintează lăsând loc atât cât să permită cortegiului să treacă; sunt luat de val şi mă trezesc în faţă.

Soseşte fanfara; mă arunc înaintea ei cu braţele desfăcute:

— Opriţi-vă, strig, bandă de nebuni!

Ei înaintează; eu, sunt silit să dau înapoi căci altfel risc să fiu răsturnat; mă retrag însă încet, pas cu pas, stingherindu-i pe muzicanţi, dintre care unii au încetat să cânte. Toate capetele s-au întors spre mine, există bănuiala că m-am îmbătat. Unora le vine să râdă, alţii, dimpotrivă, s-au supărat. „Daţi-l încolo! se strigă. Uite

unul neobrăzat! Cocoşaţi-l dacă nu vrea să se care!”

Rămân totuşi în mijlocul străzii şi ţip mai departe:

— Cine ştie mai bine ce se întâmplă, voi sau eu? Cine e mai beat dintre noi? Habar n-aveţi de ce sunteţi veseli; eu, în schimb, ştiu de ce plâng. Aşa că vă ies în cale şi vă poruncesc: Potoliţi-vă, dacă nu vă potolesc eu, naiba să vă ia!

Sunt huiduit. N-are importanţă; fanfara este silită să-şi încetinească mersul şi, implicit, întreg cortegiul. Rezultă o imensă dezordine; grupurile se amestecă; caii, speriaţi, se cabrează.

Urmează o agitaţie puternică; văd vreo douăzeci de indivizi cum se aruncă asupra mea, sătui de zarva pe care am iscat-o. Mă simt apucat de umeri, trântit la pământ, târât pe trotuar; şi cum se formase un nou loc de trecere, fanfara se pune în mişcare; cântă un marş, în timp ce asupra mea plouă cu pumni. În fond, nimeni nu avea ceva cu mine; doar că mă socoteau vreun beţivan, iar cu beţivii n-ai ce împărţi; de cum strada s-a degajat, m-au lăsat în pace; iar când m-am ridicat, m-au întâmpinat râsete copioase.

Glume, jocuri de cuvinte, ironii şi întrebări cu subînţeles. Unul mi-a înfundat pălăria peste ochi; mi-am smuls-o cu ambele mâini. Asta a stârnit alte râsete. Între timp fanfara trecuse şi după ea breslele. Acum era rândul lui Bachus să treacă, urcat pe butoiul lui, cu picioarele depărtate; ne domina pe toţi, numai pe el îl vedeam. Era un băietan cam de şaisprezece ani, îmbrăcat cu un maiou trandafiriu mulat pe corp. O coroană din foi de viţă îi cuprindea părul negru; cu o cupă în mână, zâmbea oamenilor, cu trupul pe de-a-ntregul trandafiriu. Oamenii îl salutau ridicându-şi pălăriile, în timp ce femeile îi trimiteau bezele.

Pe mine mânia m-a aprins din nou; m-am smuls cu o mişcare grăbită; mi-am croit drum prin mulţime. şi l-

am ajuns pe Bachus din urmă; mai-mai să ating roţile carului (împodobite şi ele cu ghirlande de viţă de vie şi cu trandafiri din hârtie).

— Dezbrăcatule, aşteaptă numai, să te răstorn de pe carul tău!

În acelaşi timp îl ameninţam cu pumnul, căci furia mea sporise văzând ce spectacol oferă; când mie îmi sângera inima, el umbla aproape gol cu coroniţa pe cap. Gestul însoţi cuvintele mele. Cu riscul să fiu strivit, m-am agăţat de lanţul ce menţinea butoiul pe car şi, căţărându-mă cu braţele, pe când căutam sprijin pentru picioare, mă apropiam de el.

El surâdea netulburat. Şi ca şi cum dorea să bea în sănătatea cuiva, a întins cupa spre mine şi s-a prefăcut că n goleşte. A fost salvarea mea acest gest, căci numai Dumnezeu ştie ce s-ar fi putut întâmpla altfel. Văzându-I atât de liniştit, toţi credeau că eu glumesc. Iar ideea că sunt beat a contribuit şi ea. Totul lăsa impresia unei păcăleli. Am fost, la rându-mi, aplaudat. Unul chiar a strigat: „Urcaţi-l în şa; vom avea doi Bachus în loc de unul”. Abia isprăvise, că a izbucnit vacarmul. O grămadă de persoane s-a îndreptat spre mine şi m-a înhăţat de jos împingându-mă în sus. Bacantele amuzate se ajutau una pe alta, podgorenii şi podgorencele şi ceilalţi privitori de asemenea; nu mi-a mai rămas decât să-i las să se cocoaţe.

M-au întâmpinat ţipete din toate părţile; doar se distrau, nu? se veseleau. La ferestre femeile aplaudau. Dar eu mă zvârcoleam de pomană, adresându-mă celor din jur: „Păgânilor, le ziceam, beţivanilor, grozav vă şade; dacă măcar aţi şti cine sunt şi prin câte am trecut până să ajung aici!” Dar totul era inutil, ei râdeau cu şi mai mare poftă. S-a întâmplat că inima mea a cedat. I-am zărit cealaltă faţă. M-a încercat un hohot de plâns; l-am înăbuşit; imediat apoi am izbucnit în râs.

Cortegiul a ajuns la malul lacului. La intrarea spre debarcader fusese aprins un mare foc bengal, iluminând copacii bătrâni şi monumentul maiorului Davel; piaţa ieşea din umbră cu peluza ei de iarbă ce părea muiată în sânge; cum tot oraşul se ţinea după noi, într-o clipită spaţiul liber a fost invadat, atât aleea de sub copaci cât şi cheiul la care erau amarate vaporaşele.

După atâta neastâmpăr, carul s-a oprit. Ne-au ajutat să coborâm mai întâi pe mine, pe urmă pe Bachus. În jurul nostru izbucneau alte focuri bengale. L-am văzut pe Bachus cu obrajii lui roşii, cărnoşi. Tot chipul îi era îmbujorat. S-a apropiat de mine: „Salut, Bachus II”, mi-a zis. Mi-a strâns mâna. „Nu e Bachus, a zis unul, este Silen”. „Lipseşte măgarul, a spus altul. Să-i găsim unul”.

Fanfara s-a dispus în cerc ca să cânte un dans. Au fost aduse pahare şi sticle; am băut, mi-a făcut bine. Am dat pe gât un pahar după altul. În faţa mea, încă o dată, apăru printre arbori maiestuoşi lacul, pe fondul căruia se zăreau trecând diverse chipuri; pe urmă parcă a trecut vântul şi a stins luminile; m-a înhăţat, lacomă, noaptea…

A doua zi m-am deşteptat într-o cameră de han. Nu-mi aminteam de nimic.

Patroana afirma că am fost adus acolo fiindcă nu se ştia unde locuiesc; cum eram criţă, nu puteam să dau nicio adresă. Am întrebat-o ce îi datoram; am plătit socoteala, care se ridica la doi franci, inclusiv ceaşca de cafea pe care am bătut-o înainte să plec; şi din nou am avut în faţă drumul strălucitor, iar deasupra, pe cer, norii mici.

Am închis niţel ochii, mă supărau. Din când în când o pasăre îşi lua zborul şi urcând, se aşeza pe firele de telegraf. Zburau sturzi însă nu prea numeroşi, căci strugurii fuseseră culeşi. Drumul se depărta de malul lacului. La dreapta mea, unde era povârnişul, viile se căţărau nestingherit; dar pe stânga, cedau locul, din ce

în ce mai mult, păşunilor şi livezilor.

Am trecut prin Lutry, apoi prin Pandex, Pully; am traversat un mic podeţ deasupra unui pârâu; deodată, pe toată întinderea, s-au ivit case; eram la Lausanne.

Nu m-am oprit acolo; era prea multă lume pentru mine. Bătea de prânz când am sosit; la ora asta copiii ieşeau de la şcoală, piaţa Saint-François era plină de elevi cu şepci verzi şi albe; mergeam cu paşi mari, cu capul plecat, de parcă mi-era frică să nu fiu recunoscut. Nu riscam nimic, aveam şi eu maniile mele.

Am luat-o peste marele pod; curând ieşeam din oraş. La Montètan drumul se bifurcă; m-am îndreptat spre lac.

Ştiam bine unde merg, dar nu îndrăzneam să o recunosc mie însumi. Aveam şi eu acelaşi instinct ca şi animalele care se duc să moară unde au văzut lumina zilei. Simţi nevoia să închei un ciclu. De aceea nici nu am şovăit când mi-a ieşit în cale un stâlp vestind pe două tăbliţe în unghi ascuţit, două localităţi.

După ce urcase, drumul începu să coboare; mi se părea că o face înadins. Asta îmi dădea curaj să merg mai departe, deşi mă durea tot mai rău capul, iar picioarele mi se împleticeau. Dar mă lăsam în voia povârnişului.

Am poposit la Prilly să mănânc. Puţin după Prilly, am părăsit drumul şi am tăiat peste câmp, înspre Renens. După Renens veni Saint-Sulpice; din nou lacul începu să lucească în faţa mea, în vreme ce mica biserică, cu turnul pătrat, înălţa spre cer acoperişul ei de ţigle şi vechile ziduri vămuite.

Mi-am dat seama că nu eram departe de locul pe care îl ştiam; nu era încă vizibil, dar deja începuse să retrăiască în mine. Când ţineam ochii deschişi, nu vedeam decât pajişti şi şesuri care se pierdeau până în depărtare; de cum îi închideam, locul acela îmi apărea;

de astă dată era altă bisericuţă cu clopotniţa ascuţită, acoperită cu olane roşii, cu cocoşul de vânt întors spre direcţia curentului de aer.

Atunci întreg trecutul uitat urcă în mine, împânzind golul minţii. Îmi repetam: „A fost acum douăzeci de ani”. Pentru prima dată sesizam net ce mă desparte de cel ce fusesem atunci. Când mă gândeam la acei ani, evocându-i, cântărindu-i, îmi ziceam că nu mi-a mai rămas nimic. O brumă de detalii, cum am spus. Ea stingherea mecanismul sufletesc. Mi-era tot mai greu să umblu. A sosit un moment când m-am oprit de-a binelea.

Era pe creasta unei culmi. Şi-apoi, puţin câte puţin „am deschis ochii şi am văzut că cele visate se întrupaseră aievea.

O scară se rezema de trunchiul unui măr, dar fructelefuseseră culese deja, nu mai erau pe crăci. În pom nu era nimeni. Ceva mai departe era o mică pădure. Acolo „când va am dus un sac de grâu şi m-am întors cu unui plin de făină. Picioarele îmi atârnau afară din căruţă, în pădure era umbră. *Ea* stătea la marginea drumului, cu un coş mare la îndemână.

„E adevărat, am reflectat, totul este adevărat. Şi cât toate astea…” Am dat din cap, ca şi calul când îl supără muştele. Mă sileam să privesc lucrurile în faţă, dând la –, o parte ideile care mă năpădeau.

Un om revenea de la arat, păşind alături de plugul lui. Se întoarse şi mă văzu, dar nu-mi dădu atenţie. La intrarea în oraş, în faţa unei case, fetiţe se jucau cu păpuşile; nici ele nu-mi dădură atenţie. Pe străzi, mai nimeni: era ora mulsului. Curând am ajuns în faţa celor *Douăzeci şi două de cantoane*. Firma fusese revopsită şi cele douăzeci şi două de steme înconjurau crucea federală; în rest, totul era neschimbat. La una din iesleledin lemn fixate de pereţi, de fiecare parte a intrării, un cal înhămat la o căruţă aştepta.

În bodegă nu era decât un singur client. M-am aşezat cât am putut mai departe de el. Mi-am scos rucsacul: şi l-am aşezat sub bancă, mi-am încrucişat picioarele şi. mi-am proptit mâinile pe masă aşteptând să fiu servit.

A venit o fetişcană. Cred că se născuse după ce plecasem de pe aici.

— Ce doriţi?

I-am zis: „Să beau. Şi să fie vin bun, ştii, din cel mai bun”.

Auzeam calul cum izbeşte cu copitele caldarâmul; mici perdeluţe albe, prinse de şnururi roşii, atârnau la geamuri; afişe ale armatei erau expuse pe pereţi. Pe unul se putea citi lista „stagiilor” din anul respectiv; mai era un portret la lui Victor Ruffy, consilier federal.

Din cauza fumului de pipă tavanul era mai negru ca altă dată, iar podeaua din scânduri de brad, tocită de tocurile pantofilor, îşi dezvăluia proeminenţele. Mesele cafenii erau aliniate de-a lungul pereţilor; în mijloc stătea una mai mare ca celelalte.

Priveam insistent toate astea, încercând să mă obişnuiesc cu ele, dar fără să izbutesc.

Deodată, privirea mea a întâlnit privirea celuilalt client. Atunci s-a petrecut cu mine ceva curios; n-am înţeles imediat ce se întâmplă. Am continuat să-l privesc pe omul acela; el nu mă mai cerceta. Îşi îndreptase privirea în faţa lui, spre pardoseală. Nu-mi mai acorda niciun fel de atenţie.

Însă eu, ca şi cum plecam la pădure cu un băţ bun de scormonit prin vizuini, îl studiam. Era un bărbat de vreo cincizeci de ani, dar care încărunţise deja. Purta o bluză albastră decolorată; gulerul de la cămaşă, cu butoniera ruptă, îi dezgolea gâtul încreţit. Avea o barbă nerasă de cel puţin opt zile şi o mustaţă mare ce îi cădea pe buza de sus. Bea rachiu, în timp ce fuma dintr-o pipă

de pământ ars. Obrajii îi erau scofâlciţi; tuşea din când în când.

Nu eram încă sigur; apoi brusc, ca atunci când aprinzi un chibrit în pivniţă, s-a făcut lumină în mine; şi adunându-mi picioarele sub bancă, iar coatele pe masă, am clătinat puţin din cap.

— Jordan!... Jordan de la Baumette?

S-a îndreptat din şale.

— Jordan, fiindcă ne-a ajutat întâmplarea să ne întâlnim, aş vrea să-ţi zic ceva... Iată adevărul; nu mai am nimic cu tine...

Nu m-a recunoscut; doar a întredeschis gura.

— Totuşi mi-ai făcut destul rău altă dată... Dar, iată, m-am lămurit că n-a fost vina ta... Şi mai văd că acum suntem chit. Atunci de ce să ne mai duşmănim? Acum suntem fraţi.

Mă cerceta.

— Cine eşti?

— Cine sunt? Te interesează?... Unul care într-o noapte a venit la tine, a stat la gard şi a chemat pe cineva... Ai venit tu. Ai privit pe geam... Ea, cea pe care o chemam n-a venit decât pe urmă. Şi a spus: „Nu e nimeni. Închide geamul, ai să răceşti...” Bineînţeles, tu nu îţi mai aminteşti; povestea asta nu te privea. Însă când vei reveni acasă la tine, să-i spui femeii tale că ai întâlnit pe unul care ţi-a vorbit despre ea, pe unul care a iubit-o fierbinte, cândva...

A dat din umeri; mi-a zis:

— Oh! ea...

Am întrebat:

— Ce e cu ea?

A continuat:

— Da, ea...

Şi, iată, aşa, deodată, m-am simţit fericit.

Mi-a trecut mâhnirea, i-am declarat: „Trebuie să ne

înţelegem”; am adăugat:

— Mă numesc Samuel Belet. Pe vremuri am fost îndrăgostit de soţia ta. Apoi am plecat spre alte meleaguri.

Mi-a zis:

— Să ştii că ai făcut bine.

Mă simţeam şi mai înveselit; şi am simţit nevoia să-mi afirm superioritatea.

— Spune, primeşti să ciocnim un păhărel? Am putea să mai schimbăm o vorbă.

— Mi-e indiferent! a răspuns.

Mi-am luat sticla şi paharul şi m-am aşezat la masa lui. Stăteam faţă-n faţă; când mă aplecam înainte, aproape că îi atingeam obrazul. Îi descifram toate crestăturile pielii, vedeam şi cum alcătuiau un fel de reţea de fire negre. Îi zăream ochii înroşiţi. Şi că nu mai avea în faţă decât doi dinţi mari, de culoare cafenie, precum pipa; când închidea gura, dinţii încârligau buza de jos.

Am bătut în masă cu sticla, fetişcana a reapărut.

— Mai adu un rând, i-am cerut.

Apoi, întorcându-mă spre el:

— Aşadar, nu v-a mers prea bine?

Mi-a întors-o:

— Şi ţie?

— Oh, mie nu mi-a mers rău.

Nu mi se părea că mint; dimpotrivă, eram convins că aşa fusese.

— Te miră că m-am întors. Aşa se întâmplă când îmbătrâneşti. Ţi-ajunge cu hoinăreala.

— Ah! Asta e! Ce vârstă ai?

— Patruzeci şi doi de ani şi trei luni.

A dat din cap.

— Eu am cincizeci şi unu. Dar parcă am optzeci. Eu, vezi doar, sunt un moş. Dacă vrei să stăm de vorbă,

sunt de acord; doar că va trebui să-mi vorbeşti respectuos, fiindcă eşti un om tânăr, iar eu sunt bătrân…

A dat din cap, a tras din pipă; pe urmă, parcă n-ar fi zis nimic, vorbele s-au topit în aer; eu, unul, mă simţeam tot mai sigur pe mine.

I-am umplut paharul.

— Ştii, când te întorci acasă, vrei să afli ce s-a mai petrecut. Dumneata eşti la curent cu noutăţile.

— La ce noutăţi te referi?

— La noutăţi de acum douăzeci de ani, de bună seamă. Pentru mine rămân noutăţi.

— Cu atât mai bine, zise, pe alea le ştiu.

Am reluat:

— Cândva am servit la David Barbaz; ce este cu el?

Începu să râdă, lăsându-şi capul pe spate, cât să-i văd gaura neagră a gurii şi cei doi dinţi.

— David Barbaz! O întreagă istorie!

Vedeam că este grozav de mulţumit, la rându-i. Ga să-l încurajez:

— Pricepi, nu am habar.

S-a ridicat, s-a dus până la fereastră.

— Ştii, nu prea am vreme, mă aşteaptă iapa…

S-a întors, a golit paharul dintr-o înghiţitură. Şi, făcându-mi cu ochiul, ca atunci când încredinţezi un secret, a început să vorbească pe şoptite:

— Ai ştiut cumva (fără să-şi dea seama începuse să mă tutuiască) că mezina lui s-a înecat?

— Da, am aflat, i-am spus; pe atunci mai lucram pentru el.

— Şi fiul lui, ai ştiut?

— Nu.

Mi-a spus:

— Ei bine, fiul lui s-a spânzurat.

Mi-a explicat că fiul falsificase acte, că a fost închis şi că la ieşirea din închisoare tatăl a refuzat să-l

primească; atunci, după ce a dat târcoale două-trei zile casei, l-au găsit spânzurat în şură.

— Şi încă! continuă Jordan.

Am început să râd. M-a întrebat:

— De ce râzi?

Am răspuns:

— Râd, fiindcă este drept.

Fără îndoială, i-a plăcut cum gândesc, căci a început să râdă şi el.

— Desigur că este drept. Se întâmplă numai ce este drept. Toarnă-mi să beau, mi-e sete.

A băut pe îndelete, eu la fel. Apoi şi-a trecut mâna peste mustăţi; şi a reluat:

— Aproape în acelaşi timp, cealaltă fiică a lui, Julie, cea care s-a măritat la Roche, s-a întors plângând. Soţul ei dăduse faliment. Cum vezi, degringoladă pe toată linia. Familiile sunt ca şi casele: când cedează o bârnă, totul se năruie. Fiica înecată, fiul spânzurat, ginerele dând faliment, nevasta împotrivindu-i-se ce-i mai rămânea nefericitului? A trebuit să vândă viile de pe înălţimi şi o parte din terenul de la malul lacului; se mai spunea că şi casa era aproape complet ipotecată. Totuşi rezista încă. Numai mândria îl mai ţinea pe picioare. Şi apoi se consola cu micuţa Lucienne, poate că o mai ţii minte, s-a născut pe când lucrai la Maladiere, a picat la ţanc. Ei bine, da, ce crezi că a făcut mama fetiţei? Ascultă bine, Belet. L-a anunţat că îşi ia tălpăşiţa. I-a îndrugat că are o soră la Paris şi că se duce pentru câtva timp la ea cu copilul. El n-a zis nimic. A întrebat-o doar: „Când te vei întoarce?” „Nu ştiu, am să-ţi scriu”. „Şi eşti hotărâtă să iei cu tine fetiţa?” „Bineînţeles”, i-a replicat. El a rămas singur cuc. Nu mai ştia ce să facă. Oamenii îl vedeau dând roată prin grădină. Nu mai răspundea când îl salutai. Se comenta: „Aşteaptă scrisoarea făgăduită”. A aşteptat-o îndelung. Şi într-o bună zi, a sosit. Era prin

vară: i-a fost adusă. A urcat în odaia lui s-o citească. Deodată s-a auzit un ţipăt. În acelaşi timp un zgomot ca şi cum s-ar fi prăbuşit tavanul; oamenii au urcat la el, l-au găsit căzut pe jos, cu masa răsturnată peste el... S-au lămurit citind scrisoarea; femeia lui îl anunţa că nu se mai întoarce...

Am dat cu pumnul în masă, încântat: „E în regulă!” şi constatarea m-a bine dispus. Sesizam că există o lege; şi că cu rit era mai dură această lege, cu atât mă mulţumea mai mult.

— E aspră legea, zic, aşa-i? Ce crezi?

Mi-a răspuns:

— Legea este necruţătoare.

El şi-a mai turnat, eu aşijderea. Băusem trei litri. Şi-a mângâiat mustaţa; mi-a spus:

— Ştii, cu asta nu s-au încheiat toate.

Am început şi eu să-l tutuiesc:

— Ei bine, dă-i înainte.

Nu ne mai preocupa altceva. Dar tocmai atunci fetişcana care servea a intrat şi i-a zis lui Jordan:

— Haida de iapa matale şi-a pierdut răbdarea.

Într-adevăr, o auzeam dând din copite afară şi trăgând de ham. Jordan a luat biciul şi a ieşit.

Când s-a întors, mi-a zis:

— Am potolit-o... înţelegi, începuse să se nelinişteascâ. Cât e ora?

I-am zis: „E ora şase”.

— Drace! sunt aici de pe la prânz.

S-a aşezat la loc.

— Nu face nimic, continuă, am vreme; unde am rămas cu povestitul?

— A căzut.

— Da, chiar aşa, zise... Ei bine, l-au ridicat. Şi s-au grăbit să-l cheme pe fratele său doctorul (poate că l-ai cunoscut) care l-a readus în simţiri. A zis că a

făcutapoplexie, dar că îşi va reveni. În adevăr, şi-a revenit; mai bine nu şi-ar fi revenit. S-a observat fără întârziere că nu mai era întreg la minte. Nu mai recunoştea pe nimeni, nici măcar pe fratele lui. Un singur lucru îl obseda, că fiica lui se va întoarce. „Doar că, zicea, ar trebui să se grăbească”. Căci, vezi tu, cu atâţia morţi, pretindea că noaptea dau târcoale casei şi că dacă ea nu se grăbeşte, au să-l ia cu ei... „Vor veni să mă caute, spunea, ştiu sigur; dar încă n-au curajul să se apropie”. Era întrebat: „Care morţi?” Răspundea: „Cei din cimitir. Sunt trei: prima mea nevastă, Rose, pe urmă Robert. S-au înţeles contra mea. Vor să se răzbune”. Cât era lumină, mai mergea; se plimba prin curte sau şedea pe o bancă, cu mâinile încrucişate pe măciulia bastonului, mulţumindu-se să privească mereu spre drumul pe unde *ea* trebuia să sosească, înţelegi ce vreau să zic... dar de cum cădea înserarea, se neliniştea. Se ridica; arăta trunchiul copacilor spunând: „Sunt în spatele lor... Iată-l pe unul, iată-l şi pe celălalt!” Degeaba îl calmau, cuvintele nu erau de niciun folos. Au adus mai întâi, ca să-l supravegheze, o infirmieră, dar n-a vrut să rămână; i se făcuse frică. Atunci au căutat oameni săritori prin sat... Veneau câte doi să-l vegheze. Se vorbea de internarea lui Barbaz într-un azil... Până una-alta, l-au închis în odaia lui. Dar ar fi trebuit zidită fereastra, căci toată noaptea stătea în dreptul ei. Înţelegi, fereastra dădea exact spre cimitir, pe care îl zărea în depărtare, pricepi... Atunci li s-a făcut frică şi oamenilor. Nu i-a mai rămas decât fiica lui Julie, cea al cărei soţ dăduse faliment; s-au dus să stea la Lausanne, unde bărbatul ei intrase funcţionar. Cu acel prilej tatăl se purtase urât cu ea; de altfel, o dispreţuise dintotdeauna şi o ţinuse la distanţă. Cu toate astea Julie a venit de îndată; şi s-a devotat tatălui ei până la capăt. Era pe la sfârşitul lui septembrie; domeniul urma să fie vândut la

mijlocul lui octombrie; s-au afişat anunţurile, însă Barbaz nici că se sinchisea. Era cu gândul doar la morţii lui şi la Lucienne. Pe măsură ce trecea timpul, o chema tot mai nerăbdător; trebuia ca Julie să găsească zilnic un pretext la întârzierea lui Lucienne, dar bunătatea o ajuta să-l găsească. Barbaz n-a recunoscut-o pe Julie, nici ea nu l-a mai recunoscut; dar a sfârşit prin a se obişnui cu ea; ea singură ştia cum să-l ia. Îi zicea: „Am citit în ziare că trenurile de la Paris nu mai circulă deoarece s-a prăbuşit un pod. Să aşteptăm să fie refăcut podul". În felul acesta câştiga două-trei zile... Progresele demenţei lui Barbaz marcau o scurtă pauză; în fapt, demenţa se agrava. îl auzeau strigând de la fermă încât uneori Julie era nevoită să ceară ajutor, căci bolnavul se potolea greu. Trei sau patru bărbaţi abia dacă îl smulgeau de la geam şi izbuteau să-l culce.

El zicea: „Ştiu bine, dau ocol casei. Am văzut unul în dosul stupului, altul se ascunde pe după magazie; cu fiecare noapte vin mai aproape... Ah! Dumnezeule, totul se va sfârşi curând..." Tăcea ca să reînceapă: „Măcar dacă ar veni ea! Totul e gata; ar rămâne să plecăm; oare nu va veni mai curând?"

Julie se apleca peste el: „Tată, spunea ea, ştii doar că a fost urât afară toate zilele astea; cum vrei tu să pornească la drum? Dacă barometrul va vesti o ameliorare, atunci poate că se va hotărî..." Dar toate au un sfârşit; aşa că hai să sărim opt zile... Suntem pe la mijlocul lui octombrie. Era exact în ajunul licitaţiei. Ce s-a întâmplat? Nu s-a ştiut niciodată. Ea coborâse la bucătărie, probabil ca să-i aducă de băut. Nimeni nu luase în seamă o veche puşcă de vânătoare care atârna pe coridor. A profitat de ocazie ca să vină din nou la geam şi, desigur că i-a văzut. Şi, pac! în miezul nopţii «Pe dalele din bucătărie s-au găsit cioburile cănii; Julie a scăpat-o din mână de uimire. Dar curajoasă cum era,

primul gând a fost să urce la tatăl ei ca să împiedice o nouă nenorocire. A ajuns până în pragul uşii, nu a mers mai departe… A urmat o nouă împuşcătură, era o puşcă de vânătoare cu repetiţie… L-au legat cu funii. Făcea spume la gură. După trei zile a murit…

De astă dată s-a lăsat liniştea, dar parcă mai vârtos din adâncul ei a ţâşnit râsul meu.

— Frumoasă treabă!

— Eh, spuse Jordan.

Ne înţelegeam bine, râdeam împreună şi continuam să bem. Ne-au trebuit două sau trei păhărele ca să stingem acest foc pe care îl simţeam, foc al mulţumirii că tot restul a dispărut, cu excepţia acestei flăcări, care ne juca în faţa ochilor.

Am reluat:

— Aşadar, totul a fost ras?

Jordan a precizat:

— Chiar totul. Până şi casa au demolat-o.

Şi asta a pus capac la toate. Întinzând braţul pe deasupra mesei, i-am pus mina pe umăr; ne priveam cu drag. Simţeam că s-ar cuveni să rămânem uniţi, că eram de acelaşi calibru. De altfel, nu ascundeam că suntem apropiaţi. Chiar atunci când iapa a reînceput să se agite, am ieşit împreună ca s-o potolim. El ar fi vrut s-o lovească, dar i-am prins mina: „Fii blând, şi ea este cu noi”. M-a privit, m-a înţeles. Ne-am apucat s-o mângâiem amândoi, trecându-i palmele pe bot, în vreme ce ea sforăia.

Am revenit în crâşmă braţ la braţ. Oamenii treceau şi se vânturau pe lângă noi, nu ne păsa. Eram numai noi doi pe lume. L-am condus eu la masă, căci el n-o mai regăsea, deoarece începea să încurce lucrurile; eu, însă, îmi conservasem încă luciditatea. L-am aşezat pe scaun.

Şi dornic să merg mai adânc în cele petrecute, căci trebuia să închei:

— Dar domnul Loup? l-am întrebat.

Mi-a răspuns:

— Mort.

— Şi domnul Gonin?

— Mort.

— Şi Larpin?

— Mort.

La fiecare nume pe care îl citam, îmi răspundea cu acelaşi cuvânt.

Am continuat să râd.

— Este ca într-un cântec: ştii, un refren la cântec. Asta se poate pune pe note.

Mi-a zis:

— Muzica este ca şi scrisă; tu eşti cel care o compune.

Se referea la râsul meu, căci continuam să râd. Am adăugat:

— Suntem singurii care am supravieţuit. Merită să bem în sănătatea noastră.

Şi, ridicându-mi paharul:

— În sănătatea noastră, a amândurora.

El a repetat:

— În sănătatea noastră, a amândurora.

Ne-am ridicat să ciocnim, el s-a limpezit. Şi-a apropiat capul de mine, m-a apucat de mină.

— Zi, începu el şoptit, n-o să stăm aici toată noaptea. Să găsim ceva mai bun. Vrei să vii s-o vezi?

— Pe cine? am zis.

— Pe ea, se înţelege. Ea nu mai este chipeşă, şi eu nu mai sunt gelos.

Am exclamat: „Da, e o idee!”, izbucnind din nou în râs.

Ne-am ridicat.

— Aşadar, şi ea, am spus, e terminată!

— Drace, a încuviinţat el, prima; dar ea, una, a

meritat-o cu prisosinţă.

A fost nevoie să-i dau braţul din nou altfel cred că n-ar fi ajuns la uşă. Se înnoptase de-a binelea; n-a fost uşor să dezleg iapa. Am ţinut-o de hăţuri cât el s-a urcat pe capră.

Apoi, la rândul meu, m-am îndreptat să iau loc lângă dânsul. Am vorbit mai departe. Stăteam în picioare lângă el, căutând cu piciorul osia, pe care nu reuşeam s-o găsesc.

— Este o idee, i-am zis, o idee grozavă.

Iapa era grăbită să plece; Jordan a strigat „He! a, trăgând de hăţuri, dar, încă o dată, n-am izbutit să pun piciorul.

— Ţine-o bine, i-am atras atenţia, că altminteri n-am să pot să urc nici la paştele cailor…

Pe urmă m-am întors cu gândul la oferta lui.

— A fost tare frumoasă odinioară! Ah, ce gât frumos avea!

Mi-am dat seama că nu mai râdea; totuşi am continuat:

— Şi braţe rumene, ştii!…

M-a întrebat:

— Despre ce vorbeşti?

Eram aţâţat:

— Şi pielea-i era de mătase! Şi fraga buzelor! Şi dulceaţa gurii ei…

El repetă:

— Ce zici?

Şi cum, i se detaşa silueta, pe geamul luminat l-am văzut ridicând biciul.

Tocmai găsisem osia; am vrut să dau înapoi, dar piciorul mi-a rămas suspendat în aer; şi cum iapa, nerăbdătoare, a făcut un salt, am căzut în praf.

Partea a treia

I

Când am început această poveste, n/u gândeam s-o prelungesc şi, în adevăr, o vreme nici n-am continuat-o.

Abia azi am reluat lucrul. Poate doar fiindcă s-a făcut frumos.

Adie un vânticel dinspre răsărit care clatină vaporaşele ancorate; fixate de lanţul lor, bărcile se freacă una de alta, parcă ar avea pureci.

Aerul şi apa bat în albastru; nu se distinge unde sfârşeşte văzduhul şi unde începe apa; acest întreg se înfrăţeşte colo jos, în depărtare, cu muntele, care şi el pare a fi plămădit din văzduh. S-ar zice că cineva a frământat nişte pâini de aer şi apoi le-a pus să se usuce la soare. Şi-mi spun că, cine ştie, cu puţin efort privirea ar putea răzbate prin ele.

Astăzi dimineaţă m-am dus să scot năvoadele, cu John. M-am înapoiat. Am împins masa la geam. M-a costat, masa asta, cinci franci. Dar îmi este de folos de parcă m-ar fi costat de zece ori mai mult.

M-am aşezat deci la masă, am redeschis caietul; sunt de-acum la al cincisprezecelea. Ideea cărţii mi-a venit să tot fie de-atunci patru sau cinci ani; mă apropiam de 60. Era o zi când mă dusesem să pescuiesc la loc adânc, înspre insuliţa unde foiesc bibanii; totuşi în ziua aia n-am avut noroc. Aşezat la spatele bărcii mele, am desfăşurat undiţa mea cu dublu cârlig; am aşteptat de pomană, n-am prins nimic. Timpul era posomorât, mă simţeam trist. Am început să reflectez la viaţa mea. M-a speriat cât de puţin îmi mai rămânea.

Mă aştepta moartea; mi se părea că o simt venind şi din urmă: semănăm cu unul care e strâns de gât, gestul pe care îl făceam era o mişcare de salvare, întinzând bărbia şi înălţând capul. Vreme proastă, peştele ocolind nada.

Barca de culoare verde, încăpătoare; în mijloc, trei bănci, eu în spate. Şi atunci, închizând ochii, coboram cu

greu printre acele lucruri dispărute fără să ajung să le regăsesc. Sau dacă identificam vreunul, un altul pe care îl prinsesem îmi scăpa, căci eram cu mâinile pline.

Vâslele scârţâiau în coasta bărcii. În jurul plopilor dădeau târcoale corbii. Croncăneau ascuţit, ca un ferăstrău neuns când muşcă din lemnul verde.

Atunci mi-a venit ideea să-mi scriu viaţa, spunându-mi că pe hârtie lucrurile pe care le-am trăit sunt mai uşor de întipărit.

N-am mai încercat până atunci, dar gândeam la vremea compoziţiilor pentru domnul Loup; îmi spuneam: „De ce te-ai descurca mai prost ca un altul?”

Aşa că a doua zi m-am înfiinţat la madame Emery.

— Am nevoie de cerneală, de toc şi de caiete.

Ea m-a chestionat:

— Aveţi de gând să scrieţi?

I-am dat următoarea deslușire:

— Am nişte socoteli de încheiat.

A înţeles că nu mă refeream la socoteli cu peşte, legate de îndeletnicirea mea; a dat din cap, cu aerul că zice: „Se pare că afacerile vă merg strună”. S-a urcat pe un taburet, căci ţinea cerneala pe un raft aproape de tavan, în tovărăşia lucrurilor care se vând greu. A şters sticla cu şorţul. I-am cerut mai multe tocuri; pentru un bănuţ, mi-a dat trei bucăţi. Apoi mi-a adus caietele: erau caiete de şcoală.

Liniatura era violetă. I-am zis:

— Îmi place că sunt dictando. Dacă n-ar fi fost liniate, aş fi scris strâmb.

Mi-a fost greu la început. Mi se părea că n-am să reuşesc niciodată să-mi duc la bun sfârşit frazele. Ori erau prea scurte, şi atunci trebuia să renunţ la unele idei ca să fac loc altora în scris; sau, dimpotrivă, se lungeau nemăsurat, şi nu mai ajungeam să mă pricep pe mine însumi. Dar sunt încăpăţânat; câteodată asta îmi prinde

bine. În loc să bat în retragere, mă înverşunam împotriva cuvintelor, trudind din toate puterile; era normal să cedeze, până la urmă.

După ce am rezolvat problema asta, a mai rămas să mă ocup de faptele de viaţă; nici aici nu mi-a fost uşor. Dar unul îl chema pe celălalt. Exista o înlănţuire care trebuia regăsită. Mi-am spus: „Ai să laşi loc liber unde nu-ţi mai aminteşti detaliile, iar dintre acestea, sunt câteva peste care poţi sări”. Dacă respecţi această învoială, treaba merge.

Şi uite aşa, am fost băietan, apoi adolescent, apoi bărbat matur; aşa am călătorit de la Maladiere la Roche, de la Roche la Gros de Vaud, de acolo în Savoia, şi din Savoia la Paris, şi de la Paris la Vevey; au apărut Melanie, apoi Duborgel, pe urmă Louise; aşa m-am regăsit, în sfârşit, în locul de unde plecasem.

Acolo, cum zic, gândeam să mă opresc, fiindcă de atunci n-a mai survenit nimic în viaţa mea.

Dar azi e frumos; şi obişnuinţa mă ajută. Şi poate că mai sunt nişte explicaţii de dat. Am deschis, aşadar, acest al 15-lea caiet şi în susul paginei am notat: *15 sept. 1904*.

Am rămas la punctul când am ieşit din han, cu Jordan; voia să mă ducă la el să-i văd nevasta. M-a amuzat ideea. A crezut că-mi bat joc de el. El dă bice calului, iar eu cad în drum.

Am rămas o clipă trântit pe spate, înainte să mă ridic.

Nu păţisem nimic. Deasupra mea, cerul spuzit de stele; să tot fi fost zece mii; mă priveau cu aerul că mă aprobă; nici că aveam altă pretenţie decât să-mi petrec noaptea unde eram. Îmi spuneam: „Ai să închizi ochii, ai să-ţi pui braţul sub cap, ai să dormi ca un prunc”.

Însă, deodată, mi-am dat seama că puteam fi zărit sau că putea trece vreo trăsură; aşa că m-am aşezat, pe

jumătate răsucit, rezemat în braţe.

Restul a mers uşor, deşi nu mă gândeam să merg prea departe. Am zărit în faţa mea, la câţiva paşi, jocul de popice şi pe o latură, jgheabul înclinat, alcătuit din două traverse de lemn, pe unde cobora bila; mi-a trecut prin gând să mă aşez acolo.

Ajung, mă instalez. Încă mi-era bine; mă supăra doar că aveam mintea uşor confuză. Continuam să râd privind vag ferestrele luminate ale hanului şi acoperişul negru, peste care împărăţea cerul.

Mi se părea că acoperişul se leagănă; ferestrele, pe rând, se lungeau sau se lăţeau; natura întreagă refuza imobilitatea; ea însumi simţeam că mă înclin. „Nu e de mirare, îmi spuneam, stau într-o rână”.

Şi despre ce ziceam: „Jordan n-a fost de acord!…” M-a cuprins o voioşie nemărginită. Apoi m-a încercat o criză de inferioritate. Ca apoi să-mi revină iar buna dispoziţie. Dar nu din cauza lui Jordan de astă dată; îl uitasem. Voioşia mea venea de la geamurile hanului. „Drace! ziceam, pesemne că lemnăria nu e de calitate dacă joacă în halul ăsta. Din ce sunt clădite casele astea?” Era pe cer o stea roşie, mai mare ca celelalte; avea forma unui ochi.

Mi se părea că oamenii ies pe uşa hanului şi că vorbesc între ei; nu eram prea sigur. Oricum, nimeni nu mă putea vedea, din cauza beznei. O uşă s-a închis cu zgomot.

Stăruia doar îngânatul blând al brizei printre copaci, de parcă rostea: „Samuel Samuel…”

„Foarte bine, i-am dat replica: Samuel Belet îţi stă la dispoziţie”. Briza a râs, ca şi mine şi am stat de vorbă amândoi, ca doi buni prieteni.

Dar m-a încercat pe neaşteptate o mare durere, ca atunci când smulgi bandajul de pe rană; în aceeaşi clipă, băgând mâna în buzunar, m-am înţepat la deget.

Era broşa Louisei; am luat-o, am sucit-o şi am răsucit-o în podul palmei, în vreme ce ochii mi s-au umplut de lacrimi. Am început să vorbesc cu glas tare: „Or fi toate bune şi frumoase, dar singurul lucru clar este că nu mai ai pe nimeni în lumea asta. Tot restul este deşertăciune. Te-ai îmbătat, de acord; însă ce-are să se întâmple cu tine?”

„Ai patruzeci şi doi de ani, Samuel. Poate că îţi mai rămân destui ani de trăit. Cum ai să-i trăieşti?”

Aburii beţiei se destrămau; şi ce apărea sub ei, nu-mi plăcea, dar ce era să fac?

Am înţeles că trebuie să privesc realitatea în faţă; cu capul între mâini am început să reflectez…

Trecuse de ora zece când am bătut la han şi am cerut găzduire.

A doua zi dimineaţă, m-am deşteptat devreme. Mi-am înscris numele în registrul de evidenţă. Patronul, citindu-mi numele, s-a arătat curios.

— Aveţi un nume de prin partea locului.

— Chiar aşa, sunt din Praz-Dessus.

— Ce nostim, nu-mi amintesc de dumneavoastră!

— Nu e de mirare, i-am explicat, am plecat de aici să tot fie de-atunci douăzeci şi mai bine de ani.

— Totuşi, nu dumneavoastră aţi fost aseară şi aţi băut cu Jordan?

Am zis:

— Da, chiar eu. Cândva eram prieteni, ne-am regăsit.

Şi cum se mira:

— Oare bătrânul Pinget mai trăieşte? am continuat.

— De bună seamă, dar îmbătrâneşte. A trecut de şaptezeci.

— Şi are aceeaşi meserie?

— Da, numai că l-a lăsat vederea. Are un ajutor, dar nu e de nădejde… Aşa că vă daţi seama…

— Am să mă duc să-l văd, am spus. Vreau să-i cer ceva.

M-am dus la moş Pinget. A căzut de acord. Mia mea de franci îl ispitea. I-am spus:

— O s-o folosim ca să facem casa ca nouă.

De-a doua zi, mă instalam la el; a trebuit doar să mă duc să-mi iau de la *Cele 22 de cantoane* bocceaua. Pe urmă, ca să profit de perioada de iarnă, când nu prea e de lucru, l-am poftit pe Pellan, da, zidarul. Mi-a făcut un plan şi un deviz.

Vechea casă era în întregime din lemn; doream ca cea nouă să aibă o temelie de piatră, ţinând seama că lemnul putrezeşte uşor. Nu era vorba s-o dărâmăm pe cea veche; ţineam doar s-o măresc. Am ales cărămizi din ciment comprimat, care sunt cela mai bune; acoperişul am decis să-l facem din carton gudronat. Urma să dispună de două încăperi: una care să ne fie bucătărie, a doua dormitor.

Asta ducea la ceva ca în desenul alăturat.

Dreptunghiul din dreapta reprezenta vechea locuinţă (dacă poate să se numească aşa), cel din stânga este partea adăugată.

Cum iarna era blândă, ne-am apucat de treabă imediat după anul nou. Meseria mea de dulgher mi-a fost de folos. Am angajat un singur muncitor cu ziua. Am ridicat scândurile, le-am potrivit şi le-am bătut în cuie; pe urmă, deasupra încheieturilor, am fixat şipcile. De pe la sfârşitul lui februarie noua casă ajunsese la acoperiş între timp, ne-au sosit sulurile de pânză gudronată. Am pus câte trei straturi.

Cât priveşte aranjamentele interioare, n-am dat înapoi în faţa cheltuielilor. Am cumpărat o masă, două scaune, un pat cu noptiera aferentă şi toate piesele pentru o bucătărie completă. Tătucul Pinget era mare băutor de cafea neagră; în ce mă priveşte, obişnuiam să

mănânc / zdravăn; cum nu se poate găti pe plita de tuci, prea îngustă, am făcut rost de un cuptor.

Să mai pun la socoteală şi curăţenia; am mai zugrăvit pe ici pe colo; prin martie eram cu adevărat gata în căminul devenit al nostru. Am făcut o mică petrecere; trebuie să vă spun că totul a fost foarte reuşit. Cele două ferestre dădeau spre lac. În apropiere de noi se zărea linia, mai întâi verde, apoi albastră, a apei ce urca în pantă lină spre munţii ce alcătuiau fundalul, iar prin nisip, urma valurilor lăsa vagi desene în mişcarea lor. Casa privea spre sud; aveam soare întreaga zi. De cum răsărea din spatele Drăcuşorilor, ne ciocănea la geam.

Am pus pe masă cele două pahare şi sticla.

— Cine s-ar fi gândit, acum douăzeci şi cinci de ani, că într-o bună zi vom locui împreună?

Mas Pinget nu vorbea mult; şi-a apucat paharul şi, ciocnind cu mine, s-a mulţumit să-l golească. Niciun cuvânt în plus. Dar deschidea mereu tabachera; ceea ce era un semn bun la el.

Noua mea meserie m-a prins repede. A trebuit să învăţ să ţin strâns vâslele şi cum se întoarce barca la scosul năvoadelor. A mai trebuit să învăţ să recunosc feluritele soiuri de peşte, în ce locuri se găsesc şi fiecăruia să-i dau nada potrivită. Pe urmă, chiar a trebuit să învăţ şi cum se coboară năvodul. Mă foloseam de vechiul năvod cu geamandură pe care îl întinzi seara şi îl strângi în zori (nu acele năvoade imense numite *ciocănitori*, pe care le reperezi noaptea cu lanterna şi cu care savoiarzii ne furau tot peştele). Un vechi fileu de nouă metri, pe care-l aruncam nu departe de mal şi care apuca ce putea.

Am uitat să spun că, deoarece îmi mai rămăseseră în jur de două sute de franci, odată isprăvite reparaţiile, i-am folosit ca să cumpăr o şalupă nouă pentru că cea

veche era greoaie, incomodă şi lua apă. Moş Pinget s-a bucurat nespus de această achiziţie. Casa nu-l prea interesa. Nu pricepea de ce am nevoie de atâta spaţiu şi de ce îmi trebuie un pat când lui îi era de ajuns o saltea de paie. Însă ştirea că avea să dispună de o barcă nouă, i-a făcut plăcere. Am vopsit-o în verde, ca pe cea veche, păstrându-i acelaşi nume pictat în faţă: „Cocheta" şi acelaşi tip de vâsle fixate în cuie de lemn, ca să nu-l deruteze. L-au încântat carcasa uşoară şi uşor de manevrat, linia elegantă abordajului, întreg ansamblul bine proporţionat şi lemnul care era de calitate.

A tot prizat tutun în seara aceea până şi-a golit tabachera; strănuta neîntrerupt. De fiecare dată scotea din buzunar o batistă mare şi roşie şi îşi sufla nasul cu zgomot; ochii lui căprui lăcrimau.

Când să se culce, s-a întors spre mine;

— Păzea! mi-a zis.

Atâta doar; dar l-am înţeles. Se gândea la peştele lui.

Se pare că aveam aptitudini, ca să zic aşa. Nici nu venise bine primăvara, că m-am descurcat de unul singur. Să fi fost ăsta motivul pentru care ne înţelegeam atât de bine moş Pinget şi cu mine? Fapt e că între noi n-a existat nicicând vreo râcă. îl ascultam în toate, ceea ce mi se pare firesc. Nu mai păstram urmă de orgoliu. Şi ne împărţeam uşor treburile, atât în casă, cât şi în afara ei.

Astfel, odată ziua încheiată, era plăcut să te odihneşti. Moş Pinget umbla de colo-colo. Încovoiat, şchiopătând din cauza varicelor, se învârtea pe loc, cu mâinile în buzunare. Se ducea să vadă dacă bărcile sunt bine ancorate, se întorcea, se oprea la năvoadele puse la uscat, le dădea jos, le atârna din nou; iar se întorcea la bărci; îl auzeam strănutând (după fiecare priză).

În ceea ce mă priveşte, mă odihneam în faţa casei, îmi umpleam pipa făcută din iarbă neagră şi pe care o

păstram pentru asemenea ocazii; pufăiam mărunt, cruţând tutunul şi prelungindu-mi plăcerea.

Din sat se auzea cum sună de şapte; soarele asfinţea. Valurile, unul câte unul, mureau în nisip şi pietriş; ca un sunet stins, asemănător suspinului; un suspin de mulţumire, parcă spunând: „E atât de bine să trăieşti în armonie!”; îi răspundea pe mal suspinul vântului blând în sălcii, de ramurile cărora atârnau mâţişori. Mii şi mii de muguri galbeni le dădeau de departe un iz tomnatic, un aer ostenit, dar de aproape venea o mireasmă de sevă dulce; gândeam: „Iată că ăsta este cel mai plăcut moment al primăverii”.

Lacul îşi schimba culoarea, înţepuşându-se; doar în vârful valurilor se mai păstra nuanţa trandafirie; o înşiruire de benzi înguste, trandafirii, plutind ca nişte panglici, iar pe cer norii se destrămau, dispărând unul după altul.

Un ultim ţipăt de pasăre, apoi totul devenea tăcere. Arborii se înnegreau în întuneric. Şi moş Pinget se înnegrea, în picioare la micul debarcader, clătinând din cap, vorbind cu voce tare, după obiceiul lui.

Eu îmi goleam pipa la marginea băncii.

— Hei! ce zici, ar fi numai bine să ne înghiţim supa!

Dar moş Pinget nu se grăbea niciodată. Eram deja în casă când îl zăream în acelaşi loc, în picioare; aprindeam lampa de bronz ce atârna de tavan.

II

Moartea lui Pinget

Va mai fi vorba, în cele ce urmează, de încă o moarte, dar a fost una frumoasă; mă refer la moartea lui moş Pinget.

Lucram de patru ani împreună când am sesizat că îi scad puterile; abia se ţinea pe picioare.

Astfel, într-o seară, pe când stătea în faţa cuptorului (era pe la începutul toamnei, se răcise), îl aud

deodată că spune ceva. Ciulesc urechea şi desluşesc:

— Nu mai merge…

Nu mă privea, părea că vorbeşte cu el însuşi, dar sunt lucruri care nu pot înşela. Reflexul focului îl lumina; îi cercetam chipul zbârcit, mic cât pumnul, cu pielea gâtului zbârcită, cu ochii înceţoşaţi fixând ceva şi am priceput că era adevărat.

Dar, cum e obiceiul, am încercat să-l mint. Am început să chicotesc:

— Ce te-a apucat, moş Pinget? Nu ţi-a priit supa?

A dat din cap. I-a ieşit un sunet din gâtlej, ca atunci când apa se prelinge pe jgheabul fântânii; după care, cuvintele au venit unul după altul:

— O ştiu, s-a isprăvit.

— Vrei să te culci?

Mi-a spus:

— Nu mai merită.

Apoi a tăcut, fiindcă îl lăsau puterile.

Şedea cu coatele rezemate pe genunchi, cu tot trupul îndreptat înainte; din când în când îi tremurau picioarele, iar atunci vedeam cum i se mişcă şi zbârciturile gâtului.

A tuşit de două sau trei ori. Respira cu greutate. Dar s-a auzit din nou acelaşi mic râcâit din gâtlej, semn că va vorbi; m-am apropiat de el.

— Hârtiile sunt în regulă?…

Se referea la contractul pe care l-am întocmit când am – constituit asociaţia noastră şi prin care îmi ceda dreptul său asupra casei în schimbul avansului meu în bani.

— Totul e în regulă, i-am zis, nu te nelinişti.

Avea aerul împăcat.

— Am o nepoată la Saint-Paul… Una pe care o cheamă Marie Pinget… Va trebui să-i scrii. Oh, nu-i nicio grabă!… Locuieşte foarte departe… Când vei avea timp.

Mă mira că spune lucruri atât de raţionale şi că se gândea la tot; îmi spuneam: „E semn rău”.

Apa fierbea în ibric.

— Vrei să te ajut să te culci? Te vei simţi mai bine decât aici.

— Mi-e bine. Nu-ţi bate capul…

Nu-mi era teamă; totul era mai mult decât firesc. Îmi spuneam: „E fatal să se întâmple”; nici măcar nu eram surprins.

Doar că se încovoia tot mai mult, ca un copac care nu mai are rădăcini. M-am apropiat de el şi l-am îndreptat uşurel; nu s-a împotrivit.

După ce l-am rezemat, am luat o pernă şi i-am pus-o pe după ceafă. Din fericire, era un scaun de pe vremuri, încăpător; era numai bun să-i cuprindă confortabil trupul împuţinat. În răstimpuri, îşi mişca imperceptibil capul, sprijinit pe un obraz, când pe celălalt; gura o ţinea întredeschisă, dar ochii îi rămâneau închişi. Respira scurt, puţin şuierător, ca atunci când moţăi; ai fi zis că adormise. Eram gata să cred că îl furase somnul. Mi-am spus: „M-oi fi înşelat. Nu este decât oboseala”. Şi deşi nu mă hotărâsem încă ce să fac mai departe, mă gândeam că s-ar cuveni, poate, să mă duc eu însumi la culcare. Cei bătrâni adorm unde se nimereşte, se simt bine oriunde, seamănă cu copiii în privinţa asta.

Astfel, tocmai mă pregăteam să mă ridic, când, deodată, şi-a întins mâinile şi a început să-şi mişte degetele, ca şi cum ar fi vrut să apuce ceva. De două sau trei ori şi-a strâns şi şi-a desfăcut pumnii; apoi pleoapele i s-au zbătut şi a suspinat adânc privind în jur, de parcă n-ar mai fi ştiut unde se află.

În fine, m-a zărit, a făcut un efort, mi-a şoptit:

— Aş vrea să beau…

Nu mai putea pronunţa cuvintele; ca să-l înţeleg, m-

am aplecat peste el.

M-am ridicat şi m-am dus să-i aduc de băut. Am cufundat în căldare cana şi i-am umplut un pahar pe jumătate.

Dar din nou pleoapele lui căzuseră, nu mai mişca. I-am pus mina pe umăr, zicându-i:

— Moş Pinget, ţi-am adus de băut.

Încetişor, pleoapele i s-au întredeschis; i-am lipit paharul de buze, înclinându-l cu grijă; dar acum privea aiurea; pe mine nu mă vedea.

Atunci a dat din buze şi crezând că vrea să bea, am înclinat tot mai mult paharul, dar el bolborosea:

— Am făcut ce-am… putut…

Părea, în clipa aceea, că mâinile lui se caută între ele; se apropiau încet una de alta; pe urmă, găsindu-se, s-au încrucişat, au urcat de-a lungul trupului, s-au oprit pe piept; capul îi cădea pe spate, în vreme ce gura i se căsca tot mai tare.

Am pus paharul pe masă şi de-a dreptul neliniştit, am rămas să-l veghez, ţinându-l cu mâinile de umeri, ca nu cumva să cadă din scaun.

Aşa am simţit cum un fior prelung îi străbate trupul, după care înţepeneşte. Apoi s-a moleşit din nou. Şi a mai trecut o clipă. În cele din urmă, ca atunci când tragi o funie de cânepă de ambele capete, muşchii lui au pârâit, din vârful picioarelor până-n gât.

Ochii lui s-au rotunjit şi s-au albit, gura a devenit şi ea rotundă, nasul părea că se lungeşte; a încercat să-şi regăsească suflul (în acest răstimp a venit un val şi s-a spart pe pietriş, un ultim val pentru el, dar poate că nici nu l-a mai auzit, căci era deja închis lucrurilor din afară); apoi a căzut brusc.

Bărbia i se lăsase în piept, mâinile se despărţiseră şi spânzurau pe lângă scaun, tot trupul înclina într-o parte; ştiam ce am de făcut.

L-am dus în pat şi i-am închis ochii, cum se cuvine. I-am împreunat mâinile. I-am apropiat picioarele, cum se cuvine; pe urmă, i-am încheiat cu grijă nasturii de la gulerul cămăşii şi de la jiletca desfăcută, am tras cuvertura deasupra lui.

Am privit la ceas: era ora zece.

Se pornise o vântoasă rece odată cu înserarea; aluneca peste acoperiş cu un zgomot blând şi înşelător, precum cel făcut de o pisică ce se caţără; am aprins toate luminile şi am rămas de veghe la capul patului.

III

Mi-a venit şi mie rândul să-mi caut un ajutor; mi s-a dat adresa lui John. Este un nume care se pronunţă, prin părţile noastre, *Jon*, de parcă ar fi vorba de o plantă.

Lucra la brutărie; am fost prevenit:

— Du-te şi fă-i propunerea; nu e nou în meserie; de altfel, nu pare să-i placă prea mult copaia de frământat aluatul.

Am mers la brutărie; a venit, alb de făină. Dar cum brutăreasa este o femeie curioasă şi cum nu voiam să asculte ce vorbim:

— Ce-ai spune să ne ducem până la biserică? Am putea vorbi.

În faţa bisericii sunt trei tei maiestuoşi şi e spaţiu îndeajuns: exact ce-mi trebuia.

Totuşi am coborât vocea şi m-am tras mai aproape de John.

— Prin urmare, e adevărat că frământatul pâinii şi copaia pentru aluat…

— Da, este adevărat…

— Atunci…

— S-ar putea.

— V-ar conveni?

— Destul.

— În ce condiţii sunteţi angajat la brutărie?

— În niciun fel de condiţii.

— Nu e limpede.

— Sunt plătit cu ziua.

— Atunci cu atât mai bine, i-am zis. Ascultaţi…

I-am explicat despre ce era vorba. I-am spus condiţiile mele. Eram numai noi doi sub tei. Câte o frunză cădea în răstimpuri atingând în trecere scoarţa tare a copacilor cu un zgomot uşor şi scurt. Şi cu fiecare frunză căzută se zărea mai bine un petic de cer. Iama este anotimpul văzduhului; cu cât e mai urât, cu atât se expune privirii mai deplin.

Nu zicea nici da, nici ba; pe la noi ăsta e obiceiul. Gesticula, depărtându-şi braţele de coastă, apoi le lăsa la loc. Numai când m-am ridicat să plec s-a decis să vorbească.

— Ei bine, să încerc.

Cum se vede, n-a fost o propoziţie prea lungă. Dar a încercat. A făcut proba şi încercarea a fost atât de mulţumitoare că nu ne-am mai despărţit. Este o namilă de bărbat, înalt de cel puţin şase picioare, lat în umeri şi foarte slab. Stă mereu cu umerii căzuţi, încât mâinile îi ajung până la genunchi. Nu se poate zice că umblă; are un fel de a-şi zvârli la întâmplare picioarele; la fiecare pas dă impresia că o să se prăbuşească. S-ar zice că umblă foarte repede; nu e cazul, nu merge mai repede ca oricare dintre noi.

El este cel care trage la vâsle, când ieşim cu barca; şi trage la rame la fel cum merge: adică zvârcolindu-se grozav. Spatele i se vede pe toată lăţimea, rotunjindu-se ritmic şi scobindu-se pe sub cămaşă; gâfâie, suspină» transpiră; s-ar zice că vâslele se vor sfărâma sub strânsoare.

Uneori îi atrag atenţia:

— Mai domol, John!

Se întoarce şi pare să-mi zică: „Ce pretenţii mai

ai?” Iar eu nu insist.

Oare e în stare să mă înţeleagă? Şi nu e pe undeva necesar ca fiecare să-şi urmeze firea?

El este acela care acum doarme în patul lui moş Pinget, cu toate că salteaua este cam scurtă pentru el, îi ies afară picioarele, dar le înveleşte în două pături; zice: „În felul ăsta picioarele mele au şi căldură şi aerisire” *

Oricum, patul cam scurt, nu i-a afectat somnul; mai degrabă eu am de suferit, într-atât de tare sforăie.

Abia dacă a închis ochii şi maşina se pune în mişcare; şi până dimineaţa, nu se mai opreşte, cel mult schimbă sonorităţile.

Degeaba fluier, cum se zice, că e indicat; nu e sensibil la fluierături. Încerc să-l trezesc: de îndată ce recade în somn, muzica reîncepe. Şi fie că a adormit pe spate, pe partea dreaptă, pe partea stângă sau pe burtă, nu se simte nicio deosebire. Nu-mi rămâne decât să mă resemnez.

Ceea ce am şi făcut şi pe urmă m-am obişnuit. Acum chiar că mi-ar lipsi sforăitul lui! De altfel face ce îi convine. I-am zis:

— Fă-ţi datoria, câte ore ne-am înţeles, în rest, eşti liber.

Mi-am îespectat cuvântul. Nimeni nu e mai independent decât John. Îi place să hoinărească, hoinăreşte. Rămâne ceasuri întregi culcat pe nisip, privind la cer. Vrăbiile din sălcii îl cunosc bine. Şi îl cunosc de asemenea broaştele din iazuri, dar astea şi-au făcut despre el o părere mai puţin bună. Căci e mare amator de picioare de pui de baltă pe care le trece prin unt, duminica, pentru cina lui. Sau caută melci sub frunze.

Are viaţa lui, eu pe a mea; aşa nu ne deranjăm. Când avem chef de pălăvrăgeală, o facem; când nu, tăcem. Băiatul ăsta are o constituţie zdravănă. Nu e

nicicând obosit. De când lucrăm împreună, n-a îmbătrânit nici măcar cu o săptămână. Doar chipul lui, pieptul şi braţele, tot prăjindu-se la soare au căpătat, cu timpul, o nuanţă de pipă afumată, în timp ce părul i s-a deschis la culoare şi a devenit iar alb, prin contrast ca pe vremea când era ajutor de brutar.

Mi-a zis deunăzi:

— Singurul lucru care mi-ar displăcea ar fi să fiu îngropat într-un cimitir în pantă.

L-am întrebat de ce.

— Pentru că mi-ar fi teamă să nu se înşele asupra poziţiei; s-ar putea ca să-mi stea capul mai jos decât picioarele.

Mi-a venit să râd.

— Eşti candriu! Păi, ce crezi, că groapa este în pantă ca restul terenului?

Mi-a replicat:

— Aşa am crezut.

L-am asigurat, pe cât am putut.

— Şi-apoi, tu dormi straşnic…

S-a înnorat, dar norii au ocolit munţii. Sunt câţiva ce rămân agăţaţi de stânci, dar cei care plutesc pe sus nici nu presimt stâncile, într-atât umblă pe deasupra şi le depăşesc în zborul lor.

Aşa şi cu ăsta, care s-a lăţit şi a umbrit pământul. Peste lac s-a întins o mare insulă de umbră; în cer s-a răsfrânt o altă umbră, aceasta însă în întregime albă.

Este ora când merg la gară să duc peştele; am găsit un negustor la Geneva care îmi cumpără toată cantitatea pescuită.

Apuc coşul cu capac şi iau drumul gării. În vreme ce mă depărtez, John goleşte barca, pune la uscat năvoadele. Eu mă îngrijesc de expediere, el fiind cam căscat; n-ar ajunge niciodată la timp. Gara este puţin în afara satului, căci linia evită marginea lacului, din cauza

ondulaţiilor. Şeful gării înregistrează expediţia. Văd cum iese de dincolo de povârniş, un fuior de fum alb; pe urmă, de după curbă, apare botul locomotivei şi pe când frânele scrâşnesc, alerg la vagonul de mărfuri.

Sunt cunoscut aici. Conductorul ştie cine sunt; frânarul, în salopeta lui albastră, se apleacă prin geamlâcul pătrat care are o bară de sprijin.

— Noaptea asta a muşcat peştele la nadă?

Muşcat nu e cuvântul potrivit când e vorba de peşte pescuit cu năvodul, dar el nu e în temă.

— În jur de 5 kilograme.

Coboară câte un comis-voiajor sau un negustor de vite, uşor de recunoscut după bastonul cu prinzătoare de piele şi după nasul în cioc de papagal (toţi sunt evrei în meseria asta).

Şeful de gară stă prevenitor lângă hârdăul lui în care cresc leandrii săi. Totul este gata: conductorul suflă din ţignal ridicând, totodată, braţul.

Se aude locomotiva strănutând; ceva trosneşte sub vagoane; tampoanele se ciocnesc; în aceeaşi clipă se declanşează o încordare şi într-o clipită trenul a dispărut.

Din politeţe, rămân să discut puţin cu şeful de gară; locuieşte deasupra sălii de aşteptare cu soţia şi cu copiii lui. Au două camere şi o bucătărie încăpătoare. Este mulţumit; iubeşte florile. Sunt destule în jurul gării; un rond de muşcate, de petunii, de margarete; dar mai mândru decât toate este de leandrii săi. Trunchiul leandrului este gros cât braţul. Poţi să umbli şi n-ai să găseşti ceva asemănător. Şi cum s-a obişnuit ca lumea să-i spună asta, acum simte că îi lipseşte ceva când complimentul întârzie să apară.

Am grijă să îi laud leandrul cât de des posibil. Este încântat. În faţa noastră livezile coboară în pantă lină, ici şi colo cu mici ridicături de teren; lacul nu se vede, se ascunde în spate, dar cerul întreg îi primeşte reflexele.

Lumina de jos se înfrăţeşte cu cea de deasupra; se ciocnesc una de cealaltă, luptându-se astfel în zilele cu vreme frumoasă. Apuc pe o potecă ca să cobor, iar din pipă pufăi cu nădejde. Trilul ciocârliei mă face să înalţ capul; sus, în văzduh, nu e decât un punct fumuriu care se agită, ca şi cum ar atârna de un fir.

Îl întâlnesc pe Grobety care se întoarce de pe ogorul său unde a mers să vadă dacă a sosit vremea secerişului; o bucată de drum mergem împreună. Aşa ajungem la ţiglărie. Ţiglarii aduc cu targa ţiglele pe care le rostuiesc una lângă alta, precum cărţile într-o bibliotecă; se alcătuiesc şiruri lungi, cu spaţii între ele, totul adăpostit sub un fel de acoperiş.

Ne simţim bine, toată lumea lucrează. Dar nu lucrăm cu sufletul la gură, ne rămâne timp liber şi răgazul să respirăm dacă avem chef; în aceste condiţii munca poate fi o plăcere. Încât ori cine-ar fi, aerul respiră voioşie, iar când zărim satul, ne bucurăm să-l întâlnim.

Casele lui sunt bine aliniate, cu grădini ce ne ies în întâmpinare, pline de floarea-soarelui şi de nalbă; din loc în loc, rufe puse la uscat; vântul le umflă, ai zice că sunt mâini care fac semne cu batista.

Toate persoanele pe care le întâlnesc mă salută. Mă am bine cu toată lumea, discut cu cei care au chef de vorbă. Când văd pe cineva ocupat cu lucrul, mă interesez. Nu e bine să te arăţi indiferent dacă doreşti să le câştigi afecţiunea. Aşa s-a făcut că Binggeli mi-a explicat ieri cum funcţionează o pompă de bălegar pe care a aşezat-o lângă zid, iar fiul fostului primar Joyet, paralizat de ambele picioare, m-a chemat să-mi arate un stup Dadant, făcut de el însuşi, fiindcă nu poate munci pe ogor.

Uneori mi se cer sfaturi; când pot, le dau. Apoi merg la magazin, să-mi fac cumpărăturile. Mă opresc

acolo o clipă. Madame Emery este cu adevărat o persoană bine informată şi care ştie o groază de poveşti.

În prăvălia ei miroase a săpun, a sfoară şi a praf. Are un cântar vechi, cu terezii şi greutăţi din aramă şi cu o limbă lungă de un cot. Ce vinde mai mult e zahărul; după zahăr, cafea; iar după cafea, paste făinoase.

Mereu intră muşterii care se amestecă în discuţia noastră. Azi, de pildă, a intrat bătrâna Jenny; venea să cumpere ceai pentru soţul ei. Ne-a zis că bărbatul ei are temperatură; ca să se vindece, dorea să transpire.

— Dar ar trebui să mănânce „limba mielului”.

A dat din cap.

— Nici nu vrea să audă.

— Ei bine, atunci socul; are acelaşi efect.

— Nici nu vrea să audă.

Capul face unghi drept cu trupul şi gâtul i s-a înţepenit, doar ochii şi-i mai poate mişca când vrea să te privească. Şi-i ridică, îndreptând partea lor de sus spre tine. Încreţindu-şi pielea frunţii şi pleoapele groase, ridate, abia dacă izbuteşte să te observe.

— Oh! continuă tot ea, nici nu aveţi idee cât poate să fie de încăpăţânat bărbatul meu; la vârsta mea este obositor. Îi fac pe plac ca să nu avem discuţii. Nu vrea să accepte decât ceaiul tare, ceaiul chinezesc! Degeaba îi spun că asta nu-l ajută să transpire! Se încăpăţânează. Mi-a zis: „Are gust bun”. Asta pentru că e pofticios. Şi ce e ciudat, e că a băut doar o dată, la pastor, într-o zi când s-a dus să-i fasoneze trandafirii.

Am spus:

— Vezi, în materie de leacuri, partea lor bună ţine de plăcerea cu care le iei. Şi sunt puţine de felul ăsta. Dacă-i place, fă-i ceaiul ăla…

— Credeţi? mă întreabă Jenny; mi-e teamă să nu coste scump.

Madame Emery intervine:

— Am doar din cea mai bună calitate, cel de Suchong. Costă patru franci livra; dar sunt dispusă să vă vând şi într-o cantitate mai mică.

Bătrâna Jenny îşi caută portmoneul; îl deschide cu grijă; numără şi iar numără puţinele monede; să tot fie trei sau patru, şi cu siguranţă, nu de argint; în sfârşit spune:

— Ei bine, daţi-mi de zece centime.

— De zece centime nu pot; nici nu vă ajung să pregătiţi o ceaşcă.

Mi s-a părut că e gata să plângă. A cuprins-o un acces de tuse.

— Dar… dar pentru douăzeci, aţi putea?

Doamnei Emery i se face milă de ea; îi umple un întreg cornet pentru douăzeci de centime.

Mă miră că sunt atât de calm. De când în seara cu jocul de popice, pe când eram aşezat pe jgheabul pe unde vin bilele, după ce tocmai căzusem în drum, şi mă ţineam cu mâinile de cap; deodată, s-a produs în mine o destindere, ca şi cum nişte fructe coapte se desprindeau de pe crengi şi crengile astea îşi regăseau elasticitatea.

Era seara jocului de popice; îmi ziceam: „Totul s-a isprăvit!” Dar adesea, când socoţi totul pierdut, salvarea este pe aproape, iar acest sfârşit, pe care îl socoţi inevitabil devine un început.

Nu mi-era limpede asta în seara aceea; eram aşezat, cum vă povestesc, şi habar n-aveam ce avea să se mai întâmple; era o vreme blândă; de asta îmi amintesc; o stea tremura pe cer, o seară ca multe altele, afară doar că eram niţel băut şi că mă durea capul; a mai trecut timp şi pe urmă, brusc, m-am ridicat şi nu mai eram acelaşi om, iată, în sfârşit eram eu!

M-am gândit: „Du-te şi caută-l pe moş Pinget”. M-am dus, cum ştiţi. Moş Pinget era în magherniţa lui. Am stat de vorbă; am ridicat capul; veneau valuri, un ciob de

sticlă lucea prin pietrişul împrăştiat pe ţărm; uite, aşa am revenit la viaţă.

Mi-a trebuit timp, ştiu bine, căci asta era, în fond, toată povestea mea. Dar este vreodată prea târziu? Fiecare pas pe care l-am făcut a semănat cu acela pe care îl faci când treci de la o literă la alta în cărţi; luate separat, nu înseamnă nimic şi cuvintele înseşi nu reprezintă nimic; trebuie să mergi până la capătul frazei, abia la capătul drumului meu le-am prins sensul.

N-am ştiut să iubesc, a trebuit să învăţ; când am ştiut, a fost prea târziu. Cei care ar fi avut nevoie de mine şi de cunoştinţele mele se aflau departe; nu mai găseam decât golul lăsat de prezenţa lor trecută; unde le răsunase glasul, stăpânea acum tăcerea. „Vezi, greşeala ta a fost să aştepţi totul de la ei când ei au aşteptat totul de la tine”. Dar, am ridicat capul. „Pierduţi?” m-am întrebat, nimic nu este pierdut. Spui că ş-au dus, priveşte doar în tine. Încearcă să arăţi cine eşti; şi fiindcă susţii că eşti mai bun decât înainte, încearcă să dovedeşti că preţuieşti mai mult, altfel se va zice că ai minţit şi vor fi îndreptăţiţi să spună asta.

M-am aplecat asupra mea şi mi-am dat seama că ei sunt vii. Ca atunci când este ceaţă în pădure şi abia de vezi conturul arborilor, vedeam nişte siluete vagi şi nu le recunoşteam. Dar soarele a ţâşnit dintre nori, s-a produs o spărtură, şi a fost ca şi cum morţii s-au scuturat din giulgiul lor şi au venit în faţa mea: „Ah, voi sunteţi!” am spus; şi ei au răspuns: „Ah, tu eşti!”

Nu am ştiut să iubesc când a trebuit, dar acum iubesc retrospectiv. Acest trecut dispărut îl recuperez ceas de ceas; ce nu a fost trăit de ajuns este retrăit; vorbele care nu au fost rostite, când erau necesare, îmi vin pe buze, cu nemiluita, iar ei, nu-i aşa? mă aud, lor mă adresez, spre ei mă întorc, cu toate aceste cuvinte pline de blândeţe. Ei reînvie graţie vocii cu care le dau glas şi,

la rândul lor, îmi împrumută vocea lor şi sunt în ei cum şi ei sunt în mine. Am primit totul, sunt liber. Au căzut lanţurile dinăuntru şi de asemenea lanţurile din afară. Ne întindem mâinile, ne vorbim, suntem împreună, pe lac, unde barca mea pluteşte e soare. Iar pe mal, oamenii, când privesc spre mine, mă văd aplecat peste apa ce străluceşte. „Uite, zic ei, uite-l pe Belet, care îşi păzeşte năvoadele”. Ei n-au habar. Ei nu ştiu că eu mă aplec peste o altă apă, la fel de albastră şi la fel de limpede, acum când vântul, după ce a încreţit-o fugar, s-a potolit.

Simt nevoia să fiu singur, de aceea mă duc la micul debarcader, las lanţul şi arunc cârligul.

Iau loc pe banca din mijloc, apuc vâslele; trag din toate puterile, lăsându-mă pe spate; iar ei, acolo, nu-i aşa? mă aşteaptă şi îmi spun că mă văd venind.

Am părăsit ţărmul, cu tot ce este mărunt; las în urmă ce e schimbător, pentru ceea ce nu se schimbă. Doar să mă sucesc niţel şi malul dispare complet; rămân cerul şi apa. Şi în fond este totuna, din cauza norilor răsturnaţi care se leagănă în jurul meu; albastrul lor, la rându-i răsturnat, dă culoare întregului.

Nimic nu se deosebeşte; totul se confundă, totul se întrepătrunde; privesc oare în mine sau în afara mea? Dar ei sunt acolo şi îi văd. Nu mai sunt gelos; ei nu se mai tem. În loc să dea înapoi, se ridică în coate; eu mă aplec o idee în plus. Sunt acolo cu toţii, am mai spus-o. Este iubita mea mamă, care a murit când eram puşti; este domnul Loup, care a fost bun cu mine şi faţă de care m-am purtat ca un ingrat; mai e Adèle, sărmana Adèle; este micuţul Henri, pe care n-am ştiut să-l iubesc când a fost nevoie şi pe care n-am ştiut să-l atrag când ar fi trebuit, din cauza asta a dispărut dintre cei vii; dar tu, mai ales, Louise, tu care eşti printre toţi ceilalţi, cea mai scumpă şi dulce inimii mele! Nici pe tine n-am ştiut să te

iubesc, cel puţin nu aşa cum ar fi trebuit sau cum ai fi dorit; te-am iubit în felul meu, nu în felul tău; niciodată n-am putut să fac abstracţie de mine; tu te frământai încercând să-mi ascunzi suferinţa ta, totuşi eu băgăm de seamă; şi chiar când sfârşitul tău bătea la uşă, nu te-ai plâns. Însă eşti aici, nu-mi trebuie mai mult. Vezi, totul este schimbat, nu mai sunt acelaşi. Nu mai sunt încruntat, nu mai mă zăvorăsc în tăcerile mele, nu mai am ridul între ochi; am devenit adevăratul Samuel; acum te iubesc, Louise. Şi de aceea nimic nu ne mai desparte, acum când te privesc şi mă aplec spre tine şi spre întreg trecutul meu reînviat şi spre unda clară în care tu te răsfrângi; îţi spun: „Zâmbeşte-mi”, căci şi tu ştii. Şi tu, la rândul tău, te ridici; mi se pare, că te văd urcând din adâncuri spre mine; şi mă aplec mai mult, tu te înalţi mereu; şi buzele noastre se ating şi mâna mea îţi ciufuleşte părul.

Totul se amestecă; distanţa dispare, timpul este suprimat. Nu mai este nici moarte nici viaţă. Stăruie doar această icoană imensă a lumii în care totul este cuprins şi din care nimic nu se pierde şi nimic nu este anihilat; a mai rămas un prag, va trebui să-l trec; dar văd în faţă acest obraz, este obrazul lui Dumnezeu. Am învăţat să-l iubesc şi să-l cunosc; ştiu că e totul şi că e pretutindeni. Şi numai el durează, dar totul se află în el şi eu de asemenea. Iar cei dispăruţi şi-au aflat locul în el, nu pot fi desprinşi din fiinţa lui, încât suntem mai mult ca oricând fraţi, fiind fiecare o parte din întreg, şi, cumva, în acest sens, o părticică de dumnezeire… Când vâslesc în barcă spre el mă îndrept; când ating malul, lui mă alătur; este sus, jos, la dreapta, la stânga; este aici, este acolo; este arbore, este muntele; lacul este o părticică din el, soarele o parte din el, totul este o fărâmă din el, până la acul cu care se cos năvoadele, până la piatra pe care valul o rotunjeşte.

Şi ce importanţă mai are viaţa mea şi puţinul ce îl reprezintă, limitat la trupul meu? Dacă existenţa mea încetează, intru în altă viaţă; una e limitată, cealaltă este enormă; când mori sui din nou. Îmi zic: „Voi sui” şi sunt liniştit. Noaptea îmi poate cuprinde fiinţa, ştiu că lumina nu se va stinge pentru frânturile fiinţei mele, iar acest praf din care se constituie fiinţa mea şi care s-a adunat laolaltă, se va difuza din nou, precum castelele de nisip pe care le clădesc copiii şi pe care le ia apa când plouă.

Nu-mi rămâne decât să aştept şi să trăiesc cât mai acceptabil până la termenul final. Căci esenţial este să trăieşti şi să mori cât mai eşti viu. Sunt destui cei care au murit deja cu mult înainte să le sune ceasul. Sufletul le-a murit de mult când vine rândul trupului; eu unul veghez asupra inimii, căci doresc să mă ţină până la capăt.

Astăzi este 12 august şi iată că mi se isprăveşte caietul. Chiar şi cerneala este pe isprăvite. Scriu ultima pagină, privind pe fereastră linia albastră-închis pe care o închipuie lacul puţin deasupra celuilalt mal.

Se disting pătratele verzi ale fâneţelor, pătratele galbene ale lanurilor de grâu, genul de nori buclaţi ai crângurilor cu frunzişul umezit; iar spre înălţimi, stâncile de la Memise strălucesc ca sticla, sub bătaia soarelui.

De câteva zile e tare cald. Aşa se face că băieţii, seara, fac baie sub sălcii. Îi auzi râzând, stropindu-se cu apă din toate puterile. Fac mult zgomot pentru nimic. Nu sunt chiar atât de curajoşi băieţii prin părţile noastre. Abia dacă ştiu să înoate.

Seamănă cu John; ţin la tabieturile lor. Dar John ţine şi mai mult. El vine din sat purtând pe cap, sub pălărie, o foaie mare de revent pe care a luat-o dintr-o grădină, în trecere; îi spânzură pe cap ca scufia unei femei bătrâne.

Fac glume pe socoteala lui.

— De ce râdeţi? N-am dreptul să mă apăr de soare,

să fiu prevăzător?

Aşa este el. Nu-l contrariez.

— John, zic, tu ai dreptate.

Am învăţat să nu mă plâng: ăsta e marele adevăr. Mai presus de orice trebuie să nu-i semăn lui Borloz care tocmai trece şi îşi mângâie calul.

Ăsta râdea de unul singur; era fericit; îşi zvârlea şapca prin copaci, părea încântat de toate; dar asta fiindcă băuse prea mult şi vinul îi face rău.

Abia m-a depăşit, că îl văd cum se opreşte; calul lui se opreşte de asemenea.

El, alături de animal, ridică braţele, le lasă să cadă, îşi strânge capul în pumni. îl aud înjurând.

După care, zice:

— Ah! Doamne, Dumnezeul meu! Ce mizerie! Totul pentru ceilalţi, nimic pentru mine!

Scuipă; apoi reîncepe:

— O vale a plângerii! şi încă nu e rău dacă poţi să plângi. Mie mi-au secat ochii de lacrimi, sunt crăpaţi pe dinăuntru cum e pământul bântuit de secetă. N-am niciun spor; iar ei mă ard, mă ard! I-aş smulge din găvane…

Deodată, vede în faţa lui calul, pe care îl uitase în timp ce perora. Este o bătrână iapă albă, cu părul ca iarba uscată, cu picioarele strâmbe în dreptul genunchilor, cu ochii urduroşi; o priveşte şi se înfurie pe dată.

— Putoare! Aşa se cade? Te hrănesc, te adăpostesc, te acopăr, n-ai griji, n-ai supărări, iar eu crăp de sărăcie… Este drept? zice.

Apucă biciul de capătul scurt şi o loveşte peste cap. Ea nu se clinteşte, obişnuită cu loviturile. Dar văzând că nu mişcă, se înfurie peste măsură.

— Ah! Sfinte Dumnezeule, strigă el, las că te aranjez eu!…

Şi reîncepe s-o lovească.

Uite, aşa sunt unii oameni, îşi bat caii, deşi pe ei s-ar cuveni să se ia la palme.

Lector: RADU SANDULESCU
Tehnoredactor: VICTOR MAŞEK
*
Coli da tipar: *18*
Bun de tipar: *20.08.1987*.
*
Tiparul realizat sub comanda nr. 343
la I.P. „13 Decembrie 1918”.
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89 – 97
BUCUREŞTI